

KNJIŽNICA
MIRANA JARCA
NOVO MESTO

RAST – L. X,
ŠT. 1 (61)
FEBRUAR 1999

ISSN 0353-6750

R A S T

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

Ods. 22. feb.

VSEBINA		str.	RAST št. 1 (61)
UVODNIK	Zrno do zrna...	3	Milan MARKELJ
	Izraz duhovne moči	5	Nataša PETROV
	Žalostinka in hvalnica za besedo	6	Ivan GREGORČIČ
	Rast - vrata	7	Marinka DRAŽUMERIČ
	Rastoča knjiga	7	Janez GABRIJELČIČ
	Raste spomin, raste pot navzgor, raste Rast sama	8	Rudi STOPAR
	Desetletni Rasti	9	Tomaž KONCILIJA
	Jezikovna podoba Rasti	9	Peter ŠTEFANČIČ
	Posest revije Rast naj bo izkaznica Dolenjca - intelektualca	11	Stane GRANDA
	Več dobre esejistike	13	Mihael GLAVAN
	Vsaka stvar mora dozoreti	13	Franci ŠALI
	Ob desetletnici Rasti	15	Jože Zupan
LITERATURA Poezija	Prah med marionetami	17	Helena CRČEK
	O modrosti	20	Vida FRITZ
	O ljubezni		
	O svobodi, Enej		
	O duši		
	Da ohraniš zdravo pamet, Enej	21	
	O cesti		
	Pesmi	22	Sonja VOTOLEN
	Stvarjenje sveta	23	Smiljan TROBIŠ
	Romanca	25	Barica SMOLE
Proza	Tatovi časa	25	
	Plonkec - naloge iz napač z nakazanimi rešitvami	28	Katja PLUT
	Carski rez	29	Borut GOMBAČ
	Neslana šala	30	Stane PEČEK
	Pavlik in Jura (odlomek)	33	Marina CVETAJEVA
Prevod			Prevod: Lidija GAČNIK GOMBAČ
KULTURA	Partizanstvo Mirana Jarca II.	41	Emil CESAR
	Novomeški rotovž	53	Judita PODGORNIK
	Železni vodnjaki	61	Matija ŽARGI
	Zgodovinski vrtovi v Posavju	63	Alenka KOLŠEK
	Razvozlati uganke starih glasbil	68	Ivan KASTELIČ
NAŠ GOST	"Moja človeška iniciativa je bila Dolenjska s središčem v Malem Lipju"		
	(Pogovor z Jožetom Škufco)	73	Ivan GREGORČIČ
	Umetnik z jasnim pogledom na domačijo in svoj lastni obraz		
DRUŽBENA VPRAŠANJA	(Ob stoletnici rojstva Božidarja Jakca)	100	Jožef MATIJEVIČ
	Ali ekumenizem še živi?	109	Franci KONCILIJA
	Prijazno, počasi, brez improvizacije, dobro zapakirano in na obroke	112	Franc TRČEK

2007/1944

RASTOČA KNJIGA

ODMEVI IN ODZIVI

Primer Danfoss

121

Leopold PANJAN

Diagnoza: okužba s samogenocidnim virusom

123

Tone BAJEC

Z vaporetom ali gondolo po Krki

126

Tomaž LEVIČAR

Dan slovenske knjige v Karlovcu

128

Jadranka MATIČ ZUPANČIČ

Ob 50-letnici glasbene šole v Krškem

129

Karolina VEGELJ STOPAR

Okenca v preteklost

131

Milan MARKELJ

Iz štirih desetletij dela

132

Marinka DRAŽUMERIČ

Boštanj - 800 let

132

Marinka DRAŽUMERIČ

GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON (56)

135

Karel BAČER

KRONIKA

November - december 1998

141

Lidija MURN

Letno kazalo

149

Peter ŠTEFANČIČ

V počastitev 150-letnice smrti Franceta Prešerna in 100-letnice rojstva Božidarja Jakca v naši jubilejni številki objavljamo Jakčeve grafike iz mape poskusnih ročnih odtisov visokih jedkanic, odtisnjenih v letih 1950/51 za takratno zvezno izdajo Prešernovih pesmi: Krst pri Savici (str. 16), France Prešeren (24), Pesmi (40), Balade in romance (48), Matija Čop - Različne poezije (60), Gazele (104), Sonetje ljubezni (120), Sonetje nesreče (134), Sonetni venec (140), Uvod v Krst pri Savici (148) ter reprodukcije treh pastelov (4, 72, 108) in olja na platnu (99).

Uredništvo se zahvaljuje Dolenjskemu muzeju in gospe Tatjani Jakac za pomoč pri objavi Jakčevih reprodukcij.

ZRNO DO ZRNA...

Če bi hotel upoštevati ta čas prevladujoče usmeritve, bi moral tole pisanje začeti z zapleteno mislijo kakšnega tujega misleca in pisati s pogledom ali vsaj spominskim zrenjem na ulico v kakem tujem, velikem mestu. A če stopim do okna, se mi odgrne pogled na Novo mesto, kronanem s koničastim zvonikom kapiteljske cerkve, in na zasnežene trškogorske hribe v ozadju, na misel pa mi hodi čisto navadna in preprosta ljudska modrost, ki pravi: Zrno do zrna pogača, kamen do kamna palača. Vse to se mi zdi povsem primerno, če ne kar edino pravo vzdusje za pisanje tokratnega uvodnika, v katerem naj beseda steče o malem kulturnem jubileju, ki ga ta mesec praznuje naša revija Rast, ko začenja deseto leto izhajanja.

Februarja 1990 je namreč izšla njena prva številka. Z rdeče-črno Jakčevo grafiko trtja na platnicah je v prostor širše Dolenjske stopila kot "revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja", na pot pa so jo pospremile želje in hojenja, da končno zapolni revialno praznino, ki je (pre)dolgo zevala na tem delu slovenskega revialnega zemljevida, in da odpre prostor, v katerem se bodo zbirale in odražale ustvarjalne moči tega dela domovine, ki naj z revijo pridobi svojo kulturno prepoznavnost, hkrati ko naj revija deluje tudi kot spodbujevalnik nadaljnje ustvarjalnosti.

Naj raste Rast! je zapisal v naslov uvodnika k prvi številki glavni urednik Jože Škufca. Dobro želje in upanja, da bo prvemu poganjku sledil drugi, tretji, četrti, peti..., da se bo revija prijela in pognala v trajno rast, so z njim delili člani prvega uredniškega odbora: Nataša Petrov kot odgovorna urednica, Lucijan Reščič kot likovni urednik, Ivan Gregorčič, Tone Hrovat, Milan Markelj, Franci Pipan, Franci Šali in Severin Šali, pa Peter Štefancič kot tajnik revije, Stane Peček kot predsednik sveta revije, in seveda še mnogi drugi, kulturniki, ustvarjalci, izobraženci, ljubitelji slovenske besede...

In Rast je šla v rast, kljub občasnim zmrzalom in grozečim sušam ni usahnila. V mesecu in letu, ko praznujemo 150 letnico Prešernove smrti, je tu že 61. številka Rasti, in zrn, ki jih je nasula v skrinjo dolenjske kulture, ni mogoče prezreti. Pesniki, pisatelji, likovniki, družboslovci, naravoslovci, šolniki, leksikografi, novinarji, publicisti..., več kot štiristo je imen različnih avtorjev, ki so od prve do te številke prispevali vsak svoje prgišče zrn ali samo eno zrno za bogato žetev - več kot 5.400 strani 39 zvezkov Rasti. Hvala jim to pot še enkrat in hvala vsem, ki so kakor koli že pomagali Rasti do njene desete pomladi!

Da bo Rast v naslednjih letih še boljša, da bo še kakovostnejše odsevala ustvarjalni utrip in ga še bolj živo spodbujala, bo še naprej potrebovala tako dobro razumevanje izdajateljice Mestne občine Novo mesto in občin soizdajateljic, kot ga je bila deležna dosedaj. Lepo bi seveda bilo, da bi se med soizdajateljice vpisale prav vse občine širše Dolenjske. Računamo tudi na podpornike iz gospodarstva, na dosedanje in nove sodelavce, predvsem pa seveda na vas, bralce in naročnike, ki niste samo bralci in kupci revije, ampak sol njene upravičenosti. Tudi vam hvala za izkazano zvestobo in podporo!

Milan Markelj, odgovorni urednik

BOŽIDAR JAKAC

KAIROVANSKI KONJENIK,
pastel, 1928, 48 x 31 cm

IZRAZ DUHOVNE MOČI DOLENJSKE

Vse, kar me veže na začetke Rasti, ki segajo skoraj deset let nazaj, je živo, nekako pripada tudi sedanjemu času in ne še pravim spominom, kot so spomini na otroštvo, srednjo šolo in podobno. Sodelovanje pri reviji je bogatilo moje življenje po človeški plati in z delovnimi izkušnjami. Vsebina, ki so jo avtorji ustvarili, zajeli, izpovedali, je v enojnih in dvojnih zvezkih redno prihajala med bralce. Nabrali so se na knjižnih policah po domovih in v knjižnicah, kjer potrpežljivo in nevsiljivo čakajo, če bi jih potrebovali ali pa si preprosto zaželeli njih družbe in branja. Vse, kar je spravljeno na potiskanih straneh, je na voljo situ časa, ki bo cenil le, kar je najboljšega in vrednega.

Revija je prostor za pišočce, za literate, prevajalce, tudi za likovnike, za razmišljajoče, kritične in ustvarjalne ljudi, za intelektualni potencial zlasti širše Dolenjske, ki mora imeti zagotovljeno možnost in priložnost v svojem ožjem delovnem in življenjskem okolju, da objavlja v reviji, da sporoča ožji in širši javnosti, kako živi, čuti, razmišlja, dela, snuje in ustvarja, da se sproti potrjuje in dokazuje.

V letu 1998 je v Sloveniji izhajalo skoraj 1.400 naslovov periodičnega tiska, prav in dobro je, da imamo Dolenjci revijo. V lanskem letu je v Rasti objavilo svoje pesmi 26 pesnikov, prozo 11 avtorjev, prevajanih je bilo 7 literatov, v razdelku Kultura je sodelovalo 27 avtorjev. Imeli smo šest intervjujev s pomembnimi osebnostmi in šest predstavitev likovnikov, katerih reprodukcije so dale lepotno podobo posameznim številkam. V vsaki od šestih števil je izšlo tudi nadaljevanje dragocenega Gradiva za dolenjski biografski leksikon. Družbenih vprašanj se je lotilo 11 avtorjev, v Rastoči knjigi je izšlo 7 prispevkov. Z Odmevi in odzivi je sodelovalo 24 piscev in prav ta razdelek si uredništvo želi razviti, da bi bil še bolj aktualen, pester in zanimiv. Redno smo objavljali tudi kroniko kulturnega dogajanja na območju, ki ga revija pokriva, glavni urednik Milan Markelj je prispeval šest uvodnikov. Podobno hero bi lahko navedli za vsako od minulih devetih letnikov. Če vseh teh zapisov ne bi bilo, bi bila Dolenjska manj razpoznavna, bolj anonimna in ranljiva, bolj na obrobju slovenskega kulturnega snovanja, delovanja in prostora.

Rast kot posoda jezika prispeva svoj delež z literarnimi prispevki k slovenski lepi besedi, z drugimi besedili pa k publicističnemu in strokovnemu jeziku. Slovenščina je naša neprecenljiva dragotina in revialni jezik, ki ga zmore in premore Rast, je živi prispevek k jezikovni kulturi, ki naj bi se izgrajevala tudi prek pokrajinskih revij kot dela jezikovne nacionalne politike.

Sintagmi našega vsakdanjika, Evropa regij in vključevanje Slovenije v evropske integracijske procese, doživljam tudi kot priložnost in nujnost, da Dolenjska s svojim širšim zaledjem ohrani in razvija dalje svojo revijo in skozi svojo kulturno in jezikovno bit kot izraz duhovne moči, zrelosti, kultiviranosti, kvalitete življenja, informacijske pismenosti in podatkovne prisotnosti. Dobra, lepa in izvirna revija naj bo umeščena vsaj ob, če ne nad pretok materialnih dobrin, ki so v informacijski dobi in globalni družbi vse bolj uniformirane in standardizirane.

Na začetku sta bili želja in upanje, da bi revija redno in daljši čas

izhajala. In res se je vrasla in vkoreninila v okolje. Dočakala je zrelo otroštvo, ki se preveša v najstniška leta. Naj ji bodo naklonjena in razumevajoča!

Nataša Petrov,
namestnica odgovornega urednika

ŽALOSTINKA IN HVALNICA ZA BESEDO

Čas, v katerem živimo, je čas ekrana in mikrofona, čas drugotnega, sekundarnega. Je čas kričačev in kričave površnosti, ko je pomembno biti viden in biti slišan in ne samo preprosto: biti - biti to, kar si. Pomembno je biti, četudi le za kratek hip, vsečna sličica v spektaklu hitro menjajočih se spotov; vrteti se na vrtiljaku umetno sproduciranih plastičnih potreb, ki so speljane v spiralah potrošniških krogov brez konca in kraja. V svetu bleščavega videza postaja življenje režirana laž, resnica pa do absolutnega zrelativiziran konstrukt. Cvetita reklama in samopromocija; cilj pri tem posvečuje vsa sredstva. Življenje se seli v neko novo veselje in čudno veselje migotavo begave virtualnosti (ali neke vrste hiperrealnosti), katerega središče je denar. Življenje postaja kič na najnižjem skupnem imenovalcu masovne konfekcije. Pomembno je, da se giblje, da migota, da se blešči, da fascinira, da šokira vedno bolj razvajene čute, ki za zadovoljitev terjajo vedno močnejših in šokantnejših dražljajev. Gibljivi videz in izpraznjena lupina, plavajoča na razburkani in vzburjeni površini, človek pa vse bolj neobčutljiv za realnost, ki ga obkroža; izgubljen v poplavi pomasovljenih histerij in odtrgan od rodnega kontinenta, kamor je odložil primarno svetilko besedo, s katero je, priključen na magnetna polja svojega iščočega duha, prehodil dolgo vijugavo pešpot. . .

V neki anketi med mladimi o tem, kaj je »in« in kaj je »out«, se je branje znašlo v »outu«. Res je, da je zanj treba sestopiti z drvečega vrtiljaka, stopiti na stran, v »out«, v mir, iz lupine k jedru, v svoj krog za zbran pogovor z izbrano besedo s sočlovekom, kar vsako kvaliteto branje seveda je; tenko prisluhniti, kaj besede mrmrajo, šepetajo. Če prisluhniti sploh še znamo. Včasih se ob v zadnjih letih skoraj nepregledni količini natisnjenih literarnih del (= biti slišan?) namreč zazdi, da piscev ne bo zmanjkalo, da pa bo zmanjkalo bralcev. Dobri bralci postajajo elita. Zato je odgovornost pišočih še toliko večja: da rehabilitirajo in povrnejo konvertibilnost od inflacije razjedeni besedi. Literarna beseda bi morala biti sredstvo pristnega mnogoplastnega dialoga s samim seboj in svetom, ki nas obdaja, sredstvo, s katerim rastemo navznoter in se srečujemo z lastnim jazom, razpetim med pekel in nebo bivanja. Prepoznavati veselje v sebi in biti jaz z vso svojo senzibilnostjo pa je morda najbolj »in«, čeprav se dogaja v »outu« in mimo »trendov«.

RAST – VRATA

V podnaslovu revije Rast je kultura uvrščena v zlato sredino, za literaturo in pred družbena vprašanja. To gotovo nakazuje velik pomen, ki ji ga je uredništvo namenilo že ob nastanku revije. Temu se kultura ni izneverila. V desetih letih izhajanja Rasti je bila objavljena vrsta prispevkov, ki so prinašali nove poglede, odpirali nova področja in načenjali nove probleme, stare pa dostikrat prevrednotili in predstavili njihov drugačen vidik. Na straneh revije Rast se je predstavila vrsta že uveljavljenih piscev, pa tudi tisti, ki so šele pričenjali svoje "pisateljsko" pot. Marsikomu je v Rasti objavljen prispevek utrjeval samozavest in odpiral vrata k objavam v drugih, tudi v strokovnih publikacijah.

Prispevkov za objavo ni manjkalo, včasih se je bilo kar težko odločiti, kateremu dati zaradi njegove aktualnosti prednost in kateri lahko še malo počaka. Zato tudi za naprej vabimo stare in nove sodelavce, da s svojimi tehtnimi prispevki obogatijo "kulturne" strani revije in skupaj z uredniškim odborom sooblikujejo Rast.

*Marinka Dražumerič,
urednica rubrike Kultura*

RASTOČA KNJIGA

Izhajamo iz stališča, da živimo in delujemo v prelomnih časih, ki zahtevajo od nas posebno, lahko bi rekli tudi izjemno delovanje. Tako v Evropi kot drugod po svetu se, zlasti na gospodarskih področjih, izvajajo globoki tektonski premiki, ki dolgoročno delujejo in usodno vplivajo tudi na mesto in vlogo naše države. Tudi pri nas je naša generacija kot prva v zgodovini pridobila svojo lastno, samostojno državo, Republiko Slovenijo, in sedaj se lahko enakopravno vključujemo v svetovna dogajanja.

Najslabše v takih časih bi bilo, če bi pasivno in indiferentno čakali, kaj se bo zgodilo in kaj bodo naredili drugi. Menim, da moramo biti – nasprotno – v teh izjemnih časih izredno aktivni ter tudi inovativni. Dejavní moramo biti na osnovi znanja, in to še posebej znanj in spoznanj različnih strok, ter na podlagi svoje bogate tradicije iskati svoje specifične modele življenja in dela.

In prav tu smo že veliko let dejavni tudi pri reviji Rast, ko skušamo s pomočjo Rastoče knjige najti odgovore na izzive časa. Ti odgovori naj bi odsevali oziroma odražali naša razmišljanja o razvojnih možnosti našega gospodarstva ter o potrebi sožitja gospodarstva in kulture. Obravnavali pa smo tudi druga širša vprašanja razvoja, rasti in napredka slovenske družbe kot celote.

Soočali smo se z zelo pomembnimi vprašanji vizije, poslanstva ter strategije naše mlade države Slovenije. Odločili smo se, da bo ta vizija povezana z iskanjem in udejanjanjem odličnosti na vseh področjih našega delovanja, s posebnim poudarkom na gospodarstvu.

Odlična Slovenija, razvojno uspešna ter vsestransko razpoznavna, je torej trajno geslo ter ključna motivacija Rastoče knjige. O tem, kako vse to udejaniti, pa je in bo še vnaprej pisalo veliko vrhunskih strokovnjakov.

Menim, da je vizija odlične Slovenije nekaj, kar je možno doseči z medsebojno integracijo vseh segmentov slovenske družbe, na podlagi aktivnega sodelovanja čim več Slovencev, zlasti pa seveda strokovnjakov različnih zvrsti.

Prepričani sem, da ima prav sedanja generacija Slovencev veliko možnosti in tudi priložnosti, da tvorno sodeluje in sooblikuje podobo vsestranske, privlačne Slovenije na prehodu iz drugega v tretje tisočletje.

V smislu Vodnikovega poziva: "Išče te sreča, um ti je dan, našel je bodeš, ak nisi zaspan," bo Rastoča knjiga tudi v bodoče namenjena ne samo ekonomistom, temveč tudi drugim bralcem, ki jim ni vseeno kakšno Slovenijo bomo zapustili našim zanamcem. Ideje, ki jih sejemo in jih bomo še sejali v Rastoči knjigi, so, skratka, dobrohotne zamisli o tem, kako Slovenijo in v tem okviru zlasti Dolenjsko ter Belo krajino razvojno enakopravno vklopiti v evropska in svetovna dogajanja.

*dr. Janez Gabrijelčič,
urednik rubrike Rastoča knjiga*

RASTE SPOMIN, RASTE POT NAVZGOR, RASTE RAST SAMA

Pisanje o rojstnem dnevu revije, kot je moja (naša) Rast, je lahko le niz pobilskov bolj čustveno obarvanih na prostrano vsebino – pisanje, prelistano in prebrano v kratko-dolgem desetletju.

Telo in duša revije so besedila; drobci pričevanj o doživljanju vseh mogočih okoliščin, javnih in intimnih dogajanj, polemičnosti in bodril, seveda pa tudi pisci, tako tisti s svojim pisateljskim credom in tisti priložnostni. Tako ustvarjeni fragmenti gradijo celoto, ki raste v jubilej in (želim) še v mnoge naslednje jubileje.

Nekako preveč skromno je napisati voščilo: "Vse najboljše za deseti rojstni dan, naša draga Rast", posebno še, ker bi se bilo ob tem potrebno nasmehniti in stisniti roko toliko ljudem dobre volje, jim reči hvala – spet preprosto in skromno, a z veliko hvaležnostjo, ki jo ne odtehta noben denar.

S tem postaja Rast tisti zaklad obgorjanske srenje, ki je ulovila nivo nadpovprečnosti številnih časnikov in občasnikov naše dežele. Rekel bi, da se je v nekakšnem občem bogastvu uresničila legenda o Tavsu – gorjanskem škratu, ki je bisage pastirjev nabasal z listjem, to pa se je spremenilo in postalo zlato. Enako se zlato litje nalaga v bogatih straneh pričevanja naših ustvarjalcev dolenjskega življenja v naš in širši prostor.

V času, ko informacijski veter agresivno loputa z vrati v naših izbah srca in razuma, ko nam vriva v zavest posplošene dogodke kratke veljave, največkrat površno in selektivno krivično poenostavljene, je prava ambrozija užitje bogastva duhovne hrane, ki jo Rast prinese in skoraj pomaga živeti v času od ene do druge izdaje.

Prav zato Rast živi samo sebe, si postavlja vrednost in pomembnost v zapisovanju dolenskega in slovenskega življenja, takšnega, kakršno je, ki pa je največje bogastvo posameznika in vseh nas.

Dobrokrušno želim moji (naši) Rasti, da ji praznik potraja do naslednjega jubileja, že v novem stoletju in novem tisočletju, ki ni naključje kar tako.

Želim ji, da ostane tisto pričevanje, ki raste – tisto, ki ostaja – tisto, ki bogati – tisto, ki očara, in tisto, ki čara, da obstaja.

*Rudi Stopar,
urednik rubrike Odmevi in odzivi*

DESETLETNI RASTI

Mnogo hvaležnih metafor se kar ponuja ob jubileju naše in vaše revije. Pa naj se vsakemu porajajo na poseben način, tako kakor občuti, kakor je živel z Rastjo, v njej ali ob njej zadnje desetletje. Kot najmlajši član uredništva gotovo nisem poklican, da bi sodil o minulih letih. Morda je kdo od revije pričakoval več, morda je koga razočarala na ta ali oni način, prepričan pa sem, da je bilo in je več tistih, ki se z Rastjo lahko poistovetijo, ki so nanjo kot Slovenci, Dolenci, Belokranjci in Posavci ponosni in so jo vzeli za svojo. Kljub temu si ne gre zatiskati oči. V marsikaterem oziru smo šele na začetku rasti. Verjetno nisem edini, ki opaža vrzel med starejšo, zrelejšo in mlajšo generacijo avtorjev in ustvarjalcev, pa tudi bralcev naše revije. Ena od ključnih nalog uredništva in s tem tudi moje osebno poslanstvo se tako zdi vzpostaviti povezavo in tvorno sodelovanje mlajših in starejših rodov znotraj širokega tematskega, idejnega področja in regionalnega območja, ki ga pokriva revija. Upoštevajoč vse našeto, se mi, ko poskušam pogledati tudi še naprej, zdi razumna in pravzaprav nujna ena sama vizija. Rast naj ostane zanimiva in sprejemljiva za čim širši krog kulturno in družbeno zavednih ljudi, to pa je možno le z nadaljnjim uveljavljanjem neekstremistične, uravnotežene in k aristoteljanski umerjenosti težeče uredniške politike, ki naj ji bo vodilo odličnost in kvaliteta. Na takšnih temeljih se lahko prepletata tradicija in inovacija, preteklost in prihodnost, intelekt in čustvo, znanost in umetnost.

*Tomaž Koncilija,
urednik rubrike Odmevi in odzivi*

JEZIKOVNA PODOBA RASTI

Že več kot leto dni je preteklo, odkar sem se preselil iz rojstnega Novega mesta na Obalo. Nisem več član uredništva revije Rast (v začetku sem bil tajnik in lektor). Revijo sicer še vedno lektoriram in na ta način sem povezan z njo in njenimi ustvarjalci. A tistih najočjih, pogostih stikov ni več.

Lektoriranje zelo resno jemljem in trudim se, da bi pripomogel k boljši jezikovni podobi revije. A ni vedno lahko. Težava je v raznolikosti kvalitete prispevkov, različnih avtorjih, njihovega znanja, nači-

na pisanja ter pristopa. Najtežje je z nekaterimi strokovnimi besedili (Družbena vprašanja, Rastoča knjiga) in posameznimi nenaročenimi prispevki v Odmevih. Pri tem je težko obdržati enako jezikovno raven v različnih razdelkih revije in pri različnih avtorjih ter pri tem dopustiti posebnost pisca in specifičnost teme. Vedno mi je bilo vodilo preprostost, jasnost, razumljivost izražanja. Pred sabo imam povprečno izobraženega bralca, kateremu mora biti razumljiv vsakršen sestavek. Marsikdaj sem popravljaj stvari (letnice, imena ipd.), ki niso moja naloga, ali dopolnjeval manjkajoče, popravljaj netočnosti, zmote ipd. Vedno ni bilo lahko, tudi nisem uspel najbolje. Najpogosteje je bil vzrok v pomanjkanju časa. Naročeni prispevek smo prejeli v zadnjem trenutku, ko bi morala številka že v tisk, in tedaj se nisem mogel posvetiti besedilu, kot bi se moral.

Prihajalo je tudi do napak. Ni mi bilo vseeno, čeprav nisem bil vedno jaz krivec. Odmevi so bili kaj različni. O tem bi lahko veliko napisal. Najmanj hude krvi je bilo pri priznanih, uglednih avtorjih, najhujše je bilo s "strokovnjaki", vseznalci. Preprosta, jasna misel se jim je zdela neprimerna, ker naj bi tako padla raven njihovih visokostrokovnih prispevkov. Najpogosteje so svoje strokovno znanje enačili z enakim poznavanjem jezika. Drugi so bili pikolovsko nepopustljivi, zaradi besede so zahtevali javno opravičilo, popravek. Težko mi je bilo pri duši, ko sem moral utemeljevati popravke, ki jih mora obvladati že dober kratkohlachnik v osnovni šoli. Nekaterim starejšim ni bilo jasno, da je jezik živ organizem, da nekatere besede zastarijo, da so danes v veljavi drugačna pravila. In še bi lahko našteval. Kar pravilo je bilo, da taki neupravičeni nezadovoljniji niso videli bruna v svojem očesu (veliko popravkov svojih hudih napak), a razjezili so se zaradi dlake v jajcu. Kako hudo je bilo včasih samo zaradi besede! Kdor me pozna, ve, da ne maram tujih, prevzetih besed, pa čeprav so prišle z one strani Kolpe, dokler bo pri roki domača, naša beseda. Glede tega sem slišal, da sem preveč pikolovski.

Moj namen je in bo popolnoma jasen: poskusiti izboljšati, polepšati izraz, odpraviti ponavljanje, poenotiti na približno enako raven vse prispevke... in nič drugega. Seveda pa nikoli nisem trdil, da se nisem zmotil, spregledal napako, za kar se ponovno opravičujem.

In ob koncu: na hitro sem nanizal nekaj spominov; kar nekaj se je nabralo, morda je preveč, tudi nepomembno in neurejeno. A eno velja: ves čas sem rad sodeloval pri tej reviji, na to sem ponosen in lepo mi je bilo delati v uredništvu. Rast mi je vedno veliko pomenila, nekaj več, danes pa še pomembno vez z mehko, valovito, zeleno Dolenjsko in z rojstnim Novim mestom.

Peter Štefančič,
lektor Rasti

POSEST REVIJE RAST NAJ BO IZKAZNICA DOLENJCA - INTELEKTUALCA

Najlepše je biti doma. Kot študent in sedaj kot "gastarbajter" se sicer v Ljubljani nikoli nisem počutil slabo, saj sem vedel, da ima vsak teden petek, ko me glavno slovensko mesto več ne vidi. Tudi kot Dolenjec se nisem nikdar in nikjer slabo počutil. Hvala Bogu, nisem nikoli imel take smole kot tisti moj dolenski rojak, ki ga je znana spomeniškovarstvena funkcionarka Mica Č. nagnala iz pisarne, ker je govoril "domobranski" dialekt. Priznati moram, da mi je le enkrat bilo malo vroče, ko mi je ljubljanska kolegica in še dandanes velika prijateljica rekla. "Veš, Stane, zadnja stvar je imeti za fanta Dolenjca. Vsak petek letite k svojim mamam, me smo pa same v Ljubljani."

Ko sem se zaposlil in začel sistematičneje spremljati slovensko revialno življenje, sem spoznal, da smo Dolenjci nekoliko zanikrni. Skoraj vsaka vas na Gorenjskem, Primorskem in Štajerskem, če malo pretiravam, je izdajala svojo revijo ali vsaj občasne zbornike, le mi, Dolenjci smo bili tako siromašni na tem področju. Saj so se mnogi trudili – spomnimo se Dolenjske založbe, pa velikih dejanj, ki so jih izvršili že pokojna Stanko Škaler in Janko Jarc in, Bog mu daj še veliko let, Jože Dular – pa žal se je vsak naš dolenski paradni konj tako hitro zbosil. Prav zato, priznam, sem bil ob začetku izdajanja Rasti, nekoliko skeptičen. Hudo mi je bilo že vnaprej, saj vsaka polomija še dodatno oteži nove začetke. Zdihoval sem kot naš veliki koroski rojak Andrej Einspieler: "Bog nam vsim pomagaj! ali bi imelo vse po rakovo jiti, - ljudi se ne bodo dali potolažiti, ne bodo nikomur, nigdar nič več verjeli in zaupali." Pa je za nami devet letnikov. Vsa čast in slava vsem tistim, pa naj bodo kakršnihkoli barv in prepričanj, ki imajo zasluge za to veliko opravljeno delo. Danes so mnogi na Slovenskem, ki smo jih včasih gledali v hrbet, za nami. Kaj dejansko pomeni Rast, sem dokončno videl takrat, ko me je nek biolog, sicer član SAZU, prišel prositi za revijo, ker je slišal o njeni kvaliteti.

Ne želim, da postane Rast zgodovinska revija. Naj bo glasilo dolenskih intelektualcev, ne izobražencev, ker je teh veliko več, vendar je za mnoge zadnja stvar, ki so jo v življenju prebrali – če izvzamem Slovenske novice – univerzitetna diploma. Seveda pa želim reviji več bralcev. Prepričan sem, da so tisti, ki skrbijo za njeno prodajo, pozabili, da je treba Dolenjce prositi in prositi. Ne zaradi domišljavosti! Zaradi navade in pretirane skromnosti.

V prihodnje želim reviji še več aktualnosti. Tudi kakšen prepir na njenih straneh ji ne bi škodil, le oseben ne sme biti. Naj bo tudi naprej pluralna. Ne vem, kaj bi dal, če bi reviji uspelo objaviti razgovor med dvema Dolenjcema, od katerih je eden junija 1945 streljal uboge rojake na Rogu, drugi pa se je rešil smrti. Zgodovina, ne politična, tista resnična, človeška, nam s smrtjo vsakega našega rojaka polzi iz rok. Na tem, človeškem področju ima revija še veliko izpovednih možnosti, vseslovenske uveljavitve in trajne vrednosti.

SAMORASTNIŠKA
BESEDA
1990

R L. I
A
S
T 1

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

SAMORASTNIŠKA BESEDA

VEČ DOBRE ESEJISTIKE

Dolgo in predolgo smo Dolenjci čakali na svojo pravo revijo. Dobil je boječe, a vendarle nadebudno ime Rast. Kot da je bila ta dežela prej gluha in neplodna, nekakšna "waste land". Pa se je kar takoj pokazalo, da ni bilo tako, da je le dremala in čakala seme in sejance. V davni Podbevškovi novomeški pomladi so bili pogumnejši, saj so grozili z bombami, divje koncertirali in predrzno slikali. Res pa je tudi, da so hlastno zajemali in se hitro upehali. Rast pa se je trdno prijela in doživela prvo desetletje.

Najbolj pomembno je, da Rast ni dobra revija zato, ker je naša, domača, lokalna, ampak zato, ker je po svoji ustvarjalni potenciali tako na področju izvirne literature kot strokovno-znanstvene ustvarjalnosti tudi splošno, neregionalno veljavna. Prav v tem pogledu bi se morala še okrepiti. Mislim, da že ima odločnega urednika in prav tak uredniški odbor, potrebuje pa še več dobrih sodelavcev, ki bodo pogumno, svobodno in z resnično umetniško ali strokovno silo odpirali najbolj relevantna vprašanja našega in preteklega časa.

Najbolj pogrešam dobro esejistiko, literarno, družboslovno, pa tudi politično in gospodarsko. Ne drobnjakarske s politiko in ideologijami obremenjene polemike, ampak lucidne, ne predolge poglede in premisleke o bistvenih rečeh, kakor jih je nekoč npr. znal tako sočno pisati Bojan Štih. Dragocene so dokumentirane, po virih in pričevanjih izdelane zgodovinske raziskave in ovrednotenja minulih dogodkov in oseb, ki jih tako imenitno dela nekoč v Novem mestu dejavni Jože Mlinarič. (Kako da ga niti ženski ni uspelo zadržati tam?) Kroniški, bibliografski in leksikonski deleži so nujni, a se lahko skrijejo v droben tisk, saj jih bomo zagotovo našli, ko jih bomo potrebovali. Bačarjevo delo veliko pomeni. Take stvari morajo biti opravljene.

Revija potrebuje bralce, in podpornike seveda. Lahko pa izgubi oboje, če jim ne bo potrebna. Delovati mora tako, da brez nje ne bo mogoče shajati. Potem bo ras(t)la. Rad bom zraven, če bom za kakšno rabo.

Mihael Glavan,
sodelavec Rasti

VSAKA STVAR MORA DOZORETI

Menda je bilo tako tudi s prizadevanji na Dolenjskem, zlasti v Novem mestu, da pokrajina dobi svojo revijo. Saj ni nastala iz nič, pognala je iz že ukoreninjenega trebanjskega semena, iz tamkajšnje Samorastniške besede, in od takrat, od tiste duhovne pomladi, je preteklo že kar deset let. Spominjam se njenih očetov, ne bi jih povzdigoval ne zamolčal, a omenil bi samo Staneta Pečka, ker je bil tisti, ki me je kot takratnega snovalca Dolenjske založbe – poprej so ji vdihtali kisik drugi, recimo moj stric Severin Šali, Vilma Pirkovič, Janko Jarc, nato Janko Saje – nagovoril, ali bi bilo možno kaj storiti za uspešnejšo pot Samorastniške besede do bralcev na Dolenjskem. Pa se je tako porodila zamisel, da bi jo vključili v program Dolenjske založbe, ki naj bi postala njena nova izdajateljica, pri čemer bi združili

intelektualne in organizacijske moči obeh občin, Trebnjega in Novega mesta, v skupno revialno dejanje, k temu pa pritegnili še občine Bele krajine, Posavja in Zasavja. Ni kaj, od vsega začetka je bil to ambiciozen publicistični načrt, ki še do danes ni v celoti uresničen, a v pretežni meri prav gotovo. In pokojni Janez Slapnik, nekdanji direktor Tiskarne Novo mesto, je bil tisti, ki je nastalemu revialnemu svetu in uredništvu vsebinsko in oblikovno na novo zasnovane revije za literaturo, kulturo in družbena vprašanja dal vso grafično, moralno in materialno podporo za izid prve številke. Ime pa ji je "iztuhtal" Severin Šali: RAST. Takrat sem bil predsednik ali župan novomeške občine, a hkrati tudi urednik založbe in član uredniškega odbora revije, a že kar kmalu so mi v uredništvu poverili urejanje družboslovne tematike. In samo o tej zadevi bi rad zapisal nekaj misli.

Nedvomno je revija Rast umestila v dolenjsko družbeno življenje družboslovno publicistično besedo. Te doslej v taki obliki in v takih vsebinah – kot jih je nekajkrat letno revija posredovala naročniškemu krogu in širši dolenjski in slovenski javnosti ter številnim kulturnim, izobraževalnim ustanovam, političnim, društvenim in upravnim organizacijam ter gospodarskim podjetjem, skratka, svojim naročnikom ali zgolj bralcem, tudi dijakom in študentom – dolenjski socialni prostor skoraj ni poznal. Prvič se je torej Dolenjecem ponudila priložnost, da začno gojiti lastno družboslovno periodično publicistiko, in vse to v času velikih in usodnih tektonskih političnih in širših ter globljih duhovnih dogajanj v svetu, ki se jim nismo mogli izogniti tudi Slovenci oziroma smo jih izkoristili sebi v prid, a na žalost tudi v škodo. Prišli smo do lastne države, a obrnili smo hrbet socializmu. Na spodoben način smo rešili svoje nacionalno vprašanje, hkrati pa bistveno otežili socialne in kulturne razsežnosti svoje prihodnosti.

Danes, po skoraj osmih letih, je pred težko preizkušnjo ne le naša neoliberalna ekonomsko-socialna ali kapitalistična naravnost, pač pa tudi komaj pridobljena nacionalna suverenost. Nekoč smo večkrat slišali moder izrek, da ne ravnajmo tako, da bi z umazano vodo izlili tudi otroka, a zdaj bi lahko zatrdil, da smo ravnali huje, in smo umazano vodo ohranili in še bolj zamlakužili, obetavno dete pa žrtvovali v imenu boga Midasa. Zajela nas je pač neokapitalistična globalizacija in veselo plujemo v njenem toku, ne zavedajoč se, kako napredni duhovi sveta iščejo možnosti, da bi človeštvo oteli teh zlih voda, saj grozeče pogublja milijone in milijone revnih, milijardo in več izrabljenih in izkoriščanih, zlasti otrok in žena, in polagajo v roke peščici bogatih planet in človeštvo. Pravico drugemu opredeljujejo močni!

Utopije po socialni pravičnosti in enakopravnosti vseh bitij sveta in vseh narodov, etnij človeštva in njegovih kultur so spet pred durmi zgodovine, ali mi to hočemo ali ne; ali to enim ne gre v račun, in bi raje slepili ljudi s tezami o koncu zgodovine, o kapital svetu, ki je zadnja in najboljša možnost za človeštvo oziroma človeka sploh. Kaj je z nami, Slovenci danes in kakšen bi lahko bil ali bo naš jutri? Kdor hoče in zmore, ga že lahko prepozna!

Revija teh svojih deset let ni bežala pred živo družbeno problematiko, a lotevala se je tem, ki jim je bila kos, ki jih je zmogla misliti, o njih razmišljati ali pa vsaj nizati podatke. Morda bi kazalo več pozornosti posvetiti mišljenju. Strokovne obdelave posameznih družbenih segmentov ali analize posameznih področij človekovega delovanja so sicer važna stvar za poglobitev ali razširitev našega vedenja in znanja o nas, o stanju stvari, a šele razprave, omizja o nečem, važnem,

dajejo mislečim možnost za kritične refleksije in osebno čutenje in videnje tistega, kar se dogaja stvarjem pod kožo. Kot nekdANJI urednik družboslovnih rubrik si lahko poočitam, da je bilo kritično mišljenje vse premalo vabljeno ali nagovarjano k sodelovanju, pa ne zaradi uredniške lenobe ali bogsigavedi kakšne previdnosti, pač pa preprosto zato, ker je to ena od najtežjih in najzahtevnejših oblik družboslovne revialne publicistike, ki terja nenazadnje tudi veliko časa, priprav - pa tudi denarja, ki ga je uredništvu revije doslej vedno primanjkovalo. Ali vsaj dve ali tri omizji na leto bi si že okorajžili.

Franci Šali,
urednik Dolenjske založbe

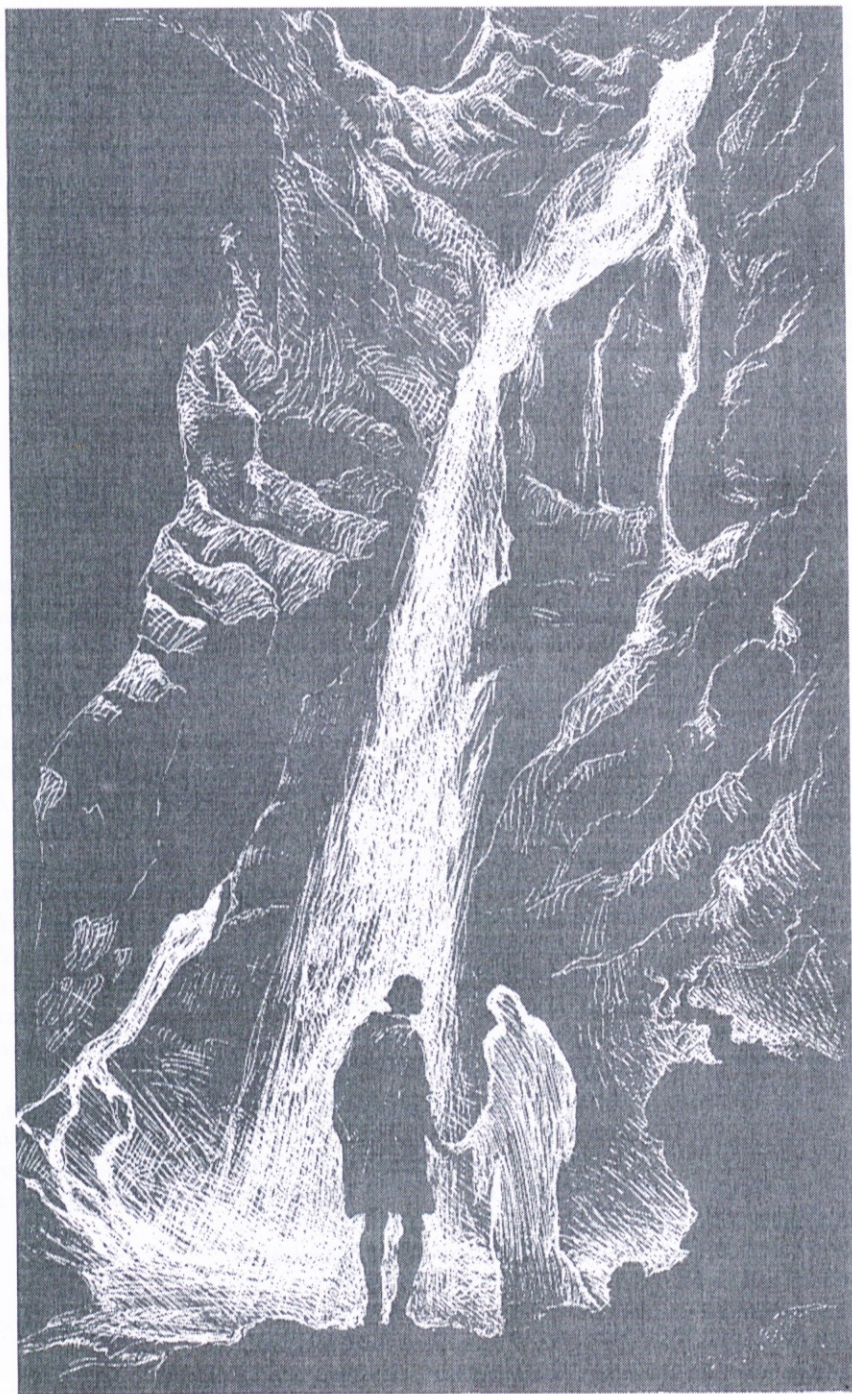
OB DESETLETNICI RASTI

Revija Rast, zrasla iz nekdanje trebanjske revije SamoRASTniška beseda, je v desetih letih prerasla dolenjski prostor. Ni me sram priznati, da marsikatero številko Rasti rad ponudim kulturnikom, ki nimajo te sreče, da bi Rast lahko dobili vsaj v knjižnici, če že ne v knjigarni. (To kar malo zamerim izdajatelju.) Res mora revija utripati v okolju, iz katerega se je razrasla, vendar smo tako majhen narod, da ne bi bilo nič narobe, če bi še bolj izžarevala vseslovensko podobo. Tako bi lahko samo pridobila na svoji rasti. Zelo mi je všeč, da je revija ohranila bogato enovito likovno podobo, saj tako nehote tudi širi likovno obzorje. V reviji so se zvrstile številne kvalitetne pesmi, bili predstavljani številni gostje, obudil se je spomin na pomembne osebnosti - nehote se ti porojeva zamisel, da bi ob desetletnici izdali izbor najboljšega v praznični podobi. Z veseljem prebiram Gradivo za dolenjski biografski leksikon - ne samo zaradi spoštovanja do profesorja Karla Bačerja - pač pa tudi zato, ker šele tako spoznaš, koliko ljudi je povezano s širšo Dolenjsko. Prepričan sem, da bomo tudi to Gradivo v prihodnosti videli v knjižni obliki.

In ker se ne spodobí, da bi samo hvalil, naj povem, da bi v pregledu kulturnih dogodkov želel več doslednosti - marsikakšen dogodek je tudi preveč izpostavljen, marsikakšen pomemben dogodek pa je prezrt. Saj se vsem res ne da ustreči, prizadevati pa si je vendarle treba.

Naj raste Rast v novo desetletje!

Jože Zupan,
sodelavec Rasti

Helena Crček **PRAH MED MARIONETAMI**

*Na postelji iz rdečega žameta
se sprehajam
gola od tvojih prozornih pogledov*

*Pišesh po moji koži
manjšaš se
z vsakim dotikom
izginjaš*

*Reka modra kot žamet
pije dan
v katerem si nekoč obstajal*

*Sončnice na nočni omarici
Sončnice raztresene po hodniku
vrata*

Odprem dotik prepada

*Molitve nalepljene na porcelan
Vetrnica zmaličenih silhuet*

Ti-jutro?

*Med nevihtnimi jagodami
Ona s tišino
neulovljive svetlobe*

*Mokra pižama obešena
na balkonu*

*Galeb nad ribiško barko
Zvončkljanje valov*

*Narkotizirani mir
samote*

*Kapljanje kapnikov
Ona s papigo na rami*

Papiga spregovori

*Molči
Ona z zelenim kodrom na čelu*

*Medliš
Modrooki plovec na mojem nebu
ki ti ne morem videti v oči*

*Prapori so tvoji pogledi
in nasmehi tvoje zmage*

Astronavt prerokovanj

*Mimobežna polja so tvoja naročja
Padam vanje utopljena v Vseobsegajoči molk*

*Karavane obložene z zvezdami
T, Mesec*

In če sem luna si ti le moja druga polovica?

*Lestenci se šibijo pod težo tvojih Prihajanj
in ogledala valovijo Odhajanja v
Ostajanje*

*

*Je beseda res le pozabljeni
kamen v ognjemetu minevanja
drobec razbitega ogledala
zadrt v obličju lune*

*So oči mrtvica reke
ali frfotajoči vrabec
na okenski polici*

*Premeti dotikov med dlanmi
puščav polnih velblodov okostij
in avtomobilskih gum*

*Molk oblak,
ljudje smo molk
pripet z naramnicami krika
za zapestje časa*

Rdeča bolečina jutranjega svita

*

*Blodnjak mojega obraza
Breza
Brezmadežnost breze*

*Trni v naročju
Steklene marelice*

Trajanje dežja

Helena Crček

*Bosonoga golobica
Ogledalo sredi močvirja*

*Prerok lažnih prerokb
Prazna počivališča*

Režanje nasmehov

*Ptič brez kljuna
Na papir narisana stoletja*

*Žerjavica
Pesek v soncu*

Dlan

*Njene plime
ki jih nihče ne more razumeti*

*Odhaja
v dežele zelenih rojenic
in enorogih čarovnic
Brez molitev
ki ostajajo kot stopinje
odtisnjene v pesku
Med gorske vile
in črnooke velikane*

*Potem se vrača
Oblečena
v tančico svetlobe
ki se kot vosek lesketa
na njenih prsih*

*Šepeta nerazumljive prerokbe
in neozdravljiva prekletstva*

*Večer je ko se vrača
Pokrije se s krajcem lune
in zaspi sanje plime
ki jih nihče ne more
razumeti*

*Na pladnju tvojega odseva
moja podoba
zmaličena in sama.*

*Mavrične ličnice s katerimi si mi prihajal naproti
in oranžni kelihi
tvojega nasmeha.*

LITERATURA
Rast 1 / 1999

Helena Crček

*Poletje si
ki ga je pozabila pohoditi zima.
Žametni prapor oblakov
ki ti uhajajo med ustnicami.*

*In vendar si slika
zbledela fotografija
na steni moje kože
odrgnina na okenski šipi.*

*Prah med marionetami sem
in svetloba odgrnjenega zastora
se poigrava z mojimi kodri.*

Vida Fritz O MODROSTI

*ve že vsak zadosti. Saj veš, Enej,
kako vsak misli, da ima pameti dovolj. Jaz tudi.
Ampak, naj mi vendar že nekdo pove,
zakaj potem ljudje živimo
tako neumno. Te pameti, ki je ima vsak dovolj,
nihče ne uporablja. Je to tisto prekletstvo bogov,
Enej?*

O LJUBEZNI,

*Enej, kaj bi lahko rekel o ljubezni.
Da je je malo in da ni kaj prida.
In da je ne spoznamo, dokler traja.
Kot regrat se nam zdi, samoumevna.
In hodimo po nji.*

O SVOBODI, ENEJ,

*lahko rečem le, da je ne maram, ne take,
ko greš lahko kamor hočeš, ker te nič ne
veže, ne take, da ni nikomur mar, kaj delaš,
ne maram svobode, ki je samota, ufjetost vase,
ne maram, ne maram take svobode, Enej!*

O DUŠI

*prepovedujem govoriti vsem, ki še nikogar
niso zgubili. Ne dovolim, da bi o njej
ob kavi govorili. Naj bomo tiho, vsi.
Zato ker bomo vsi nekoč prisiljeni
nekomu ponoviti vse, kar smo v življenju*

govorili. O sebi in drugih. Laž in resnico.
Takrat bomo sebe gledali v obraz. Takrat šele
bomo o duši govorili.

DA OHRANIŠ ZDRAVO PAMET, ENEJ,

je bolje, da je imaš čim manj.
Tako še veš ne, kako je, če ti včasih
tuj obraz iz ogledala zastrmi in se vidiš,
kot te še nikoli ni videl nihče. Takrat se
zaveš, kaj je brezumje, ne, to ni to, da nimaš uma,
to pomeni, da imaš poleg tega, vsakdanjega,
v sebi še enega, tujega, ki te gleda, te opazuje,
in če dobro ne zapiraš vrat, včasih uide ven in vate
strmi, da več ne veš, si tu ali tam, ali padaš
sredi med obema v razpoko, to je taka groza, Enej, da je
ne moreš prenesti, grizeš se v roke, puliš lase, da bi
zbudil bolečino in se vrnil v tisti jaz, ki ga poznaš,
ki ti je domač, kjer ne bi trpel. Če je to tisto, kar nas
čaka po smrti, Enej, potem je dobro čimprej priti nazaj,
brez spomina na ta tuji jaz, brez tiste motnje v glavi,
da si še nekdo, ki ga ne poznaš, ki pa te hoče odvesti
s seboj, ne veš, kam, saj tisto tam sploh ni kak kraj,
tisto je vse nekako prazno, spodaj, zgoraj, ob straneh,
sploh ni ničesar nikjer, to je tista velika praznina,
kjer le še sam vase lahko strmiš in ves čas veš,
da tega tu ni možno več vzdržati, pa vendar to, kar
traja in traja in traja, dokler ne srečaš človeka,
ki je čimbolj preprost, da te spet na zemljo
pričvrsti in ti pomaga,
da si spet svoj prostor osvojiš.

O CESTI

Po tej cesti, Enej, ne grem več s teboj.
Do tu in nič več, tu v senco ležem in
in si rečem: pod tem drevesom bom uživala
spoznanja sad. Ostanem. Se z nogami v tla
uprem in stegnem roke kvišku. Tako se v zemljo
pritrdim. Ostajam.

A ti greš
dalje in
dalje in
pomahaš z roko, ne da
bi se obrnil. Počasi
zginjaš
za obzorjem in ti
in cesta se zgubita
v dalj.

Ostajam. Po tej cesti, Enej, nočem več
s teboj. A ti se ne ustaviš, kar dalje
greš, čemu, Enej, kar greš, ko veš, da je na koncu

Vida Fritz

*rob,
in padeš dol
in cesta pade nate,
in potem
ne zate ne zame
ni več poti.*

*Ostajam. V zemljo se zarijem
in blazna gledam, Enej,
konec tvoje poti.*

*ENEJ, kaj si sedaj?
Si le še prazen zvok
ali beseda cela, cel
Enej?
Si kdaj sploh bil?
Vem, da si hotel biti.
Ampak: ali si bil?*

Sonja Votolen

14

*Noč je pričakovanje
Jutrišnjega dne
Pod njem te bom
uzrla*

*Se me boš sončasto
oklenil*

*Oba bova žarka
ki sta noč pretentala*

15

*Najino dihanje je
preplavilo nebo*

*Stala sva na zvezdah
in jih v oči vkovala*

*Z neba nisva padla
Kot oblaki sva se drug
v drugega zapredla*

17

*Ne bodi no
tak spomenik
odlušči te oči*

*saj nisem vsa lepilo
prestopi z nogo*

in mi pridi čisto blizu

16

*Imela bom krilo
z gumbi
Če boš zopet tako dolgo
prikupno
gumbe štel in če se
boš spomnil (spet) tolikokrat
zmotiti*

*in če boš otročje zardel
da se je eden po naključju
odpel*

18

*Pod zimskim
nebom sva
Ne dam ti rok
Ne daš mi rok
Od vročice naju
trese mraz*

*Lahko bi sneg stopila
Tako je pač*

Smiljan Trobiš **STVARJENJE SVETA**
(Iz ciklusa prostih sonetov)

RASTLINJE
(Tretji dan stvarjenja)

*Ko v objem se narave zazreš, vidiš le drevo.
Čisto samoumevna se ti zdita zemlja in nebo.
Morda oblakov čudne oblike gledaš,
morda zaziraš se v poslednji dom, zemljo,*

*a drevo, ta čudež, ki iz zemlje prekipeva,
ki kakor ti daje sadove in v listju umira,
a je spet mlado vsako pomlad,
to, drevo, to drevo moraš imeti rad!*

*In kako je šele ljubi Bog zelenje ljubil,
če je iz besede priklical vejo, travico,
in jima možnost in priložnost obljubil!*

*Tiho veter pihlja skozi gozd,
ko po obrazu božajo te veje,
ko hodiš, pa ne veš več, od kod...*

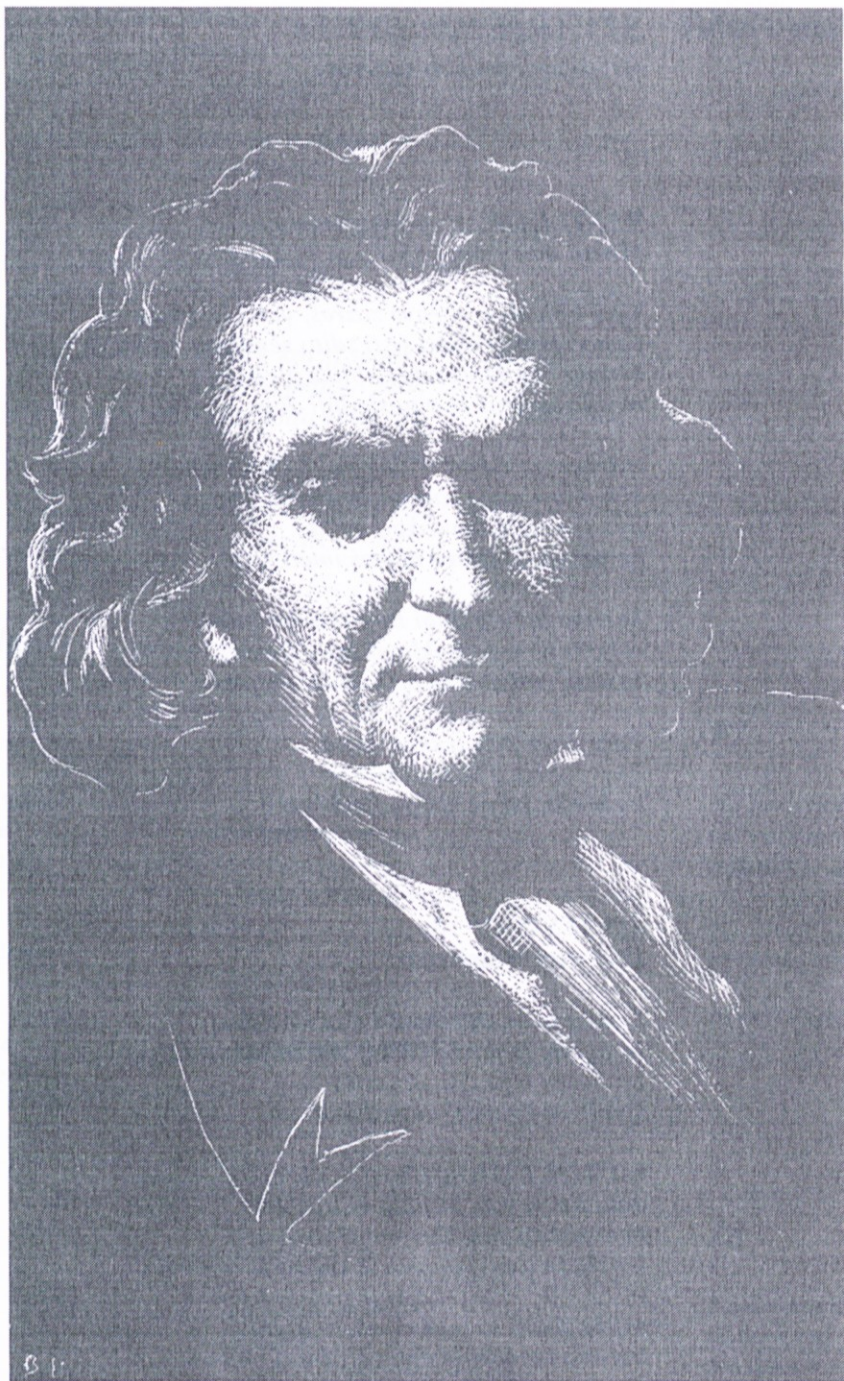
ŽIVALSTVO
(Peti dan stvarjenja)

*Dokler je še tišina pela pod vesoljem
in so bile le vroče zvezde, mrzli tok voda,
Ljubezen topla je ustvarila
živali na kopnem in pod morjem,*

*kot da je v njih na tihem že človeka sanjala,
dala jim je gib, toplino in trpljenje
in naročilo, naj ohranjajo življenje,
kot da že tam ljubezen se znova je rojevala,*

*saj že živali so na nek način ljubile
kot dva laboda, večno združena:
ko eden umre, umreta oba...*

*In če v navadnem kamnu in živali je Ljubezen,
dobra, blaga, trdna, sanjana in moljena,
nekdo lahko pride, ustvarjen še bolj po podobi Boga.*

BOŽIDAR JAKAC

FRANCE PREŠEREN
jedkanica, 1950/51, 180 x 109 mm

Barica Smole ROMANCA

V kroge ob uličnih svetilkah sneži.

Njegov obraz je spokojen, skoraj mil, lepši, kot se ga spominja iz dneva. Nekam visoke kote dobiva nad čelom. Obrvi so na sredi ostro prelomljene. Včasih so bile videti znamenje odločnosti, morda celo trme, zdaj so v kombinaciji z jezikoma pleše skoraj diabolične.

Sneg je tudi onkraj, v temi, le videti ga ni.

Trzajoče premika zrkli pod vekama. Zgornje trepalnice, temne in goste, so mehko naslonjene na spodnje; polkrožni metlici, z valom sna v sredini. Ni je več v tem valu. Ve, po drobnih, nespregljivih znamenjih, po drži, po tem, kako skrbno obeša suknjič. Po tem, kako zapira vrata. Ker govori tako potih, sam vase, da ga skoraj ne sliši.

Noč je skoraj čisto tiha, zasnežena cesta vpija ropot koles.

Pod njeno roko se njegov prsni koš, opet s toplo kožo, le rahlo dviga. Na vratu, kjer se ga dotika z nosom, komaj zazna bitje žile. Ne domišlja si, da ji pripada v tem delnem nebivanju, samo pomirja jo, ker se ji prilega. Spanec brusi ostrino z njega. Tak ji je najbližje.

Dan se zbuja belo, oranžna svetloba pluznih vozil ciklično bliska skozi razprte rolete.

Kadar je buden, se kanalček med nosnim pretinom in sredino vrhnje ustnice končuje v koničastem, narobe obrnjenem w. V spanju se vrhova srčasto zaoblita. Gube nestrpnosti nad usti postanejo plitve, v rumenih pobliskih s ceste jih skoraj ni mogoče več opaziti.

Kolesom se vrača njihov zoprni glas, ko meljejo plundro.

Prekotali se na bok, da njena roka uvelo obleži na rjuhi. Trenutek poprej je trdno stisnil veki pred svetom, katerega del je tudi ona. Strmi v njegov hrbet, v tisto, kar je ostalo na njenem horizontu. Ali sva lahko eden, se vpraša, in še preden se vprašanje izteče, ga prekrije odgovor, da ne, da vsakdo živi v svoji lupini, oreška kdaj pa kdaj trčita, da zazveni, ali pa tudi ne, zaškripa, zaječi morda. Postelja zaječi pod njegovo težo, ko sede. Potem zašumi, ko si poriba mlado brado z dlanjo. Rada bi kaj rekla, pa ima tudi ona obakraj ustnic gubi, oklepaj, v katerem se je zataknila tišina. Trebušna prepona drgeta, besede napihujejo grlo in dražijo glasilke, na jeziku grenijo in se končno obrnejo navznoter.

Ko se povsem zdani, so hribi beli, na cesti pa je vse tako, kot je bilo včeraj.

TATOVİ ČASA

Ifigenija Stiasny je strmela v velik displej na železniški postaji. Prezgodaj je še bilo, da bi odšla na peron, in po pravilu številka ena je treba ob takih priložnostih dajati videz zaposlenosti, se delati, da imaš cilj in opravke. Pridaniči, kakršnih na takšnih krajih mrgoli, ne smejo opaziti nikakršnega mrtvega teka, utrujen hrbet se ne sme niti za hip nasloniti na steber, ramena je vedno treba držati dvignjena in

napeta, pogled naj ne tava radovedno, saj ga spretno ujamejo in si ga prisvojijo, zlezejo vanj, če jih le za trenutek oplazi. Nikakor ob takšnih priložnostih ni dovoljeno pohajkovati, kajti pasivno čakanje pomeni skoraj vabilo, naj te nadlegujejo. Vedela je, da včasih tudi pravila ne pomagajo, pa vendar se je zdrznila, ko je glas za njeno levo ramo vprašal: "Potujete daleč?"

Naredila se je gluho. Ne le zato, da bi imela mir, ampak ker je rada prebirala imena mest na elektronski tabli: Benetke, Milano, München... Obeti daljnih širjav, obljube iz časov, ko je komaj spraskala dovolj za vozovnico domov. To, da je zdaj vedela, kako so videti, da je poznala njihove trge in katedrale, njihovo bleščeče vrhnje oblačilo, pa tudi umazano spodnje krilo, ki je kukalo izpod njega, ni spremenilo tiste, kar je sestavila iz njihovih imen. Še vedno so ohranila tisto, kar jim je nekoč pripisala; v resnici so bile sanje, ki se jih je lahko dotikala samo, če jih je jemala v kontekstu, v katerem so bile v času sanjanja. Nič niso imela skupnega z galerijami in s peroni in mostovi na svojih rekah in z ulicami, ki so se po nekem nedoumljivem redu razveznile v brezoblična predmestja. Ko je gledala njihova imena, izpisana z elektronskim pisalom, je imela stik edino s sanjami o njih, dotikala se je resničnosti, ki jo je ustvarila sama, in je odraščanje in potovanja niso moglo prekriti z drugimi podobami. Tako je lahko kot v časih, ko ji je svet resnično pripadal, na hiše, ki so jih imena prekrivala, nalagala baročne in rokokojske in klasicistične in secesijske okraske, jih barvala z barvami, ki so se ujemale z njenim razpoloženjem in se jih je dalo ustrezno spreminjati. Ne, mesta, ki jih je obiskala kasneje, navadno niso imela nič skupnega s tistim, kar si je narisala pod njihovimi imeni. Seveda so bile tudi izjeme, tiste, ki se v neulovljivem dotikajo mehkih podob domišljije in so morda ravno zato bolj resnične od resničnosti same. Pogosto se ji je zgodilo, da je v popolnoma tujem kraju prepoznala portal, okrušen zidak ali tlak na trgu, celo kakšna ulica ji je bila popolnoma domača. V holandskem mestecu je nekoč poskušala objeti megličasti hlad, ki se je dvigoval izpod mostišča čez kanal, tako star znanec ji je bil, spet je na jugu Italije prepoznala vonj dvorišča. Zato so ji imena mest še vedno bila v veselje; obujala so predstave o tisti čarobni in hkrati grozljivi resničnosti, ki se jo odrasli trudijo pozabiti, vse življenje si prizadevajo, da bi jo izrinili v staro šaro, da bi tako sebi kot drugim dokazali, da lahko obstaja samo ena, zamejena stvarnost, predpisana kot v tistih pobarvan-kah, kjer so konture že narejene in jih je treba izpolniti natanko do črte in prav s tisto barvo, ki je na vzorcu na drugi strani. Ona pa je preko imen, ki jih je poznala, preden je poznala tisto, kar so imenovala, še vedno imela ključ, s katerim je odpirala skrinjo s podobami, na slepi tipala vanjo in nikoli vedela, ali bodo blazinice prstov naletele na mehke krivulje mansardnih oken ali pa ji bodo rezila slemen povzročila ostro bolečino. Ta ključ je hkrati ukinjal tudi čas. Imena, skrivajoča vsa ta tuja mesta, niso imela nič skupnega s časom, ki so ga označevale številke ob njih. Benetke, štiri osemindeset, je pomenilo samo, da se je železnica dogovorila s časom, da bo s tega kolo-dvora proti temu mestu odpeljal vlak in da bodo na njem samo potniki, ki bodo ta dogovor upoštevali. Njen ključ pa je ukinjal tudi časovno pogodbo, v mesta je lahko potovala kadar koli, včasih tudi takrat, ko niti ni imela namena, ko niti njena zavest ni vedela, da se bo odpravila na pot, torej ni mogla preveriti niti dnevnega niti letnega, sploh nobenega časa.

“Vam nesem kovček?” je spet zaslišala isti glas, tokrat za desno ramo. O, pa ja, je zamrmrala v sebi. V resnici je zelo zavzeto proučevala napis, ampak to ravnanje očitno ni več zaleglo. Uporabila je pravilo številka dve: če te ogovori neznanec, odločno stopi k prvi večji skupini in se pretvarjaj, da ji pripadaš.

Nobene skupine ni bilo nikjer, niti vrste pred blagajniškim okencem, zato se je s trdimi koraki napotila proti izhodu na ploščad pred peroni. Na klop, od katere ji je proti izhodu zapiral pogled kiosk, je razgrnila polovico časopisa in sedla, in ko je prelistala vse preostale liste časnika, se ji zdelo, da je od nagovora vsiljivca minilo neznansko mnogo časa. Sploh je bil čas tista kategorija, s katero ni dobro shajala. Vse je bilo obsedeno z njim, ne samo kolodvori z velikimi urami in voznimi redi, tudi vse drugo je bil neznansko dolg seznam časovno zamejenih opravil, prihodov in odhodov, vrtec, šola, druženja, služba, celo v ljubezni je imel svojo vlogo. Bil je gospodovalen lastnik življenja in glede na njegovo definicijo bi pričakovala, da bodo vsaj njegove enote v vseh obdobjih, ki so jo zaznamovale že s tem, da so minila, popolnoma enake. Pa ni bilo tako, edini pravi čas je bil tisti v otroštvu, ne samo zato, ker takrat ni poznala na uro, ampak zato, ker je bila njegov gospodar. Ni marala upanja, ki je jemalo dan ravno takrat, ko je hotela še kaj novega spoznati. In najbolj ostro je mejo med otroštvom in odraslostjo zarisalo spoznanje, da je dan postal dovolj dolg. Včasih še preveč, takrat, ko ni bilo ničesar tako vredno, da bi bilo treba še raziskati, in si je želela noči, ki bi ga končala. Tako kot čas ji je pripadal tudi prostor, zaradi česar otroci lahko radovedno gledajo in tipajo in poskušajo, da bi si v svoj krog na ta način pritegnili ves svet, ki zanje ni tisto zunaj, ampak je del njih.

Zanjo se je štetje časa in zamejevanje sveta pričelo pri dveh letih, ko je dobila sestro. Bila je prvo bitje, ki jo je izrinilo iz sveta, ki je bil do tedaj v popolnosti in celoti njen, v katerem je bila ona središče. Svet začel cepiti na tu in tam, stvarnost se je delila na jaz in druge. Enotnost sveta, njegova mehka zaokroženost je takrat dobila prvo razpoko.

Kljub temu je bilo edino otroštvo tisto, ki je res trajalo. Ki je imelo zares čas, kjer so se dogodki vrstili kot v počasnem filmu in so legali v svoja ležišča kot mladi mucki in kasneje rasli v pohlevne mačkice ali ostrozobe mačkone. Kasneje se je film vrtel vedno hitreje in bil včasih že grozljivo podoben tisti galopirajoči množici posnetkov, kakršna se bliska, ko previjaš kaseto na videorekorderju. Zelo redko se je kasneje zgodilo – in to s stališča življenjepisne pomembnosti največkrat povsem zanemarljivega – da si je kakšna slika vzela čas in se zasedla med časovnimi enotami: kolibričasto lebdenje posebne vrste čmrlja nad petunijami na balkonu, slika, ki jo je enoinpolletni Saši nalepil na njen hrbet iz oprijemajočih se fižolovih listov, medtem ko se je sklanjala na vrto, njegovo štetje zvezd v poletni noči po sistemu ena, še ena, še ena...

To je bil edini način, kako se je lahko dotikala resničnosti.

Obrnila je ročno uro, da se je izpod jermenčka pokazal bel pas kože, in potem pogledala še na veliko kolodvorsko in se prepričala, da se ujemata. Glas iz zvočnika je napovedal, da na drugi tir prvega perona pripelje njen vlak.

Ko se je premaknil in ušel izpod luči mesta, se je mračilo. Potovala je čez mejo med svetlobo in temo. S stekla na oknu je odseval njen profil, edini sopotnik v kupeju.

Pa ne za dolgo, kajti vrata v vagon so ropotaje zdrsnila za steno in vtretje je zaslišala glas tatu časa: "Je prosto?" Ozrla se je po praznem kupeju, da bi mu tako odkazala, kam naj sede, toda moški je sprasoval prav po sedežu nasproti nje.

Po pravilu številka tri je bilo treba srepo strmeti skozi okno. Vprašanja zoprneža so bila prekopirana iz zguljenega priročnika, ki so ga onesnaževalci sveta uporabljali najbržda že stoletja, ne da bi vanj vnesli vsaj malo duhovitosti in izvirnosti. Drselo so mimo nje v temo.

Med odtekanjem so v njej vzbudila nerazumno in hipno željo, da bi pokukala za njegove predrzne oči, da bi videla, kako doživlja jutro. Ali se veseli, da je vse še pred njim? Se zbudi hitro in se veseli srečanj, ki jih je gotovo imel za uspešna? Ali čuti obup, da bo moral prestati še en dan, in prav zato počenja, kar pač počenja? Se mu zdi, da sta prostor in čas bolj njegova, če ju jemlje tudi drugim?

To je bilo zadnje, kar mu je posvetila, njene misli so se nato zmegličile v oblček na umazani šipi, se skondenzirale in oddrsele v spanec.

Zbudila se je, tik preden se je vlak ustavil na postaji, kjer bi morala prestopiti. Človeka nasproti ni bilo več, in ko se je hotela prepričati, ali ima dovolj časa do naslednjega vlaka, je ugotovila, da je izginila tudi ura. Na zapestju je za njo ostala samo sled neporjavele kože.

Katja Plut

PLONKEC – NALOGE IZ NAPAČ Z NAKAZANIMI REŠITVAMI

Mater. MAter.

Daj, špilaj mi menuet za kitaro. Obrni me v centralnoafriško sonce in pusti me samo do polnoči. Ampak trava naj ti poka pod nogama. Odprla bova konzervo špricajočega vodnjavega šampanjca – potem. Potem bova zažurirala. Zdaj pa mi daj menuet. Ploskala ti bom. Potem. Zdaj ti bom samo mravljinčasta mižala.

Hijena je toliko časa grčala v lovorih, da mi je začelo laskati. V lovorih in bonsajih. Kar en cajt si je prisebičnila, preden je prišla ven. Kraljevsko grda. Ampak prej se je dala pregovarjati. In jaz sem ji zelo zavestno nasedla. Najprej pokroviteljsko otročja ("Prid, no! Prid!" z okroglimi očmi) in potem s totalnim šmekerajem in z narejenim self-esteemom, čeprav sem se že vohala, STRAH, in ona tudi. Samo potem sem se imela zadost. Naredila sem strašen ruker v tistem oklepu, ki ga je nametavala name dolžnost o popolnosti. Zakričala sem, da me šejka absoluten strah in hočem, da pride. V mikrofon in kamere. Obrnila sem se sicer stran in rekla tiše: "Vem, da ti tega ne razumeš." – ta hip pa je odkrila glavo izpod lovorovja in me preiskala do dna. Točno sem se zavedela, da spet omalovažujem in sem zafarbala. Bilo je prav pedersko.

Ko se je pripremetavala, se je najprej zdela suha, potem pa polnejša od zrele banane, ko je sedla s kitasto hrbtenico obme in se je njen pogled v daljavi tik nad črno-rdečim spojem horizonta in sončne krogle zadel z mojim. Streslo me je od ugodja. Jaz in Hijena. Štiri oranžne preslice so se zvijale lagodno v španski rumbi in pele na a, visoko in toplo. Neizživeta hitrost, ki jo rastline imajo v sebi, a se ne morejo pač izraziti, je kapljala sršeč, noseč slad z njihovih stebel.

Priznala sem hijeni, da ne vem, kako boš ti reagiral, ko jo vidiš. Obljubila sem ti bila šampanjec iz piksne, ta pa je za vojaške ljubim-

ce in ne za neke alternativne oblike družinskih trianglov. Jaz in ti sva živali, človeka sva midve s hijeno. Ne vem, zakaj, toda mislim, da boš ti hijeno vzel za hišnega ljubljence in mene za mamiko. Sam bi bilijonkrat rajši izvisel kot pa bil oče, kar je pa tudi prav. Naroben je začetek. Ampak ti tega ne razumeš. Samo ne poglej me zdaj izpod – Oo Blaž!

Borut Gombač

CARSKI REZ

Drobno uho devet mesecev starega plodu, pokritega s sirasto mazjo, je prisluškovalo mehkeemu prepletanju dveh med seboj vse bolj oddaljenih src in pridušenim, skoraj nezaznavnim tokovom plovodnice. Globina, ki se je še vedno v blagih valovih vrtinčila skozi rdečo mrežo sluhovoda, je imela en sam pomen in je pomenila odgrnjeno gladino, prehodnost mesa, živcev in tišine. Črno lasa glavica je že nekaj časa kot vroča sapa, zadržana v prsih zimskega popotnika, mirovala med skledičastimi medeničnimi kostmi, ko se je maternica znova, tokrat s podvojeno silovitostjo, začela zvirati, bočiti in enakomerno valoviti. Težki valovi so drug za drugim butali v ustje materničnega vratu in se tiho razblinjali visoko zgoraj v možganih porodnice.

Z roko, ki že nekaj časa ni bila več del telesa, ampak le gol podaljšek misli, je goltala zrak, da se je sproti spreminjal v koščeni zid. S popolnim samoobvladanjem, z molkom, kjer bi se moralo meso odpreti v krik, se je enakomerno tiktakajoča nehote upirala vakuumu trenutka. In je verjela, da na tej visoki točki svojega življenja razume, česar se ne da razumeti. In je verjela, da obvladuje, česar se ne da obvladati. In je verjela, da verjame vsa. Z zbranostjo - na katero se je hote ali nehote pripravljala ne samo teh devet mesecev, ampak že vse od takrat, ko se je odločila za študij ginekologije - je poskušala doseči visoko gladino svojega telesa, a jo je z nizkim nebom predvidljivosti le še bolj dušila, tlačila k tlom. Čeprav se je še kako dobro zavedala, da se bo morala utopiti v času, če ga bo hotela znova roditi, in da bo morala vdihniti praznino, če se bo hotela vsaj za trenutek odpreti vsemu, ji nikakor ni uspelo predreti vse debelejšega stekla lastnih misli.

Najtežavnejšim porodnicam je zmeraj svetovala, naj se nikar ne poskušajo na silo odpreti, ampak naj preprosto ležejo v svoje telo in se mu prepustijo. Tokrat si je to morala svetovati sama. Toda čim bolj se je izgubljala v nasvetih, prošnjah in ukazih, s katerimi je v nekajletni zdravniški praksi tolikokrat že s samim zvenom glasu čudežno odpirala tudi najbolj skrita vrata, tem bolj se je zapirala vase. Njen razgaljen trebuh je vse bolj neusmiljeno dušila prozorna globina zavesti.

Porodničina maternica se je nevarno skrčila pod slepeče gladkimi stenami, ki so vse težje in vse hladnejše zrasle navznoter, ko ... Ne da bi končal stavek in ne da bi shranil zapisano, sem hladnokrvno izklopil računalnik. Namesto besed, ki so za vedno izginile v ugaslo gladino ekrana, se je z njegove površine komaj vidno zazrcalil moj obraz. Z motnimi očmi je ravnodušno strmел vame, toda jaz ... jaz se nisem ustrašil temne globine njegovega topega pogleda, ustrašil sem se ust, ki bi se lahko vsak hip znova odprla v novo, a že tisočkrat povedano zgodbo, v besede, ki bi kot že tolikokrat jalovo opisovale svoj lastni glas, glas, ki bi na ves glas pripovedoval o gluhi globini že slišane ... Sunkovito sem se obrnil in izginil v spalnico.

Posteljo sem zasul s časopisi. Ne, nisem jih mogel brati. Zaspano sem obračal plahlaste liste in si ogledoval slike, pravzaprav samo detajle: prstan na roki, ki je neumno štrlela iz zmečkane gmote pločevine ... rjasto pokrajino na levem boku prenatrpane ladje albanskih beguncev ... lepoto piko na Madonninem razgaljenem trebuhu ... fračo v rokah mladega Palestinca ... vihrajoče vezalke na teniskah Marka Miliča ... vzorec na kravati ministra, zapletenega v najnovejšo afero ... napihnjen zadek nekajkrat povečanega klopa ... razmršeno brado pisca teh vrstic ... sključen hrbet osnovnošolca, ki v pravkar odprti kavarni srfa po internetu ... lisaste ostanke žiga na zadnji fotografiji pogrešane osebe ... srčaste ustnice dekleta z oglasa za vročo linijo ... široko nasmejane, nič hudega sluteče oči najstnika z osmrtnice ... Oči? Ne vem, kdaj sem jih končno zaprl!

Porodničina maternica se je nevarno skrčila pod slepeče gladkimi stenami, ki so vse težje in vse hladnejše zrasle navznoter, ko je v sobi nenadoma zmanjkalo toka. Samo za sekundo ali dve, toda dovolj ... dovolj, da je vsaj za hip pozabila nase. Rahlo se je dvignila in se zazrla čez povešen trebuh. Čeprav se je v tistem trenutku porod pravzaprav šele prav začel, si je končno lahko oddahnila. Težko glavo je položila nazaj na mehko površino porodne mize in se nasmehnila.

Ko se je rožnata in še čisto mečavasta glavica obrnila in se spremenila v skrivnostni ključ velike koščene ključavnice, sta se druga za drugo prikazali drobni rameni. Z naelektrenimi dlanmi sem segel skozi vročo meglico in se radovedno dotaknil novorojenčkove prosojne kože.

Stane Peček

NESLANA ŠALA

Trušč, že pred dnevi napovedan, je z lahkoto vdiral skozi steno. Pravzaprav skozi fotografsko ujet poročni nasmeh ženske in moškega izpred tridesetih let, ki je, uokvirjen in obešen na steno, deloval kot privoščljivo trobilo; v nekem trenutku je bil profesor celo prepričan, da se našobljene ženske ustnice na fotografiji premikajo in trušč namenoma vrtinčijo, samo da se ne bi mogel prosto pretakati skozi sobo. Mimo. Kot reka v svoji strugi. Brez zapletanja s stvarmi, ki sredi svojih usedlin, nikoli dovolj izsušenih, samo čakajo na dotik, da bi oživele v resonatorje.

Polglasno je zaklel in odložil knjigo. Tako in tako v njej ni bilo več smisla, stavkov. Nazadnje tudi besed ne.

Trušč se ga je tedaj lotil naravnost: "Drva je pripeljal!"

In že je mehanična roka začela odlagati bukovino naravnost na njegov trebuh. Zgrabila je hlod na kamionu, ga vzdignila in z njim zanihala nad prizoriščem, vendar le toliko, da je ujela ravnotežje, potem ga je odložila. Drobovina se mu je kljub naporom prepone takoj stlačila pod vrat. S potapljaško tehniko je poskušal izenačevati pritisk. Dolgo ne bo zdržal. Že lani in predlanskim – in vrag vedi kolikokrat prej še – se je zaklel, da bo temu naredil konec. Če ne drugače, ga bo tisti dan preprosto bolel križ ali si bo izmislil kaj drugega. Čistega vina ne bo nalil, ker ne bi spila. Zlila bi ga po njunih treh desetletjih in potrpežljivo čakala pri kaki pori, in bilo jih je, kolikor je hotela, bo koža popustila in začela srkati. Sicer pa čistega vina niti ni bilo, v tem primeru ne, kajti celo sam sebi ni znal razložiti, zakaj so ga ravno drva vsako leto zrinila na rob, da se je zdelo, kako je

potreben samo še nepreviden korak, dvoumna beseda, kakšna brezveznost in bo zdrsnil čez, padel kdo ve kam, in bo konstrukcija utečenih pravovernih navad, udobnosti ter pridelanih norm nekontrolirano popustila, se zrušila in ga pritisnila ob tla. Na dno. V poden.

Nenadoma se je trobilo na steni ravnodušno, če ne tudi posmehljivo, vrnilo v že zdavnaj orumeneli namen uokvirjene poročne fotografije. Tišina, ki je nepričakovano dobila prostor v dar, je bila zbegana: le kam izgine trušč, ko izvir presahne? Reka odteče v morje, vendar se ne ustavi. Izpari v oblak in se v joku spet vrne v izvir. Če ne v istega, v drugega. To ni pomembno. Pomembno je, da teče. Da ne izgine. Trušč teče in odteče. Kam? Če bo tišina kdaj izvedela, bo vedela tudi, kam utihne pesem? Kajti tudi pesem odteče, ko neha peti. Ima svoj ocean, svoj oblak, svoje solze? Kdo ve? Ali pa gre nemara verjeti blaznežem in drugim prizadetim, recimo zaljubljenecem, recimo pesnikom, recimo... ne recimo več! da so oni solze, oblak, ocean?

Skrajni čas je, da vstane in se z najširšim nasmehom, ki še ohranja avtoriteto, pojavi na pragu: "O, la, la! Tako lepih drv pa že od lani ne!" In fant ("Le kje ga je sosed staknila? Ni pravice na tem svetu! Midva, ki bi otroku lahko vse nudila...", je večkrat sama sebe tolažila profesorjeva žena), pri kipečih dvajsetih, ki ga profesorjeva žena vsako leto najame, bo takoj nato oživil motorno žago in z njo napadel bukova torza. Še vedno polna koreninskih sokov in spominov na zeleno se bodo z debelostjo in grčami zaman upirala še večjemu razosebljanju. Zaman tudi razne zvijačnosti, na primer s peskom, ki so ga v agoniji odhajanja lovila v kožo, ko so jih vlačili po gozdni poti do nalagališča: fant je imel pilo in je sproti skrbel, da je imela motorna sla v njegovih rokah nabrušene zobe.

Profesor je pripeljal samokolnico, začel nalagati polena in jih voziti v drvarnico. "Pravzaprav koristno razgibavanje," je sam sebi prigovarjal, "in res ni nobenega opravičljivega razloga, da bi se izmikal." Ni si verjel, vendar tudi prežal ni več. Kot polž v hiško se je zavlekel v nekakšno dvoplastno razpoloženje: zunanje se je udinjalo okolju, se smehljalo, se pogovarjal o vremenu, ki mora vzdržati vsaj še dva dni, da bo vse pod streho, hvalilo fantove mišice in pridnost, to, to!, saj si gospod študent med počitnicami sam zasluži za knjige, kajti mama je delavka za strojem... pa kaj bi to, saj kar dobro živita in tudi očeta ne pogreša, ga tudi ni, kot je ob neki priložnosti sam izjavil, kajti pogrešaš le tistega, ki si ga izgubil, ne pa tistega, ki se je izgubil že pred tvojim rojstvom, čeprav bi ga nekoč le rad spoznal, kar tako, da bi mu videl oči; druga plast je ždela v otopeli razdraženosti, kot razkrajajoča se klobasevina v umetnem črevesu, kamor je neopazno vdrl kisik.

"Poglejte no tole!" je sredi dela vzkliknil fant, kot bi naletel na totem, ki se ga ne sme dotakniti brez svečenikovega dovoljenja.

Profesor se je počasi zravnal. Zadnji rez je v starem bukovem debelu odkril votlino. Morda je v njej gnezdo ali že kaj, da je fanta vznemirilo. Stopil je bliže.

"Ne gledate prav."

Ugasnil je žago in začel gladiti kožo bukovega torza. In kot bi fantova dlan brisala zamegljeno ogledalo, se je profesorju začelo odkrivati neko avgustovsko popoldne. Gozd, nasičen sparine, je ječal v pričakovanju dežja. Dišalo je po gobah.

"Profesor, če boste s prazno košaro prišli domov, vam žena še verjela ne bo, da ste bili v hosti!"

“Saj!”

Z vsem razkošjem razcvetene najstnice se je usedla na mahovnat ovrtnik skledaste kotanje, usločene pod mlado bukvijo, in ravno dovolj globoke, da se je z eno nogo lahko še dotikala dna; drugo je skrčila v breg in s peto škorenjca zataknila za korenino, ki se je v nekem trenutku raztresenosti nehote izognila podzemnemu garanju in postala zgolj prevodnik v krošnjo potujočih vlakov.

Prisedel je. V trenutku je začutil, da je onkraj. V risu. Svetohlinski odmev pravovernosti, ki mu je iz neke prihodnosti veleval izstopiti, je pustil mimo. V sparino avgusta. In tudi če bi hotel, ne bi zmozel nazaj, kajti korenina, za katero je tudi sam zataknil nogo, ga je prinesla v krogotok in skozenj so začeli voziti vlaki, vedno bolj obremenjeni s prvinskimi sokovi, in so vozili dokler prvinskost ni eksplodirala v namen, zapisan v semenih sokov.

Obležala sta na dnu onkraj. Čas se je začel vračati. V pramenih. Z vsakim novim gibom, šumom in vonjem. Z mravljo, ki je, samo po sebi umevno, na njegovem obrazu iskala uporabno gradivo za mravljišče. Morda pa kar obraz?

Prevalil se je na trebuh in se dvignil na kolena. Njen skoraj otroški obraz še ni odprl oči. S prstom se je dotaknil priprtih ustnic in sprožil zadovoljno predenje. Vstal je. Še vedno v risu je poiskal nož in v mlado bukev vrezal začetnici njunih imen. Nato ju je uokviril s srcem. Velikim, da ga je nezrela bukev komajda sprejela.

Medtem se mu je pridružila. V cajni je poiskala svoj nožič, vendar se je premislila in ga položila nazaj. Vzela je njegovega in srce prebodla. Po vsej širini. Potem je polovico gob iz svoje košare položila v njegovo in odšla. Njena smer se ni ujemala z njegovo. Vodila je na drugo stran hriba.

Seveda sta se prepoznala, ko se je pred leti s sinom preselila v podedovano hišico na drugi strani ceste. Obstala sta pri pozdravih, on, upokojeni profesor, ona, tovarniška delavka, sredi zrelih let. Včasih so kot dobri sosede tudi skupaj popili kavico in ob neki priložnosti je na direktno vprašanje profesorjeve žene povedala, da se ni nikoli poročila, ker se je pač popolnoma posvetila sinu in da ji tudi ni nič žal.

“Kaj narava lahko naredi iz nekega pubertetniškega bukovrezca!” je z nalezljivo iskrenostjo komentiral fant in se nasmejal lastni domislili: “Bukovrez! Hja...” ter še vedno gladil relief na bukovni površini, čeprav je bilo že vse odkrito, “...hja, če bi se kritik lotil stvaritve s strokovno radovednostjo, bi se verjetno težko odločil, kdo ima večje zasluge za končno podobo, ali neznani avtor ali čas! Konec koncev je avtor samo registriral trenutek nekega erotičnega razpoloženja in ga potem prepustil na milost in nemilost okolju in času. Prvotne poteze so se maličile, razvlekale v grotesknost, v nove razsežnosti in v nova razmerja. Kljub temu pa se je prvotno sporočilo ohranilo: bil je nek lep trenutek!”

Fant se je zravnal, preprijel žago in se pripravil, da jo bo pogнал. Toda še preden je to storil, je z listom žage pokazal na zveržena znaka sredi srca, ki je veliko bolj spominjalo na staro presto, pač stvar fantazije, posuto s slabo zdrobljenimi kristali soli:

“Prav zanimivo bi bilo vedeti, se vam ne zdi, gospod profesor, kam je v tem času priveslal par, skrit za tema začetnicama? Ha, ha, za tole črko bi bila lahko skrita moja mama, za tole pa vi! Se opravičujem, gospod profesor! Ne zamerite! Res, neslana šala. Še dobro, da me mati ni slišala!”

Marina Cvetajeva
Prevod: Lidija Gačnik
Gombač

PAVLIK IN JURA

(Odlomek iz 1. dela Povesti o Sonječki)

1 Bila je bleda, a vseeno rožnata,
majhna - z bogatimi lasmi ...
(Fr., prev. Nataša Petrov)

*Elle était pâle - et pourtant rose,
Petite - avec de grands cheveux ...¹*

2 Rožnata (fr.)

Ruska pesnica Marina Cvetajeva (1892 – 1941) je eno največjih pesniških imen dvajsetega stoletja. Ustvarila pa je tudi velik prozni opus, ki vključuje zlasti biografsko in avtobiografsko prozo, pa tudi obsežno korespondenco in eseje, v katerih razmišlja o literaturi pišočih sodobnikov, o odnosu pesnika do časa, zgodovine (tradicije) in o samem ustvarjalnem aktu.

Povest o Sonječki je napisala 1937. leta v Parizu, dve leti pred vrnitvijo v Rusijo. To je njena zadnja in najdaljša proza. V njej je upodobila čustveno in milo igralko Sofjo Gollidej, s katero je prijateljevala v letih 1918/1919, ob njej pa krog prijateljev in znancev, v katerem se je gibala v tistem, zanjo tako težkem času. Pisana je v strastnem jeziku prve osebe, odlikuje pa jo plastičnost upodobljenih likov in bleščeče podajanje tujega govora.

V pismu Ariadni Berg je Cvetajeva 21. januarja 1938 zapisala: "Končujem svojo oboževano Povest o Sonječki, to je moj labodji spev, zato se nikakor ne morem ločiti od nje! To je proza, ob kateri me, čeprav sem jo napisala sama, stiska pri srcu."

Ne, bledice ni bilo v njej nikakršne, v ničemer, vse v njej je bilo - nasprotje bledice, a vseeno je bila - pourtant rose², in to bo na svojem mestu dokazano in prikazano.

Bila je zima 1918/1919, zaenkrat še zima 1918. leta, december. V nekem gledališču, na neki sceni, sem brala učencem Tretjega studia svojo igro Metež. V praznem gledališču, na polni sceni.

Svoj Metež sem posvetila: "Juriju in Veri Z., njunemu prijateljstvu - moja ljubezen." Jurij in Vera sta bila brat in sestra, Vera v zadnji od vseh mojih gimnazij - moja součenka: ne sošolka, bila sem en razred pred njo, in videvala sem jo samo med odmori: suh kodrast deklič, še posebej se spominjam njenega dolgega hrbta s polrazpleteno kito las, od spredaj posebej ust, po naravi - prezirljivih, s koticami navzdol, in oči - nasprotje teh ust, po naravi nasmejanih, torej s koticami navzgor. To razhajanje linij se je v meni odražalo v nerazložljivem vznemirjenju, ki sem si ga razlagala kot njeno lepoto, s čimer sem zelo presenečala druge, ki niso v njej opazili nič takega, s čimer so neizmerno presenečali - mene. Takoj naj povem, da se je izkazalo, da imam prav, da je potem res postala lepotica in to celo tako zelo, da so jo 1927. leta, v Parizu, težko bolno, v hudih mukah, zvlekli na ekran.

S to Vero, tej Veri nisem nikoli rekla niti besede, in ko sem ji zdaj, devet let po šoli, pisala posvetilo v Metež, sem v strahu razmišljala, da ne bo od vsega tega ničesar razumela, ker se me verjetno ne spominja, morda me ni nikoli niti opazila.

Ampak zakaj Vera, če je Sonječka? Vera - to so korenine, predzgodovina, najzgodnejši Sonječkin začetek. Zelo kratka zgodovina - z zelo dolgo predzgodovino. In pozgodovino.)

Kako se je Sonječka začela? V mojem življenju, živa, začela?

Bil je oktober 1917. leta. Da, prav tisti. Njegov zadnji dan, torej prvi po koncu (z barikad je še pogrmevalo). V temnem vagonu sem se peljala iz Moskve na Krim. Nad glavo, na zgornjem ležišču, je mlad moški glas govoril verze. Tu so:

*In tista zdaj iz sanjarij očetov
in glasne razprtije za bokalom
zavita v plašč Žironde prek zametov
planila k nam s spušenim je bodalom.*

*Prikazni pa gardistov - dekabristov
znad zasnežene Puškinove Neve
podijo polke na poziv hornistov
v bojnih ritmih glasbe razbesnele.*

*Sam Imperator v bronastih je škornjih
poklical Preobraženski te polk,
ko se v zalivih ulic razprostrtih*

ni klarinet obuzdal več - in molk ...

*Zaslišal glas Graditelj Čudotvorni
je skozi petropavlovsko streljavo,
tisti znani, čudni, nepokorni,
tisti brezumni: "Čuvaj glavo!"*

"Ampak, kaj je to, čigavo je vendar to?"

"Avtorju je sedemnajst let, na gimnaziji je še. To je moj tovariš Pavlik A."

Junker, ki je ponosen, ker je njegov tovariš pesnik. Bojni junker, ki se je pet dni boril. Ki se je za poraz oddolžil - z verzi. Dišalo je po Puškinu: tistih prijateljstvih. In zvrha - v odgovor:

"Zelo je podoben Puškinu: majhen, gibčen, kodrast, z zalisci, še smrkavci v Puškinu ga kličejo: Puškin. Nепrestano piše. Vsako jutro - nove pesmi.

*Infanta, glej: takoj bi na grmado se povzpел,
če bi verjel, da tvojih bi tedaj me res objel
oči pogled ...*

"To je pa iz "Infantine lutke", takšno igro ima. To Karlik govori Infanti. Karlik ljubi Infanto. Karlik je on. Res je majhen, a sploh ni pritlikavec³.

3 Karlik (rus.) - pritlikavec. (Op. prev.)

... Edina si - kjer mnogo je imen ...

Prvo, čisto prvo, kar sem po vrnitvi s Krima storila - poiskala sem Pavlika. Pavlik je živel nekje pri cerkvi Kristusa Odrešenika, in kdo ve, zakaj sem prišla k njemu skozi stranski vhod in je do srečanja prišlo v kuhinji. Pavlik je bil v gimnazijski uniformi z gumbi, kar je še povečalo njegovo podobnost s Puškinom-licejcem. Mali Puškin, le da - črnook: Puškin iz legende.

Kuhinja ni ne njega ne mene niti malo spravila v zadrego, drug k drugemu naju je vrglo čez vse kozice in kotličke - tako da sva - v sebi - zažvenkljala, nič slabše od teh čebričev in kotličev. Srečanje je bilo podobno potresu. Po istem, kot sem jaz razumela, kdo je on, je on razumel, kdo sem jaz. (Ne govorim o pesmih, sploh ne vem, če je takrat poznal moje pesmi.)

Po postanku v magičnem mrtvičnem krču - ne vem, kako dolgem, sva oba odšla - skozi isti stranski vhod in preplavljala drug drugega s pesmimi in besedami ...

Skratka, Pavlik je odšel - in se izgubil. Izgubil pri meni, v Bori-soglebski uličici, za dolgo. Sedel cele dneve, sedel cela jutra, sedel cele noči ... Kot vzorec takšnega sedenja naj navedem en sam dialog.

Jaz plaho: "Pavlik, kaj mislite - se lahko reče - temu, kar zdaj počneva - misel?"

Pavlik še bolj plaho: "Temu se reče - sedeti na oblakih in vladati svetu."

PREVOD

Rast I / 1999

Pavlik je imel prijatelja, o katerem mi je zmeraj pripovedoval: Juro Z. "Midva z Juro ... Ko sem to prebral Juri ... Jura me zmeraj sprašuje

... Včeraj sva se z Juro zanalašč glasno poljubila, da bi pomislili, da se je Jura končno zaljubil ... In pomislite, studijci planejo, namesto gospodične - jaz!!!"

Nekega prelepega večera je Juro pripeljal k meni.

"Marina, to je moj prijatelj - Jura Z.," - z enakim poudarkom na vsaki besedi, z enako prenasičenostjo vsake.

Ko sem dvignila oči - za to je šlo dosti časa, ker Juri ni bilo konca - sem opazila Verine oči in usta.

"Mojbog, da niste brat ... Da, seveda, brat ste ... Saj ni mogoče, da nimate sestre Vere!"

"Raje jo ima od vsega na svetu!"

Govoriti sva začela Jurij in jaz. Govorila sva Jurij in jaz, Pavlik je molčal in naju molče požiral - skupaj in vsakega zase - s svojimi ogromnimi težkimi vročimi očmi.

In tisti večer, ki je bil - globoka noč, ki je bila - zgodnje jutro, sem jima, ko sem se poslovila od njiju pod svojimi topoli, napisala pesem, njima obema.

*Spita sprepletenih rok -
z bratom - brat, bok - ob bok,
skupaj sta si pogrnila ...
Skupaj pela, skupaj pila ...*

*Zagrnila sem ju v pled
in vzljubila ju na veke,
a skoz polpriprte veke
čudna zdaj prebiram reka:
mavrica: dvakratna slava,
rdeči sij: dvakratna smrt.*

*Njunih rok ne razdvojim!
Dosti raje, dosti raje
v večnem ognju plamenim!*

A namesto plamena je nastal - 'Metež'.

Da bi držala besedo - ne razdvojila teh rok - sem morala v svoji ljubezni združiti - druge roke: bratove in sestrine. Še bolj preprosto: da ne bi ljubila samo Jurija in s tem onesrečila Pavlika, s katerim sva lahko samo "skupaj vladala svetu", sem morala ljubiti Jurija plus še nekaj, ampak to nekaj ni mogel biti Pavlik, ker sta bila Jurij plus Pavlik že dano - morala sem ljubiti Jurija plus Vera, s tem sem Jurija nekako razpršila, v resnici pa poglobila, osredotočila, kajti vse, česar ni v bratu, najdemo v sestri in vse, česar ni v sestri, najdemo v bratu. Doletela me je strašno polna, neznosno polna ljubezen. (Da je Vera bolna, na Krimu in ničesar o ničemer ne ve - stvari ni spremenilo.)

Odnos je na samem začetku - zastal.

Molče je bilo dogovorjeno in določeno, da bosta zmeraj prihajala skupaj - in skupaj odhajala. Ker pa noben odnos ne more takoj zastati, nekega prelepega jutra po telefonu:

"Ste vi?"

"Sem."

"Kaj ne bi smel kdaj priti k vam brez Pavlika?"

"Kdaj?"

"Danes."

(Ampak, kje je Sonječka? Sonječka je že blizu, že skoraj pred vrati, čeprav je vmes - še eno leto.)

A prestop je bil takoj kaznovan: meni in Z. je bilo na samem preprosto dolgočasno, kajti o glavnem, to je o meni in njem, njem in meni, naju, si nisva drznila govoriti (še lepše sva se obnašala na samem kot ob Pavliku!), vse ostalo - ni steklo. Na moji mizi je otipaval neke stvarčice, spraševal me je o portretih, jaz pa - še o Veri si nisem upala govoriti, tako zelo je bila Vera - on. In sva tako sedela, neznano kaj čakala, dočakala edino minuto slovesa, ko sem - potem ko sem ga pospremila skozi stranski vhod po zavitem stopnišču in se na zadnji stopnici ustavila, pri čemer je bil še vedno za celo glavo višji od mene, - kaj neki?, samo pogled: - da? - ne - morda pa da? - za zdaj še - ne - in dvojni nasmeh: njegov poln zavzetega presenečenja, moj - nelahkega zmagoslavja. (Še ena takšna zmaga in bova poražena.)

To je trajalo eno leto.

Svojega 'Meteža' mu takrat, v januarju 1918. leta, nisem prebrala. Ločeno se da obdariti samo zelo bogatega, ker pa se mi tak na najinih dolgih posedanjih ni zazdel, Pavlik pa je tak bil, sem z njim obdarila Pavlika - v zahvalo za "Infanto", ki tudi ni bila posvečena meni, - za Jurija pa sem izbrala, dočakala zase najtežje (tudi zase bi - ubogo) branje pred obličjem vsega Tretjega studia (vsi so bili studijci Vahtangova in Jurij in Pavlik in tisti, ki je v temnem vagonu bral "Svobodo" in bil takoj potem ubit v Armadi, in glavno, pred obličjem Vahtangova, ki jim je bil vsem - bog in oče komandir.

Kajti moj cilj je bil, da bi ga obdarila, kolikor se najbolj da, najbolj pa za igralca je, ko je veliko ljudi, veliko ušes, veliko oči ...

In tako, več kot leto dni po seznanitvi z junakom in leto dni po tem, ko sem napisala "Metež", - ista polna scena in prazna dvorana.

(Moja natančnost je dolgočasna, vem. Bralec je ravnodušen do datumov in z njimi škodim umetniški vrednosti dela. Meni pa so nujno potrebni in celo sveti, zame vsako leto in celo vsak letni čas tistih let prihaja - z obrazom: 1917. leto - Pavlik A., zima 1918. leta - Jurij Z., pomlad 1919. leta - Sonječka ... Preprosto je ne vidim zunaj te devetice, dvojne enice in dvojne devetice, enice in devetice, ki se menjavata ... Moja natančnost je moja zadnja, posmrtna zvestoba.)

Torej - ista polna scena in prazna dvorana. Bleščeča scena in črna dvorana.

V prvi sekundi branja mi je vzplamenel obraz, ampak - tako, da sem se bala - lasje se bodo vneli, že sem čutila njihovo tanko praske-tanje, kot kres pred največjim gorenjem.

Brala sem - lahko rečem - v škrlatni megli, ne da bi videla zvezek, ne da bi videla vrstice, na pamet, na slepo srečo sem brala, z enim dihom - kot pijejo! - a tudi kot pojejo! - z najbolj pojočim, v srce segajočim od svojih glasov.

*... Potem v praznini grofovih soban
luna bo lebdela.
Ti ženska si, ničesar ne spominjaš se,
ničesar ...*

(gotovo)

saj ni treba.

(Ona spi. Za oknom žvenketanje nepovrnljivo oddaljujočih se kraguljčkov.)

Ko sem končala, so vsi naenkrat spregovorili. Tako zelo spregovorili, kot sem jaz - umolknila. "Čudovito." - "Nenavadno." - "Genialno." - "Teatralno." Itd. "Jura bo igral Gospoda." - "Lilja Š. - starko." - "Jura S. - trgovca." - "Glasbo pa - prav te nepovrnjive kraguljčke - bo napisal Jura N. Ampak - kdo bo igral Damo v plašču?"

In najbolj brezobzirne ocene, takoj, v obraz: "Ti - ne moreš: prevelike prsi imaš." (Varianta: prekratke noge.)

Jaz molče: "Dama v plašču je moja duša, nihče je ne more igrati."

Vsi so govorili, jaz plamenela. Ko so nehali govoriti, so se zahvalili. "Za ogromno zadovoljstvo ... Za redko radost ..." Ves čas tuji obrazi, tuji, torej nepotrebni. Naposled - on: Gospod v plašču. Ni pristopil, s svojo višino me je kot s plaščem ločil od vseh in se umaknil, skupaj z mano, na rob scene: "Damo v plašču lahko igra samo Veročka. Igrala jo bo samo Veročka." Njunemu prijateljstvu - moja ljubezen?

"Marina," - nizki slovesni Pavlikov glas - "to je pa Sofja Jevgenjevna Gollidej," - popolnoma enako kot pred letom dni: "Marina, to je pa moj prijatelj - Jura Z." Le da je na mestu moj prijatelj - nekaj - pogoltnjeno. V tistem trenutku, v rami začutim, J. Z. odhaja.)

Pred mano je majhna deklica. Vem, da je to Pavlikova Infanta! Z dvema črnima kitama, z dvema ogromnima črnima očesoma, s plamenečimi lici.

Pred mano je živ požar. Gori vse, gori - vsa. Gorijo lica, gorijo ustnice, gorijo oči, nezgorljivo gorijo v ognju ust beli zobje, gorijo - kot da se od plamena kodrajo! - kite, dve črni kiti, ena na hrbtu, druga na prsih, kot da bi eno ogenj odvrigel. In pogled iz tega požara - poln takšne zavzetosti, takšnega obupa, takšen: bojim se! takšen: ljubim!

"Se to res dogaja? Takšne krčme ... meteži ... ljubezni ... Takšni Gospodje v plašču, ki pridejo le zato, da bi lahko za vedno odšli? Zmeraj sem vedela, da je to - bilo, zdaj vem, da to - je. Zato, ker je to - zares - bilo: zares ste tako stali. Zato, ker ste vi stali. Starka pa sedela. In vse vedela. Metež pa je šumel. Metež pa ga je nametel na prag. Potem pa - odmetel ... zametel sledi ... In kaj je bilo, ko je drugi dan vstala? Ne, drugi dan ni vstala ... Drugi dan so jo našli na polju ... O, zakaj je ni vzel k sebi na sani? Je ni vzel k sebi v kočuh?.."

Mrmra kot v dremežu. Z odprtimi - bolj se ne da! - očmi - spi, bede spi. Kot da sva z njo sami, kot da nikogar ni, kot da tudi mene - ni. In ko se, nečesa osvobodjena, naposled ozrem - zares, na sceni ni nikogar: vsi so začutili ali izkoristili trenutek, brezšumno, brezglasno - odšli. Scena je bila - najina.

In šele tedaj sem opazila, da še vedno držim v roki njeno ročico.

O, Marina! Takrat sem se tako prestrašila! Potem sem tako jokala ... Ko sem vas zagledala, zaslišala, se tako takoj, tako brezumno zaljubila, sem razumela, da se v vas ne da zaljubiti drugače kot brezumno - jaz sama sem se v vas tako zaljubila takoj ..."

"On se pa ni zaljubil."

"Ne, in zdaj je končano. Ne ljubim ga več. Vas ljubim. Njega pa preziram - ker vas ne ljubi - na kolenih."

"Sonječka! Pa ste opazili, kako mi je takrat gorel obraz?"

"Gorel? Ne. Še pomislila sem: kakšna nežna rdečica ..."

"To pomeni, da je znotraj gorelo, jaz pa sem se bala - celo sceno - celo gledališče - celo Moskvo bom sežgala. Takrat sem mislila - zaradi njega, da njemu - njega - sebe, sebe k njemu - berem - pred vsemi - prvokrat. Zdaj razumem: naproti vam je gorelo, Sonječka. Ne vame ne v vas. Ljubezen pa je vseeno prišla. Najina."

To je bila moja zadnja rdečica, v decembru 1918. leta. Vsa Sonječka - moja zadnja rdečica. Približno takrat se je pri meni začela ta barva - nebarva - obraza, in le malo verjetnosti je, da se bom od nje še kdajkoli ločila - do zadnje nebarve.

Gorenje njej naproti? Odsev njenega kratkega nepretrganega požara?

... Srečna sem, ker je moja zadnja rdečica prišla na Sonječko.

"Sonječka, od kod - pri vašem brezumnem življenju - ne spite, ne jeste, jočete, ljubite - ta vaša rdečica?"

"O, Marina! To je vendar z zadnjimi močmi!"

Prav to tudi opravičuje prvi del mojega epigrafa:

*Elle était pâle - et pourtant rose.*⁴

4 Bila je bleda - a vseeno rožnata.
(Fr.)

Torej bleda - od vse bede - bi morala biti, ker pa je zbrala zadnje moči, - ni bila! - gorela je. Sonječkina rdečica je bila rdečica junaka. Človeka, ki se je odločil goreti in greti. Pogosto sem jo videvala ob jutrih, po nespečni noči z mano, ob tisti zgodnji, zgodnji uri, po poznem, poznem pogovoru, ko imajo vsi obrazi - celo najmlajši - barvo zelenega neba v oknu, barvo svitanja. A ne! Sonječkin mali temnooki obraz je gorel kot neugasnjena rožnata svetilka v pristaniški uličici, - da, seveda, to je bilo pristanišče, in ona - svetilka, vsi mi pa - tisti ubogi, ubogi mornar, ki že spet mora na ladjo: pomivat palubo, goltat valove ...

Sonječka, pišem ti na Oceanu. (O, če bi se to lahko glasilo: "Pišem ti z Oceana", a ne:) "Pišem ti na oceanu, na katerem nisi nikoli bila in nikoli ne boš. V njegovih deželah, in glavno, na njegovih otokih, živi mnogo črnih oči. Mornarji vedo.

Elle avait le rire si près des larmes et les larmes si près du rire - quoique je ne me souviens pas de les avoir vues couler ... On aurait dit que ses yeux étaient trop chauds pour les laisser couler, qu'ils séchaient lors même de leur apparition. C'est pour cela que ces beaux yeux, toujours prêts à pleurer, n'étaient pas des yeux humides, au contraire - des yeux qui, tout en brillant de larmes, donnaient chaud, donnaient l'image, la sensation de la chaleur - et non de l'humidité, puisqu'avec toute sa bonne volonté - mauvaise volonté des autres - elle ne parvenait pas à en laisser couler une seule.

Et pourtant - si!

Belles, belles, telles des raisins égrénés, et je vous jure qu'elles

étaient brûlantes, et qu'en la voyant pleurer - on riait de plaisir! C'est peut-être cela qu'on appelle "pleurer à chaudes larmes?" Alors j'en ai vu, moi, une humaine qui les avait vraiment chaudes. Toutes les autres, les miennes, comme celles des autres, sont froides ou tièdes, les siennes étaient brûlantes, et tant le feu de ses joues était puissant qu'on les voyait tomber - roses. Chaudes comme le sang, rondes comme les perles, salées comme la mer.

... On aurait qu'elle pleurait du Mozart.⁵

To pa o Sonječkinih očeh govori Edmont About v svojem čudovitem "Roi des Montagnes":

- Quels yeux elle avait, mon cher Monsieur! Je souhaite pour votre repos que vous n'en rencétriez jamais de pareils. Ils n'étaient ni noirs, mais d'une couleur spéciale et personnelle faite exprès pour eux. C'était un brun ardent et velouté qui ne se rencontre que dans le grenat de Sibérie et dans certaines fleurs des jardins. Je vous montrerai une scabieuse et une variété de rose trémière presque noire qui rappellent, sans la rendre, la nuance merveilleuse de ses yeux. Si vous avez jamais visité les forges à minuit, vous avez du remarquer la lueur étrange que projette une plaque d'acier chauffée au rouge brun: voilà tout justement la couleur de ses regards. Toute la science de la femme et toute l'innocence de l'enfant s'y lisaient comme dans un livre; mais ce livre, on serait devenu aveugle à le lire longtemps. Son regard brûlait, aussi vrai que je m'appelle, Hermann. Il aurait fait mûrir les pêches de votre espalier.⁶

Je zdaj razumljiv Pavlikov vzklik?

*Glej: takoj bi na grmado se povzpел,
če bi verjel, da tvojih bi tedaj me res objel
oči pogled ...*

In moje, skromno:

Oči so bile temno rjave, barve divjega kostanja, z nečim zlatim na dnu, temno rjave z jantarjem na dnu: ne baltskim: vzhodnim: rdečim. Skoraj črne z rdečim zlatom na dnu, ki je včasih vzplaval: jantar se je raztapljal: oči s topljenim, potopljenim jantarjem na dnu.

Še to naj povem: oči so bile malo mežikajoče: preveč je bilo trepalnic, zdelo se je - motijo jo pri gledanju, a enako malo so motile nas, da bi jih, oči, videli, kot nas žarki motijo, da bi videli zvezdo. In še nekaj: še ko so jokale, so se te oči smejale. Zato njihovim solzam niso verjeli. Moskva solzam ne verjame. Tista Moskva - tistim solzam - ni verjela. Samo jaz sem jim verjela.

Njej nasploh niso zaupali. O njej so se nasploh na moja po vseh trgih bijoča navdušenja odzivali ... zadržano, in še to zadržano - iz spoštovanja do mene, zadržujoč odkrito sodbo in obsodbo.

"Da, zelo talentirana je ... Da, ampak veste, igralka samo za svoje vloge: za samo sebe. Saj sebe igra, torej - sploh ne igra. Ona - preprosto živi. Saj Sonječka v sobi - in Sonječka na sceni ...

5 Njen smeh je že skoraj prehajal v solze in solze v smeh - čeprav se ne spominjam, da bi jih videl teči ... Lahko bi rekli, da so bile njene oči prevroče, da bi jih pustile teči, da so se posušile, brž ko so se prikazale. Prav zato te lepe oči, vedno pripravljene na jok, niso bile nikoli vlažne, nasprotno, bleščeče od solza so izžarevale podobo, občutek toplote - in ne vlažnosti, a kljub vsej njeni dobri volji - slabi volji drugih - se ji ni posrečilo potočiti ene same.

A vseeno - da!

Lepe, lepe, kot obrane grozdne jagode in prisegam vam, da so bile goreče, in ko si jo videl jokati - si se smejal od veselja. Morda temu pravimo "točiti vroče solze"? Torej sem videl bitje, ki je imelo zares vroče. Vse druge solze, tako moje kot drugih, so hladne ali mlačne, njene so bile vroče in ogenj njenih lic je bil tako močan, da so se zdele rožnate. Vroče kot kri, okrogle kot biseri, slane kot morje.

... Kot bi jokale Mozarta.

(Fr., prev. Nataša Petrov)

6 Kakšne oči je imela, moj dragi gospod! Zaradi vašega miru želim, da ne bi nikoli srečali takšnih. Niso bile črne, ampak posebne in osebne barve, ustvarjene nalašč zanje. Bile so žareče rjave in žametne barve, ki jo srečamo le v sibirskem granatu in pri nekaterih vrtnih rožah. Pokazal vam bom grintavec in skoraj črno različico rožnatega sleza, ki spominjata, ne da bi to zares bila, na čudovit odtenek njenih oči. Če ste bili kdaj opolnoči v topilnici, ste morali opaziti posebno bleščanje, ki ga odseva jeklena pločevina, segreta do rdeče rjave barve: glejte, prav taka je bila barva njenih pogledov. Vse žensko spoznanje in vso otroško nedolžnost si razbral v njih kot v knjigi; ampak od te knjige bi oslepel, če bi jo dolgo bral. Njen pogled je žarel tako resnično, kot je meni ime Hermann. Breskve v vašem špalirju bi od njega dozorele."

(Fr., prev. Nataša Petrov.)

Emil Cesar

PARTIZANSTVO MIRANA JARCA

II.

Sledila je italijanska poletno-jesenska ofenziva na osvobojeno ozemlje t.i. Ljubljanske pokrajine. Življenje Mirana Jarca v teh dneh je obširno popisano. Pričevanj, ki se med seboj dopolnjujejo, je več. Žrtve med slovenskimi kulturnimi delavci so bile zaradi ofenzive občutne in boleče.⁴⁵ Povzemimo na kratko takratno dogajanje: Zaradi nastalega vojaškega položaja je bila 14. avgusta kratka seja Izvršnega odbora Osvobodilne fronte. V zvezi s trenutnim vojaškim položajem se je izoblikovalo dvoje odločitev: ali manevrirati po Kočevskem Rogu ali pa se prebiti ponoči skozi italijanske obročje in se umakniti čez Krko. Najbolj sprejemljiv je bil drugi predlog. Zato so 14. avgusta zvečer najprej odšli do glavnega štaba, nato pa se premaknili v gozdni podzemni prostor pod Kraljevim Kamnom – Jarc ga je imenoval vhod v Dantejev pekel.⁴⁶ Zvečer naslednjega dne, 15. avgusta, pa naj bi se prebili. V noči pred spopadom z Italijani pred Fabarjevim križem je Jarc med počitkom poiskal Kocbeka z namenom, da naj bi poslej hodila skupaj. Ofenziva ga je močno vznemirila. Ko so se ponovno pripravili na odhod – tako pripoveduje Kocbek, se je “tresel po vsem životu” in vznemirjen iskal tolažbe pri njem. Kocbek ga je tolažil z besedami: “Suhi, dobro bo, vse bo dobro”. Trenutki so bili dramatični, zato so te besede spodbudno vplivale tudi na Kocbeka.^{46a} Z nočjo je šla kolona do Cinka, od tod pa do križišča pri Fabarjevem križu in nedaleč od njega naletela na močno zasado. – Nekaj spominov na Jarca po napadu navaja Kocbek: Jarc se je umikal za njim. Hodil je počasi – bil je že onemogel – zaradi česar ga je zgrabil za roko in vzkliknil: “Hitreje.” Kolona se je pri tem razbila, se naslednjega dne (16. avgusta) delno zbrala in preživela dan na skalnih vrhovih, ki sta jih Jarc in Kocbek imenovala Musa Dag, po Werflovem romanu o armenski tragediji iz obdobja Atatürka. Tu se je kolona razdelila: v prvi skupini so bili člani CK KPS, IO OF in Glavnega štaba. V drugi pa so bili tehniki in aktivisti. Jarca so uvrstili v to skupino, med pomembne aktiviste in sodelavce vodilnih forumov. Verjetno je po vsem tem, kar je Vidmar dotlej o Jarcu spoznal, hotel doseči, da bi Jarca premestili v prvo vodstveno skupino, vendar je ostal “zoper vojaško logiko” brez moči.⁴⁷ Kocbek navaja, da se je pred odhodom “rokoval z Borom in Jarcem”.

Njuna pot naj bi vodila do Starega Loga in naprej iz obroča na Kočevsko.⁴⁸ Od Jarca se je poslovil tudi Vidmar.⁴⁹ Ločitev od stanovskih tovarišev je morala Jarca prizadeti. Tako bi sklepali po Vidmarjevem pripisu, da ga je samo gledal “z velikimi in žalostnimi očmi”.⁵⁰ – Ker je vodnik Jarčeve skupine ponoči zgrešil smer, so vso noč blodili po roških gozdovih. Znašli se niso niti naslednjega dne,

45 Emil Cesar, n.d., str. 316 – 319.

46 Vladimir Pavšič – Matej Bor, o.d., str. 73.

46a Edvard Kocbek, Tovarišija, st. 116.

47 Josip Vidmar, o.d., str. 478.

48 Edvard Kocbek, o.d., str. 123.

49 Josip Vidmar, o.d., str. 478.

50 o.d., str. 478.

51 Vladimir Pavšič – Matej Bor, o.d.,
str. 75.

52 o.d., str. 75.

ko je začela italijanska vojska obstreljevati Kočevski Rog s topovi in ga bombardirati z letali. V trušču se je skupina odmikala od Pugleda, odločena, da prebije italijansko zaporo podnevi pod Starim Logom, in približno ob dveh popoldne ponovno zašla v italijansko zasedo. "Kolona se je vznemirila in se kakor preganjana zver pognala čez pečine", pripoveduje o dogajanju Vladimir Pavšič – Matej Bor. "Padali smo, se lovili ob korenine in skale, trudne noge so zadevale ob kamenje. Vseh ena sama volja: ubežati iz jeklenega oklepa."⁵¹ Jarc, ki je z zadnjimi močmi stopal za Matejem Borom, je "opletal, padal, se znova pobiral" in hitel za njim, dokler se ni sesedel in šepetaje rekel: "Moje moči so pri kraju. Pustite me tu." Bil je fizično obnemogel. Vse prigovarjanje je bilo zaman. "Miran se je sesedel na pot in ni hotel več nikamor."⁵²

Pavlu Kamenšku je pripovedoval, da mu je odpovedalo srce. Tako Vladimir Pavšič – Matej Bor.

O dogajanju iz tega časa pa se je ohranilo še eno pričevanje, Ignaca Gregorača, ki pripoveduje o teh trenutkih. V interesu točnosti objavljamo podatke, ki so bili zaradi osebne skromnosti doslej zamolčani: *"Hodili smo hitro. V tišino sredi noči je vdrl naraščajoči hrup italijanskih vojaških vozil. Hodili smo po popolni temi, ko smo bili nenadoma v bleščeči svetlobi, kakor da nas je obsijalo jarko poletno sonce z jasnega neba. Gozd, skozi katerega je šla naša vrsta menda, kar po celem, ne po stezi, je redek, brez podrasti, na popolnoma ravnem svetu. Na kraju redkega gozda, bleščave in dolgih, hitro krožečih senc so po cesti drdrali in hrumeli s prižganimi žarometi mali italijanski tanki. Vrgli smo se na tla. Skupina tankov nas je samo kratko oplazila in odhrumela v noč. To je bil hrupen nočni pogon na nas, zanje neznance, ki smo ponoči prišli pred njihove položaje in so nas zavrnil. Niso vedeli našega števila in oborožitve. Namen takega pogona je očitno bil zadržati nas v obkolitvi in nas gnati na čim ožji obkolitveni prostor, da bi nas čim več zajeli, kakor gonijo goniči divjad na skupnem lovu. Nadaljevali smo pot in prenočili v neki grapi. Zjutraj ali dopoldne smo se srečali z delavskim bataljonom, ki je šel po drugi poti v drugo smer. Čez čas se je naša vrsta nevede približala italijanskim položajem. Začelo se je močno streljanje. Po prvem presenečenju se je vrsta spet zbrala in se urejeno umaknila stran od Italijanov. Pojedli smo Ježkovo konzervo, za vsakega je bila ena žlica. Skoraj nato smo bili spet pred Italijani. Sedaj je močno in širše raztegnjeno streljanje razbilo vrsto. Bežali smo razkropljeni po gozdu. Streljanje se je nekoliko umirilo. Po vsakem streljanju me je prešinil edini strah, da me strel ne bi zadel skozi trebuh in črevesje..."*⁵³

53 Ignac Gregorač, Preizkušnja, Naš zbornik 1997, str. 160.

V teh trenutkih se je Gregorač ozrl in videl, kako nosita onemoglega Jarca komponist Franci Šturm in Matej Bor, česar pa slednji v svojem pisanju ne omenja. *"Sedel jima je na njunih med seboj se držečih rokah in ju objemal prek pleč."* Vendar sta bila tudi onadva brez moči. Zato je k reševanju onemoglega Jarca priskočil arh. Ignac Gregorač. Ta tudi pripoveduje, da so se ustavili ob *"pravokotni, kakega tričetrt metra globoki škarp"*, nad navpičnimi stenami in z odstranitvijo dračja sta napravila s suhim listjem začasno, zasilno bivališče. Pri tem jim je pomagal tudi Gregorač. Jarc je legel v škarmo, ležal na hrbtu in onemoglo gledal, kako so odprtino prekrivali z dračjem.⁵⁴ Razšli so se z obljubo, da pridejo ponj, kakor hitro bi to razmere dopuščale.⁵⁵

54 o.d., str. 160.

55 Vladimir Pavšič – Matej Bor, o.d.,
str. 75.

Gregorač pripoveduje, da je nato spet "široko in gosto zapokalo, zato so se pognali znova v breg."⁵⁶

Vse doslej znano in citirano pisanje o pisatelju Miranu Jarcu kaže, tudi zaradi osebnih kvalitiet, na priljubljenost. Ne oziraje se na vsa dejanja v ilegali v Ljubljani, se je tu izkazal Vladimir Pavšič – Matej Bor kot skrbni tovariš, vse z namenom, da pridejo pozneje ponj in da se priključi glavnini, s čimer bi bila tudi njegova varnost večja.

Glavnina kolone se je čez nekaj časa ponovno znašla na kraju, ki ga je pred štirimi dnevi zapustila, zaradi česar se je spet zatekla v omenjeno vrtačo "Dantejev pekel" in tam ostala ves čas ofenzive na Kočevski Rog. Tedaj so tudi določili patroljo, ki naj bi poiskala izgubljene tovariše, tudi Jarca, in jih pripeljala v njihovo začasno skrivališče. Pavle Kamenšek je povedal, da je Jarc sicer slišal patroljo in njihove klice (Suhi), le da se jim zaradi popolne telesne izčrpanosti ni mogel odzvati. Te klice je ponoči slišal v svojem skrivališču tudi Kamenšek, le da si jih tedaj ni znal razložiti. Pojasnil mu jih je šele Jarc, ko sta se seznanila.

Dan po prihodu je ostal Jarc zaradi onemoglosti v zasilnem skrivališču. Tretji dan si je toliko opomogel, da se je napotil iskat ljudi, ki so preživeli ofenzivo. Še v gozdu je naletel na begunce z otroki iz Starega Loga, ki so mu povedali, kje je, in mu pokazali pot do bližnjega Novega Brega. V nesreči jim je tudi nekoliko pomagal, dal jim je nekaj kuhanega fižola, ki ga je dobil na Kamenjaku pred odhodom iz taborišča. Jarčevo željo so posredovali Kamenšku, na katerega so naleteli v Novem Bregu. Kamenšek, ki je samoto podobno občutil kot Jarc, se je takoj napotil v smer, ki so mu jo nakazali begunci, in kmalu naletel nanj. Bil je slab, zaradi nenavadnih razmer je nosil brado. Ob srečanju s Kamenškom je izrazil veselje, da ga je našel, Kamenšek pa mu je iz previdnosti nasvetoval, naj se takoj umakne v gozd. Predno sta odšla, sta nabrala še nekaj sadja, potem pa poiskala v gostem grmičevju prostor za prenočevanje. Po srečanju je Jarc podrobno pripovedoval o sebi.

Iz previdnosti sta zahajala v vas k vodnjaku in po sadje, zvečer, 24. avgusta, sta prekršila pravila varnosti in šla po vodo zaradi Jarčeve žeje približno opoldne. Prav ko sta zajemala vodo, sta zaslišala vpitje prihajajočih italijanskih vojakov. Pozneje sta jih tudi zagledala, kako prihajajo v vas. Ker jima je bil umik v gozd zaradi bližine vojakov onemogočen, sta se skrila v grmičevje, približno sto korakov od vodnjaka, močno stisnjena k tlom. Bila sta prepričana, da se kolona v vasi ne bo zadržala, da bo nadaljevala svojo pot in da ju ne bo odkrila. Toda vojaki so se v vasi utaborili. Najbližji so bili od njunega skrivališča oddaljeni tri do štiri metre. Bilo bi veliko naključje, če ju ne bi odkrili. Jarc in Kamenšek sta bila skrita kako uro, ko so se vojaki razlezli in začeli tresti sadno drevje. Skupina štirih ali petih se je napotila skozi grmovje do bližnje jablane. Opazili so ju, začeli nanju kričati "ribelli" in streljati. Vse se je zgodilo v nekaj trenutkih. Jarc je dobil več strel v telo in bil takoj mrtev, Kamenšek pa je bil ranjen v levo stran prsnega koša. Potem so planili k mrtvemu Jarcu in mu vzeli uro, nalivno peto in druge drobnarije, ki jih je imel po žepih. – Tudi Kamenšku so najprej pogledali na roko, če ima na njej uro. Nato pa so ga suvaje s kopiti vlekli k njihovem komandantu. Po zaslišanju so ga odpeljali v Dolenjo vas pri Ribnici, od tod pa v Ljubljano.⁵⁷

Kraj njegovega pokopa ni znan.

Pričevanja dokazujejo, da so se izvršniki po ofenzivi živo zani-

57 Pozneje je ozdravel in je po daljšem trpljenju v zaporih v Castelfrancu, Parmi in v Mühlheimu ob Ruhru 1944 ponovno pobegnil k partizanom. Vir: Janko Jarc, Miran Jarc v partizanih, Obzornik 1955, str. 136.

57a Edvard Kocbek, *Tovarišija*, str. 166

57b o.d., str. 204.

58 Zdravko Klanjšček, *Oris narodnoosvobodilne vojske na Slovenskem, 1941-1945*, str. 57.

59 o.d., str. 57.

60 Stanko Janež, Grob mu je neznan, njegova zapuščina pa je umetniško prepričanje in simbol našega nemira in prerajanja, *Borec* 1990, št. 8 – 9.

mali za Jarčevo usodo. Njegova smrt jih je prizadela. Prva informacija o njem je bila stvarna in točna. Kocbek je o tem pisal v dnevniku: *“Dobili smo sporočila, da so vse skupine z Musa Daga in vrtače prišle v glavnem srečno na Notranjsko. Le ena med njimi se je razbila, vendar po prvih poročilih brez večje nesreče. Pač pa nas je vznemirila Jarčeva usoda. Jarc je bil že na Rogu tako oslabil, da so ga tovariši tisti večer, preden so predrli italijanski obroč morali pustiti v gostem grmovju. Od takrat ne ve nihče za njegovo usodo. Ravno tako je neznana usoda nekaterih fantov, ki so mi pri srcu kakor lastni sinovi.”*^{57a} Novico so želeli preveriti. Gotovost je prineslo šele pismo Mateja Bora. Smisel je povzel Kocbek v dnevniških zapiskih 4. oktobra: *“O Miranu Jarcu še vedno nimamo zanesljivih vesti. Bor nam je sporočil, da so mu na poti z Musa Daga začele moči tako pojenjati, da ni mogel več vzdržati hitrega umika pred Italijani, če bi kolono iznenada napadli. Zato so ga tovariši položili med skale, ga pokrili z dračjem in listjem in mu pustili nekaj hrane. Patrola ga čez nekaj dni ni več našla v skrivališču. Nihče ni vedel povedati nič določenega o njegovi usodi.”* Po Kocbekovem pisanju je Jarčeva smrt soborce vznemirjala tudi pozneje: *“Njegova senca je težko legla na nas. Ponoči se mi večkrat zdi, da spi poleg nas.”*^{57b}

Ob vsem tem velja še zapisati, da ofenzivne operacije italijanske vojske kljub velikim človeškim žrtvam svojega namena niso dosegle.

Partizanstva niso mogli uničiti, čeprav je bil to njihov poglavitni namen, s tem pa zastavljenih ciljev niso dosegli. Res pa je, da je slovenskemu kmečkemu prebivalstvu prinesla ofenziva nepopisno trpljenje. Zgodovinarji navajajo, da je bilo veliko vasi požganih, okoli 2.100 nedolžnih ljudi pobitih,⁵⁸ prebivalstvo – od starčkov do dojenčkov in nosečnic – pa odgnano v italijanska taborišča, med katerimi je bilo koncentracijsko taborišče na Rabu najokrutnejše. Spomin nanj se je ohranil tudi v našem slovstvu. Konec meseca oktobra 1942 je bilo v italijanskih taboriščih blizu 26.000 Slovencev.⁵⁹

Sicer pa je v sredini 1942. leta dosegel teror nad okupiranim prebivalstvom v t.i. Ljubljanski pokrajini vrhunec, ki je trajal do italijanske kapitulacije. Za ta čas so značilni sodni procesi, aretacije, množični odgoni v koncentracijska taborišča, nasilna izseljevanja, požigi slovenskih vasi, streljali pa so tudi talce.

III.

Čeprav Jarčevo bivanje med partizani ni bilo dolgo, je bil čas, prebit med njimi, leposlovno ploden in pomemben. Pesem, nedokončana enodejanka, nekaj poglavij romana *Čudež nad Bistro* in razmišljanje o partizanski pesmi trditev potrjujejo. Delo izkazuje iskreno vdanost boju ljudstva za osvoboditev. Hvaležnost in miselna sprostitev v leposlovnem delu sodi med bistvena Jarčeva spoznanja in dolžnosti. Zato težnja po pristnejšem literarnem oblikovanju nenavadnih osebnih doživetij. To mu je ponujalo široko sprostitev in osebno pomiritev. Ključ za razumevanje Jarčeve miselnosti v teh dneh je v prozi, ki se ji, zaradi dramatičnih osebnih zapletov, najbolj posveča.

V celoti pa pomeni njegov vojni literarni opis izvirnost in obogatitev slovstva v obdobju narodnoosvobodilnega boja. Prav je, da se njegovi pisateljski podobi izpred petdesetih let ponovno približamo. Pisatelj Miran Jarc je v našem slovstvu pomembna osebnost.

Jarčev dramski odlomek v zapuščini nima naslova, naslov *Gabrenja* je dal ob natisu Janko Jarc, ker ga je moral za objavo nasloviti.⁶⁰

Po razgibanosti dogajanja je tak naslov upravičen, čeprav bi, po spremljanju predvsem idejne poti glavnega junaka, pričakovali tudi drugačen, morda simbolno zgovornejši naslov. Zgodba je postavljena v meščanski svet, najverjetneje ljubljanskega. Po idejni zasnovi se dogaja v prvi polovici 1941., posega pa v izredno žgočo politično situacijo, zaradi česar se poslužuje tedanje miselnosti in govorjenja omenjene družbene plasti. Čeprav enodejanka ni dokončana, lahko razberemo njen večstranski sporočilni pomen. Hkrati pa je edini tekst, ki je nastal 1943. leta na Kamenjaku in se ohranil. Dogajanje je grajeno izključno na idejno aktualnem, razgibanem in kontrastiranem dialogu majhnega števila nastopajočih, kar je zahteval, upoštevajoč razmere, verjetno Kocbek. Zato bi sklepali, da so tedaj že doumeli značilnosti partizanskega gledališča. Delo je bilo krajše – tudi to je bila ena izmed temeljnih zahtev časa – toda ni bilo pisano v strogo agitacijskem smislu, bilo je namenjeno zahtevnejši, v prvi vrsti analizi političnega stanja in namenjeno gledališki skupini v poduk vsem, ki so delu prisostvovali, ki si je mogla privoščiti tudi taka dela. Nosilec dejanja je Gabrenja, predstavnik samoljubne slovenske buržoazije, njegov antagonist pa štajerski begunec, sicer tovariš z gimnazijskih let. Jarc je podobo nastopajoče slovenske buržoazije dobro poznal, prav tako malomeščanstvo in njuno miselnost, zaradi česar se posveča prikazu njene fiziognomije; zato je s pisateljeve strani deležna natančne analize, šele nato pa, kot logična posledica, sledi obsodba in prezir. Ti ljudje priznavajo za “narod” sebe in sebi enake in se potem lahko po prepričanju delijo na liberalce in klerikalce. Delitev pa je le navidezna in drugotnega pomena, kajti njihova maksima je – zagovarja jo tudi Gabrenja – “varno živeti, pomikati se po črti najmanjšega odpora”. Samo temu ostajajo zvesti, ne meneč se za to, da so se medtem menjavali ne le režimi, temveč da so se rojevale na istem prostoru nove države. To jih ni prizadevalo. Poučna je podoba razpleta svetovnega političnega položaja, kot so si jo zamišljali in kar je bilo v stilu njihovega takratnega političnega mišljenja in nazorskega prepričanja, upoštevajoč trenutno politično stanje. Čeprav niso bili za Nemce in Italijane, so bili oboji v njihovi politični kombinaciji potrebni. Obračunati bi morali, po pameti takratnega slovenskega kapitalista in malomeščana, s Sovjetsko zvezo, s čimer bi po njihovem spodkopali vpliv proletarskega internacionalizma. Nato pa bi se morala Sovjetska zveza zaradi izčrpanosti v boju z Nemci ukloniti neokrnjeni vojaški premoči Angležev in Amerikancev. Samo taka družbena plast pa je lahko v vojni kombinirala tudi tako – da bi se v Italiji razmere spremenile, ko bi prevzel oblast v državi prestolonaslednik Umberto. Po takih kombinacijah slovenske buržoazije in malomeščanstva bi bili “na konju”, kajti, kot se samovšečno hvali tudi Gabrenja, “trgovec ima nos”. Na enako brezčutni način so presojali politične razmere v razdejani domovini. Narodnoosvobodilni boj so ocenjevali v smislu zavajanj in omalovaževanja. Zaverovani v lastno politično nezmotljivost so se zadovoljevali z diskvalifikacijo narodnoosvobodilnega boja in njegovega vodstva s tem, da so ga bolj proglašali za delo nezrelih študentov in omenjenih literatov. Zato je po prepričanju industrialca Gabrenje celo bolje, da so pod okupacijsko oblastjo, ki je močnejša, kot je bila stara jugoslovanska oblast. Izredno labilni značaj Gabrenje odkrivamo sproti, z razvojem dogajanja. Z njim je podal zaokroženo in premišljeno idejno, a kratkovidno podobo resničnega političnega nasprotnika. Ta filozofija je kratkovidna. Kljub temu in

ne oziraje se na to, kako so mislili industrialec Gabrenja in njemu enaki, so nosilci okupacije gledali v njih le pripadnike okupiranega naroda in svoje sovražnike. V bistvu so jim bili vseskozi nenaklonjeni in sovražni.

Njegov antagonist Kovač je predstavnik večine, ki okuša trdoto vojne. Zato je pristaš narodnoosvobodilne misli – spet v pojmovanju dobe – pošten do sebe in političnega gibanja, kateremu pripada – in obsoja tak madež, kot je skrunitev narodove časti. Iz njegove predstavitve izstopa intelektualna in karakтерна moč. Je zaveden Slovenec, načelen zagovornik boja in le redko posega po ironiji, ki je stopnjevana oblika čustvene zanesenosti, v osnovi pa pisateljeva podoba njegove miselnosti.

V dogajanje je posredno vključena tudi Gabrenjeva žena. Tudi njen lik je karakterni premočrten. Takojšnja opredelitev za osvobodilni boj in zoper okupatorja je globljega pomena. Vzroki, ki so vplivali na njeno opredeljevanje, so bili tehtni in obtožujoči in so podirali stanovske pregraje.

Sklepamo, da je želel Jarc s tem pokazati na dolžnost vseh pri političnem in idejnem vključevanju v narodnoosvobodilni boj. Postopoma in psihološko dovolj utemeljeno razkriva pravo podobo industrialca Gabrenje, ki je zaradi koristi brez predsodkov in brezčuten, dokler se mu z ženino aretacijo, ko postane osebno prizadet, ne poruši življenjska pot. – Ta upodobitev bo kdaj pozneje pomembna za sociološko analizo obdobja. – Zgodba razpade v tri dele: v upodobitev brezobzirnih kapitalističnih mogotcev; v praktičen prikaz, kam vodi tako prepričanje, in v konec s streznitvijo in zgovornim sporočilom. Cilj, ki ga je skušal Jarc z enodejanko doseči, je bil opozoriti na okupatorja in njegovo pravo podobo ter opozoriti, da je v boju za ohranitev slovenstva treba združiti vse stanove in jih podrediti višjim nacionalnim interesom.

Sicer se je vsakodnevna politika s takim prepričanjem soočala, se z njim spopadala in obračunavala, Jarc pa je s tem obogatil slovensko vojno dramatiko. Podal je mišljenje družbene plasti, ki je kljub svoji majhnosti imela vpliv. Z objavo take politične miselnosti je prvi polemično obračunal z njo ne kot ideolog ali socialni in politični teoretik, temveč kot pisatelj, na preprost, stvaren in učinkovit način, celo omalovažujoče in karikirano. Miselni konstrukt, ki ne upošteva dejanskih človeških zakonitosti ter narodnosti, se poruši, kakor hitro postane sam prizadet ali kdo od njegovih najbližjih.

S tem delom je Jarc aktualno posegel v čas. Njegov delež je pomemben in izviren. Podal je psihološko in zgodovinsko utemeljeno ter izvirno podobo takratne družbene plasti, hkrati pa tudi eno izmed podob takratnega slovenskega političnega življenja. S takim delom in Borovim *Sinovim strelom* bi se Agitteater dvignil nad vsakdanji propagandni repertoar.

Delo, ki je najpomembnejše in ki je Jarca najbolj zaposlovalo, pa je avtobiografski roman *Čudež nad Bistro*, o čemer priča tudi več variant prvega poglavja. To je bil prvi leposlovni opis resničnih doživljajev, napisan s tankim posluhom za opazovanje in z enim samim namenom, da se ohrani svojski in med ljudmi zelo odmeven dogodek iz obdobja okupacije. Doživetja so bila taka, da so mogla brez dodatnega fantazijskega dograjevanja in le ob nujnem plemenitenju, z lastnim razmišljanjem in komentarjem, pritegniti. V drugem poglavju nadaljuje kronistično natančno z opisovanjem življenja prvega dne

med partizanskimi borci. Tako sledi nekaterim vsebinsko točnim opisom dogodkov, v zvezi z rešenimi interniranci, npr. njihovi delitvi v tri skupine, kar lahko sledimo tudi po arhivskih virih. Roman bi bil, po zasnutku sodeč, v zasnovi avtobiografski. Rasel bi z razvojem dogodkov in z bogatenjem osebnih doživetij ter s spretnostjo opisa v vojni roman. Po besedah Josipa Vidmarja je zasnoval Jarc prvo poglavje kot uvod v daljše, deloma avtobiografsko delo, v katerem je nameraval pokazati v poenostavljeni obliki, opirajoč se na lastna doživetja, razgibanost rešenih iz transporta interniranih Ljubljancov.

Podatki, ki jih je objavil Stanko Janež, pa dopuščajo možnost, da bi vključil v pripoved tudi tehtnejše zgodbe sodobnikov (pripoved štajerske begunke), do katerih je prišel pisatelj ob naključnem srečanju z njimi. Vse to kaže, da se je dela loteval sistematično in temeljito, kolikor so mu to dopuščale razmere in čas.

Domnevamo, da bi se zaključil s popolnim, predvsem idejnim uživetjem v novi način življenja in čas. K temu ne bi pripomogel kak poseben ali učinkovit dogodek, temveč, najverjetneje, že pomembno lastno spoznanje. Tako sklepamo tudi po avtobiografsko začrtani vsebini ohranjenih poglavij.

Pritegne z natančnim slikanjem dogodkov in neposrednostjo, kar je težišče Jarčevega dela. V njem ne nastopajo, razen pisatelja, konkretno orisani liki, če pa, jih imenuje splošno, ne s priimkom in imenom. Nekatero prepoznamo zaradi Jarčeve opisne natančnosti in po spominskih opisih dogodkov. Je tipično realistična individualna izpoved, kot jo je rodila vojna, in naj bi prek posameznika pokazala veličino miselne preobrazbe in osvobodilni boj Slovencev. Jarčeva pripoved – tako bi sklepali po ohranjenem tekstu – bi sledila predvsem opisovanju lastnega vraščanja v slovensko narodnoosvobodilno vojsko in boj. Zaradi pomembnosti je prav tej odločitvi namenil posebno (drugo) poglavje, poudaril pa jo je tudi v naslovu *Ljudje na razpotju*. Tretje poglavje je naslovil *Pokrajina v somračju*. Pred 9. avgustom je napisal četrto poglavje, *Zgodba o kozolcu in novem človeku*, 9. avgusta pa se je lotil pisanja petega poglavja. Najbolj je izdelano prvo poglavje, grajeno na dramatičnih avtobiografskih podrobnostih. Pokazati je želel problematiko izvirno in tako, kot jo je občutil: pripoved bi bila tako mnogo bolj zgovorna, poučna in učinkovita. – Zamisel ga je izredno zaposlovala. Žal le, da je ni mogel uresničiti.

Kocbekovo pričevanje o nastajanju romana *Čudež nad Bistro* moremo nekoliko korigirati in dopolniti.

Po pričevanju Milana Gučka je začel Jarc pisati prvo poglavje že v vasi Mačkovec po 1. juliju. Prispevek je moral objaviti na stenskem časopisu. Sodili bi, da je izzval z njim med partizani in člani grupe štaba pozornost. Na Kočevskem Rogu je sledila nova varianta, zaradi tega je morebiti tudi bolj izdelana kot druga poglavja. Ker govori v pismu ženi še o nastopu na mitingu, sklepam, da je z njim nastopil tudi na prireditvi. Primerjava Gučkove izjave z ohranjenimi variantami rokopisa prepriča, da je osnutek, napisan v Mačkovcu, prva varianta poglavja *Čudeža nad Bistro*. To je najiskrenejši in trenutno najaktualnejši prispevek rešenca za partizanski stenski časopis in kot kaže, je bil tudi zelo odmeven. Vendar Jarc tedaj gotovo še ni razmišljal o obsežnejši zamisli, na to misel je prišel šele na Kamenjaku, po tem, ko je Kocbek 23. julija sklical omenjeno sejo. Tu in v problematiki življenja ter v razgovorih je dobil pobudo, v kateri je videl pomem-

61 Pisna izjava Milana Gučka, 29. junija 1961.

bno sporočilno vrednost za čas, hkrati pa svoj prispevek k idejni preobrazbi takratnega človeka. Gučkova podrobna izjava dopušča primerjavo s poglavjem, ki je Jarčevo delo prvič predstavilo bralcem. Pripoved je začel z opisom prazničnega jutra v domači hiši na dan aretacije, brez zle slutnje, da se bo takšno življenje zanj v kratkem za vedno končalo. Spominjal se je svojih otrok, s katerima se je na vrtu igral, prihoda italijanskih vojakov in aretacije, ter prepričanja, da se iz vojašnice kmalu in zanesljivo vrne. – Menim, da so ga odbrali za taborišče samo zato, ker je bil slovenskim informatorjem znan kot pisatelj, nikakor pa ne kot sodelavec Osvobodilne fronte. – Sledi preobrat. Pripor, transport in nato rešitev v partizane.⁶¹

Dejstvo, da je v Gučkovi izjavi večji poudarek na dogodkih pred aretacijo, po ohranjenem poglavju pa predvsem na napadu na vlak in nato na rešitvi, dopušča domnevo, da je Jarc to poglavje z odmikanjem dogodka in obogaten z novimi, nič manj pomembnimi doživetji, v drugi varianti temeljito predelal, čeprav je ostal smisel pripovedi enak. V prvi varianti, pisani pod neposrednim vtisom hipnega preobrata, je namerno odmerjal več prostora topli domačnosti, saj se zaveda, da se mu odtlej v pristrčno družinsko idiliko zapirajo vrata za dalj časa. Ob novih doživetjih pozneje, po premisleku, odmerja prvotnemu težišču v zgodbi le kratek, skoraj v telegrafskem stilu napisan prikaz dogodkov z dramatičnim pripovednim učinkom, ki posegajo z zadnjimi trenutki v družinsko idilo. V naslednjih poglavjih je postavil v ospredje dramatičnejše dogodke, ki so sledili. S tako široko zasnovno dela je želel pokazati, kako se ob nenadnem dogodku v vojni lahko spremeni človekova življenjska pot, hkrati pa opozoriti na vrednost življenja v tem času. Iz tistih vzrokov ni nameraval kontrastnega trikotnika dom – aretacija – nenadna rešitev izpustiti tudi iz poznejših variant istega poglavja. S tem je Jarc najkonkretnije odkril svoj čustveni svet in nove, neznane strani svojega vojnega značaja – predvsem ponos, gnev, prezir in bojevniški zanos.

S *Čudežem nad Bistro* je propadla prva zamisel o daljšem tekstu v slovenski književnosti narodnoosvobodilnega obdobja, ki bi obravnaval pomembni psihološki proces vsestranskega ozaveščanja in vraščanja v razmere, kot jih je narekoval izjemni način življenja. Hkrati je to tudi prva in edina zamisel o romaneskni obdelavi pri nas in v tedanji odporniški Evropi.

Kot razbiramo iz Pavšičeve spominske pripovedi o Jarcu v italijanski ofenzivi, mu je ta tekst veliko pomenil. Med umikom je obžaloval, da ga ne bo mogel dokončati.⁶² Rokopis je ostal ob umiku shranjen z arhivom Izvršnega odbora Osvobodilne fronte in je vojno preživel.

Iz pričevanj razbiramo, da je o delu rad govoril, tako z Edvardom Kocbekom, a tudi z ženo, omenjal pa ga je tudi inž. Suhadolcu.

Dokončati je nameraval tudi prevod romana B. Travna *General iz džungle*, ki ga je prevajal pred junijskimi racijami 1942 v Ljubljani. Zato je pisal ženi, da mu pošlje nemški prevod romana. Namera je bila v pogojih, kakršne je imel na Kamenjaku, uresničljiva. Propadla je zaradi Jarčeve smrti.

Na kratko bi v poglavitnih črtah orisali Jarčevo življenjsko in pisateljsko pot v partizanih:

Zaradi slabe fizične kondicije Jarc skraja o odhodu med partizane ni razmišljal. Zaradi tega je celo mislil na vrnitev v Ljubljano. Pozne-

62 Vladimir Pavšič – Matej Bor, Roška ofenziva, Slovenski zbornik 1945, str. 73.

je, ko je spoznal partizansko življenje, predvsem pa njihove boje in politične cilje, ter zaradi načelnega razgovora s prijateljem, inž. Antonom Suhadolcem, je svojo odločitev spremenil. – 29. junija je bil Jarc z drugimi rešenci na žagah v Kožljeku, 30. junija so tiste rešence, ki so ostali v III. grupi odredov, razdelili v tri skupine, izvzeti so bili le tisti, ki so se že prej prostovoljno odločili za odhod v II. grupo odredov in z njo na Gorenjsko in Štajersko. Tega dne sta odšla Jarc in Suhadolc s Francetom Popitom v “pisarno notranjskih terenskih političnih delavcev”.⁶³ 30. junija so bili v Iškem Vintgarju; Jarc in še štirje rešenci so bili dodeljeni kulturniškemu sektorju, inž. Suhadolc pa gospodarskemu. Odločitev, da bo pisal, je Jarca razveselila.

1. julija je bil v spremnem taborišču v Mačkovcu. Tu je doživel napad italijanskega vojaškega letala. V teh dneh, ko so čakali na nove prostovoljce, je Jarc napisal prvi prispevek za grupni stenski časopis o svoji rešitvi; prispevek je zaradi aktualnosti in pripovedne učinkovitosti zbudil splošno pozornost. Zaradi istih vzrokov je potem, verjetno na željo članov štaba, s prispevkom nastopil na kulturno-politični prireditvi (mitingu).

Nadaljnji pohod ni bil naporen. 16. julija se je blizu Racne gore srečal z Josipom Vidmarjem; skupaj sta potem potovala proti Sodražici, pri Žlebiču prešla železniško progo Grosuplje – Kočevje, 20. julija so bili v Hinjah in v noči od 20. na 21. julij prišli v Stari Log. Tu se je Vidmar od Jarca poslovil z obljubo, da ga pritegne v skupino k izvršnemu odboru. Še istega dne je obvestil člane Izvršnega odbora Osvobodilne fronte o Jarčevem prihodu v Stari Log, o čemer govore tudi dnevniški zapiski Edvarda Kocbeka. Iz njih tudi zvemo, da je prišel Jarc 22. julija na Kamenjak in se že naslednjega dne, 23. julija, udeležil sestanka vseh, ki “sučejo pero”. Sestanek je sklical in vodil Edvard Kocbek. Seznanil jih je z željo Izvršnega odbora Osvobodilne fronte, naj pišejo kratke dramske prizore (skeče) za partizanske enote in Agitteater. Čeprav je bila tedaj aktualna dramatika, so odkrili pomen Jarčeve proze in ga pri pisanju spodbujali, kar dokazuje Kocbekovo zanimanje za njegovo delo.

Dogovorili so se, da opiše svoje dogodivščine v zvezi z rešitvijo. Problematiko, ki ga je tudi sicer zelo zaposlovala, je ob konkretnem doživljanju razširil v avtobiografsko pripoved, roman, in mu določil konec. Ta naj bi bil v smislu pripovedne celote resničen in prepričljiv, hkrati pa življenjsko prelomen in spodbuden.

Čeprav je bil prvi zapis poznejšega prvega poglavja napisan kot črtica za stenski časopis po 1. juliju v Mačkovcu, je nastala njegova druga varianta 3. avgusta, druga poglavja pa so nastajala med 3. in 9. avgustom. Tega dne je, po Kocbekovih dnevniških zapiskih, nastalo zadnje, peto poglavje. Vendar je to bolj bežen, hlastajoč zapis, ki naj bi pozneje služil kot osnova za pisanje.

Hkrati se je lotil dramatike. Njegov prispevek je bil izviren, vendar pisan v smislu idej narodnoosvobodilne problematike in izredno aktualen. Napisal pa je tudi pesem in razmišljanje o partizanski pesmi. Ker so bili delovni pogoji kaj spodbudni, je želel dobiti iz Ljubljane roman B. Travnica *General iz džungle*. Delo, ki ga je začel prevajati v Ljubljani, je želel zdaj dokončati. Življenjski in delovni pogoji na Kamenjaku so bili taki, da bi zamisel lahko uresničil.

Čeprav je bil Jarcu čas bivanja med slovenskimi partizani kratko odmerjen, je bilo njegovo leposlovno delo v tem času pomembno in razvejeno. Avtobiografski roman *Čudež nad Bistro* – nad tem krajem

med Borovnico in Logatcem je bil ponovno osvobojen – ima 1942. leta v zgodovini literarnega odpora proti fašizmu in nacizmu edinstveno mesto v literaturi evropskega odpora. Pomembna pa je tudi enodejanka *Gabrenja*, ki podaja pronicljivo podobo takratne družbene plasti, česar ne bodo mogle obiti sociološke raziskave narodnoosvobodilnega obdobja, do katerih bo moralo še priti.

Jarc ni tekmoval z nikomer. K pisanju sta ga silila pisateljska sla in nenavadna doživetja, problematika ga je kot predanega človeka močno zaposlovala; se je pa razlikovala od tedanjega načina pisanja.

14. avgusta je Kočevski Rog zajela italijanska ofenziva. Tega dne je bila kratka seja Izvršnega odbora Osvobodilne fronte, storili so nekatere varnostne ukrepe. Še istega večera so se zaradi varnosti premaknili prebivalci Kamenjaka v podzemni prostor pod Kraljevim kamnom – Jarčev “Dantejev pekel”, naslednjega dne, 15. avgusta, pa naj bi italijanski obroč prebili. Tega dne so pri Fabarjevem križu, ko so hoteli namero uresničiti, naleteli na italijansko zasedo, ki je kolono razbila. 16. avgusta so preživeli prebivalci Kamenjaka na skalnih vrhovih, ki sta jih Jarc in Kocbek poimenovala Musa Dagh. Tu se je skupina razdelila. V prvo skupino so bili uvrščeni člani glavnega štaba, IO OF in CK, v drugi skupini pa so bili pomembni sodelavci vodilnih forumov in aktivisti. Jarc je bil uvrščen v drugo skupino tehnikov in aktivistov. – Ker je vodnik druge skupine ponoči zgrešil smer, so vso noč hodili po kočevskih gozdovih in se zjutraj znašli na istem kraju. Skupina je bila odločena, da pod Starim Logom prebije italijanski zaporni obroč in se umakne na Kočevsko. Namero so preprečili Italijani. Popoldne, približno ob 14. uri, je kolona ponovno zašla v italijansko zasedo. Beg je moral biti, po celodnevni naporni hoji, dramatičen. Jarc se je z zadnjimi močmi premikal za Vladimirjem Pavšičem – Matejem Borom, dokler se ni sesedel, spoznal je, da je s svojimi fizičnimi močmi na koncu. Odpovedalo mu je srce. Ker je bilo pregovarjanje zaman, sta ga Pavšič in glasbenik Franci Šturm nekaj časa nosila na rokah, pri čemer jima je pomagal arhitekt Ignac Gregorač. Ko so spoznali, da ga ne bodo mogli rešiti in hkrati uspešno slediti glavnini, so se ustavili ob “četrtn metra globoki škarpi”, mu v njej pripravili začasno bivališče, ga pred odhodom skrbno prikrili in obljubili, da pridejo ponj, kakor hitro se razmere uredijo. Ker se tudi tedaj glavnina ni mogla prebiti, se je zatekla v že znano podzemsko jamo, Jarčev “Dantejev pekel”. Ves naslednji dan je Jarc zaradi izčrpanosti prebil v zasilnem bivališču. Patuljo, ki je iskala pogrešane, tudi Jarca, je Jarc slišal in tudi njihove klice: “Suhi”, bil pa je preveč izčrpan, da bi se mogel oglasiti na pritajeno klicanje. Klice je slišal tudi Pavel Kamenšek, skrit v bližini, ni si jih pa znal razložiti. Pojasnil mu jih je šele Jarc, ko sta se srečala. Sicer so bile razmere nerazvidne in negotove. Ko je Kamenšek slišal ponoči pritajeno hojo in klice, se je že hotel oglasiti, kar je zaslišal nedaleč od skrivališča, na gozdni poti, klic italijanskega stražarja v italijanskem jeziku, kdo je. Popoldne pa je videl, kako je šla po gozdni poti kolona vojakov z mulami. Da je bila Jarčeva in Kamenškova previdnost na mestu, dokazuje pričevanje slednjega. Italijanski vojaki so v teh dneh pogosto obiskovali podroške vasi (Stari Log, Pugled, Novi Breg); Jarc in Kamenšek pa sta bila tudi priči, ko so Italijani Novi Breg požgali.

Začasno skrivališče je zapustil Jarc šele tretji dan z namenom, da poišče ljudi in morda naleti na partizanskega borca, s katerim se bi laže prebijal skozi izredne razmere. Begunci, na katere je naletel, so

ga napotili do najbližje vasi, do Novega Brega. Ti – hodili so hitreje kot onemogli Jarc – so tudi obvestili Kamenška, da prihaja v vas onemogli borec. Poslej sta ostala skupaj. Iz previdnosti sta ostajala v gozdu, v vas pa sta prihajala po vodo in sadje le zvečer. 24. avgusta sta zaradi Jarčeve žeje prekršila pravilo in odšla v vas približno opoldne. Ko sta zajemala vodo v vodnjaku pod vasjo, sta zaslišala na griču vpitje Italijanov. Za umik v gozd je zmanjkalo časa, zato sta se skrila v grmičevju, približno sto korakov od vodnjaka, prepričana, da se kolona v vasi ne bo ustavila. Vendar vojaki poti niso nadaljevali. Jarc in Kamenšek sta bila skrita že kako uro, ko se je skupina štirih ali petih vojakov napotila skozi grmovje do bližnje jablane, pri čemer so ju opazili. Začeli so streljati, Kamenška so ranili, Miran Jarc pa je bil takoj mrtev.

Kraj Jarčevega pokopa ni znan. V času brezpravja in nezakonitosti bi domnevali, da so ga italijanski vojaki zakopali v okolici Novega Brega, morda celo na kraju uboja. Vest o smrti potrjuje tudi brzojavno dnevno poročilo XI. armadnega korpusa za 24. avgust 1942: *"Na Novem Bregu sta bila zasačena dva upornika, eden od njiju je bil ubit, drugi ranjeni pa ujet."*

S tem je datum smrti Mirana Jarca potrjen.⁶⁴

64 K razkritju ozadja smrti Mirana Jarca je prispeval prispevek Toneta Fajfarja v *Slovenskem poročevalcu* 14. avgusta (*Kako je umrl Miran Jarc*), ki tudi prvič kot pričo omenja Pavla Kamenška. Zato se je Janko Jarc s pozivom obrnil do njega: *"Kdorkoli bi o stvari še kaj vedel, posebno Pavel Kamenšek, če je še kje, naj, kar ve, sporoči uredništvu Slovenskega poročevalca!"* Tako je prišlo do odkritja vseh podrobnosti o Jarčevi smrti.

Čeprav ne omenjamo prepogosto Mirana Jarca, je v naši zavesti vseskozi prisoten. Grob je sicer neznan, počiva nekje v gozdovih med Pugledom in Starim Logom. Verjetno so ga tisti, ki so krivi za njegovo smrt, tudi pokopali. Naša dolžnost pa je, da se oddolžimo njegovemu spominu za vse, kar je kot pisatelj in pesnik storil v kratkem življenju pred vojno in v času, ki ga je prebil v svobodnih slovenskih gozdovih med slovenskimi partizani, in mu postavimo dostojen spomenik, ki bo spominjal nanj in na njegovo delo. Hkrati pa naj bi bil to spomenik vsem tistim brezimnim mladim in obetavnim ljudem, ki so omahnili v avgustovskih dneh davnega 1942. leta v italijanski ofenzivi ali pozneje, ko so bile pretrgane njihove obetavne sanje in velika pričakovanja.

Vse vire, ki jih uporabljam zdaj prvič, navajam sproti (inž. Tone Suhadolc, arh. Ignac Gregorač, neokrnjena korespondenca Mirana Jarca z ženo Zinko), za kar se vsem zahvaljujem.

Na to sem nameraval opozoriti. O tem že dolgo premišljam. – To je tretji vzrok, da sem se tega pisanja o pesniku, pisatelju in prevajalcu Miranu Jarcu tudi lotil.

Stari novomeški rotovž

Mestna hiša zavzema v vsakem mestu poseben položaj in je eden izmed pomembnih dejavnikov mestnega življenja. Tudi novomeška mestne hiša daje že s svojo podobo in pozicijo poseben pečat staremu mestnemu jedru. Večnadstropna stavba s stolpno uro tako po velikosti kot po tlorisu izstopa iz niza meščanskih hiš na Glavnem trgu. V letu 1995 je novomeški rotovž praznoval 90-letnico nastanka. Na 75. rojstni dan cesarja Franca Jožefa, 18. avgusta 1905, je svet mestne občine na svečani seji predal namenu novo mestno hišo. Ker sedanji rotovž ni prvi in edini, ki je stal v Novem mestu, smo pobrskali po virih in literaturi ter poskušali ugotoviti usodo prejšnjih in gradnjo sedanjega rotovža.

Ob ustanovitvi, leta 1365, je Novo mesto dobilo svojega mestnega sodnika,¹ verjetno pa tudi mestni zbor, ki naj bi bedel nad blaginjo mesta. Mestne službe, kot jim moderno rečemo danes, so imele svoj prostor v mestni hiši. Toda kdaj je Novo mesto dobilo svojo prvo mestno hišo, ne vemo. Vsekakor pred letom 1576, ko naj bi po podatkih, ki jih navaja Vrhovec, pogorelo do tal. Tako naj bi 1. marca 1576 pogoreli "rotovž, kapitelj in kapiteljska cerkev znotraj in zunaj, z vsem blagom in z vsemi listinami vred"² Da je bil požar dokaj pogost obiskovalec mesta, zvedemo iz Vrhovčevega navajanja, ko opisuje požare v 16. in 17. stoletju. "...Kolikor je ostalo hiš po požaru v letu 1576, so zgorele nekoliko let za tem, leta 1583, ž njimi vred pa tudi mnogo novih, ravnokar sezidanih in pokritih poslopij. Leta 1605 je upepelil velik ogenj nad 60 hiš v mestu, in leta 1664 je pogorelo mesto že zopet do tal, ostala je le tu pa tam kaka hiša..."³ Na zadnji požar se nanaša tudi Vrhovčeva opomba, ko opisuje vire in literaturo, ki jih je imel na razpolago ob pisanju svoje Zgodovine Novega mesta. Tako med drugim piše: "...leta 1664 je pogorelo namreč mesto do tal, in ž njim vred tudi vse na rotovžu shranjene listine..."⁴ Kje so zgoraj omenjeni rotovži stali, ne vemo, verjetno pa na današnjem Glavnem trgu, saj je mestna hiša sodila med pomembnejše stavbe v mestu.

Vemo pa, da na današnji lokaciji stoji že vsaj tretji rotovž. Prvi izpričani rotovž je stal na tem mestu že pred letom 1720. Ko Vrhovec opisuje gradnjo starega rotovža leta 1720, pravi, da "...Novomeščani seveda niso smeli nikakor več zahajati v stari rotovž; zato so ga podrli in si zgradili novega."⁵ O gradnji tega rotovža se je Vrhovec na široko razpisal. Posebej omenja, da je bil zgrajen v letu slabega vina ter da so pri zidavi uporabljali vino namesto vode. To naj bi počeli Novomeščani tudi zato, da so se postavili pred Ljubljčan, ki so sicer imeli večji in lepši rotovž, gradili pa niso z vinom. "In čast je bila rešena"⁶, pravi Vrhovec.

V gradnjo novega rotovža leta 1720 dvomi Ivan Komelj, ki v svojem članku o umetnostni preteklosti Novega mesta ugotavlja, da je stari rotovž, ki naj bi bil zgrajen leta 1720, v osnovi dosti starejša stavba.⁷ To dokazuje z raziskavo tipa meščanske hiše, ki se razvije v Novem mestu v drugi polovici 16. stoletja. Pri tej hiši je pritlični del odprt z arkadami. Loki se opirajo na kamnite stebre tako, "da tvorijo arkade v bistvu pokrito in navzven odprto lopo in šele v notranjost podhoda ali hodnika pomaknjena stena zapira trgovske lokale"⁸ Kot najbolj značilna predstavnika take zidave navaja Komelj bivšo Ogrizkovo hišo in stari rotovž. Kot dokaz, da je bil rotovž zgrajen pred

1 Sergij Vilfan, *Novomeški privilegij iz leta 1365*, Novo mesto 1365-1965, prispevki za zgodovino mesta, Novo mesto-Maribor 1969, str. 102.

2 Ivan Vrhovec, *Zgodovina Novega mesta*, Ljubljana, 1891, str. 77, (dalje Vrhovec, *Zgodovina*).

3 Vrhovec, *Zgodovina*, str. 78.

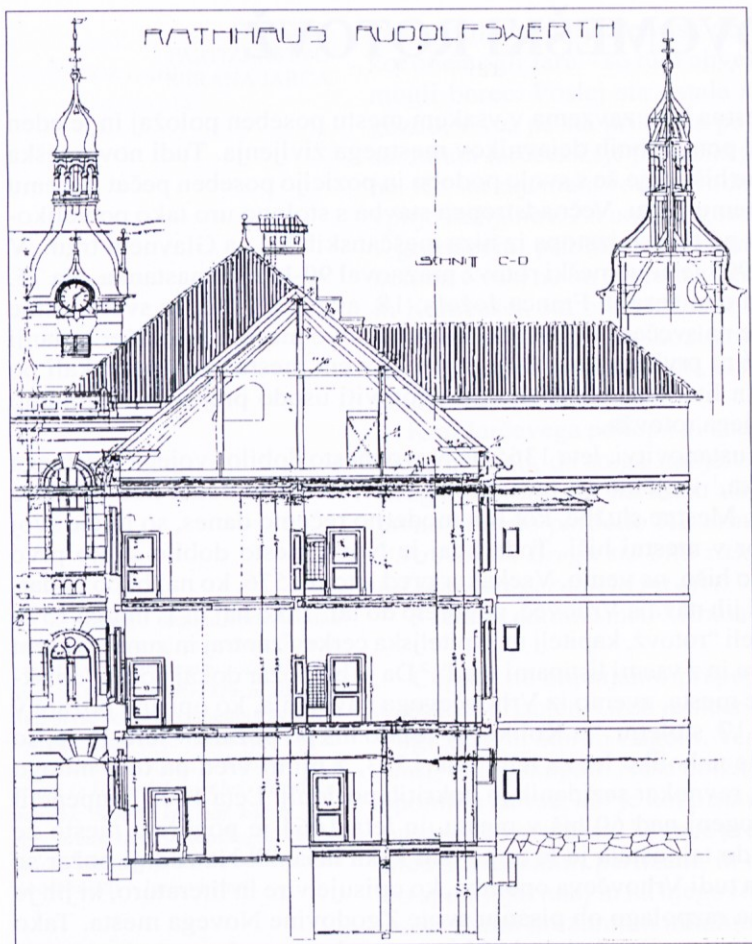
4 Vrhovec, *Zgodovina*, str. VI.

5 Vrhovec, *Zgodovina*, str. 42.

6 ibidem.

7 Ivan Komelj, *Umetnostna preteklost Novega mesta*, Novo mesto 1365-1965, prispevki za zgodovino Novega mesta, Novo mesto-Maribor 1969, str. 218; (dalje glej: Komelj, *Umetnostna preteklost*).

8 Komelj, *Umetnostna preteklost*, str. 198.

DOLENJSKE NOVICE.

9. št. v.

Razpis stavbe.

Podpisano inpanstvo odda ponudbenim (ofertnim) po-
tom zgradbo:

Novo mestne hiše v Rudolfovem,
v proračunjeni skupni svoti od 55.000 K.

Pismene ponudbe, ki naj so kolekovane za 1 K, zapечатene
in od zunaj kot take označene, morajo obsegati ime, priimek
poklic in stanovanje ponudnika.

Ponudbi je priložiti 5% varščine od zneska del,
na katere se ponudba glasi ali pa za skupno delo. Ponudbe
se bodo sprejemale do 12. ure popoldne dne 7. maja 1904,
na kasneje dosti se ne bodo ovrlo.

Načrte, troškovnik in stavbene pogoje si vsakdo lahko
ogleda v navadnih uradnih urah pri podpisnem inpanstvu.

Zupanstvo mestne občine Rudolfovo.

dne 23. aprila 1904.

(115)

Levo: Del originalnega načrta novega rotovža; poslikave, odkrite v prostorih rotovža (foto: Marko Pršina)

Desno: Rotovž leta 1978 (foto: Jovo Grobovšek); razpis za gradnjo novega rotovža, objavljen v Dolenjskih novicah, 1. maja 1904;
poslikave v rotovžu (foto: Marko Pršina)

9 ibidem

10 Komelj, Umetnostna preteklost, str. 208.

11 Vrhovec, Zgodovina, str. VI.

12 Vrhovec, Zgodovina, str. 43.

13 Vrhovec, Zgodovina, str. 42.

14 Kronogram je napis, katerega poučarjene velike črke dajejo kot rimske številke določeno letnico, glej Slovar slovenskega knjižnega jezika, II. knjiga, Ljubljana 1985, str. 507. Iz zgoraj navedenega kronograma tako lahko preberemo: V+I+I+C+V+I+D+I+I+C+V+M = MDCCXX = 1720.

15 Vrhovec, Zgodovina, str. 43.

16 Vrhovec, Zgodovina, str. 44.

17 Vrhovec, Zgodovina, str. 43.

18 Slavka Ložar, Stare gostilne in gostilničarji v novomeški občini, Novo mesto 1991, str. 56.

19 Zorka Skrabl, Hranilništvo na Dolenjskem in v Beli krajini, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave, Ljubljana 1983, str. 16.

letom 1720, navaja Komelj tudi posamezne gotske elemente, ki so še dobro vidni na starih fotografijah. Tako piše: "...prav tako so gotsko oblikovane arkade na starem rotovžu." Na nekem drugem mestu pa pravi: "Osmerokotno rezani, še gotsko pojmovani stebri, so podpirali pritličje nekdanjega rotovža."¹⁰

Naslednje dejstvo, ki postavlja v dvom trditev, da je bil rotovž leta 1720 tako dotrajan, da so ga morali podreti, je Vrhovčev podatek o požaru leta 1664, ko naj bi zgorele vse na rotovžu shranjene listine.¹¹ V kolikor bi meščani po požaru zgradili nov rotovž, ta leta 1720 še ne bi bil tako dotrajan, da bi ga morali rušiti. Verjetno so ga po požaru le popravili in tak je nato zdržal še dobrih 50 let. Glede na videz pritličja in ohranjene posamezne elemente, pa domnevam, da so leta 1720 na novo pozidali le nadstropje in naredili novo streho. To domnevo potrjuje tudi Vrhovčev opis starega rotovža, ko pravi, da je bila na rotovžu tudi ječa, "in sicer pri tleh, tam, kjer je danes. Imela je dva predela, jednega spredaj proti Velikemu trgu, drugega zadaj. Ta del ječe se je zval "na kuglah", toda zakaj in kaj so bile te kugle, zato ne vem nobenega pojasnila. Ječa na kuglah se je nahajala že v starem, l. 1720 podrtim rotovžu. Na kuglah se omenjajo hudodelci že l. 1647."¹²

Vrhovec je stari rotovž dokaj podrobno opisal, saj je ta v času nastajanja njegove Zgodovine Novega mesta še služil svojemu namenu. Pravi, da je rotovž ostal od leta 1720 nespremenjen. Spremenila sta se le streha in stolp. Leta 1856 naj bi z deskami krito streho in leseni stolp nadomestili z opeko in zidanim stolpom. Tako naj bi 2. junija 1856 podrli leseni stolp na katerem je bil napis, ki je govoril o tem, da je bil rotovž v letu slabega vina zidan "**Anno VIⁿⁱ CorrVptl aeDifiCata sVM**"¹³. Iz kronograma lahko razberemo, da je bilo leto 1720 tisto leto, ko je bil grajen rotovž in ko se je pokvarilo vino.¹⁴

Ko beremo Vrhovčev opis rotovža, lahko ugotovimo, da ni bil pretirano navdušen nad njim. "Velik rotovž ni bil; le v jedno nadstropje zidan, je štel, kakor tudi danes še, le pet oken v pročelju ter imel tri sobe. Največja je bila mestna dvorana, v kateri se je razvijalo vse politično življenje mestno. Človek težko ume, kako se je mogel v to sobo zgnesti ves popolni mestni zbor: notranji svetovalci (12 glav), zunanji svetovalci (24), in še občina (48), vseh skupaj 84 glav! Dostikrat pa so se prerivale po rotovžu razven teh mož še stranke."¹⁵ Mesto pa je uporabljalo rotovž še v druge namene. Že omenjena ječa "na kuglah" je bila, kot pravi Vrhovec, "kaj huda ječa". Bila je dokaj majhna, saj je bilo v njej prostora komaj za tri ljudi. Svetlobe in zraka v ječi skorajda ni bilo. Prostor pa je bil tako vlažen, da se je pozimi po stenah delal led. Tudi na kurjavo so zaporniki lahko kar pozabili. Kako hudo je bilo v ječi, nam govori pričevanje nekega ječarja iz leta 1799: "Na rotovžu se nahaja luknja za živali preslaba, kaj še-le za ljudi. Lansko leto sta bila dva hudodelca le čez noč v nji zaprta; kot smrt blede in mrličem podobna sta izlezla drugo jutro iz nje. Morali smo ju dejati v prednjo ječo, kjer smo imeli že dva tihotapca zaprta. Ko bi ju bili pustili tam noč in dan, morala bi poginiti."¹⁶

Poleg ječe je bila v rotovžu stražarnica, v pritličju pa tudi kruhar-na, kjer so peki prodajali kruh. To pa zato, da so jih imeli mestni očetje na očeh in niso mogli slepariti. V istih prostorih je imelo kasneje prostore tudi gasilsko društvo. Od leta 1816 je delovala na rotovžu dekliška, od leta 1819 pa v mestni dvorani latinska šola.¹⁷ Do leta 1873 je imel prostore na rotovžu telegrafski urad¹⁸, od leta 1894 dalje pa je v rotovžu delovala tudi novomeška Mestna hranilnica.¹⁹

20 Komelj, Umetnostna preteklost, str. 211.

21 Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto, NME-5, Mestna občina Novo mesto, Zapisniki sej občinskega odbora, a.e. 84, Zapisnik seje z dne 6.2.1903, (dalje glej ZAL, NME-5, Zapisniki.).

22 ZAL, NME-5, Zapisniki, 29. 4. 1903.

23 ZAL, NME-5, Zapisniki, 19. 6. 1903.

24 ZAL, NME-5, Zapisniki, 14. 8. 1903.

Zunanja podoba starega rotovža, vsaj tista konec 19. stoletja, nam je dobro znana s fotografij. Kot omenja že Vrhovec in je to tudi vidno iz fotografij, rotovž ni bil velika stavba. Bil je le enonadstropna hiša v nizu podobnih na Glavnem trgu. V pritličju je imela štiri arkade, ki so bile naslonjene na pet gotsko prirezanih kamnitih stebrov. Na kapitelu srednjega je bil vklesan turjaški grb. Opisal ga je Komelj, ko pravi, "v srednjem polju je upodobljen vol, v zgornjem vodoravnem pasu pa tri večkratne zvezde v eni sami ravni vrsti."²⁰ Danes je vzdignan v arkade na Glavnem trgu 26. Na pročelju rotovža je bilo v prvem nadstropju pet oken. Streha je bila od leta 1856 krita z opeko, zidan pa je bil tudi pravokotni stolp z uro. Pod uro je bil upodobljen grb Novega mesta.

V začetku 20. stoletja je bil rotovž star že skoraj 200 let. Stavba je v tem času sicer doživljala manjša in večja popravila, vendar jo je zob časa že dodobra načel.

O slabem stanju rotovža pričajo tudi zapisniki sej občinskega odbora mestne občine Novo mesto. Tako je 6. februarja 1903 župan pl. Sladovič poročal in predlagal, da se pripravita predračun in načrt za njegovo popravilo. O tem naj bi razpravljala stavbni odsek in nato poročal na prihodnji seji občinskega odbora.²¹

Gospodarski in stavbni odsek sta o prezidovanju mestne hiše poročala na seji občinskega odbora 29. aprila 1903. Oba odseka sta se strinjala, da je mestna hiša nujno potrebna popravila. V poročilu lahko beremo, "da mestna hranilnica nikakor ne more v današnjih prostorih več uradovati in ker je tudi stolp in so drugi notranji prostori v slabem stanju..." Zato sta predlagala, občinski odbor pa sprejel, da se poda razpis za prezidavo mestne hiše, ki naj bi potekala v času šolskih počitnic.²² Seveda pa gradnja in popravilo mestne hiše niso potekali tako hitro, kot je to predvideval občinski odbor.

Na seji 19. junija 1903 je županstvo poročalo o poteku priprav na prezidavo mestne hiše. Župan je na seji predložil načrte in predračun del. Občinski odbor je o tem, kakor lahko beremo v zapisniku, "imel daljšo debato nato pa vrnil zadevo stavbnemu odseku v natančno preučitev". O njej naj bi odsek poročal na naslednji seji občinskega odbora.²³

Stavbni odsek je zadevo preučil na svoji seji 25. junija 1903 in o njej poročal na seji občinskega odbora 14. avgusta 1903. Tudi to poročilo je ohranjeno samo kot povzetek poročila stavbnega odseka. Tako je ta "glede zidanja nove mestne hiše ter preskrbljenja prostorov za mestni in hranilnični urad" predlagal naslednje ukrepe:

"1. Da se opusti vsako popravilo obstoječe mestne hiše in sicer radi tega, ker bi prispevki razmeroma veliko stali, odgovarjali pa vsejedno ne bi današnjim zahtevam posebno pa glede na to, ker bi pritlično ostalo vse pri starem in vendar se mora gledati na to, da gasilno društvo, zaporji in stražnica dobijo primerne prostore, ker sedanji nikakor ne odgovarjajo zahtevam.

2. Predlaga, da se sezida nova mestna hiša na istem prostoru z zneskom 40.000 K.

3. Da se stavba do jeseni 1904 odda v občinsko porabo.

4. Da se razpišejo dve nagradi za načrte in proračune in sicer I. z 400 K, II. pa z 200 K."²⁴

Ta predlog stavbnega odseka je bil nato po daljši razpravi soglasno sprejet.

12. januarja 1904 je bil na seji občinskega odbora izvoljen "preso-

25 ZAL, NME-5, Zapisniki, 12. 1. 1904.

26 ZAL, NME-5, Zapisniki, 18. 3. 1904.

27 ZAL, NME-5, Zapisniki, 22. 4. 1904.

28 Dolenjske novice, 1.5.1904.

29 ZAL, NME-5, Zapisniki, 22. 4. 1904.

jevalni odsek načrtov za mestno hišo", ki so ga sestavljali župan Simeon pl. Sladovič ter člani odbora Adolf Guštin, Anton Hočever, Karol Rozman in Vinko Umek, kot strokovnjak pa je bil k delu odseka povabljen cesarsko-kraljevi okrajni inženir Leo Bloudek. Občinski odbor je tudi predlagal, da se novoimenovani odsek čimprej sestane in poroča dalje gradbenemu odseku.²⁵ Presojevalni odsek se je sestel že 20. januarja 1904 in je o svojih sklepih poročal na seji občinskega odbora 18. marca 1904. Pri pregledu načrtov za mestno hišo je ugotovil, da dva načrta odpadeta, ker se nista držala gradbene linije, glede ostalih dveh pa "...da ker nobeden od teh dveh projektov ne odgovarja namenu take javne reprezentativne stavbe kakor je mestna hiša ne po zunanosti ne po notranosti in ni sposoben za izvršitev stavbe, se ne prizna nobenemu nagrada"²⁶ Poročilo odseka je bilo sprejeto brez pripomb. Podatkov o tem, kdo so bili avtorji načrtov, kakšni so bili ti načrti in zapisnik seje presojevalnega odseka se nam niso ohranili oziroma jih nismo uspeli dobiti. Prav tako ne poznamo pogojev, pod katerimi so bili načrti izdelani in kakšne so bile želje občinskega odbora o videzu nove mestne hiše.

Naslednja seja občinskega odbora, ki je bila 22. aprila 1904, je bila v celoti posvečena problemu gradnje nove mestne hiše. Stavbni odsek je skupaj s starešinstvom in inženirjem Bloudkom na svoji seji 21. aprila 1904 pripravil predloge za rešitev prostorskih problemov mestne hiše. Kot najvažnejšo rešitev so sprejeli odločitev, da "sedanja mestna hiša (rotovž) naj se popolnoma podere in mesto iste nova sezida." Dokončna odločitev za rušenje starega rotovža kaže na to, da je bila stavba v zelo slabem stanju ter da bi bilo njeno popravilo in širjenje dosti dražje kot rušenje in izgraditev nove. Občinski odbor je kar eno leto nihal med popravilom starega in gradnjo novega, kar kaže na zahtevnost posega, predvsem pa na finančno stanje takratne mestne občine.

Pod drugo točko zapisnika seje z dne 22. aprila 1904 lahko preberemo, da je občinski odbor sprejel predlog, da se nova mestna hiša gradi po načrtih arhitekta Wolfa iz kranjske stavbinske družbe. Iz opisa lahko izvemo, da naj bi bil novi rotovž dvonadstropna zgradba, v kateri bo prvo nadstropje namenjeno mestni hranilnici, drugo nadstropje je mestnemu uradu, v pritličju pa naj bi bili stražarnica ali zapor.²⁷ Opisanih načrtov nove mestne hiše nismo našli, izjema sta le prerez in fasada. Po teh ohranjenih načrtih in opisih v zapisniku ter opisih ob otvoritvi lahko potrdim, da je bila nova mestna hiša grajena dokaj verno po Wolfovih načrtih.

Odbor je pripravil tudi razpis za pridobitev izvajalcev. V Dolenjskih novicah je bil razpis objavljen 1. maja 1904 z datumom 23. april 1904.²⁸ Na isti seji je občinski odbor imenoval "nadzorni odsek", v katerega so bili izvoljeni soglasno ("per acclamacionem") župan Simeon pl. Sladovič, inženir Leo Bloudek in člani Adolf Guštin, Josip Ogorevc in Karol Rozman.²⁹

Z rezultati razpisa o izvajalcu gradnje nove mestne hiše je stavbni odsek seznanil občinski odbor na seji 11. maja 1904. Stavbni odsek je prispele ponudbe zelo podrobno razčlenil. Iz zapisnika je razvidno, da sta bila glavna ponudnika za izvedbo gradnje novega rotovža Josip Olivo in G. Tönnies, za posamezna obrtniška dela pa sta dala ponudbi tudi F. Toman za kamnoseška dela ter gospa Grizelj iz Škofje Loke za tlakovanje s parketuro. Odsek je pri primerjavi ponudb ugotovil, da je Josip Olivo pri vseh postavkah najcenejši, in zato predla-

gal, da se vsa dela odda njemu. Prav tako je stavbni odsek predlagal opustitev nekaterih načrtovanih del pri gradnji in uporabo cenejšega materiala, kar bi znatno znižalo stroške gradnje.

Predlaganim spremembam je ugovarjal odbornik Adolf Guštin, ki je zahteval, da se stavba gradi po načrtu, kar bo pomenilo tudi boljše in varnejšo gradnjo in samo stavbo. Zaradi številnih pripomb so potem glasovali o vsaki točki posebej. Iz zapisnika je razvidno, da so sprejeli večino sprememb, ki jih je predlagal stavbni odsek. Pri osnovnem načrtu so vztrajali le pri izvedbi stopnic, ki naj bodo narejene iz predpisanega kamna.

Končno je občinski odbor sprejel sklep, da se odda dela za gradnjo novega rotovža stavbnemu mojstru Josipu Olivu kot najcenejšemu ponudniku. Prav tako so sprejeli sklep, da se zaradi podražitve del poveča kredit za gradnjo iz 60.000 K na 70.000 K.³⁰ Tako se je od načrtovanih 40.000 K ob odločitvi za gradnjo³¹ vsota ob koncu skraj podvojila

Šele iz kasnejšega poročila ob otvoritvi novega rotovža lahko razberemo, da so poleg Josipa Olive pri gradnji sodelovali tudi drugi izvajalci. Tesarska dela je izvajal Jerman, kleparska Agnič, kamnoseška Toman, mizarska in ključavničarska Binder ter Umek, steklarska Kenda, slikarska dela v dvorani in na hodniku Makovec, pleskarska in ostala slikarska pa Smitka. Drelese je poskrbel za izdelavo peči, vse pohištvo pa je izdelal Naglas.³²

Po sprejetju izvajalca in začetku gradnje občinski odbor o rotovžu ni več razpravljal. Edino novico o gradnji smo zasledili v Dolenjskih novicah decembra 1904, ko je bila objavljena notica: "Nova mestna hiša v Novem mestu je dodelana. Končana so tudi že dela krovcev in kleparjev."³³

Občinski odbor je na svoji seji 21. julija 1905 sprejel poročilo "nadzorovalnega odseka za zgradbo nove mestne hiše" in sprejel sklep o selitvi mestnih uradov. Sklenili so, "da se dne 18. avgusta t.l. (cesarjev rojstni dan) po cesarski maši vrši v mestni dvorani slavnostna otvoritvena seja. Namesto vsake druge slavnosti naj se razdeli mestnim revežem znesek od 200 K in sicer vsakemu po 2 K. Ta znesek se ima razdeliti dne 17. avgusta t.l."³⁴

Na svečani seji 18. avgusta 1905 so bili prisotni vsi občinski odborniki in svetovalci, kot gost pa je prišel tudi okrajni glavar baron Rechbach. Na galeriji so se zbrali pomembni predstavniki mestnega življenja ali kot pravi poročevalec v Slovenskem narodu "mnogo odličnega mestnega občinstva".³⁵ Slavnostni govor je ob otvoritvi imel župan Simeon pl. Sladovič, ki je orisal dolgo pot do novega rotovža. Odbornik dr. Karol Slanc se je v imenu someščanov zahvalil županu za ves trud, ki ga je vložil v gradnjo nove stavbe, v daljšem govoru pa je spregovoril o pomenu rotovža in zgodovini meščanstva. Na koncu se je župan še enkrat zahvalil vsem, ki so kakorkoli pripomogli k gradnji rotovža in z naslednjimi besedami predal novo stavbo v uporabo: "Sedaj pa predam te prostore javnosti, izročim jih vam v porabo s to nado, da se bo v tem poslopju marsikaj ukrenilo v prid in blagor meščanstva."³⁶

Po končani seji so si člani občinskega odbora in gostje ogledali celotno stavbo. O takratni podobi novega rotovža najbolj verno piše poročevalec v Slovenskem narodu, ki ga je opisal z naslednjimi besedami: "Na mestu prejšnjega l. 1720 sezidanega rotovža se je zgradila po načrtih kranjske stavbenske družbe v deloma gotškem, deloma v

30 ZAL, NME-5, Zapisniki, 11. 5. 1904, in Dolenjske novice, 1.6.1904.
31 ZAL, NME-5, Zapisniki, 14. 8. 1903.

32 Dolenjske novice, 1.9.1905.

33 Dolenjske novice, 1.12.1904.

34 ZAL, NME-5, Zapisniki, 21. 7. 1905.

35 Slovenski narod, 21.8.1905.

³⁶ZAL, NME-5, Zapisniki, 18.8.1905;

renesančnem slogu dvonadstropna stavba, imajoč na vrhu stolp in uro. Da se zadosti več prostora in ima hiša inpozantnejšo vnanjost, je prednje lice nekoliko naprej pomaknjeno. - Vstopivši v pritličju se nahaja na desni strani avkcijska soba za sodnijske dražbe, na levi strani policijska stražnica. Ko stopimo dalje pridemo v vestibul. Na desni strani so zapori, na levi pa policijska spalnica. Iz vestibula so izpeljane po lahko vzdignene in svetle kamenite stopnice na prvo nadstropje, kjer je nastanjena mestna hranilnica. Nje prostori obsegajo predsobo za občinstvo, veliko pisarniško dvorano, na levi strani ognjevarna soba za blagajnico in registraturo, na desni strani soba za ravnatelja in sobe za seje ravnateljstva.

Iz prvega nadstropja peljejo enako lično in svetlo izvedene stopnice v drugo nadstropje. Tu je nastanjen mestni urad. V sredi je lično in prostorno izdelana mestna dvorana z galerijo, na levi strani se nahaja občinski urad, na desni pa soba za župana in soba za odseke seje.³⁷

37 Slovenski narod, 21.8.1905.

Tako je novomeški rotovž začel svojo življenjsko pot. Sprva je še služil svojemu osnovnemu namenu, kasneje pa so v njem – in se še vedno – potekajo tudi druge dejavnosti. Skozi leta je postal premajhen in je v dvoriščnem delu dobil prizidke. Pred rotovžem je bil v petdesetih letih v okviru urejanja novomeškega Glavnega trga oblikovan poseben prostor, ki se od ostalih površin loči z ornamentiranim tlakovanjem. O načrtih za tako ureditev je govoril Marjan Mušič že leta 1952, ko je v pogovoru z Jankom Jarcem in Božidarjem Jakcem dejal: "...Rahlo dvignjeni pločniki, tlakovani z rečnim prodcem, se razširijo pred rotovžem ... V njih pride do izraza ornamentalni vzorec, položen v raznobarnem kamenju, kar daje vtis preproge, ki je položena na določenih dominantnih mestih...."³⁸ Pred rotovžem naj bi po Mušičevih načrtih stali kipi tistih velikih mož, ki so s svojim delom dali poseben pečat Novemu mestu. Danes na tem mestu stojita le doprsna kipa pesnika Dragotina Ketteja in pisatelja Janeza Trdine, ki sta delo kiparja Jakoba Savinška. Da ureditev prostora pred rotovžem po Mušičevih načrtih ni dokončana, govori tudi nadaljevanje že prej omenjenega razgovora, iz katerega je tudi razvidno, da Mušič ni imel ravno najboljšega mnenja o videzu novomeškega rotovža. Mušič na eni strani povzdičuje pomen magistrata oz. mestne hiše kot pojma in njegove funkcije, istočasno pa kritično spregovori o njenem videzu: "...Na vsaki strani rotovža ob cestnem robu bi stala dva visoka drogova za zastave, ob njiju pa na vsaki strani po štiri visokorasli topoli. S tem bi bilo poudarjeno dominantno mesto magistrata, a hkrati bi ves ta okras obzirno pomaknil v ozadje nesrečno arhitekturo mestne hiše, ki se s svojimi zdolgočasenimi in neobčutljivimi oblikami germanskega severa ni mogla prilagoditi značilnosti kraja."³⁹

38 Dolenjski list, letnik III/1952, št. 8, 22.2.1952

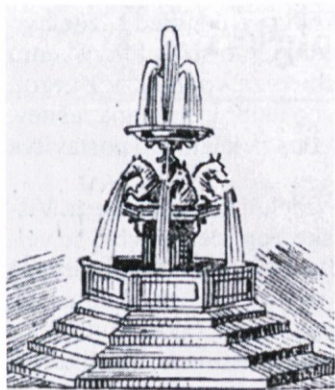
39 ibidem

Odkrite poslikave v prostorih rotovža;
foto: Marko Pršina

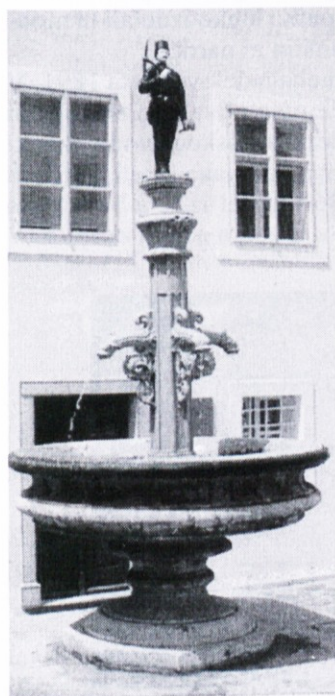
Vse fotografije so iz fotodokumentacije Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto.

Skica novomeškega vodnjaka, objavljena v Dolenjskih novicah ob oglasu za prodajo vodnjaka, 1. aprila 1903

Vodnjak v Idriji

Znamenita železarna na Dvoru ob Krki je po sredi devetnajstega stoletja začela izdelovati vodnjake za mestne trge. Prvega so ulili za novomeški Glavni trg leta 1861. Tega leta je namreč mestno županstvo naročilo na Dvoru napeljavo vodovoda od Krke na Glavni trg, kjer so postavili vodnjak. Načrte je izdelal dvorski inženir Bossard. Vodovod z vodnjakom vred je bila za mesto velika pridobitev. Zato je bila ob otvoritvi velika slovesnost, o kateri je dopisnik Kmetijskih in rokodelskih novic takole poročal:

“Mestna muzika je igrala zvečer mične melodije, in smolnate bakle, ki so bile okrog šterne razstavljene, so razsvitlevale bistre curke novega vodnjaka. Drugi dan pa je bila še večja slovesnost. Po slovesni maši so se podali gospod prošt, obdani od častite duhovščine, na terg blagoslovit novo šterno, ki je bila kaj lepo okinčana. Med blagoslavljanjem je privrela z vso močjo voda in v tem hipu je krepko godba zadonela. Ne morem pa zamolčati prav sirovih burk, da so gumilastično cev, ki je na železo nataknjena, da se po nji ob sili ognja lahko voda v bližnje strehe obrača, pri tej poskušnji namesto v strehe obračali nalašč v ljudi, katerih je bil cel terg poln, da so bili nekteri prav do živega mokri.”

Vodnjak na stopničastem podstavku s šesterkotno kotanjo in štirimi konjskimi glavami je bil v rabi do leta 1903, ko so ga občinski možje za borih petdeset goldinarjev prodali profesorju na novomeški gimnaziji Gašperju Pammerju. Vodnjak je kupec podaril svojemu rojstnemu kraju Traberg ob Ennsu. Tam je služil svojemu namenu do leta 1961, ko so ga prodali za staro železo.

Enako naročilo za napeljavo vodovoda je dvorski železarni leta 1868 zaupala kranjska mestna občina, ki se je leta 1883 odločila tudi za postavitev litoželeznega vodnjaka. Na Dvoru so nameravali naročiti enak vodnjak, ki ga je železarna izdelala za Novo mesto. Zato je kranjsko mestno županstvo 10. aprila 1883 zaprosilo za mnenje županstvo v Novem mestu. Novomeški župan Kmetič jim je odgovoril že 22. aprila:

“Na velemenjenji dopis ... se slavnemu županstvu uljudno sporoča, da na tukaj glavnem trgu že od leta 1861 obstoječi vodnjak iz vlitega železa niti naj manjše škode trpel nij, samo njeznostrojni konjički skozi katere voda v basin teče, so slučajno razpoke dobili in to iz vzroka, da je eno zimo pohabljenje stroja, ki vodo iz Kerke goni, voda teči prenehala, u konjičkih, ki po nemarnosti se slamo oviti, zaostala, zmerznila in jih razgnala. Pri kamenem vodnjaku se zna pozimi, ako je brez potrebneka zavoja, enaka nezgoda pripetiti in ima še en pogrešek, da se mu u vsaki dobi po slučaju še kaj odkreši, kar pri vodnjaku iz vlitega železa nij tako lahko mogoče, zato se podpisano županstvo dozvoljuje vodnjak iz vlitega železa priporočati.”

Na podlagi tega priporočila so Kranjčani naslednji mesec zaprosili železarno na Dvoru za skice in kamnoseka Alojzija Vodnika za kamnite stopnice s šestimi stebrički. Ob razpravi o poslanih skicah so se odločili, da mora biti na vodnjaku grb mesta Kranja. Plačali so tudi predujem. Kot je bilo običajno, so morali izdelavo modela za grb plačati posebej. Model je stal deset goldinarjev. Vodnjak so na Mestnem trgu sestavili avgusta 1883. 27. avgusta je železarna poslala dokončni obračun v višini 3.136 goldinarjev in 25 krajcarjev. Vodnjak so

leta 1919 ob napeljavi mestnega vodovoda odstranili. Oba vodnjaka, novomeški in kranjski, sta tako doživela enako usodo. O njunem videzu pričajo le še razglednice in skice.

Železarna na Dvoru si je leta 1867 pridobila velik ugled z izdelavo Čevljarskega mostu v Ljubljani. Že naslednje leto so ljubljanskemu magistratu poslali ponudbo s priloženo skico za vodnjak v Zvezdi. Vodnjak z dvema svetilkama je bil oblikovno najbolj dognana rešitev, ki jih je bila dvorska železarna doslej sposobna izdelati. Do postavitve vodnjaka ni prišlo.

Poleg teh dveh vodnjakov so na Dvoru izdelali še vodnjake za Višnjo Goro, Idrijo, Žužemberk in za Dolenjske Toplice. Posebej še velja omeniti vodnjaka v Višnji Gori iz leta 1872 in v Idriji, prvega krasi Valvasor, ki je bil ulit po modelu našega prvega akademsko šolanega kiparja Franceta Zajca, in drugega rudar. Takratni direktor železarne Damas Krestan je na željo Franca Guština iz Metlike 17. avgusta 1886 poslal ponudbo za vodnjak v Metliki in jo opremil s petimi skicami. Priporočil je skico številka ena in navedel cene za posamezne dele vodnjaka. Brez skleda in figure bi stal 70 goldinarjev. Na skici sta posebej upodobljeni figuri rudarja za 40 goldinarjev in Rahele za 30 goldinarjev. Skleda bi veljala 35 goldinarjev. Krestan je obljubil, da bi vodnjak s pripadajočo črpalko lahko izdelali in montirali v štirih do petih tednih. Vodnjaka Guštin ni naročil.

Znano je, da je železarna na Dvoru prenehala delovati leta 1891. V zadnjih letih obstoja so svoje izdelke večinoma ulivali po obstoječih modelih. Novih niso več izdelovali. Primera kranjskega vodnjaka, ki je bil leta 1883 ulit po modelu novomeškega vodnjaka iz leta 1861, in ponudba za metliški vodnjak iz leta 1886 (model iz leta 1872), sta več kot zgovorna.

Ta droben zapis sloni na virih, ki jih hranita arhiva v Novem mestu in v Kranju. Nanje sta me opozorila arhivista Meta Matijević in Gorazd Stariha, za kar se jima najlepše zahvaljujem.

Vodnjak v Višnji Gori, 1872

ZGODOVINSKI VRTOVI V POSAVJU

Serijski članki o zgodovinskih vrtovih v Posavju nastajajo kot nadaljevanje "dolenjske serije", v kateri so bili predstavljeni nekateri zanimivejši primeri preteklega vrtnoarhitekturne ustvarjalnosti na Dolenjskem in prizadevanja za njeno oživitve.

Prvi prispevek bo tako namenjen kratkemu zgodovinskemu pregledu starejše vrtnarhitekture v Posavju od Radeč do Brežic v ožjem pasu ob Savi, njenim nastankom, razvoju krajinsko-oblikovnih zasnov posameznih vrtov, in sicer tako zgodnejšim primerom ob večjih graščinskih objektih in dvorcih kot tudi kasnejšim parkovnim kompozicijam, nastalim pretežno v drugi polovici 19. ter na začetku 20. stoletja. Sledili bodo posamezni prispevki z detajlnejšimi predstavami nekaterih vidnejših vrtov in parkov, ki so se odlikovali po svoji vrtnoarhitekturni zasnovi ali pa po rastlinskem inventarju, in sicer ob graščini Dvor pri Radečah, ob dvorcu Loka pri Zidanem Mostu, ob gradovih v Sevnici in v Brestanici. Predstavili bomo še dva manjša vrta, ki sta kot slogovni odmev starejše in bogatejše vrtnarhitekture nastala na prelomu stoletja ter v obdobju med obema vojnami v nekoliko oddaljenem Podkumu in v Sevnici in ju velja predstaviti zaradi kvalitete, ohranjenosti, pa tudi današnje vzorne oskrbe. Ob tem bo govor tudi o nekaterih prenovitvenih posegih v zadnjih letih ter idejah o prenovi in možnostih oživitve v današnjih, praviloma močno spremenjenih razmerah.

Vrtna ureditev graščine Novi dvor pri Radečah, J. V. Valvasor: bakrorez, 1679

Krajinski in gospodarski okvir

Naplavinska ravnica reke Save od Radeč do Krškega nudi prebivalstvu že od davnine ugodno možnost bivanja pa tudi gospodarskega življenja. K temu je v veliki meri pripomogla Sava, starodavna plovna pot, ki je z brodovi povezovala svet na njenem levem in desnem bregu. Z vlečno potjo vzdolž svojega desnega brega je omogočala živahen rečni promet zlasti od 16. stoletja dalje,¹ zato je do prihoda železnice leta 1862 predstavljala pomembno prometno žilo proti Zagrebu in Ljubljani.

Spodnjesavsko dolino poleg vijugastega toka velike reke s pestrim obvodnim rastjem krajinsko obeležujejo slikovita gručasta naselja s cerkvami na dvignjenem obrobju, zanimiva trakasta parcelna razdeli-

¹Curk, Jože: Radeče in njihova okolica – gradbeno-zgodovinska skica, ČZN št. 1-2/1979

tev njiv in travnikov do reke in pripadajoči gospodarski objekti. Med njimi izstopa kot izrazita krajinska značilnost izjemno raznolika stavbna zbirka kozolcev, zaporedno sledečih parcelnim linijam. Dolinsko ravnico spremlja hriboviti okvir s prisojnimi poseljenimi legami, vmesnimi gričevnimi podolji in strmimi gozdnatimi osojami. Da je bil ta svet zanimiv za poselitev že zelo zgodaj, pričajo mnoge arheološke ostaline, razvaline srednjeveških gradov, pa tudi nižje ležeči graščine in dvorci, ki zasedajo dominantne prostorske točke ob Savi.

Ohranjena vrtna in parkovna dediščina kot sestavni del bivalne kulture preteklih in polpreteklih časov je seveda prisotna tudi v posavskih krajih. Govori o omiki urejanja vrtov ter hotenem oblikovanju krajinskih okolic domov premožnejših slojev prebivalstva, pa naj so to plemiški gradovi, graščine, pa tudi kasnejši dvorci, vile trgovcev, obrtnikov, industrialcev, ki jim je vrt predstavljal umetniško in ambientalno dopolnitev bivališč. Oblikovne in vsebinske odmeve teh ureditev srečujemo kasneje tudi pri nekaterih podeželskih posestniških hišah, včasih celo v oddaljenih, odročnih krajih, ki pa so imeli preko prometnih povezav in furmanstva zvezo s civiliziranim dolinskim svetom. Enako se je dogajalo v trgih in mestih, kjer odprte parcele na starejših kartografskih prikazih, npr. v Radečah, Sevnici in Krškem ob trških dvorcih in drugih pomembnejših stavbah, kažejo elemente oblikovanih vrtov.

Izgradnja železnice Ljubljana–Zagreb leta 1862 je dala možnost prenekaterim novim lastnikom graščin, kasneje tudi cerkvenim posestnikom, da so prinesli v te kraje duha sodobnega srednjeevropskega vrtnega oblikovanja in uporabe rastlin. Na rastlinski inventar so vplivali še razni kmetijski in vrtnarski priročniki pa tudi knjige o vrtnarjenju, okrasnih rastlinah, modnih drevesih, gojenju in uporabi rastlin v interierih, steklenjakih ipd., ki so v okviru avstro-ogrske monarhije izhajale vse pogostejše proti koncu 19. stoletja in so bile sestavni del graščinskih knjižnic. Z razvojem lesne obrti, industrije, rudarstva in pospešenim razvojem kmetijskih panog, zlasti živinoreje, vinogradništva in sadjarstva, je bila ustvarjena kapitalska in kulturna podlaga za velikopoteznejše in bogatejše parkovne zasnove v tem času. Prav iz tega obdobja je danes ohranjena večina preostalih vrtov in parkov.

Okrasni vrt ob gradu Gomila ob Savi,
J. V. Valvasor, bakrorez, 1679

Zgodovinski in slogovni pregled s primeri

Ostaline najstarejših, srednjeveških vrtov ob utrjenih gradovih v Posavju niso znane, niti niso znani zapisi o njih. Vrtovi so bili verjetno omejeni vsega na nekaj kvadratnih metrov velike površine na prisojnih legah znotraj obzidij. Da so se srednjeveški prebivalci teh gradov prehranjevali s sadjem, zelenjavo, uporabljali vrtna zdravilna zelišča in imeli tudi cvetoče okrasne rastline, med njimi pogoste vrtnice in čebulnice, sklepamo iz posrednih virov in analogij z drugih gradov in samostanov tedanjega časa. Zaradi pomanjkanja gojitvenega prostora pa so se pretežno oskrbovali s pridelki podložniških dajatev² ali iz svojih bolj oddaljenih posesti.

Valvasorjeve³ upodobitve Novega gradu nad Vrhovim (Obererckenstein), gradu nad Radečami (Ratschach), Rekštajna v Lazah pri Boštanju (Rukhenstain), Sela nad Jagnenico (Scharpfenstein), Impolce (Implhoff), Žebnika (Siebeneck), pa tudi zgodnje faze Novega dvora pri Radečah (Weixelstein) ali Lepega Doba (Schönaych) v Jelovcu nad Boštanjem, kažejo kmetijsko, pretežno sadjarsko-vinogradniško okolico teh, danes večinoma razvaljenih ali izginulih gradov in graščin.

Tam, kjer je prostor dovoljeval, je bilo ob graščinah mogoče urediti vrt, npr. ograjen zelenjavni vrt ob Novem dvoru, z značilno razporeditvijo pravokotnih gred po srednjeveški tradiciji. Večja listnata drevesa na notranjih dvoriščih, obdana s travno klopjo za počitek v osvežujoči senci na Novem gradu, Rukenštajnu in Novem dvoru, (sl.1) obzidan prostor z vratici na radeškem gradu, mlaka z racami na Lepem Dobu govorijo o prisotnosti vrtnih sestavin. Upodobitev prvotno utrjenega gradu Sevnica⁴ iz prve polovice 18. stoletja kaže sadni vrt na platoju znotraj obzidja. Našteti elementi so pretežno utilitarne narave in o hotenem oblikovanju še ni mogoče govoriti.

Vrtna oblikovna tradicija starejših obdobj se je v Posavju ohranila relativno dolgo, nekaj zaradi obrobne lege teh krajev s pretežno tranzitno vlogo, nekaj zaradi prostorskih omejitev, saj so starejša, višja rečna terasa ali lokacije na gričevnih slemenih nudile površinsko manjše možnosti za razvoj večjih vrtov, v nižjih predelih pa so bila zemljišča namenjena njivam in travnikom. Valvasorjeve grafike, edini slikovni vir o stanju vrtov v 17.stoletju, kljub relativno poznemu časovnemu okviru kažejo vpliv srednjeveško-renesančnega oblikovnega načina z arhaičnim križnim motivom poti, štiridelno kvadratasto delitvijo vrtov, ki so obvezno obzidani, vanje pa vodijo bolj ali manj oblikovana vrtna vrata. Nekaj večjih gradov in graščin imenitnejših plemiških rodbin, kakršen je bil na primer grad v Sevnici, se je zato v oblikovanju eksterierov obrnilo bolj v kiparsko-arhitekturno okrasje portalov in zidnih zaključkov ter v manjše vrtiče znotraj zidov, pretežno pa so bili vrtovi še vedno gospodarski s prevladujočo zelenjavno in sadjarsko vsebino.

O rastlinskih sestavinah in ornamentiki vrtnih parterjev govorita Valvasorjevi upodobitvi, in sicer ob gradu Gomila med Šmarčno in Kompoljami ter ob Tariškem dvorcu⁵ ob izlivu Mirne. Gre za ograjene okrasno-zelenjavne vrtove, ki kažejo na značilno renesančno tradicijo vrtnih zasnov in posameznih elementov.

Renesančna arhitektura gradu Gomila s pripojenimi gospodarskimi trakti, barokiziranim vogalnim stolpom z uro in čebulastim zvonikom je skupaj s severnim zidom oklepala notranje dvorišče s sredinsko postavljeno ptičnico. Skozi sadovnjak na severu je dostop na ograjen okrasno-zeliščni vrt. Grafika kaže kvadratno zasnovano

²Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog, Vrtnarstvo s.274

³Valvasor, Janez. Vajkard: Topographia Ducatus Carnioliae Moderna, 1679

⁴Akvarel v knjigi "Status familiae Patachich", 1740

⁵Untererckenstein, Tarischendorff

⁶Gospodarska in družbena zgodovina
Slovencev, Zgodovina agrarnih panog,
Vrtnarstvo s.274

⁷Scherowitz, 1807

Okrasni vrt ob Tariškem dvorcu ob
Savi, J.V.Valvasor, bakrorez, 1679

štiridelno parterno ureditev z obrobljenimi ornamentiranimi gredami in vogalnimi poudarki miniaturnih dreves ali v to obliko vzgajanih grmičev. (sl.2) Prikazani vzorec simetričnih arabesknih elementov cvetličnega vrta je bil po tedanji modi morda urejen z nizkimi živicami dišavnic in zelišč, lahko pa je bil samo način predstavitve pod vplivom sodobnega slikovnega izraza. Kaj je rastlo na tem vrtu, lahko razberemo iz Valvasorjevih opisov: od vetrnic, lilij, nageljnov, tulipanov, hiacint in drugih čebulnic, do omenjenih domačih dišavnic, mešanih s tujimi začimbami, npr. žafranom, pa tudi vrtnih belušev, buč itd.⁶ Ta vrt se je nadaljeval v obsežnejši sadovnjak mešanih vrst, obdan z obodno, linearno razvrščeno sadno drevnino.

Podobno zasnovo je imel vrt ob dvorcu v Tariški vasi, z obzidanim cvetlično-zeliščnim in zelenjavnim vrtom, z geometrijsko kvadratno razdelitvijo in vogalnimi nizkimi okrasnimi grmiči ali jagodičjem. Oba vrta sta v podobnem stanju vidna na topografskem zemljevidu Save leta 1807⁷.

Ta zemljevid nam pove veliko o ureditvenem stanju vrtov v 18. in na začetku 19. stoletja. Čeprav so posamezne prvine vidne že na Valvasorjevih grafikah, pa njihova zasnova tokrat s svojo osno kompozicijo, notranjo simetrijo vrtov in zaključnimi razgledišči, večinoma usmerjenimi v odprto krajino ter na privlačne arhitekturne ali naravne poudarke, kaže na baročna kompozicijska načela.

Graščina Boštanj (Savenstein) je zasedala lokacijo tik ob reki, njen nekoliko dislocirani okrasni vrt je bil razsežen, longitudinalne, osno zasnovane oblike zahodno od objekta. Proti cesti ga je obdajala stebričasta ograja, sredi prvega parterja je obstajal deteljicačast motiv (vodni?), naslednji vrtni parter, od prvega ločen z objektoma (morda steklenjaka?), je zaključil paviljon s polkrožno postavljeno senčnico, navezano na obodni stezi. Vzhodno od dvorca je videti gospodarski vrt z drevoredom listnatega, verjetno sadnega drevja, s čimer je tedanji lastnik, baron Buset, sledil zapovedi Marije Terezije o obcestnem sajenju hrušk in jablan za prehrano. (sl.4)

Zanimiv je tudi dvorec Impoljca na dvignjeni savski terasi z okrasnim parternim predvrtom, obdanim z ograjo, simetrično zastavljenim vrtom v začetju dvorca in z zaključno pokrito glorieta ob vznožju hriba. (sl.5) V sklopu tega časa je treba omeniti še Loko pri Zidanem Mostu z dolgo vrtno osjo, peščeno promenado do zaključnega razgledišča nad pristanom broda in vizualnim zaključkom čez Savo v Novem dvoru.

Trg Sevnica z vrtovi na franciscejskem katastru, 1825.

Prav tako zanimiv vir podatkov o vrtovih v prvi polovici stoletja je franciscejski kataster, ki ponekod dokumentira podobno stanje kot Scherowitz, drugje kaže večje spremembe, le v nekaterih primerih je morda zaradi drugačne grafike ali pa zaradi sprememb samih vrtov v prikazu bolj skromen. (sl.6) Nekaj fragmentarnih podatkov o vrtnih objektih levega, štajerskega brega Save v tem času izvemo tudi iz posameznih grafičnih listov Josepha Kuwassegga in Stare Kaiserjeve suite, o čemer bo govor v naslednjih prispevkih.

VIRI IN LITERATURA:
Krajevni leksikon Dravske banovine,
Ljubljana 1937

Smole, Majda: Graščine na nekdanjem
Kranjskem, Ljubljana 1982

Gospodarska in družbena zgodovina
Slovencev, Zgodovina agrarnih panog,
I. zvezek, Ljubljana 1970

Valvasor, Janez Vajkard: Topographia
Ducatus Carnioliae Modernae, Faksimilirana izdaja s spremno besedo dr.
Branka Reispa

Schmutz, Carl: Historisch topographisches
Lexikon von Steiermark, I.–IV., Graz 1822–1823

Janisch, Josef Andreas: Lexikon von
Steiermark. I. – III., Graz 1878–1885

Hennebo, Dieter: Gartendenkmalpflege,
Stuttgart 1985

Wimmer, Clemens: Geschichte der
Gartentheorie, Darmstadt 1989

Arhiv Republike Slovenije, Katastrske
mape franciscejskega katastra

Arhiv Republike Slovenije, Zemljevid
porečja Save Franza Scherowitza,
mapni listi 35 in 38

Druga polovica 19. stoletja je prinesla s splošnim gospodarskim in kulturnim razvojem razsežnejše parkovne zasnove, ki so bile namenjene izključno lepotnim ambicijam in bivalnim potrebam svojih lastnikov. Prvotni geometrijsko oblikovani vrtovi so tako praviloma dobili dodatke vijugastih, po terenu speljanih stez, obsajenih z najrazličnejšim drevjem in po tedanji modi urejenih cvetlično-grmovnih motivov na tratih pred objekti. Razen Novega dvora pri Radečah, ki je bil zaradi interesa lastnika, viteza Gutmannstahla, izjemno bogat in daleč naokoli znan po svoji drevesni zbirki, so bili ti parki večinoma manjši, vendar vzorno negovani. Vrtnarji so se v tem času večinoma posvečali gojenju okrasnih rastlin, ki so jih po železnici uvažali iz sosednjih dežel, pa tudi iz naprednejših kranjskih in štajerskih graščinskih in mestnih drevesnic in vrtnarij, botaničnih vrtov in kmetijskih šol.

Vpliv takšnega oblikovanja in uporabe rastlin se je močno odražal še v prvi polovici 20. stoletja, kar opažamo v redkih ohranjenih primerih tega časa, pa tudi na nekaterih, sicer maloštevilnih razglednicah in fotografijah s preloma stoletja in izmed obeh vojn. Z njimi so krajevni založniki in fotografi ohranili spomin nanje ter zavest o njihovi raznovrstnosti in bogastvu.

Večina predstavljenih vrtov danes ne obstaja več, ohranjeni parkovni primerki pa so večinoma prostorsko okrnjeni s kasnejšimi gradbenimi in urbanističnimi posegi, tudi z nepremišljenim izsekavanjem dreves, uničenjem in krajo kipov, ograj in druge opreme. Nemila usoda te vrste dediščine je bila pogosto povezana s propadom posesti in objektov, z drugačnim načinom življenja in radikalnimi družbenimi spremembami po 2. svetovni vojni. Morda nam bo lahko vedenje o njihovi nekdanji vrednosti, pa tudi o pomenu v današnjem času, opomnik za boljše ravnanje v prihodnje.

Ivan Kastelic

RAZVOZLATI UGANKE STARIH GLASBIL

Prijatelj Brežiškega festivala restavrator Michael Scheer

Michael Scheer

Bogdan Učakar je v Delovem komentarju opredelil Festival Brežice kot festival najlepših skladb zgodnje glasbe v najlepši dvorani moje dežele. Gre za glasbo, nastalo med 13. in 18. stoletjem. Ob siceršnjem festivalskem programu poteka tudi študentski del festivala. Na njem nastopajo tuji študentje, specializirani za zgodnjo glasbo. Viteška dvorana Posavskega muzeja Brežice lani sicer ni bila med koncerti tako zelo polna kot leta 1997, ko so se proti koncu festivala gospodje in dame v večernih oblekah kar malo (sicer karseda diskretno) ruvali za proste vstopnice, vendar je Klemen Ramovš, organizacijski in umetniški direktor festivala, zadovoljen in meni, da se je oblikovalo jedro poslušalcev, ki se bo vseskozi držalo festivala.

Vsaka velika prireditev ima svoje ozadje in brežiški festival ni nobena izjema. Med njegove posebnosti sodi gospod Michael Scheer, izdelovalec in restavrator glasbil. Nevsiljivo se suče med ljudmi, vsak dan dvakrat, ko je koncert, prihaja v viteško dvorano uglasit inštrumenta, ki ju je sponzorsko (torej brezplačno) posodil festivalu. Pogovori se z glasbeniki, ki vadijo za večerni nastop, naveže kako novo znanstvo, in to je vse. Plačano ima le spanje. Ramovš je odločen: "Michael je prijatelj tega festivala. Prijatelj z veliko začetnico!"

Michael je nevsiljiv, skromen, prijeten, razgledan mož. Po njegovem mnenju mora dobiti glasba možnost, da prevzame pobudo. Prepričan je v njeno čudežno moč: "Kot čarobna piščal, ki spreobrača zveri v mila bitja!" Zato tudi stoji ob strani brežiškemu festivalu. "Mlad je še. Treba mu je pomagati, njemu in glasbi. Vedeti morate, da to niti ni edini festival, ki ga sponzoriram. Skupno so trije na leto, ker več ne zmorem. Po drugi strani je moja delavnica tako znana, da ne potrebujem reklame, ki jo prinaša sponzorstvo," pripoveduje v simpatični angleščini. Njegov "r" ni angleški, ampak nekako okrogel, mehak - bavarski.

In ko sede k čembalu (pravi mu hapsichord), takrat se njegovi prsti suvereno sprehajajo po tipkah obeh manualov, glasba se razlije in napolni viteško dvorano. Michael prostodušno prizna: "Vem, da je smešno, ampak sploh ne znam igrati po notah!" V otroštvu se tega pač ni naučil in sedaj uporablja glasbo tako, kot drugim ljudem služi jezik. Za sporočanje misli, čustev... Glasbo ima silno rad.

Gospod Scheer ima zelo znano delavnico. V Švici je doštudiral socialno pedagogiko, nekaj let je delal v podjetju za pospeševanje razvoja menedžmenta. Med iskanjem novega glasbila ("Moj stari hapsichord je bil v obupnem stanju!") je postalo jasno, da si ga ne bo mogel privoščiti, če si ga ne bo naredil sam. Tako je poiskal poklic, v katerem bo lahko uporabljal roke. Rešitev je bila preprosta. Za štiri ure se je zaposlil v centru za mladino z vzgojnimi in vedenjskimi težavami in pričel učno dobo pri izdelovalcih glasbil s klaviaturami. Michael: "Če si skromen in če ob tem živiš v študentski skupnosti, se kar da shajati."

Posavski muzej Brežice ima tudi oddelek s starimi glasbili. "Moj ogled sicer ni bil zelo poglobljen, a vendarle mislim, da sta zlasti

manjši glasbili zelo zanimivi. Z mojega stališča graditelja glasbil je še posebno zanimiv namizni klavir Schmal & Spedt. Če bi bil obnovljen, bi lahko na njem občasno prirejali koncerte stare glasbe ali pa tečaje za študente. To muzeji v svetu običajno počnejo. Praviloma po takih primerkih naredimo tudi načrte. Omogočijo nam izdelavo kopij glasbil. Pri nas v delavnici v Jestettenu imamo neke vrste center za hranjenje in prodajo načrtov glasbil iz mnogih znanih muzejev - v njihovem imenu. Muzeji se namreč nimajo časa ukvarjati s tem. Zato so nam skoraj vsi veliki evropski muzeji prepustili prodajo. V arhivu imamo preko sto načrtov za glasbila s tipkami. S takimi obnovljenimi glasbili se da snemati tudi CD plošče. Torej dobimo ob tehnični skici, navodilih za gradnjo in fotografiji še zvočni zapis takega inštrumenta."

Večino pogovora sva opravila v moji pisarni. Zunaj se je usula ploha, zato sva molče prisluhnila dežju. Michael je glasbenik in očitno tako gleda na ves svet okoli sebe: "Zanimivo! Dež pada po vsem svetu z enako frekvenco zvoka." Potem opazi moje nemo vprašanje in pojasni: "Da, razmišljam o tem, da vsi glasbeniki pri komponiranju ponazarjajo padanje dežja praviloma vedno v istih intervalih: C in F."

Zopet sva pri njegovi podpori festivalu: "K nam prihajajo glasbeniki iz vse Evrope. Je pa zame pomembno, da lahko pridem sem in se srečujem z ljudmi, morda najdem sveže zamisli...." Kar nekaj stvari se da spremeniti na glasbilu. Takih, ki mu dajejo osebnost: otip na klaviaturi, mehkoba delovanja, toplota zvoka, barva in nastavitve višine, glasnost... Umirjeno in sproščeno sedi na stolu pred menoj in skoraj nežno, z nekakšno predanostjo govori o svojem delu: "Ko sem obvladal obrt sem želel odpreti lastno delavnico v Švici. Bila pa je recesija... Veste: v Švici je zelo lahko živeti, če imate denar. Če ga pa morate tam zaslužiti, je slika povsem drugačna."

Michael je rojeni Nemec, njegov sodelavec pa je Švicar. Zato sta sklenila ustanoviti delavnico v nemški vasici Jestetten, ki se kot nekakšen jezik zajeda v švicarsko ozemlje. Michael: "To je 30 km severno od Züricha. To je središče Evrope! Naša največja naravna znamenitost so slapovi Rena blizu Schaffhausna." Njegov sodelavec je Mark Vogl in on je pravzaprav po svetu bolj znan od Michaela: "Mark izdeluje sestavne dele za glasbila, jaz pa to sestavljam v celote in mu pomagam pri delu. Polovica evropskih izdelovalcev čembalov uporablja naše sestavne dele: strune, kladivca, klaviature, polže za uglaševanje in ostalo. Z glasbeniki sta vedno dva problema. Imajo želje, ki jih je treba uresničiti, in vsak izmed njih ima svoj lasten okus. Tako se lahko zgodi, da je glasbenik zelo dober, pa se včasih zgodi, da ti reče: 'Instrument je čudovit, vendar ga zase nikoli ne bi kupil. Moj okus je drugačen'. To je vzrok, zakaj pri svoji proizvodnji glasbil ne delam ničesar vnaprej. Nekateri proizvajalci imajo program. Pri meni ni vzorcev. Naša posebnost je, da je vsako glasbilo narejeno kot unikat po želji naročnika."

"Pri starinah (torej tudi pri glasbilih) se kaj rado pojavi vprašanje, kdaj so še starine in kdaj je v njih zamenjanih toliko delov, da dobimo že nov izdelek. Sta dve teoriji: po eni naj stari eksponat ostane čimbolj originalen. Dovoljeni so le minimalni posegi, ki preprečijo razsutje, ohranijo pa čim dlje prvotni zvok. Seveda pri takem postopku lahko spravimo glasbilo tako daleč, da ni več inštrument, sposoben proizvajati zvok. Postane pač okrasni kos pohištva ali predloga za izdelavo načrta (jemanje mer), po katerem bomo naredili kopijo."

Tudi sam menim, da je bolje stare stvari pustiti stare in jih ohraniti take čim dlje časa. Delavnica, ki jo vodiva Mark Vogl in jaz, je toliko znana, da je večina evropskih muzejev, ki se ukvarjajo s starimi glasbili, počaščenih, če prideva k njim premerit katerega izmed njihovih eksponatov. Sicer pa imajo velike ustanove svoje restavratorske delavnice. Obnove glasbila si pri nas praviloma zaželi zasebniki ali pa je potrebna manjšim muzejem, brez lastnih delavnic. Posamezniki podedujejo inštrumente od pra-, pra- prastarih staršev ali pa kupijo na dražbah. Seveda potem pri muzejih poizvedujejo po restavratorjih in tam jim povedo za najino delavnico. Pri nas najpogosteje ni vprašanje, ali hočemo narediti nekaj, temveč, ali imamo čas. Trenutno imam naročil za dve leti in pol. Torej: če nekdo v resnici hoče, da mu obnovim ali naredim glasbilo, mora počakati toliko časa, da pride na vrsto in potem še leto dni, da naredim tisto, kar mi je prinesel.”

Poseben problem predstavlja ohranjanje originalnega zvoka pri starem glasbilu. Zato je Michael pristaš izvirnikov. “Žal se strune trgajo in vedenje o originalnem zvoku odnašajo s seboj. Torej: če že ni možno ohraniti originalnega zvoka, lahko pomaga proučevanje nekdanje tehnologije izdelave strun. Če se tega ne da ugotoviti na glasbilu, je treba informacijo poiskati v današnjih izdelovalnicah strun v Nürnbergu. Strune so namreč lahko izdelane iz različnih materialov: steklene, bronaste, železne. Z leti se je izdelovanje strun seveda spremenilo v skladu z razvojem kovinarske tehnologije. Nekoč je bilo zelo pomembno, od kod prihaja material zanje, danes pa poznamo legiranje zlitin (zlitje kovin z ustreznimi lastnostmi). Če je nekoč železo prihajalo iz kraja, kjer je bilo veliko ogljika, ste imeli skoraj jeklene strune. Od drugod so bile mehkejša. To danes dosežemo z legiranjem. V naši delavnici se trudimo, da bi pri izdelovanju strun ohranili nekdanje originalne tehnologije. Za surovino vzamemo čisto železo. Potem pa ga pred raztegovanjem v strune ne valjamo, kot to počnejo drugod, ampak ga kujemo. Namreč: če valjate material, se njegova molekularna struktura obrne v eno (isto) smer. Pri kovanju ostane molekularna struktura originalno razpršena. Udarec kladiva namreč pade le na posamezno točko, predvsem pa to orodje ni nikoli tako močno kot so valji. To pomeni, da je zunanost takega železa čvrsta, trdna, notranjost pa je mehkejša. Take strune se težje trgajo. Koeficient med zunanjo in notranjo trdnostjo nam daje pri zgodovinskih strunah manjšo trdnost kot pri sodobnih. Torej lahko iz sodobnih strun dobite več moči (zvoka), vendar morate tudi vložiti več energije (udarca). To pomeni, da je struna iz velikega klavirja lahko zelo glasna, ampak če jo boste dali v klavičembalo, iz nje ne boste dobili dovolj zvoka. Samo plenkalo bo. Zato je večina proizvajalcev klavičembalov ohranila energo od starinskih načinov izdelovanja strun.”

“Originalni čembalo z dvema manualoma (klaviaturama) francoske izdelave je bil pred časom prodan na avkciji za 120.000 mark. Takega si lahko privoščijo le malo glasbenikov. Originalni špinet izpod rok dobrega proizvajalca pa stane od 30.000 do 50.000 mark. Pri nas izdelujemo vse inštrumente, od pianoforteja naprej: klavikorde, klavičembale, špinete, klavikiteriume in majhne orgle.” Pri t. i. skrivnostih stare izdelave ali materialov je odločen. Seveda se povsod ljudje pri delu odločajo za sodobne materiale. Tudi v proizvodnji glasbil so v šestdesetih in sedemdesetih letih skušali nadomestiti les s plastiko. Ni se obneslo. Plastika res ni podvržena vplivom vlage, vendar pa so njene dimenzije toliko odvisne od temperature, da včasih postane skoraj

Michael Scheer

neuporabna. Gospod Scheer: "Tako so sredi sedemdesetih let ponovno odkrili, da je najboljši material za gradnjo mehanskih delov v glasbilnih les. Tako kot je bil nekoč. Mi vsi uporabljamo les. Ostaja pa še vedno dvom glede tega, iz česa narediti brenkala. Nekoč so za to uporabljali peresa, danes pa tudi plastiko. Problem peresa je, da ga v naravi ptice sproti mastijo, ko pa je pero enkrat vstavljeno v klavičembalo, se izsuši. Če mu hočemo ohraniti prožnost, ga moramo mastiti umetno. To je za lene ljudi problem in raje izberejo plastična brenkala. Seveda tudi to zveni prijetno, toda resničnim profesionalcem, ki jim je mar njihov inštrument, vsekakor priporočim vgradnjo brenkal, narejenih iz peres. Potem si jih podmazujejo z olivnim ali sončničnim oljem, vendar nobeno od teh povsem ne ustreza. Ne prodirajo v strukturo, ampak ostajajo na površju peresa in puščajo neprijetno sled na strunah. Zato zadnje čase uporabljamo oljne mešanice, ki jih je razvila kozmetična industrija. Vsebujejo sestavine, ki omogočajo prodiranje maščobe v notranjost peresne zgradbe, in maščoba se zato manj nabira na peresih. Dejansko mešamo lahka in eterična olja."

Naš sogovornik tudi ne verjame v pripovedi o neponovljivosti starih mojstrov in v njihove zlate roke: "V sodobnem času je normalno, da skušamo nekatere stvari posodobiti in ne samo pri oljih. Moramo se poglobiti do korenin in odkriti, kako ali zakaj nekatere stvari funkcionirajo. Ko nam je to jasno, lahko na teh načelih preizkusimo sodobno tehnologijo. Rokodelci so bili vedno pobudniki tehnološkega napredka, ker so iskali način, da bi si olajšali delo. Iz noža so razvili dleto, sekiro, žago... Rokodelci so torej nosilci tehničnega razvoja in inovacij. Pri tem jih zelo podpiram. Nobene razlike ni, če so posamezni sestavni deli glasbila obdelani ročno ali strojno. Natančneje: ni razlike v kakovosti, je pa prihranek v času in vloženi energiji."

Les zanesljivo raste enako, kot je že tisočletja. Zato Mihael ne verjame v zgodbe o posebnem starem lesu. Njegova razlaga je preprosta: "Ni logike. Če hočete imeti zalogo lesa, ki bo star toliko, kot naj bi moral biti, potem bi moral izdelovalec glasbil imeti veliko kapitala za nakup lesa in veliko prostora za staranje. Izdelovalci glasbil pa so praviloma živeli med bodočimi kupci v mestih, ki so bila praviloma prenaseljena, torej tudi prostora ni bilo za primerno deponijo lesa. Pa še varnostni ukrep: nekoč so bili požari dokaj pogosti in verjetno bi bilo zelo lahko onemogočiti konkurenta s požigom zaloge lesa. Zato nekako sumim, da gre pri vsem tem zgolj za marketinški prijem: 'Veste gospod, saj cena ni tako visoka, če upoštevate, da gre za vrhunsko izdelano glasbilo. Da je v njem najboljši les. To ni kakršenkoli les. Pri nas je samo zelo star les.' In kupec se več ne pritožuje nad visoko ceno. Končno bo dobil glasbilo iz zrelega, starega lesa. Problem glasbenikov, ki govorijo o starem lesu, je v tem, da očitno nikoli ne pomislijo na socialno plat celotne zadeve. Tako mislim tudi o starih inštrumentih, ki so jih izdelali legendarni mojstri Stradivariji ali Gvarnieri. Nekateri ob teh imenih omedlevajo, drugi pa rečejo: 'Saj je lepo, vendar imam jaz vseeno raje zvok svojega godala'. Če pa pripoveduješ neko zgodbo dovolj dolgo, postane resnična. Zaradi cene, ki si je ne more vsak privoščiti, se stradivarke prime sloves čudežnosti in redki rečejo: 'Ah, Stradivari! Vseeno imam raje Amata.'"

Ivan Gregorčič

“MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA JE BILA DOLENJSKA S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU”

Pogovor s šolnikom in urednikom Jožetom Škufco

Jožet Škufec

Spominjam se, da je bilo pred dobrimi desetimi leti, ko je iz trebanjske Samorastniške besede začela kaliti dolenska Rast, ob oblikovanju uredniškega odbora še največ težav z iskanjem človeka, ki bi bil hkrati kompetenten in pripravljen prevzeti mesto glavnega urednika. Na razširjenem sestanku »iniciativnega odbora«, ki smo ga imeli v Kulturnem domu v Novem mestu, je bilo predlagano ime Jožeta Škufce. Jože je ponujeno nalogo sprejel in uredniški odbor oz. revijo uspešno vodil 8 let, čeprav so bila vmes tudi krizna obdobja. Pri tem delu se je pokazal kot kooperativen vodja, ki zna presoditi, kdo bi kakšno delo opravil najboljše, kot človek, ki zna prisluhniti argumentiranim predlogom in ločiti zrno od plev. Včasih se je sicer zaprl kot školjka; najlepše je bilo, če se je tuhtajoča napetost sprostila v značilen gromki smeh ob rdečem vinu in belem kruhu, ki ju je naročal redno v paru, odkar smo imeli sestanke v Trdinovi sobi gostišča na Bregu.

Sicer pa je svojo poklicno pot hodil v šolstvu. Ta je bila pestra, saj ga je po končani slavistiki na Filozofski fakulteti v Ljubljani vodila od osnovnošolskega in srednješolskega učitelja slovenščine preko ravnatelja (zdravstvena šola, gimnazija) in pedagoškega svetovalca za slovenščino do predstojnika OE Zavoda za šolstvo R Slovenije v Novem mestu, kar je bil od 1983. do upokojitve v lanskem letu. Tako je bil institucionalno vpet v prizadevanja za čimboljše funkcioniranje šolstva, kar pa se je skladalo tudi z njegovim osebnim hotenjem, ki je težilo k izboljševanju stvari v tej kompleksni in vitalni dejavnosti nacionalnega pomena. Odmevnost njegovega prosvetnega in kulturnega dela v okolju, kjer je delal, potrjujejo tudi nagrade: Trdinova 1984. leta, ob letošnjem kulturnem prazniku pa je prejel nagrado Mestne občine Novo mesto, za kar mu iskreno čestitamo.

- Kaj se je spremenilo v tvojem dnevnem ritmu, odkar ne greš več v službo. Je kaj domotožja po njej?

Ne bi mogel trditi, da me je upokojeitev spravila s tira, in tudi ne, da sem odhod iz službe sprejel neprizadeto, čeravno sem se za tak korak odločil prostovoljno, saj se mi je tedaj že krepko začelo 65. leto starosti. Poleg tega sem bil samoplačnik manjkajočih let za polno pokojninsko dobo. Nisem hotel, da bi ostal komu kaj dolžan.

V sebi nikakor nisem mogel (in ne morem) zatreti spoznanja, da sem dolga leta opravljal službene dolžnosti na vzgojno-izobra-

Ivan Gregorčič
"MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA
JE BILA DOLENJSKA
S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU"
Pogovor s šolnikom in urednikom
Jožetom Škufco

Po Levstikovi poti od Litije do Čateža,
11. novembra 1995

NAŠ GOST
Rast 1 / 1999

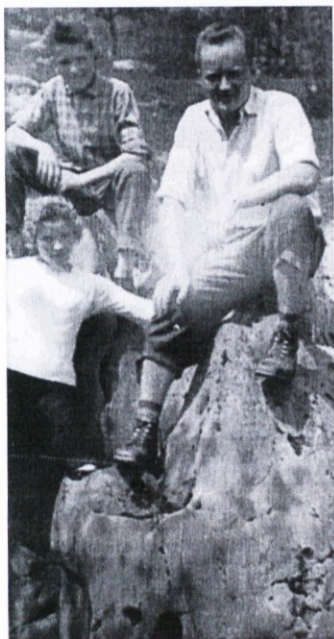
ževalnem področju in da mi nikoli ni bilo težko in zoprno pravočasno hoditi ne v šolo in ne na zavod za šolstvo. Pa ne zato, da bi se s tem komu prikupil. Človek se enostavno navadi na delovni ritem, ki je sicer predpisan, ne more pa biti vsiljen, saj si v končni odločitvi delo, če je na voljo, le izbere vsak sam. Zato nisem mogel nikoli razumeti tarnanj, kako težko je opravljati zaupane službene naloge, ki, kot rečeno, nikomur niso bile vsiljene.

Seveda pa življenje tudi tepe, celo po krivici in z nepričakovanimi udarci. Imunosti zoper to menda nihče ne prinese na svet in ne pridobi v življenju.

Ko sem pristal v pristanu "odpisanih", sem hotel, da se ne zaležim. Niti minuta časa mi ni odveč. S tem pa ne smem zanikati, da me več ne žeja po službi. Veliko berem, največ literaturo, ki je zaradi časovnih stisk v preteklosti ostala zanemarjena. Zjutraj kar pogosto zavijem v kavarno na intenziven klepet z začinjanimi šalami ali samo poslušanje jutranjih novic in modrovanj. Pomembne so tudi pešpoti, krajše in daljše, in ena prvih je bila, ko sem postal svobodnjak, potovanje iz Litije do Čateža (ne iz Šmartna pri Litiji). Včasih se mi zahoče, da kaj krajšega oblikujem za ta ali oni časopis, in reči moram, da me to pri napovedi dohodnine ne bo obremenjevalo. Tudi družinskim in hišnim nalogam je treba posvetiti ne tako malo časa. Obiski prirediteljev na šolah (do sedaj devetih, vedno z vabilom v rokah) pa udeležba na centralni prireditvi v Šmihelu, posvečeni Leonu Štuklju, nadalje na svečanosti v Kostanjevici 1. decembra, ko je Lado Smrekar v krogu prijateljev in dobrih znancev praznoval svojo 70-letnico, in na srečanju brigadirjev, ki smo leta 1958 s težaškimi napori gradili avtocesto Ljubljana - Zagreb (moja malenkost je to počenjala pri Gmajni ob vznožju Rake), so mi veliko pomenili in me prepričali, da nisem bil čisto takoj pozabljen. Izolacija od življenja bi ne motila, saj ko se izprežeš iz službenih dolžnosti, ne moreš postati robot, čeprav mi vse bolj prija potreben mir! Vse, kar sem v življenju doživel in preživel, tudi ni moglo mimo brez posledic za zdravje. Skratka, domotožje po službi obstaja. Nenormalno bi bilo, če bi bilo občutje drugačno, indiferentno. Izoliral pa sem se od vseh odhodnih nagovorov. Prehod v tretje življenjsko obdobje je povezan z izrazito osebnim občutjem, zato npr. moje ne more biti enako občutju koga drugega. Ob tem pa sem še okrepil častno spoštovanje do vseh, ki so mi naklonili spoštljiva povabila.

- Verjetno bo sedaj več časa tudi za vračanje v tvojo rojstno vas, Malo Lipje v Suhi krajini, tako realno kot tudi spominsko... Kako in česa se spominjaš iz svoje mladosti, preživete tam? Kakšen si bil kot otrok?

Malo Lipje je moja rojstna vas. Po pešpoti prideš iz te vasi v Žužemberk (čez Bačkenco) v dobri uri, do Lopate, od koder je bila doma moja mama, v eni uri, do Hinj pa v dveh urah in dobre pol ure do Lašč, kamor sem hodil na avtobus, ki ga je v Novo mesto in nazaj v Dobrepolje vozil v času, ko sem ob ponedeljkih zjutraj potoval v Novo mesto, kjer sem obiskoval višjo gimnazijo, Štefan Galič, kasnejši dolgoletni direktor Gorjancev in več let predsednik izvršnega odbora občinske izobraževalne skupnosti Novo mesto. Malo in Veliko Lipje sta dobila ime po velikih in razkošnih lipah, ki jih je dandanes samo še za vzorec. Vasici sta bili naseljeni pred prihodom Kočvarjev v bližnje naselitvene predele v 14. stoletju. Smuka, prva nek-

V suhokrajinskem skalovju s sestro in bratom 1957. leta

danja kočevarska vas, je od Lipja oddaljena le dobre štiri kilometre. Kočevarji se niso ženili v slovenskih vaseh, Slovenke pa so kar pogosto postale žene Kočevarjev iz bližnjih vasi. Sosedski odnosi so bili strpni vse do časov, ko je med Kočevarji zavladalo navdušenje za Hitlerja. "Hitler naš bog," so glasno, celo histerično izražali svojo predanost firerju nemškega Reicha vsaj od 1938. leta dalje. Slišal sem jih tudi sam, ko so po vaseh prodajali suho robo.

Rodil sem se devet dni pred usodnim atentatom na jugoslovanskega kralja Aleksandra (v Marseillu). Ljudje so še leta kasneje pripovedovali, da je bilo v tistih dneh in tednih veliko žalosti in veliko ugibanj, ali bo mir ali vojna. Težki spomini iz prve svetovne vojne še niso našli utehe in pozabe. Mnogo Krajinčanov se je v prvi svetovni vojni tolklo in umiralo na frontah za obstoj in interese Avstrije. Najbolj zdravi in pogumni pa so se podali med izseljence.

Poplav in blagostanja v moji rojstni vasi, ki je štela le dvajset raztresenih hiš, nikoli ni bilo. Vode nobene, razen v vodnjakih, če so držali vodo, zemlje je bilo malo, kamenja pa za izvoz. Gozdne površine so bile bogate z gabri in ceri in skromne z bukvami, hrasti, smrekami in bori. Češnje drobnice so bile navadno zelo polne in okusne in praviloma so dobro obrodile tudi divje hruške, najboljša vaba in paša za polhe. Polhov je bilo veliko in lov nanje je bil v mojem otroštvu eno najlepših opravil za mlado in staro. Ko sem se kasneje odpravljaj na novomeško gimnazijo, sem imel resne pomisleke, ali naj odpotujem. Prepričan sem bil, da bo s tem moj najljubši šport za vselej končan, kar se je na žalost res zgodilo.

Bil sem droban in suh deček. Bal sem se žandarjev, saj sem bil prepričan, da te lahko stlačijo v torbo in za vselej odnesejo. Na vse mogoče načine sem meril noge in roke in nikakor si nisem mogel predstavljati, kako lahko vse to stlačijo v majhno torbo. Toda verjel sem in to je bilo grozno. Pogosto se mi je sanjalo, kako zviti v torbi težko diham, toda za pomoč nisem in nisem mogel na glas poprositi. Nekajkrat na teden se je nad našo hišo okoli poldneva prikazal avion (pravili so, da vozi pošto iz Beograda v Ljubljano in nazaj). Otroci smo bili prepričani, da se mora slejkoprej zrušiti in pasti na zemljo. V resnici pa se je jeseni 1944 v bližini naše vasi zrušil zavezniški bombnik, se vnel in eksplozije nabojev (bombe so bile pred tem odvržene na cilj) so bile strašne. Kljub temu smo se mu otroci približali, občudovali to nenavadnost in odnesli domov drobce razbitin. Nihče nas ni opozoril na nevarnosti, ki jih ni bilo možno prav nič podcenjevati. Opazovali smo, kako so letalci pristali s padali na hrastih na Gradeški gori. Štirje so bili. Partizani so jih odpeljali proti Beli krajini, blago od padal pa smo dobili vaščani. Vsak nekaj.

Okoli štiri leta star sem nevarno zbolel. Še dobro pomnim, da se mi je svet meglil, kopal sem se v znoju in mama mi je na prsi in čelo dajala različne obkladke ter mi vlivala v usta, če je šlo, čaje različnih okusov. Dihanje je bilo samo še hropenje, zato so prižgali svečo in čakali, kdaj bom za vedno odšel. Znašel sem se v nekem breztežnostnem stanju, rahlo sem zaznaval le svetlečo svečo. Počutil sem se blaženo lepo, nič bolečin ni bilo čutiti. Po najhujši agoniji sem zaspal. Ko sem se prebudil, sem zaslišal mamin glas: "Še je živ!". Še dandanes mi je prijetno, da sem v tistih davnih časih prinesel v svet okoli sebe toliko življenjske radosti.

Za predšolce je bilo organizirano cepljenje v Žužemberku. Tja me je peljala mama. Stal sem v vrsti in poslušal joke in stoke tistih, ki so

prišli na vrsto. Nenadoma pa sem iz vrste popihal in mati me je po nekaj sto metrih le dohitela in pripeljala nazaj. Ko je bilo cepljenje opravljeno tudi pri meni, sem, da bi ublažil pobeg, zavpil: "Saj nič ne boli." Najrajši pa bi se zjokal in spet zbežal.

Mimo naše hiše je vodila glavna pot iz Hinj v Žužemberk. Mimoidoči so se pri nas pogosto ustavljali. Tudi poštarice in poštarji. Vedno sem prisluhnil razgovorom odraslih in vlekel na ušesa novice, ki sem jih na pol ali nič razumel. Zelo zanimiv se mi je zdel občinski sluga, ki je prinašal za očeta vpoklice za orožne vaje. Govoril je in govoril, če ga je kdo poslušal ali ne, pa prav nič povedal.

Bil je topel, le malo zamegljen aprilski dan 1941. leta. Staroju-goslovanska vojska je položila orožje. Vojaško imetje je ležalo ob cesti Novo mesto - Žužemberk - Ljubljana. Ljudje so nosili domov vse mogoče stvari, tudi živila. Nekdo si je mast z ocvirki natlačil kar v žepe. Ocvirki so ostali, mast pa se je scedila po obleki. Naš oče pa je prinesel domov le tri puške mavzarice in veliko nabojev, in nič drugega. Mati ga ni mogla pohvaliti. Nasprotno. Otroci pa smo bili zazrti v puške in zato na očetovi strani.

Ne vem, če mi bo zdaj potrebno pogostejše vračanje v rojstno vas, v domače kraje. To sem iz notranjih potreb počenjal že do sedaj. Škoda, da je moderni čas zmaličil nekdanje podobe vasi in hiš. Tudi vrstniki se mi redčijo. Stik z ljudmi pa je najpomembnejši.

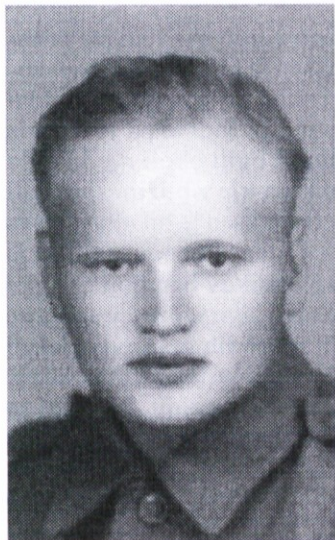
- V tvoje otroštvo je tik pred vstopom v šolo posegla vojna. Je kaj spominov nanjo? Kakšno je bilo tvoje prvo šolanje?

Septembra 1941 sem postal prvošolček na žužemberski osnovni šoli, kamor smo iz Malega Lipja hodili peš. V začetku oktobra istega leta sem bil v Hinjah že birman, star komaj sedem let, čeprav še nisem bil pri prvem obhajilu. Začeli so govoriti, da zaradi vojne zlepa ne bo spet takega obreda, zato smo z naučitvijo ene molitvice že dokazali zrelost za ta korak. Birme sem se bal, ker so odrasli zatrjevali, da škof birmanca udari, primaže. Toda škof Rožman je opravil dotik nežno in komaj čutno. Kasneje nisem bil nič kaj zadovoljen, da je moj birmanski škof po vojni zapustil domovino. Boter mi je bil stric Tomaž, bivši orožnik, ki je ob kapitulaciji izgubil službo, zato je bil reven kot cerkvena miš. Marca 1942 je odšel v partizane in kot oficir Gandi aprila 1944 padel na Dobravi pri Žužemberku. Pred pogrebom so ga za nekaj ur v zasilno zbiti krsti pripeljali domov. Mene je predvsem zanimalo, ali so njegove noge še tople. Bile so nadvse hladne in ta neprijetni občutek ob dotiku me je begal kar nekaj let.

Julija 1942 sem bil v Velikem Lipju pri prvem obhajilu. Okoli desetih je bila ceremonija končana, še fotografirali smo se in v sosednji hiši dobili svečano malico, bel kruh in belo kavo. Iz bližnjih kočevskih gozdov pa se je vse pogostejše ponavljalo topovsko grmenje. Začela se je roška ofenziva, zato smo se hitro razkropili po svojih domovih. Vrstnikov na fotografiji je bilo že do konca vojne med živimi za tri manj, ker jih je na oni svet spravilo igranje z ročnimi bombami.

Okoli božiča 1941 so Italijani zgodaj zjutraj obkolili hišo in druga poslopja in opravili popolno preiskavo. Bilo jih je kot lista in trave. Nihče od nas pa se, dokler niso odšli, ni smel premakniti. Prevrnili in pretresli so vse: postelje, obleke, repo, krompir, korenje, seno, stelje, gnojišče. Eden od njih je posegel v moje hlačne žepe, ki pa so bili strgani in zato čisto prazni. Iskali so puške in naboje, poleg tega pa so zvedeli, da je bil eden od hiše udeležen ob napadu na Bučko. Orožnik

Ivan Gregorčič
 "MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA
 JE BILA DOLENJSKA
 S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU"
 Pogovor s šolnikom in urednikom
 Jožetom Škufco

V Varaždinu leta 1962

Delovni predsednik letne skupščine
 Zveze rezervnih vojaških starešin
 občine Novo mesto, 1978

NAŠ GOST
 Rast 1 / 1999

Tomaž, zdaj v civilu, je vedel, kako je treba prav skriti orožje. Nedaleč od hiše je "rastel" ogromen cer, znotraj votel in spodaj je v to votlino vodila le majhna odprtina. V luknjo tega cera je bil potisnjenih več pušk z naboji vred, vhod pa skrbno zamaskiran. Po snegu pa do cera ni nihče hodil. In tako je morala številčno močna ekipa Italijanov z dolgimi nosovi nazaj v Žužemberk. Takih in podobnih obiskov je bilo pri nas med vojno veliko. Iz naše hiše so kar pogosto odhajali v hosto, kot so tedaj rekli. In nekateri nadvse pretresljivo, človeško prizadeto, z jokom. Pet jih ni dočakalo svobode.

Zelo dobro sem poznal mlade fante, ki so 1942 odšli v Zagradec po orožje. Postali so vaška straža. Nobenega partizana niso ubili, ker so prej odšli k beli gardi. Kaj malo jih je ostalo pri življenju. Nemalo pa jih je pomrlo na Rabu. In še danes mi pred oči pogosto stopijo silhuete teh fantov in mladih mož. Prva srečanja s pobitimi partizani so se zgodila med roško ofenzivo. Videl sem tudi, kako ranjenemu odteka kri, saj je bežeči partizan, ki je bil ranjen, pristal na preši pod našim skednjem. Še isti dan so ga Italijani ubili, čeprav menda težkih ranjencev ne bi smeli na tak način prikrajšati za življenje.

Naslednji dan so nas otroke in odrasle nagnali na neko veliko seno-žet, kamor so Italijani pripeljali tudi najdene partizane in partizanke ter civiliste, ki so se skrivali po domovih. Še danes vidim, s kakšno nadutostjo so fašisti sortirali slovensko rajo. V prvo skupino so bili uvrščeni na hitro na smrt obsojeni, v drugo so bili odbrani za internacijo, v tretjo pa kandidati za domov. Očeta so določili za internacijo, vendar je kasneje zaradi nerodno zlomljene noge prišel iz zaporov domov.

Poplave joka in prošenj niso prav nič ganile italijanskih mogočnikov. Batine s puškinimi kopiti pa so ljudi "umirile".

Partizanska in sovražne vojske so se v našem kraju pogosto menjavale. Najbolj veseli smo bili razpada italijanske vojske. Ob cesti Dvor - Kočevje je bilo na kupe vsemogočih stvari, tudi orožja. Pri devetih letih sem znal precizno streljati s puško in aktivirati ročne bombe. To je bila svojevrstna enajsta šola, saj redne nisem poznal od pozne jeseni 1942 do 28. oktobra 1946. Italijanov, legistov in belogardistov od septembra 1943 ni bilo več, so se pa pojavili Nemci in kmalu domobranci, četniki, vlasovci, ki so bili poleg črnorokcev vsestransko najbolj nasilni. Nekoč mi je lepo oblečen domobranski oficir zapovedal, da moram s smrt fašizmu - svoboda narodu kar se da naglas pozdraviti vojaka, ki bo vsak čas prišel mimo, sam pa se je umaknil za vrata. "Če ne boš pozdravil, te bom ubil," je še pribil. Pozdravil sem oficirja, ki je prišel mimo, tako kot mi je bilo zapovedano, čeprav sem dobro vedel, kaj tak pozdrav pomeni. Skočil je name, me klofotal in hotel zvedeti, kdo me je to naučil. Ker sem začel kričati in s tem opozarjati mater, kaj se dogaja, se je izza vrat oglasil prvi oficir, se smejal in me še on pritiskal s pripombo, da me bo ubil, če me bo še enkrat slišal izgovoriti kaj takega. Lepa zabava, sem kasneje velikokrat razmišljal o ljudeh s tako pokvarjeno dušo.

Oktobra 1944 smo se otroci tiskali v obokanem kletnem delu hiše. Najmlajšega, do takrat sedmega družinskega člana od otrok, sem pestoval, kar mi je, ker sem bil najstarejši, sodilo po nenapisanih družinskih pravilih. V neposredni bližini hiše so se spopadli partizani in domobranci. Čez nekaj časa so v naše zatočišče vdrli trije domobranci. Eden od jih je bil posebej nekulturen. Od mene je zahteval, da mu povem, kje je oče. "Po cigarete je šel, pa ga še ni." Seveda ga

Ivan Gregorčič
"MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA
JE BILA DOLENJSKA
S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU"
Pogovor s šolnikom in urednikom
Jožetom Škufco

odgovor ni zadovoljil. Pripravil je puško na strel in jo naperil proti meni in malemu v naročju. Izsiljevanje je zaslišala mati, se približala in zavpila: "Pusti otroke pri miru! Pa materi bom povedala, kaj počenjaš, saj te poznam." "Odgovoril je: "Zini samo besedo, bom prišel in vse razmesaril." "Kaj je mesar?" sem resno vprašal mamo, ko je trojica odšla. "Revček, ne pa mesar!"

Oče se je v kočljivih zagatah pravočasno varno skril ali pa se začasno umaknil s partizanskimi enotami. Takšna je bila taktika terencev. Ljudem ni nikoli napravil nič hudega. Le enkrat ga je malo bolj oddaljen sosed ovadil domobrancem v Žužemberku. Mama pa je morala prestreči najrazličnejša nasilja. Otroci smo se ovili okoli nje in to jo je najbolj reševalo. Kadar sta se s sovražnikom kje v bližini spopadli Cankarjeva ali Gubčeva brigada, smo vedeli – takšen je bil njun sloves – da bosta zmagali. Najbolj pa smo se bali, kadar so napovedali, da je na bojnem pohodu po naših krajih udarni Rupnikov bataljon.

Strašni prizori iz vojnih dogodkov so se tako živo vrezali v spomin, da še do dandanes niso zbledeli. Po močnih spopadih so mrtveci ležali kot snopi ob žetvi. Na pokopališču je zmanjkalo prostora za pokope, zato so bili pokopani v dolini zunaj pokopališčnega zidu. Po vojni so te žrtve prekopavali. Tudi sam sem jih pomagal vleči iz jam. Brez rokavic, popolnoma nezaščiten. Danes se mi zdi to skoraj neverjetno.

Mesec dni pred koncem vojne sem nehote poslušal na pol tiho pripovedovanje o tem, kako so morale malo pred tem umirati žužemberske žrtve. Med njimi je bila tudi žrtev iz naše hiše. Kasnejše zdravniške ugotovitve so potrdile, da tista zaupna pripoved ni bila prav nič izmišljena.

Ko je bilo vojne konec, skoraj nismo mogli verjeti, da je utihnilo orožje, da niso več gorele hiše in tudi grozeči letalski poleti so utihnili. Ostala je revščina, hlevi in kašče so bili opustošeni, v treh vaseh je ostal en sam konj. Kaj je to pomenilo, ve samo tisti, ki je kdaj trdo iz zemlje izvabljal kruh.

Že jeseni 1945 sem poslušal nazorne pogovore o pobojih v Kočevskem rogu, in to iz ust žensk, ki so pulile ter čistile kolerabo in repo. Če ne bi bil prisoten pri vseh delih, ki sem jih zmogel ali pa komaj zmogel, bi šla tudi ta grozna novica mimo mene.

NAŠ GOST
Rast 1 / 1999

Prvi absolventi 3. a razreda nižje gimnazije v Žužemberku, junij 1951; Jože Škufca je tretji v zadnji vrsti od leve proti desni. Sredi druge vrste je ravnatelj, razrednik in učitelj Franc Mrvar

- Po vojni je bila nižja gimnazija tudi v Žužemberku. V kakšnem spominu ti je ostalo šolanje v njej in v kakšnem šolanje v novomeški gimnaziji?

V jeseni leta 1945 bi morali šoloobvezniki iz Lipja in sosednjih vasi po vseh pravilih v šolo. Kar sem se naučil v prvem in še v drugem razredu do pozne jeseni 1942, sem pozabil in zanemaril. Med vojno so partizani ob nekem hitrem umiku pozabili na zaboj knjig. Poskušal sem jih brati, pa ni šlo. Niti podpisati se nisem več znal. V začetku drugega razreda smo imeli učiteljico, ki je neusmiljeno tepla. Po Zolajevem romanu sem jo kasneje v sebi prekrstil v človeka zver. Pa roke smo morali držati na hrbtu.

Že v jeseni po osvoboditvi je bila v Malem Lipju v kmečki hiši pripravljena učilnica, toda šolske oblasti našemu kraju niso mogle zagotoviti učne moči. Učiteljica Nada Mrežar iz Ljubljane je začela pouk za nas šele 28. oktobra 1946. Bila je izvrstna učiteljica, učila je dopoldne in popoldne, torej vse razrede, brez učil, knjig in zvezkov. Na voljo je imela majhno tablo in kreda. Vsaj v začetku je bilo tako. Učenci smo se morali za zapisovanje snovi sami potruditi za papir. Le škrnicljev je bil dosegljiv, seveda v skromnih količinah. Naloge smo pisali ob oljenkah. Štirinajst let star sem se odpravil na novoustanovljeno triletno nižjo gimnazijo v Žužemberk. O kakšnih šolskih prevozi ali drugih ugodnostih za učence v tistem času ni bilo ne sluha ne duha. Pred odhodom v šolo in po prihodu domov je bilo treba delati, zvečer pa učiti se in pisati naloge. Še vedno ob oljenki. Gimnazijo je zelo uspešno vodil ravnatelj Franc Mrvar. Učiteljski zbor, sestavljen v glavnem iz učiteljev s srednjo izobrazbo, se je zelo trudil in kdor je hotel, je lahko napredoval. V drugem letu šolanja v Žužemberku smo dobili za branje Prežihove Solzice in Seliškarjeve Liške. Solzice so me tako pritegnile, da sem posamezne zgodbe iz njih nekajkrat prebral. Zlasti imeniten se mi je v njih zdel Župančičev uvod. Učil sem se ga na pamet, ne da bi mi kdo kaj takega svetoval. Šele kasneje, ko se mi je literarno obzorje širilo, sem doumel, s kakšnim velikanom iz slovenske literature sem se v isti knjigi na začetku gimnazijskega študija srečal. Veselje do branja so mi nedvomno pobudile Solzice. Kasneje, ko sem bil svetovalec za slovenski jezik, sem bil kar užaljen, če kdo ni spoštljivo govoril o tej "zlati knjigi". V njih je bilo čutiti tudi nekaj Lipja in njegovega življenja.

Po uspešno opravljenem sprejemnem izpitu za vpis v višjo gimnazijo sem se jeseni 1951 znašel na gimnaziji v Novem mestu in v šmihelskem internatu. Uspešna šola je res odvisna od dobrih učiteljev. V Novem mestu smo imeli odlične profesorje za vsa predmetna področja, le pri tujih jezikih smo delali po starih metodah in se zato tujih jezikov za uporabo bore malo naučili. Poleg tega je bila ruščina zamenjana z nemščino in tudi zato je bilo to področje šibko potrjeno. Na srečo pa smo imeli dve leti latinščino. S skromnim znanjem tega jezika sem se pri študiju in tudi pri delu velikokrat pomagal. Ves čas gimnazijskega študija nisem imel nobenih počitnic. Garati sem moral doma, največ pa v kočevskih hribih - "za ljubi kruhek"! Če ni šlo drugače, smo tudi iz Novega mesta peš krenili v Suho krajino.

Največjo razgledanost mi je dala gimnazija, seveda sem nemalo časa presedel tudi v novomeški študijski knjižnici, socialnih razsežnosti pa internat.

Moja gimnazijska generacije je nekako drugačna od drugih. Posamezni člani so se za vedno osipali od študijskih let dalje - po

Ivan Gregorčič
"MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA
JE BILA DOLENJSKA
S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU"
Pogovor s šolnikom in urednikom
Jožetom Škufco

Maturanti in učiteljski zbor v 8. razredu novomeške gimnazije na koncu pouka v šolskem letu 1955/56; skrajni desni v zadnji vrsti je Jože Škufca

svoji volji. Nedvomno smo bili zaznamovani z vojnimi grozotami in spoznanji. Padli smo v čas, ki ni priznaval posebnih potreb otroštva in ne mladostnih sanj.

- Je bila po končani višji gimnaziji v Novem mestu v tvojih mislih poleg slavistike še kakšna druga študijska možnost?

Maturo sem kar srečno prestal, celo iz matematike, ki mi je bila v razredu najbolj šibka točka. Tedaj sem se prepričal, da vaje res naredijo mojstra. Predsednik maturitetnega odbora je bil dr. Metod Mikuž, zgodovinar, nekdanji teolog. Med vojno je v Velikem Lipju za partizane opravil mašo in spomnim se, da so tedaj o njem govorili, da je bil škofov tajnik.

Odpovedal sem se enotedenskem izletu, vse do Splita, ker sem moral takoj domov. Čakalo me je delo, košnja, žetev, oranje, nakar pa še dva meseca fizičnih naporov na kmetijsko-gozdarskem posestvu na Kočevskem. Starši so bili prepričani, da se bom zaposlil, niso pa vedeli, da nisem pravzaprav za nič usposobljen. Na univerzo sem odhajal z izgovorom, da moram v Ljubljani opraviti še pol leta trajajoči tečaj. Devetega otroka je botra prinesla v družino pred pol leta.

Najprej sem nameraval na Višji pedagoški šoli v Ljubljani vpisati zgodovino in zemljepis, toda to namero sem med počitnicami opustil in si za cilj postavil gozdarstvo. V Ljubljani pa te fakultete ali oddelka s to študijsko stroko nikakor nisem mogel najti. Vprašani so me napotili v različne ulice, kjer pa so bili samo zavodi, službe in neki inštitut, poimenovani kot gozdarski. Naveličal sem se iskanja in se napotil proti centralni stavbi univerze. Nameraval sem se vpisati na pravo, toda tam so v vrsti že čakali znanci, zame preambiciozni, zato se v njihovi družbi ne bi dobro počutil. Puščica v naslednje nadstropje pa je napovedovala slavistiko. Tudi o tej možnosti sem večkrat razmišljal, saj sta me profesorja Dodič in Kolenc kar solidno pripravila tudi za to študijsko področje, poleg tega pa sem se v gimnazijskih časih prav rad ukvarjal z literarno in kulturno zgodovino. Na slavistiki pa ni bilo nobene čakajoče vrste. Pri vpisni mizi se je dolgočasila gospa in čakala na redke goste. Na vprašanja ni rada odgovarjala, zato sva na hitro ugotovila, da imam pogoje za vpis, in že sem stekel proti avtobusni postaji. Vso pot pa sem razmišljal, kako brez problemov sta mi pokazala pot na gimnazijo oziroma višjo gimnazijo Nada Mrežar v Lipju in Franc Mrvar v Žužemberku. Dandanes pa so poklicna svetovanja, informativni dnevi, dnevi odprtih vrat in še kaj! Nič hudega. Na račun mojega vpisovanja na univerzo smo se kasneje v

Ivan Gregorčič
 "MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA
 JE BILA DOLENJSKA
 S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU"
 Pogovor s šolnikom in urednikom
 Jožetom Škufco

dobrih družbah pogosto zelo prisrčno zabavali.

V prvem letniku slavistike se nas je zbralo le 17, med drugim tudi Anton Bebler, ki je prišel iz Rusije, a se nekako ni mogel vživeti v naše okolje, zato je že ob polletju odšel v Beograd študirat družboslovje. Danes je viden obramboslovni strokovnjak.

Levo: Jože Škufca s sošolcem in pesnikom Tonetom Srebrnjakom pred dijaškim domom v Črnomlju, april 1956

Desno: Sošolci iz novomeške gimnazije pred Akademskim kolegijem v Ljubljani marca 1958: Jože Škufca, Miha Hrovatič, Janez Markelj, Franc Smolič

- Kako se spominjaš profesorjev na fakulteti ?

Naši mentorji v prvem letniku so bili tedanji asistenti Štefan Barbarič, Boris Paternu, France Bernik. Jezikovno sta nas usposabljala dr. France Tomšič, ki je predaval tudi starocerkveno slovanščino, in dr. Anton Bajec, kasneje pa dr. France Bezljaj in dr. Tine Logar. Študentom z ene od ljubljanskih gimnazij in kranjske ter novomeške gimnazije ni bilo treba delati vaj pri tabli. Ta izjema se mi je zdela imenitna in spodbudna, v prvi vrsti pa priznanje novomeški gimnaziji.

Poglavja iz slovenske literature so predavali dr. Mirko Rupel, dr. Anton Slodnjak in dr. Marja Boršnik, iz svetovne književnosti in literarne teorije pa dr. Anton Ocvirk. Njegov asistent je bil Dušan Pirjevec. Največja avtoriteta je bil dr. Slodnjak, gromovnik in zahteven profesor, sicer pa blaga in razumevajoča duša. V drugem letniku me je sprejel v odbor, ki je pripravljala ekskurzijo v Novo mesto in Belo krajino. Leta 1958 je v nemščini izdal knjigo Zgodovina slovenske književnosti. Zaradi (za tisti čas) nekaj spornih interpretacij je moral z univerze. Grehe za to je odkril zlasti Dušan Pirjevec in jih tudi vehementno javno razložil. Izjemen interpretator literarnih stvaritev je bil dr. Anton Ocvirk. Najbolj pa so bila proti koncu mojega študija obiskana predavanja mladega docenta dr. Borisa Paternuja. Predavanja iz srbohrvaške književnosti smo poslušali pri dr. Emilu Štamparju, z zgodovino južnoslovanskih jezikov pa nas je seznanjal dr. Janko Jurančič, sicer znani slovarnik. Vaje iz ruskega jezika smo opravljali pri dr. Nikolaju Predraženskem, ki je pred študente kot nevsiljiv posebež vedno stopil s svežo vrtnico v gumbnici. Študijsko sem se najbolj poglobljal v Trubarja in v njegov čas, v Prešerna, Levstika, Jurčiča in Tavčarja, še posebej v Cankarja, zlasti v njegove drame in kritične spise, Ketteja in Kosovela. V svetovni književnosti pa sem se bogatil zlasti z deli Cervantesa, Shakespeara, Moliera in Voltaira, Heineja, Dostojevskega, Majakovskega, Lorce...

Ivan Gregorčič
 "MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA
 JE BILA DOLENJSKA
 S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU"

Pogovor s šolnikom in urednikom
 Jožetom Škufco

V brigadi leta 1960

Z ekskurzije študentov slavistike v
 Vinici spomladi 1958; Jože Škufca je
 v zadnji vrsti prvi z desne, drugi z leve
 je dr. Boris Paternu

NAŠ GOST
 Rast 1 / 1999

Osrednje študijsko zanimanje pa mi je bilo obdobje med obema vojnama, saj je šlo v tem času za bujno ustvarjanje in za izrazito križanje in preraščanje različnih umetniških smeri in nazorov. Znotraj tega sem oblikoval z raziskovanjem pobud in silnic za nastajanje Jarčevega romana Novo mesto tudi diplomsko nalogo. Glavna mentorica mi je bila ob asistenci dr. Franca Zadavca dr. Marja Boršnik, ki je delo kasneje predložila tudi za Prešernovo nagrado. Nisem mogel verjeti, da me je doletela taka čast. Tri dni vojaškega dopusta sem dobil, da sem lahko prisostvoval podelitvi.

- Kakšno pa je bilo takratno študentsko življenje?

Študentsko življenje je bilo takrat skromno, vendar živahno. Z majhno stipendijo, ki so jo dobili pod enakimi pogoji in ustrezno izbranim študiju vsi, se ni dalo živeti, če nisi imel dodatnih dohodkov od doma ali od kod drugod. Mnogi smo prijeli za različna dela. V Akademskem kolegiju, kjer sem stanoval, sem več kot tri leta dobre tri ure na dan serviral kosilo ali večerjo. Od doma nisem mogel in ne smel kaj dosti pričakovati. Če danes podoživim, koliko je morala pregarati in pretrpeti mama z devetimi otroki v času, ko ni bilo nobenih rednih dohodkov, kar verjeti ne morem. Take ženske bi morale dobiti najvišje državno priznanje. Ne samo iz zemlje, menda tudi iz kamena je prigarala osnovne eksistenčne dobrine, da je družina preživela.

Študentje z Dolenjske in iz Posavja smo bili povezani v klub okraja Novo mesto. Leto in pol sem mu predsedoval. Izdajali smo tudi prilogo v okviru Dolenjskega lista z naslovom Študent. Po šestih številkah se je uredniški odbor zaradi različnih pogledov na vsebinsko koncepcijo priloge razšel. Odhajali smo tudi v brigade, ki jih študentom nikoli niso priznali v delovno dobo. Študija pa nismo zanemarjali. Nekateri smo radi skočili še na kakšno veselico, tudi v domače kraje, in se zelo pogosto gnetli na stojiščih opernega in dramskega gledališča. En sam študent se je s fičkom vozil do Akademskega kolegija, pa so ga kot "magnata" hoteli izključiti. Najbolj zavzeti in zdravi fantje pa so odšli za kakšen mesec v Nemčijo ali na Švedsko in se od tam ponosno pripeljali s starimi, a dobro ohranjenimi motorji, znanilci prihajajoče motorizacije.

- Po končanem študiju si se v kratkem času preizkusil v treh poklicnih vlogah: kot učitelj slovenščine na osnovni šoli in na učiteljski ter kot učitelj in ravnatelj na zdravstveni šoli. Kakšne prepreke so ti te vloge postavljale, s kakšnimi izkušnjami obogatile?

So trenutki v življenju, ki jih človek doživi kot nekaj izjemnega. Tako sem se razveselil dneva, ko sem odslužil vojaščino in bil spet prost. 29. leto starosti mi je teklo in samo tri mesece delovne dobe sem imel, pridobljene med študijem v Pionirski knjižnici v Ljubljani. Rad bi se zaposlil kot bibliotekar v Študijski knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu ali pa kot etnolog v Dolenjskem muzeju, s tem, da bi končal še študij iz tega strokovnega področja. Predvsem sem mislil na preučevanje in zapisovanje narečnega bogastva. Nisem uspel, zvedel pa sem, da sta dve osnovni šoli brez učitelja na predmetni stopnji. Izločil sem Stopiče in se odločil za Vavto vas, saj se mi je ta kraj, odkar sem prebral Dularjev roman Krka umira, posebej priljubil. Z ravnateljem Borisom Plantanom, ki je večer pred mojim prihodom praznoval Abrahama, sva kar pri njem doma sklenila delovno razmerje. Enomesečna pripravniška plača mi je bila izročena že prvi

Ivan Gregorčič
"MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA
JE BILA DOLENJSKA
S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU"
Pogovor s šolnikom in urednikom
Jožetom Škufo

delovni dan. "Saj vem, da si suh. Tudi jaz sem nekoč prišel od vojakov," me je nagovoril prvi moj šef v prosvetni službi. Postala sva dobra prijatelja in kar pogosto sva se pozno ponoči vračala v dolino iz te ali one straške zidanice. Pa ne na račun slabega dela v šoli. Naložili so mi toliko učnih ur, da sem bil v šoli dopoldne in popoldne, le v soboto popoldne sem bil prost. Stanoval sem v sobici nad gostilno, brez mize in stola, zato sem vse priprave in poprave opravil v šoli.

Učitelj v Vavti vasi leta 1963

Vedel sem, da je pravo znanje tisto, ki je utrjeno, preverjeno in osvojeno. Dokaj redno sem popravljaval izdelke učencev in pri tem ugotavljal, da posamezniki vaj in nalog ne delajo sproti. Zato z znanjem učencev nisem bil vedno zadovoljen. Trudil sem se, da bi učenci veliko brali. Z boljšimi učenci sem pripravljaval različne prireditve in na koncu šolskega leta je šola na moj predlog najbolj prizadevnim učencem podelila knjižne nagrade. Prvič je bilo podeljenih 16 knjig, pot v tovrstno motivacijo pa je bila le odprta. V zbornici smo se veliko smejali, čeprav so bile plače majhne, honorarji od nadur pa se sploh niso redno plačevali. Kritizirali smo občino, toda stvari se niso nič izboljšale. Tedaj so bili učitelji na podlagi uspehov pri delu ocenjevani s se odlikuje ali zadovoljuje. To je delno vplivalo tudi na višino plače. Spominjam se, da je bil zaradi slabše uvrstitve na dnevnem redu tudi jok. Kot pripravnik sem bil iz tega procesa izločen pa tudi uradnega mentorja nisem imel. Svetovalka mi je priporočila za študij nekaj pedagoško-didaktične literature. Prav rad sem upošteval njene predloge. Najbolj smotrne napotke za učitelje slovenščine je v tistem času pisala dr. Silva Trdina.

Naslednje leto sem se pojavil na novomeškem učiteljskišču, kjer sem poučeval slovenščino, srbohrvaščino in filozofijo. Oh, nikoli je nisem študiral, te filozofije. V gimnaziji je odpadla. V spričevalu je pisalo, da se ni poučevala, ker ni bilo učne moči. Ravnatelju sem to razložil, toda on se je smejal in zatrdil, da se bo filozofija na tej šoli poučevala in učitelj zanjo je že določen. Ogromno popoldnevov sem preždel v študijski knjižnici in iz različnih filozofskih virov sproti sestavljal zapiske in priprave. To je še nekako šlo, toda eden od dijakov je za diplomsko nalogo izbral filozofijo, nekaj dijakov in dijakinj pa se je za filozofijo odločilo kot izbirni maturitetni predmet. Poleg tega pa sem moral pri maturi 25 kandidatov izprašati iz slovenščine, ne da bi jih učil. Zanimivo. Nobeden se ni pritožil in zadovoljna sta bila tudi

ravnatelj in zunanji predsednik maturitetnega odbora. Pri nalogi iz filozofije pa smo imeli nemalo smeha in prijetnega namigovanja, češ, dobro, da si ti spraševal, kandidat pa odgovarjal. Če bi bili vlogi zamenjani, je vprašanje, kako bi šlo.

Na učiteljišču je ravnatelj izumil točkovni sistem, po katerem smo drug drugega ocenjevali, seveda tajno. Zbrane točke so lahko rahlo povečale ali znižale plačo. Podobne igrice se dogajajo še dandanes. Takrat pa so bile še trinajste plače. Te pa smo uspeli uničiti. Pa menda ne čisto povsod.

Za ravnatelja in učitelja slovenščine na šoli za zdravstvene delavce v Novem mestu sem se odločil, ker sem bil prepričan, da bo to trajalo le dve ali tri leta. Začeli smo graditi novo šolo, upravne zadeve je bilo treba opraviti dopoldne, enako tudi vse stvari v zvezi s praktičnim poukom, v popoldanskem času pa je bil teoretični pouk. Bilo je nad 30 zunanjih sodelavcev, trije so prihajali iz Ljubljane. Rednih učiteljev je bilo malo, zato je imel ravnatelj več dela, saj je na šolah poleg pouka še vrsta drugih aktivnosti in nalog. Odprli smo dva oddelka za odrasle, popestrili programsko ponudbo s pediatrično smerjo, izdajali smo šolsko glasilo Mladost v belem in usposobili pevski zbor, ki je pogosto nastopal skupaj s pevskim zborom Dušana Jereba. Oba zbora je vodil znani pevovodja Tone Markelj.

Financiranje srednjega šolstva je bilo takrat zelo neurejeno, državni sistem je bil razrahljan, samoupravni še ni funkcioniral. Predloge za nagrajevanje učiteljev sem pripravljal sam, o njih pa je odločal svet šole.

Vmes sem opravil strokovni izpit. Ob pripravah zanj sem neobvezno predelal deset letnikov Sodobne pedagogike in se temeljito ustavil ob prispevkih, ki so mi lahko dali kaj novega ali oprijemljivega s področja didaktike oziroma metodike. Od osmih kandidatov sva nekega dne v maju 1966 strokovni izpit uspešno opravila Jože Lipnik, danes profesor slovenščine na Pedagoški fakulteti v Mariboru, in moja malenkost, za stopnjo slabše štirje kandidati, dve kandidatki pa izpita nista opravili.

Takrat sem dalj časa pisal v rubriko A1' prav se piše v Dolenjskem listu prispevke z jezikovnega področja in le tu in tam sem ujel čas za zapis kakšnega zahtevnejšega strokovnega prispevka. Dijaška samouprava je bila teoretično dobro zamišljena, v praksi pa se je razumevanje zanj različno interpretiralo. Nikoli nisem sprejel v zvezi s tem nobenega hotenja, po katerem bi v šoli manj delali in imeli zrahljane predstave o dolžnostih. Po sedmih letih dela na zdravstveni šoli sem napisal odpoved. Celodnevno delo me je utrujalo in mi onemogočalo nadaljnjo strokovno rast. Hotel sem na eno od šol za učitelja slovenščine.

- Katere silnice so te po tem pripeljale na zavod za šolstvo za pedagoške svetovalca za slovenščino?

Pošteno moram zatrditi, da nikoli nisem razmišljal o službi na zavodu za šolstvo. Celo učiteljski poklic se mi je zdel tako zahteven, da se niti za šolanje na učiteljišču nisem odločil. Učitelji so bili zame avtoritete z ogromnim znanjem. Prepričan sem bil, da ga jaz nikoli ne bi mogel doseči. Šele ko sem zvedel, da se morajo učitelji za delo z učenci redno pripravljati, se mi je predstava o vsevednih učiteljih malo predrugačila.

Ivan Gregorčič
"MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA
JE BILA DOLENJSKA
S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU"
Pogovor s šolnikom in urednikom
Jožetom Škufco

1971. leta se je novomeška enota zavoda za šolstvo kadrovsko močno osula. Leto prej se je od te službe poslovil prof. Karel Bačer, svetovalec za slovenski jezik. Za novega predstojnika enote je bil predviden Veljko Troha, do tedaj ravnatelj novomeške gimnazije. Na enoto me je poklical takratni njen predstojnik Slavko Vute in mi predlagal, naj se odločim za pedagoškega svetovalca. Ponudba me je presenetila in sem potreboval kar nekaj dni, preden sem odšel k njemu s pritrdilnim odgovorom. Vedel sem, da bo delo zahtevno in da bom spet začetnik. Hrabrilo me je zlasti to, da mi bo predstojnik Veljko Troha, saj sva že na učiteljski dobro sodelovala. Profesor Bačer mi je izročil kup pedagoških knjig, vsebinsko vezanih zlasti na poučevanje materinščine. Začel sem jih študirati in vedno na novo sem spoznaval, da mi je poglobljanje v didaktično-metodična vprašanja še kako potrebno. Kasneje sem se s samoizobraževanjem strokovno izpopolnjeval zlasti ob sobotah in nedeljah, saj je ob delavnikih za študij vedno zmanjkalo časa. Brez kolikor toliko solidnega znanja pa človek na zavodu za šolstvo nima kaj početi.

Jože Škufca prejema priznanje za aktivnost v občinski izobraževalni skupnosti Novo mesto leta 1974

- Različno vlogo zdajšnjega t. i. pedagoškega svetovalca v različnih časih odraža tudi poimenovanje tega dela: najprej nadzornik, potem inšpektor. Bi malo podrobneje opredelil različnost te vloge v različnih časih?

Po osvoboditvi smo imeli šolske nadzornike, šolske inšpektorje oziroma inštruktorje in prosvetne inšpektorje pa do leta 1961. Šolniki v teh vlogah so bili državni uradniki in so predvsem opravljali nadzor nad delom učiteljev, kar pomeni, da je bilo strokovno-pedagoškega svetovanja učiteljem in ravnateljem malo, odvisno od strokovne moči in pripravljenosti inšpektorjev. Leta 1961 so bili ustanovljeni medobčinski zavodi za prosvetno-pedagoško službo, samoupravno organizirani, s pedagoškimi svetovalci, ki so sicer opravljali nadzor nad šolami, učitelji in ravnatelji, v glavnem pa so bili v pomoč šolam in pedagoškim delavcem v njih. Taka koncepcija dela je bila uzakonjena tudi v zakonu o pedagoški službi leta 1969, na podlagi katerega je bil ustanovljen Zavod SRS za šolstvo z organizacijskimi enotami. Pedagoški svetovalci so se ukvarjali z nadzornimi, svetovalnimi in razvojnimi nalogami, in to vse do sredine devetdesetih let, ko se je šolski nadzor konstituiral kot samostojen šolski inšpektorat. Zelo zahtevni so bili celostni pregledi vseh vrst vzgojno-izobraževalnih organizacij, tudi delavskih univerz. Nemalo nalog pa je bilo pri pripravi in uvajanju srednjega usmerjenega izobraževanja in celodnevne osnovne šole. Najmanj nadzorno usmerjeni smo bili pedagoški sve-

Ivan Gregorčič
"MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA
JE BILA DOLENJSKA
S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU"
Pogovor s šolnikom in urednikom
Jožetom Škufco

tovalci pri delu z učitelji in drugimi strokovnimi delavci. Dokaj naporeno in ne preveč vabljivo je bilo sodelovanje z občinami in občinskimi ter drugimi izobraževalnimi skupnostmi. Posegi od zunaj so zadevali ob avtonomijo šolskih zavodov.

Leta 1995 je Vlada Republike Slovenije ustanovila samostojen javni Zavod Republike Slovenije za šolstvo "za opravljanje svetovalnih, razvojno-preučevalnih in drugih strokovnih nalog na področju izobraževanja." Svetovalci se v taki statusni vlogi posvečajo izključno strokovnim nalogam in delu z ravnatelji in strokovnimi delavci šol.

V naslednjih letih bodo pomagali načrtno spremljati uresničevanje prenovljenih učnih načrtov in z evalvacijo sproti ugotavljati dosežke in probleme.

- Katera so bila tvoja osebna vodila pri tem delu?

Delo smo koordinirali na republiškem nivoju in v enoti. Na šole smo odhajali predhodno najavljeni z obrazložitvijo ciljev obiska. Večina ravnateljev je z nami dobro sodelovala, saj smo imeli enake cilje in tudi delovne vloge se niso kaj dosti razlikovale. Z učitelji pa smo vzpostavljali dobre odnose na aktivih in seminarjih, še posebej pa na hospitacijskih srečanjih. Za hospitacije so vrsto let skrbele odlične učiteljice. Za tako vlogo pa so se morale strokovno in metodično veliko pripravljati. Imele so ogromno volje in velike uspehe. Potrjevanje teorije s prakso je bilo temeljno delovno vodilo za pedagoške svetovalce.

Srečanje šolnikov novomeške občine na Bazi 20 leta 1977; Jože Škufca tretji z desne

Za sodelovanje s šolami in drugimi institucijami sem se vedno solidno pripravljaj, skladno s cilji, pooblastili in pristojnostmi. Trudil sem se, da nisem svetoval na pamet. Učil sem se tudi iz dobrih zgledov, ki sem jih nemalo zaznal po šolah. Izhajal sem iz tega, da je šolsko področje organizirano zaradi otrok, učencev, dijakov in drugih udeležencev izobraževanja. Vsi, ki smo bili direktno ali indirektno odgovorni za doseganje čim boljših rezultatov, pa smo morali z delom dokazovati svoj del prispevka za skupno dobro šolo. Bil sem dosleden v svojih pogledih in zahtevah, kadar je šlo za zaščito pravic in dela mladine in pedagoških delavcev. Načelnosti v pedagoški službi ni nikoli preveč. Nova znanja pa odpirajo tudi nove poglede.

- *Pri obiskih vseh šol po Dolenjskem si "zrl v delavnico" številnih učiteljev. Kaj si zanimivega doživel, opazil, spoznal?*

Učiteljev nisem nikoli spravljal v predalčke. Vsak je bil svet zase, s svojimi lastnimi sposobnostmi, hotenji in problemi. To je bilo treba upoštevati tudi pri delu in razgovorih z njimi. Doživetij in spoznanj je bilo veliko, saj sem se z učitelji srečeval nad 27 let. Za celo knjigo bi se jih nabralo, pretežno svetlih in tudi kaj manj svetlih. Učitelji, ki so zaupali vase in v mladino, so bili praviloma bolj uspešni kot kolegi, ki so izražali pesimizem zaradi težkega dela in slabih plač. Ostrih ločnic seveda ni bilo, sta bila pa pola prepoznavna. Zadnji je bil maloštevilen.

Spodbujal sem izobraževanje in doizobraževanje, saj je bilo na šolah kar precej učiteljev z nedokončano pedagoško akademijo ali drugo kadrovsko šolo. Zavzetost za študij je postala mlahava tudi pod vplivom določil zakona o združenem delu, ki je dajal prednost delovnemu mestu, ne pa stopnji strokovne izobrazbe, ki mora biti v šolstvu nujen pogoj za začetek dela in za nadaljnjo uspešno strokovno rast. Na srečo so se nekateri učitelji rajši opredelili za študij kot pa za razlago določila nekega zakona, ki je podcenjevalo znanje, pridobljeno z diplomom. Učiteljeva avtoriteta se potrjuje in raste z njegovim znanjem in delom. Nikoli nisem mogel sprejeti posplošenega mnenja posameznikov, da so za slabe rezultate krivi predvsem učenci, dijaki. In nikoli nisem podvomil, da učitelj ne more doseči zaželenih ciljev. Usposobljenost in hotenje rodita uspehe.

Stvari, ki so jih učitelji na šolah uspešno potrdili, smo poskušali na strokovnih srečanjih ustrezno prenesti tudi v zavest drugih učiteljev, zlasti začetnikov, ne kot vzorce, ampak kot pobude za bolj učinkovito vzgojno-izobraževalno delo. Učitelji slovenskega jezika so bili učencem praviloma mentorji za dejavnosti, ki so izhajale ali se vsebinsko povezovala s tem predmetnim področjem. Učenca kot človeka, njegovo psihofizično rast in njegove probleme najbolje spoznajo učitelji materinščine, še posebej iz spisnih nalog, ustvarjenih v šolah ali doma. Zato so lahko ogromno prispevali k utrjevanju pozitivne samopodobe posameznih učencev ali dijakov. In zelo prav je, da se pri učiteljih slovenščine na predmetni stopnji spet upošteva čas, potreben za pregled in spremljanje pisnih izdelkov učencev. Učenci (in tudi starši) žele sprotne povratne informacije o tem, kaj je sprejemljivo in kaj je treba popraviti, izboljšati v njihovih zapisih. Pri tem pa ne gre samo za spoštovanje pravopisnih pravil, ampak predvsem za ustrezna vzgojna ravnanja in vrednotenja. Seveda bi morali biti za to povsod posebej zainteresirani tudi ravnatelji kot pedagoški vodje šol.

- *Se ti zdi, da namenja narod, ki se tako rad sklicuje na jezik in vanj odtisnjeno kulturo, dovolj skrbi za ustrezno mesto materinščine v izobraževanju (npr. načrten razvoj didaktike materinščine, skrb za kvalitetne učbenike - študijski dopusti za pisce itd.)?*

Odnos do materinščine je vprašanje naše zavesti in naše vesti. Občasno, zlasti ob šolskih reformah in pripravah, npr. slovenskega pravopisa, smo o jeziku zelo glasni in marsikaj obljublamo in terjamo. In ko gredo glavni viharji mimo, se umirimo in tudi stihija tu in tam opravi svoje. V javnih nastopih posamezniki tako trpinčijo svoj materni jezik, kot bi ga hoteli spraviti in pribiti na razpelo, čeprav je dejstvo, da je slovenščina tudi državni jezik. Taka dejanja prav gotovo

Ivan Gregorčič
"MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA
JE BILA DOLENJSKA
S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU"
Pogovor s šolnikom in urednikom
Jožetom Škufco

niso prav nič v sorodu s kulturo sporočanja. Na vprašanje o tem, ali dovolj odgovorno skrbimo za ustrezno mesto materinščine v izobraževanju, odgovor ne more biti brez kritičnih oznak.

V šestdesetih in v začetku sedemdesetih let je bilo o jeziku v javni (in šolski) rabi veliko povedanega, zlasti na posvetu v Portorožu; o tem obstaja zbornik, ki je z mnogimi predlogi in pričakovanji še vedno aktualen. Zdaj nismo več tako revni, da ne bi mogli plačati ljudi, ki bi slovenščino v šolah oborožili z ustreznimi učbeniki, drugimi gradivi in učnimi sredstvi. V gospodarstvu in na drugih področjih znajo (in morajo) vse izdatke za stvari, da nekaj lahko funkcionira, natančno predvideti in preračunati in noben bistven element ne sme biti izpuščen. Šolniki pa smo glede tega sramežljivi ali morda nedosledni; toda posledice, torej odgovornosti se kasneje redno obesijo na ramena pedagoških delavcev.

V strokovnem pogledu je o našem jeziku že mnogo dognanega in teh rezultatov smo lahko resnično veseli. Za posamezne stopnje zahtevnosti izobraževanja pa je treba teoretična spoznanja prevesti v didaktično razumljive in uporabne učbenike in učna gradiva. Na področju književnosti se po zaslugi didaktikov že kažejo zanimivi premiki, nalog pa je zelo veliko, za jezikovno področje pa bo treba tovrstne naloge pospešiti, najverjetneje s sodelovanjem teoretikov in praktikov. Takih zahtevnih projektov pa ne bo možno pravočasno uresničiti s strokovnjaki, ki so v svojih službah že do vratu obloženi z rednimi nalogami. Poleg tega je pisanje učbenikov izredno zahtevno intelektualno početje, zato v materialnem pogledu ne sme biti podcenjeno. Sicer je pa na Slovenskem lažje računati na kritike kot pa na pisce učbenikov.

Razstava Božidarja Jakca (prvi na desni strani) v Avli slovenici v Celovcu leta 1975; uvod v spremljajoči literarni večer dolenskih besednih ustvarjalcev, ki ga je organiziral Lado Smrekar, je imel Jože Škufca

- Verjameš, da je dovolj razvidnih znamenj, da zdajšnja prenova pouka materinščine ne bo ostala na pol poti, da bo torej ustrezno poskrbljeno za doizobraževanje učiteljev, za nove metodične modele, učbenike in učna gradiva, kar zahteva tudi ustrezno materialno in kadrovsko podstat?

V vseh šolskih reformah, kolikor sem jih do sedaj doživel in preživel, je bilo zame bistveno, ali bodo učitelji kot glavni akterji v šoli lahko uresničevali spremenjene in dopolnjene cilje in naloge v novih učnih načrtih. Tudi sprehodi po zgodovini našega šolstva pričajo, da so bile take zahteve izpostavljene vselej, kadar je šlo za to, kako novosti v šolskih programih spraviti v življenje. Do sedaj se navadno obljubljenost ni uresničilo, vsaj ne tako, kot je bilo verbalno zagotovljeno.

Prenova pouka slovenskega jezika je bila tokrat v preveč resnih rokah, da bi smela ostati v praksi prikrajšana. V prid temu govorijo tudi naslednji argumenti: Ministrstvo za šolstvo in šport pravi, da se je za večino potrebnih učbenikov (in učnih gradiv) prijavilo v glavnem dovolj strokovnjakov oziroma piscev. Uvajanje učnih načrtov in drugih novosti bo postopno, v začetku na manjšem vzorcu šol. Verjetno bodo za začetek prišla na dan tudi samo dobro dodelana poskusna gradiva. Populacija, ki bo prihajala na osnovno šolo, bo številčno precej manjša od dosedanje. Zato bo ponekod prihajalo do kadrovskih presežkov. Kadrovske šole pa zatrjujejo, da so oddelki za ustrezne smeri študija polno zasedeni. Strokovno izpopolnjevanje že zaposlenih učiteljev pa bo najprej zagotovljeno za tiste, ki bodo na šolah prej kot drugi začeli uvajati in uresničevati novosti, hkrati pa bo potekalo strokovno izobraževanje in izpopolnjevanje tudi za preostale učitelje. Pomembno vlogo pri soočenju teorije s prakso pa bodo imele študijske skupine.

Nenehno pa v šolah pogrešamo odgovoren odnos do slovenščine kot učnega jezika in učnega načela pri učiteljih drugih predmetov in pri nosilcih vseh dejavnosti in aktivnosti, ki se v šolah načrtno uresničujejo. Brez celovite odgovornosti do jezikovne kulture dandanes ne more biti uspešne šole.

Ne seminarji in aktivni ne študijske skupine ne bodo usposobili učiteljev do zaželenih in potrebnih stopnje. Potrebno bo še naporno njihovo samoizobraževanje. Prav je, da se ta nujnost v pripravah, ki ne bodo enkratne, tudi poudari. Pred leti sem bil na enotedenskem študijskem obisku na pedagoškem inštitutu v Budimpešti prav v času, ko so tudi Madžari temeljito prenavljali svojo osnovno šolo. Tudi zanje je bila glavna skrb, kako usposobiti učitelje za nove ali dodatne naloge. V povprečju so predvideli za učitelje tri do štiri študijske dneve. Za začetek seveda. Posebej pa so poudarjali samoizobraževanje učiteljev.

- Od leta 1983 pa do upokojitve si bil predstojnik organizacijske enote Zavoda Republike Slovenije za šolstvo v Novem mestu. Njegova vloga se je v dolgem obdobju tvojega dela na njem spreminjala. Kako uspešnost teh sprememb presojaš z distance, ki že gotovo omogoča določeno mero objektivnosti? Kdaj je ustvarjalna komunikacija med zavodom in ravnateljji ter učitelji najbolj delovala? Kdaj je bil učitelj najbolj avtonomen?

Ob prevzemu predstojništva sem imel ob sebi dobre kolege in uspešne svetovalce, in to Vinka Cirnskega, Vlada Čurina, Jožeta Petančiča, Nika Goloba, Vladko Škof, Cirilo Jazbec, Ano Lečevski in kasneje še Vlado Eržen, Jožeta Antoloviča, Metko Bračko in Jožeta Pavlišiča. Takrat je bil nadzor še pomembna sestavina delovnega načrta posameznika. Iz leta v leto pa je bilo manj nadzora in več dela z učitelji in ravnateljji. K takemu načinu dela sta nas vodila direktorja Peter Winkler in dr. Srečko Zakrajšek. Pred tem je bilo pomembno, kaj je o našem delu (zlasti) na podlagi letnih poročil menila oblast, kasneje pa je postalo pomembnejše, kako so naše svetovanje, razvojne in preučevalne naloge sprejemali v vzgojno-izobraževalnih zavodih. Zakrajšek je nadzorno vlogo zavoda kar sam ukini, toda vprašanja, potrebna nadzora, so ostala. Pri reševanju le-teh je z ravnateljji praviloma sodeloval predstojnik enote.

Čim manj je bilo nadzora in čim več strokovnega dela, pomemb-

Ivan Gregorčič
 "MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA
 JE BILA DOLENJSKA
 S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU"
 Pogovor s šolnikom in urednikom
 Jožetom Škufco

nega za šolnike, tem lažje je potekala komunikacija med zavodom oziroma enoto in šolami. Z ustanovitvijo študijskih skupin pa se je začelo tovrstno sodelovanje še bolj krepiti. In kdaj je bil učitelj najbolj avtonomen? Iz izkušenj lahko rečem, da je bil dober in uspešen učitelj, torej strokovno in pedagoško trden, avtonomen pri svojem delu v razredu pravzaprav vedno. Ne smemo pozabiti, da avtonomnost učitelja terja njegovo odgovornost. Torej, treba je vztrajati na avtonomnosti in zaupati v odgovornost. Dandanes avtoritete svetovalca ne krepi nadzorna vloga. Avtoriteta je njegovo strokovno znanje. Slednja kvaliteta pa na zavodu nikoli ni smela biti podcenjena.

Konec leta 1997 je enota Novo mesto izdala zbornik o kakovosti v izobraževanju (razmnožen v 90 izvodih). Prispevke je napisalo dvanajst vodilnih delavcev osnovnih in srednjih šol in dva pedagoška svetovalca. Na enodnevnem posvetu so jih avtorji predstavili svojim kolegom in kolegicam. Iz teh prispevkov je razvidno, kako pomembno in zahtevno je področje kakovosti, ki je ključno vprašanje vzgojno-izobraževalnega dela v šolah. Doseganje kvalitete bo v prihodnje glavna skrb in odgovornost šol in posredno služb, pristojnih za šolstvo.

Enota zavoda za šolstvo na Koroškem leta 1985

- Kakšni so bili kadrovski, finančni, prostorski, organizacijski pogoji za delo na OE Novo mesto?

Zavod RS za šolstvo (z organizacijskimi enotami vred) se v vsej svoji zgodovini s finančnim stanjem ni mogel pohvaliti, tudi zato, ker domuje kar na dvanajstih lokacijah v različnih predelih Slovenije. Glavni vir dohodka je prihajal iz državnega proračuna, ta pa do naše službe nikoli ni bil radodaren. Enote s terenskim delom do sedaj še niso imele službenih avtomobilov. Plače predstojnika in svetovalcev pa so bile in so bolj skromne kot na šolah. Zato so v tej službi pretežno vztrajali ljudje, ki so imeli in imajo afiniteto do strokovnega dela in svoje strokovne rasti. Pred tremi leti sem pristojnim predlagal, da dobi novomeška enota še svetovalca za družboslovje in naravoslovje. Ob prvih realnih možnostih bo treba temu prisluhniti. Sicer pa pridobi enota na podlagi razpisov (če so odobreni) praviloma strokovno dobro usposobljene svetovalce. Nad 30 let je naša služba gostovala v skromnih in utesnjenih prostorih stare občinske hiše na glavnem mestnem trgu. Več let sem se vztrajno prizadeval za boljše prostorske možnosti. Leta 1995 smo se končno preselili v novo oziroma prenovljeno stavbo, kjer je tudi center za izobraževanje vzgojiteljev, učiteljev in ravnateljev.

- Ob 40-letnici Zavoda za šolstvo RS ste na novomeški enoti izdali zbornik. Kakšen je bil njegov namen?

Leta 1996 je Zavod Republike Slovenije za šolstvo praznoval 40-letnico obstoja, posredno pa je to veljalo tudi za organizacijske enote, saj brez služb za šolstvo na terenu nobena višja institucija ni mogla posegati v šole in njihova okolja. Odločitev, da ob tem jubileju pripravi enota samostojen zbornik, je bila popolnoma prostovoljna, od nikogar vsiljena. Treba je bilo opraviti tri glavne naloge: napisati prispevke, zbornik urediti in za njegov izid pridobiti denar (tega zavod tudi tokrat ni imel). Nad 50 piscev je oblikovalo prispevke, zbornik je uredil uredniški odbor pod vodstvom predstojnika enote, ki je pridobil tudi sponzorje za plačilo izida publikacije. Natančnejši podatki o vsem tem so zapisani v zborniku 40 let za boljše šolstvo. Enota ima na zalogi še nekaj izvodov te knjige.

Zgodovino, tudi šolsko, spoznavamo zato, da se iz nje učimo in da ne mislimo, da se je vse začelo z vstopom posameznikov v areno življenja in dela. In tudi zato, da ugotovimo, da v preteklosti ni bilo vse črno in ne vse idealno. Ena glavnih ugotovitev je bila, da smo zgodovino šolstva precej zanemarili in da je omenjeni zbornik napravil samo skromen korak v smer skromne osvetlitve dogajanj na področju šolstva v povojnem obdobju. Pisanje zgodovine šolstva na Dolenjskem z Belo krajino in v Posavju bi bilo tudi veliko kulturno dejanje. Preveč pomembno izobraževalno, vzgojno in kulturno poslanstvo so šole v preteklosti opravile, da bi jih smeli zanemariti. Iz roda v rod duh išče pot - in to smemo brez pridržkov trditi za šolska žarišča, potrjevana skozi čas. Mnogo podeželskih šol je bilo tudi ukinjenih.

- Bi se potrudil in ocenil razliko med - recimo mu socialističnim in zdajšnjim konceptom šole: od predmetnikov in mesta posameznih predmetov v njem, preko pravic in dolžnosti učencev, staršev do nagrajevanja (napredovanja) učiteljev?

Šola je strokovna, pedagoška, vzgojna in kulturna ustanova. Zanj morajo biti pripravljeni različni dokumenti, med katerimi so najpomembnejši zakonodaja, pravilniki, programi, predmetniki in učni načrti z opredeljenimi cilji in izbranimi vsebinami, izpitni katalogi itd. Ob prenavljanju se te sestavine v vsebinskem in strokovnem pogledu posodablja, in sicer tako, da so novi izdelki močno zazrti, opredeljeni tudi za prihodnost, danes s pogledom v tretje tisočletje. Pomembno je vedeti, da se pri nas trenutno prenavlja šolstvo vse od vrtcev, osnovnih in srednjih šol, torej do univerzitetnega izobraževanja. To je utemeljeno, tudi nujno, hkrati pa izredno zahtevno. Največ novosti prinaša zasnova nove devetletne osnovne šole. Iz vseh predmetnikov so izpadli ideološko obarvani predmeti in to je in bo dobro, dokler bo ostalo tako, kot je. Dosedanji predmetniki so bolehali tudi zato, ker je bilo v njih preskromno število ur za materinščino. Zdaj je stvar glede tega evropeizirana in bodoče raziskovalne primerjave o učinkih pouka materinščine bodo imele trdnjše osnove za posploševanje primerjav. Urni seštevki za druge predmete in področja pa so se določali ne po konsenzni, ampak po kompromisni poti, torej podobno, kot se take stvari rešujejo v drugih šolskih sistemih, saj pri sprejemanju predmetnikov z nemalo različnimi predlogi, pogledi, pričakovanji in željami ni mogoče računati na čudeže. Ustreznejše mesto so v predmetnikih dobili tudi tuji jeziki. Šolsko področje mora upoštevati učence in predvsem to, koliko so lahko dnevno in tedensko z

Ivan Gregorčič
"MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA
JE BILA DOLENJSKA
S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU"
Pogovor s šolnikom in urednikom
Jožetom Škufco

rednim poukom na različnih ravneh zaposleni v šoli in doma. Razen povedanega zlasti predmetnik za osnovno šolo ni doživel sprememb. Novost pa so izbirni predmeti z bogato ponudbo za zadovoljevanje potreb in interesov učencev.

Novosti so tudi v podzakonskih aktih, v pravilnikih. Pravilnik o pravicah in dolžnostih prinaša nekaj novosti, novih pogledov in zahtev v šolski rabi, ogromno pa je v njem določil iz bivših pravilnikov, toda napak ravna z njim v okoljih, kjer berejo in uporabljajo določila v odlomkih, izolirano od razumevanja celote. Enako velja tudi za pravilnik o preverjanju, ocenjevanju in napredovanju učencev. Šola je resna delovna ustanova, predvsem odgovorna za napredek in vsestransko varnost učencev, zato je treba na podlagi zapisanih pravil vzpostaviti v šoli režim, v katerem bo učenec čutil varno okolje in motiviranost za sodelovanje v vzgojno-izobraževalnem procesu. Starši imajo vrsto možnosti za tvorno sodelovanje s šolo. Kjer je sodelovanje okrnjeno ali preskromno, so za tako stanje odgovorni tako starši kot šolniki. Zaupanje kot pogoj za sodelovanje pa ne nastane čez noč in ne samo po sebi. S svojo pedagoško naravnostjo in modrostjo pa lahko v šolskih okoljih marsikaj premikajo na bolj ravnateljski šol. Pravzaprav je to njihova primarna vloga in nezamenljiva odgovornost. Če je potrebno, se lahko določila pravilnikov v korist uspešnejše šole tudi spreminjajo in dopolnjujejo.

Končno so šolniki dobili možnost za strokovno napredovanje in nagrajevanje. Vse tri stopnje napredovanja (mentor, svetovalec in svetnik) so se v pedagoškem tisku in na ožjih posvetih pojavljale že pred 30 leti. Uspešnejši naj dosegajo zaslužena napredovanja, ki nimajo samo materialnih konsekvenc (te so skromne), ampak so v kontekstu tega predvsem pomembne moralne satisfakcije. Napredovanje v razrede pa sistem napredovanja v nazive dobro dopolnjuje. Kriteriji za napredovanja so rezultati dela.

Slavnostno prireditev za 90-letnico
Srednje kmetijske šole Grm - Novo
mesto je pripravil Jože Škufca; na kon-
cu v kleti na stari šoli na Grmu

- Kaj meniš o zahtevah nekaterih po večji vzgojnosti šole?

Vzgojnosti šole si ni treba izmišljati, ta je in praviloma uspešno funkcionira. To je dobro, spodbudno, vredno zaupanja. Nekoč sem za javnost zapisal, da vzgoje in vzgojnosti ni nikoli preveč, kot ni nikoli preveč kvalitetnega uporabnega znanja in usposobljenosti za (samostojno) pridobivanje dodatnega znanja, kapitala za življenje in delo. Mislil sem na vzgojo v šoli in na vzgojo zunaj šole. Zakaj? V 2. členu Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja so izčrpno opredeljeni cilji sistema vzgoje in izobraževanja v naši državi.

Torej ni res, da je naša šolska zakonodaja podcenila vzgojo. Vzgojne cilje je treba poznati in uresničevati, in sicer najprej zelo odgovorno v družini, ta ne more in ne sme biti pod vprašajem, saj je primarna, človeško najbolj sugestivna in sprejemljiva, nato v vrtcih, šolah, domovih in povsod tam, kjer so ljudje in institucije za to direktno ali indirektno odgovorni. Vzgoja v šolah ni nekaj, kar se udejanja in prehaja v zavest in ravnanje mladine mimo izobraževanja. Primernih vsebin je pri vseh predmetih in dejavnostih ogromno, tako da noben izobraževalni korak ne more mimo vzgojnih prizadevanj in nalog. Temeljne in vse druge vzgojne vrednote se lahko udejanjajo v zavesti drugih le z zgledi, potrjevanji. V nasprotnem primeru se prehitro razblinijo in razvrednotijo. Vzgoja za strpnost med ljudmi se na primer zelo težko "prime", ker jo nemalo zgledov prikazuje v drugačni luči. Prometna nekultura kar tekmuje, kdo bo, ne glede na posledice, bolj nekulturen. Manjšina ogroža večino. Nekateri se ukrotijo samo z represijo. Za premalo učinkovito zdravstveno vzgojo ne more prevzeti odgovornosti vrtec ali šola, saj v teh okoljih ne manjka pozitivnih naporov, diskvalificira pa se zunaj teh ambientov. Različne zasvojenosti se ne spočenejo v šolskih razredih in tudi težka depresivna stanja se prvenstveno ne pobudijo pod šolskimi krovi. Šola je in mora biti v takih in podobnih primerih dejavnik, ki odgovorno pomaga utirati pot trajnim vzgojnim vrednotam in sanirati vzgojne primanjkljaje, ki nastanejo zunaj šolskih okolij.

Na račun uničevanja zdravja in vzgoje mladih generacij naj nihče ne polni blagajne, ne s filmi z vsebinami nasilja in ubijanja in ne z različnimi snovmi za lažja in težja zasvajanja. Le kje je skrb in odgovornost družin, če se mladi ob poznih večernih urah nekontrolirano potikajo zunaj svojih domov? Cesta ni še nikogar vzgojila!

V vzgojno-izobraževalnih zavodih se bodo še naprej odgovorno in celovito udejanjale vzgojne naloge in se potrjevali vzgojni cilji. Iz povedanega pa sledi, da je treba uresničevati in tudi pričakovati večjo vzgojnost pri odgovornih in soodgovornih zunaj šolskega prostora. Resnici na ljubo pa je treba na glas povedati, da je mnogo mladih vzgojno varnih v domačih okoljih, pa tudi to, da imajo vsi mladi pravico biti varni in zaščiteni pred nedobrohotnimi posegi. Po spolzkih tleh nevarno drsi!

- Po raziskavah javnega mnenja je pri nas stopnja zaupanja v institucijo šolstva zelo velika oz. največja, čeprav bi se včasih iz kakšnih stalnih kritičnih glasov dalo predvidevati drugače. Glede na to, da si šolstvo opazoval z različnih delovnih položajev oz. z različnih zornih kotov v daljšem časovnem obdobju, si zagotovo kompetenten, da o dejavnosti oz. o ljudeh, zaposlenih v njej, izrečeš neko splošno oceno.

Take ugotovitve me ne presenečajo. Če bi bile drugačne, nenaklonjene šolski sferi, bi moral korigirati tudi svoje mnenje. Šolstvo je institucionalno dobro urejeno in se nenehno izboljšuje. V zadnjih tridesetih letih se je kadrovsko in materialno okrepilo, kar je povzročalo in omogočalo še solidnejše uresničevanje nalog. Najpomembnejše pa je to, da so se prosvetni delavci intenzivno prizadevali za svojo nenehno strokovno rast, kar je dvigalo avtoriteto posameznikov in institucij na šolskem področju. Delo v šolah je pravzparav dnevno izpostavljeno javni presoji. Komunikacija med starši in šolo se krepi, solidni so vzgojno-izobraževalni rezultati, ne glede na to, da z doseženim v

Ivan Gregorčič
 "MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA
 JE BILA DOLENJSKA
 S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU"
 Pogovor s šolnikom in urednikom
 Jožetom Škufca

Udeleženci s Koroškega z učitelji in
 mentorji na jezikovnih počitnicah v
 Novem mestu julija 1993; vodja Jože
 Škufca zadaj na desni strani

šolstvu nikoli ne moremo biti zadovoljni. Šolstvo je največje slovensko "podjetje" z zelo odgovornimi nalogami, ki postajajo ob prenovitvenih procesih še bolj jasne in zahtevne. Da je javno mnenje takšno, kot je, je zaslužno priznanje vsem, ki so prispevali svoj del rezultatov za tako solidno oceno. To je vsekakor prijetna spodbuda in hkrati zaveza, da se bodo takšna in podobna mnenja krepila tudi v prihodnjih letih, seveda v interesu kakovostne šole.

- *Ukvarjal si se tudi z jezikovnimi počitnicami.*

Spomladi leta 1989 sem se zavzel, da smo se s Krščansko kulturno zvezo iz Celovca dogovorili za jezikovne počitnice v Novem mestu, in sicer za otroke šolarje koroških Slovencev onstran Karavank. Nužej Tolmajer, tajnik omenjene zveze, je pred tem kar nekaj časa iskal zanje primerne partnerje, v Ljubljani in drugod, toda brez uspeha. Pridobil sem sodelavce in okolje in gibanje je steklo. Prepričani smo bili, da delamo nekaj pomembnega, koristnega. Otroci so se učili slovenščine s komunikacijo v živo. Stanovali so z vrstniki posamič v družinah in ta način učenja jezika je bil najuspešnejši. Ob tem pa je tri tedne potekala še organizirana jezikovna vzgoja. Za njeno bogatitev pa je bila organizirana še vrsta dejavnosti.

Vztrajal sem pet let brez dopusta, saj je bilo treba tri tedne skrbeti za potek organiziranega dela, vsaj teden dni prej in toliko po končanih jezikovnih počitnicah pa je bilo potrebno za pospravo, kot so radi rekli Korošci. Važno je, da so pod mojim vodstvom našle svoj profil in se potrdile. Kako so bile jezikovne počitnice organizirane, pa pričajo bilteni. Vsako leto je namreč v obliki celovitega poročila z lično likovno ureditvijo izšel poseben zvezek. Ti bilteni so dokaz, kdo je kaj počel in kako smo delali. V tistih letih sem bil nekajkrat na Koroškem. Čudovita dežela z bogato zgodovino in kulturno dediščino! Avstrijski šolski sistem pa me ni posebej pritegnil. Le na področju poklicnega šolstva sem ugotovil nekaj dobrih izpeljav v praksi.

Zelo rad sem sodeloval tudi pri organizaciji in izvedbi seminarjev za učitelje, ki učijo slovenščino v zamejstvu, v Argentini, Avstraliji in še kje. Takih seminarjev in strokovnih srečanj na Dolenjskem in v Posavju ni bilo malo. Pa uspešno smo jih absolvirali.

Veliko sem sodeloval s šolami in drugimi institucijami, ki so prevzele odgovornost za vzgojo in izobraževanje begunskih otrok s Hrvaške ter Bosne in Hercegovine. S temi človekoljubnimi dejanji smo lahko vsi sodelujoči resnično zadovoljni.

- *Kakšne asociacije ti vzbudi beseda Rast, napisana z veliko začetnico?*

Najprej se mi v predstavi pojavi pismo oziroma zapisnik uredniškega odbora Samorastniške besede iz Trebnjega, in to konec leta 1988. V njem je bilo rečeno, da bo trebanjska revija prenehala izhajati

ti in da bo ustanovljena nova revija s pokrajinskim obsegom, s sedežem v Novem mestu. Predlagan je bil tudi glavni urednik bodoče revije in presenečeno sem ugotovil, da gre za moje ime. Kasneje je bil imenovan iniciativni odbor in med njegove člane so bile porazdeljene pripravljalne naloge.

Druga miselna zveza se oživlja v zvezi z naporom, ki sva ga s Severinom Šalijem vložila v iskanje imena za revijo. Kup kombinacij in možnosti je ležalo na mizi. Severin je zmajeval z glavo, slinil prst in kadil, nenadoma pa je prišel na dan s predlogom, naj bo Rast (iz Samo(rast)niške besede). Zadovoljna sva bila z imenom; meni pa je ostala dolžnost, da oblikujem še vsebinsko oznako za revijo.

Da naj bo to "revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja", sem dal v pretres sociologu Janezu Slapniku. Kar nekaj časa je trajalo, preden je odgovoril, da soglaša. Tako je šla spet ena skrb mimo. Franci Šali in Nataša Petrov sta napravila spisek z imeni potencialnih sodelavcev revije. Mukoma sta našela nekaj nad 20 imen. Tedaj sem bil prepričan, da je to veliko. Kasneje pa je število sodelujočih naraslo, da prvega skromnega izbora posebej nismo več omenjali. Najbolj prijetno pa mi je bilo, ko sem zagledal godno prvo številko, s trto kot simbolno naslovnico. Za njen izid je finančno poskrbel predvsem Janez Slapnik, tedanji direktor Tiskarne. Nič denarja ni bilo za honorarje. Še danes mi je nerodno, ko se spomnim, da sem prve sodelavce prosil, naj se plačilo za prispevke odpovedo.

In še zadnja sentenca, vezana na Rast, pisano z veliko začetnico. Z likovnim urednikom Lucijanom Reščičem sva izid prve številke, ki se je zgodil 8. februarja 1990, praznovala pozno v noč. Danes bi težko zatrdil, kdaj sva se razšla, in nikoli nisem vprašal prijatelja Lučka, kdaj je tisto noč prišel pod domačo streho.

Da, Trebanjci imate ob Slapniku nedvomno glavne zasluge, da se je Rast pojavila in ukoreninila.

- Kaj ti je pomenilo urednikovanje pri reviji, ki s to številko prehaja v deseto leto izhajanja?

Vodenje uredništva sem prevzel, ne da bi imel za to kakšne izkušnje in zlasti na začetku sem o tej vlogi veliko razmišljal in moral sem biti kdaj pa kdaj pri urednikovanju tudi učenec. Težo začetnih težav in odgovornosti sem si sčasoma vsaj malo omilil, saj je bil uredniški odbor dobro izbran, delaven, kooperativen. Za prvo številko sem napisal uvodnik z naslovom Naj raste Rast! V njem sem razložil vsebinski in idejni koncept revije in še danes sem z njim zadovoljen. Marca 1990 smo v Književnih listih prebrali odmev na prvo številko. Avtor P(eter) K(olšek) mu je dal naslov Oj, rasti Rast. Ob spodbudnih besedah pa so bile med vrsticami prikrite tudi misli z rahlim nezaupanjem o nadaljnji usodi Rasti. Posebej je bila apostrofirana napoved, da bodo reviji tuji apriorizmi vseh vrst. Vsem nadaljnjim prerokovanjem, da bo revija slejkoprej propadla, smo se upirali tako, da smo delali iz leta v leto boljše izdelke. Revija me je bogatila in z delom sem ji hvaležno vračal svoje skromne moči. Zanj sem širil krog znancev in prijateljev in najbolj prijetno mi je bilo, ko smo na naslov uredništva prejeli sicer redka sporočila bralcev s pohvalami za to kulturno početje. Sam, brez uredništva pa za revijo ne bi mogel napraviti niti enega samega uspešnega koraka.

Nič neprijetno mi ni, da sem prav vse zaslužno vedno pustil v Rastini blagajni, saj je reva zelo pogosto prazna. Vedno sem se

trudil, da sem naloge za revijo, ki jih sploh ni bilo malo, opravil v prostem času.

- Kateri so (bili) po tvojem mnenju ključni problemi, kateri najpomembnejši dosežki revije?

Revija se je v materialnem pogledu porodila tako rekoč iz nič. Bilo je veliko volje, hotenj in iskanj; kdor išče, tudi najde. Na srečo smo imeli ob sebi Janeza Slapnika, zavzetega človeka za kulturo, in ob njem Staneta Pečka, predsednika sveta revije. Brez poguma in upanja, da bo po prvih številkah bolje, bi vse skupaj ostalo le pri načrtih. Problem financiranja revije pa se je razpotegnil tudi v naslednje letnike in šele pred dobrimi tremi leti se je nenehna finančna kriza omilila, ker je bilo možno računati na bolj redna in večja sredstva. Republiška sredstva zanjo pa so bila skromnejša kot za tako imenovane republiške revije, čeprav je Rast prav tako odgovorno in tudi uspešno opravljala slovensko kulturno poslanstvo. Revija se v nekaterih predelih širše regije v tem delu Slovenije (še) ni uveljavila tako, kot je bilo predvideno in napovedovano v takratnem uredniškem odboru.

Vsekakor je najpomembnejši dosežek ta, da se je revija spočela, porodila in da raste že deseto leto. In to uspešno, kakovostno, saj so ji za to glavno jamstvo ustvarjalci iz širokega pokrajinskega in širšega slovenskega kulturnega zaledja.

- Se ti zdi, da je revija zrasla v tisto, kar je bilo od nje pričakovati in da ustrezno odslikuje sodobni duhovni utrip pokrajine in ga integrira z nacionalnim?

Vsekakor. Od začetka se uresničuje to, kar smo predvideli in načrtovali. Seveda se ni samodejno nič premaknilo. To najbolj vemo tisti, ki smo bili pri stvarih in dogajanjih zraven vse od začetka. Danes so pri reviji taka imena še Nataša Petrov, Lucijan Reščič in Ivan Gregorčič. Sam sem se posebej zavzemal, da so sodelavci revije postali tudi rojaki, živeči in pišoč v zamejstvu ali drugod po svetu, tja do Avstralije. Brez pretirane skromnosti smemo trditi, da ima Rast že močno prepoznaven značaj pokrajinske in slovenske revije. Na tej poti naj tudi vztraja. Tako ne bo izgubila ali zasenčila svojega ustvarjalnega naboja in ne svojega pluralno zasnovanega vsebinskega profila.

- Jože, življenje in svet se spreminjata: kaj bi od nekoč ohranil, če bi mogel, katerih sprememb si vesel, kaj bi še spremenil?

Kar je bilo, je izročeno v objem zgodovine. Le-ta pa ne sprejema nobenih potvorb, ne olepševalnih in ne očrnenih. Ostali so spomini na dobro in slabo. Najbolj grobo me je zaznamovala vojna, zato bi, če bi imel čudežno moč, na mah ukinil in prepovedal vsa vojna žarišča in ustoličil pravice za vse ljudi do življenja brez strahu, za kruh in dostojanstvo. Če pa se preselim v stvarna razmerja in razmišljanja, potem bi se še naprej zavzemal za uspešno funkcioniranje šolskega sistema v vseh segmentih in z vsemi sprejetimi zahtevami. Prvo besedo bi še naprej dajal stroki in ljudem, ki znajo misliti pedagoško utemeljeno in tudi s srcem. Za nas, ki živimo na slovenskem koščku sveta, je najpomembnejše, kako ravnamo in kako bomo ravnali s svojo pametjo. To je naše največje bogastvo in po tem kapitalu bomo doma in v svetu najbolj prepoznavni. Takoj za tem pa je pomembno umno ravnanje z našim naravnim in kulturnim bogastvom.

Ivan Gregorčič
 "MOJA ČLOVEŠKA INICIATIVA
 JE BILA DOLENJSKA
 S SREDIŠČEM V MALEM LIPJU"
 Pogovor s šolnikom in urednikom
 Jožetom Škufco

V zvezi s šolsko prenovo na tej ali oni stopnji v šolskem sistemu me ne motijo kritike, ki imajo namen stvari izboljšati, nasprotno, sprejemam jih kot nujne, pač pa ne morem soglašati z apriornimi mnenji, da bo šola po novem slabša od dosedanje. Ker ne morem verjeti takim napovedim, se opiram na mnenja oziroma argumente strokovne večine. Z nekaterimi deli prenove sem se do nedavna tudi sam ukvarjal. Rad bi pa povedal, da se v šolstvu (že od nekdanj) predlagane novosti (tudi s prenovami) v praksi z rezultati počasi potrjujejo in premikajo. Seveda ni to naša posebnost. Šolske prenove prihajajo na dnevni red tudi v drugih državah. Ne bi mogel trditi, da se pri nas do tokratnih sprememb obnašamo manj odgovorno, kot je tovrstna praksa v razvitejših šolskih sistemih.

Jože Suhadolnik, predsednik Izvršnega sveta občine Novo mesto, izroča Jožetu Škufci Trdinovo nagrado, 1984

- Tone Pavček za Novo mesto v svoji istoimenski pesmi pravi: "To mesto je moje mesto, čeprav ga ne ljubim." Kakšno je tvoje občutnje in videnje mesta, v katerem si preživel in predelal večino življenja?

Moje vraščanje v Novo mesto in njegovo okolje ni bilo ne premočrtno niti enostavno. Od začetka gimnazijskega študija na višji stopnji sem spoznaval, da sem tod priseljenec, tujec. Še bolj nesproščenega sem se počutil v Ljubljani, saj mi je bila ta emonska naslednica vse-skozi tuja zaradi neke (nepojasnjene) vzvišenosti, ubijajoče megle in dolgočasje. Počasi pa mi je Novo mesto postajalo vse bolj simpatično. Pogosteje sem zahajal vanj, spoznaval njegovo preteklost in se soočal z utripi sodobnosti, ki so hitro spreminjali njegovo podobo, in se končno v njem ustavil. Nobenega drugega mesta si v Sloveniji za življenjsko pribežališče in zatočišče ne bi mogel izbrati. O tem sem veliko razmišljal ob nekaj ponudbah, da bi se službeno premaknil kam drugam v Sloveniji. Sploh pa ne bi mogel živeti v izseljenstvu ali zdomstvu. Po nekaj dneh bivanja v tujini sem si vedno zaželel dolenjskega ognjišča. Dolenjska metropola je postajala dinamično mesto in v njem zame ni bilo ne delovnega ne kulturnega dolgočasje. Ob rednem delu so mi nekoč določili še skoraj enoletno ravnateljjevanje gimnazije, kar sem hote opravil, brezplačno, čeprav se mi je sleherni delovnik podaljšal pozno v noč.

Levo: doma leta 1965

Desno: Doma v Malem Lipju, 1982

Spodaj: Z vnukom Danielom in hčerko Vlasto septembra 1994

Malemu Lipju, moji srčiki plahe in tudi okradene mladosti, pa nikoli nisem obrnil hrbta. Tam sem bil dobesedno doma nešteto krat v vlogi zadovoljnega kmeta. Dejansko je moja človeška iniciativa bila Dolenjska s središčem v Malem Lipju. V Novem mestu pa sem se udomil in udomačil. V njem mi je življenje naklonilo kup radosti, pa tudi stresi me niso obšli. Za namenska srečanja sem imel družbe in družbice. Če Dolenjec ne zna živeti po dolenjsko, potem je z njim nekaj narobe. Toda pride čas, ko postaja glavni gospodar teža nabranih let in ko družbe in družbice postajajo manj številčne in manj živahne.

Hrepenenje pa nenehno sega po dosegljivem in nedosegljivem. Resnica pa je vedno podobna samo resnici, ki se ji pravi življenje. To pa ne pozna usmiljenja. Zato je dobro v sebi nositi vsaj malo donkihotskih pričakovanj.

BOŽIDAR JAKAC

LASTNA PODOBA
olje, 1974, 60 x 45 cm

Jožef Matijević

UMETNIK Z JASNIM POGLEDOM NA DOMAČIJO IN SVOJ LASTNI OBRAZ

Ob stoletnici rojstva slikarja in grafika Božidarja Jakca

Umetnostni zgodovinarji in kritiki razvrščamo likovne ustvarjalce in njihovo delo - več ali manj v skladu s stroko - v konvencionalne kalupe in jih kot potovalne kovčke oblepimo z nalepkami različnih slogovnih, motivnih, simbolnih in vsebinskih opredelitev, ob tem pa z nezanosno lahkotnostjo pozabljamo, da je ustvarjalec živ organizem, da je sleherni umetnik povsem avtonomna in svobodna osebnost in kot človek enkrat in neponovljiv v vseh stopnjah svojega življenja od začetka do konca, od rojstva do smrti. Po stari, ustaljeni navadi je umetnostnozgodovinska stroka tudi Božidarja Jakca - enega naših največjih ustvarjalcev, ki se je v našo nacionalno likovno umetnost neizbrisno zapisal s svojim gigantskim opusom - opredelila kot učenca impresionistov pa za ekspresionista in romantičnega realista, za nežnega lirika in človeka, ki je prvi med slikarji odkril Dolenjsko, do mojstra bleščečegladke estetske forme, za očeta slovenske grafike, najboljšega slikarja pastelnih podob, izvrstnega oblikovalca poštnih znamk, natančnega dokumentarista, po človeškem značaju pa za lirično mehkega Dolenjca in stvarno trdega Kraševca. Tudi v umetnostno izjemno bogati renesansi ni bilo na pretek takšnih ljudi, ki bi bili kot "uomo universale" povsod prisotni in pričujoči, zato pa še toliko manj v slovenskem likovnoumetnostnem prostoru, ki vse do sedaj ni premogel tako vsestransko uveljavljenega umetnika, kot je bil Božidar Jakac, ki mu starši - ne vedoč, kaj mu bo namenila življenjska usoda, niso mogli izbrati bolj posrečenega krstnega imena, kajti k "božjemu" daru naravne nadarjenosti mu je bila v zibelko položena še izjemna delovna vnema in zanesenjaštvo. Če parafraziramo Župančiča "Veš, slikar, svoj dolg?", potem ga je mojster Jakac s svojim žlahtnim delom več kot izdatno poravnal, saj mora biti umetnik močan, da stori, kar je dolžan storiti, dvakrat močan, da naredi več, in dobrotljiv silak, da s svojim delom resnično obogati ljudi. Zato je bil že v času svojega življenja deležen slave in časti, kot jo doživijo le redki izbranci, postal je živa legenda, njegovo ime pa sinonim za slikarja umetnika. Jakca kot ustvarjalca in kot človeka ni mogel nihče prezreti in ostati ob njegovem umetniškem delu ravnodušen, saj so mu - kot najbolj znanemu, najplodovitejšemu, najuniverzalnejšemu in povsod najbolj prisotnemu slikarju, grafiku, ilustratorju, risarju, scenaristu in svetovnemu popotniku, pa tudi kot udeležencu narodnoosvobodilnega boja in visokošolskemu učitelju - izkazovali spoštovanje tako kronane glave kot predsedniki, stanovski kolegi, literati in glasbeniki, elita družbe in tisti s socialnega obrobja, kar dokazuje, da je tudi njegova umetnost bila in je vseobsegajoča. Po drugi strani pa je bil v enaki meri deležen jedke zavisti, žolčnega obrekovanja in uničujoče kritike. Med kladivom in nakovalom javnega mnenja in stroke, medijskih kampanj in režimskih manipulacij je Jakac dosledno ostal zvest svojim življenjskim načelom in svojemu umetniškemu poklicu, ki ga je zavestno sprejel v pravem biblijskem pomenu besede in se mu ni

nikoli izneveril. V skladu s svojim značajem je ohranil svoj osebni, tisti tako jakčevsko razpoznavni izraz, svojo specifično likovno izpovednost in neokrnjeni umetniški ego, ki ni bil nikoli izrazito revolucionaren, zato pa nas še danes preseneča s svojo vrhunsko kvaliteto. In to je tisto, kar je v svetu umetnosti edino tehtno in odločilno.

V upodabljaljoči umetnosti in v umetnosti nasploh bomo le izjemno redko našli primer, kjer bi se med ustvarjalcem in njegovim domačim okoljem - natančneje njegovim rodnim mestom - spletla tako tesna in pristna navezanost kot med umetnikom Božidarjem Jakcem in Dolenjsko z Novim mestom. Iz umetnikove pristne in iskrene ljubezni do rodnega mesta so nastale podobe, ki specifično opredeljujejo Jakčevo umetnost skozi njegovo celotno ustvarjalno pot. Še zlasti v obdobju, ko je opustil zgodnje impresionistične vzore in se izvil iz objema mladostnega ekspresionizma praških let, ki je trajal do slikarjevega prvega potovanja v Združene države Amerike. Pot v Ameriko je zanj pomenila dobesedno slovo od mladosti, po vrnitvi v domovino pa je tudi duševno dozorel, saj je v boju z neizprosno življenjsko resničnostjo postal zrel mož s samosvojim, natančno izoblikovanim življenjskim nazorom, prežetim s klasičnim humanizmom. K takšnemu značaju se je skladno podal njegov v mladostnem zorenju sicer odmaknjeni, vendar nikoli pozabljeni z romantiko prežeti realizem, s katerim so zaznamovana vsa njegova kasnejša dela. Lirično občuteni krajinski prizori, naslikani pretežno v pastelni tehniki, so postali kar nekakšen sinonim za likovno upodabljanje Dolenjske, njihov vpliv med dolenjskimi slikarji pa je še danes močno prisoten.

Da je Jakcu mehkoba blago vzvalovano in lirično občutene rodne pokrajine resnično zlezla pod kožo in da se je z njo povsem poistovetil in postal njena poosebitev, ne dokazujejo le dolenjski z duhom kraja (*genius loci*) prežeti motivi kot izraz globoke povezanosti umetnika z rodno pokrajino, z njeno duhovno preteklostjo in aktualno vidno podobo, temveč tudi druga dela, saj je ta duh regionalnega značaja preveval umetnika vselej in povsod in tako značilno zaznamoval njegov celoten ustvarjalni opus. "Vse skrivnostno in neznano v tujih deželah žene človeka v svet. Po mladostnih čudenjih in blodnjah spoznaš naposled te to, da je vse novo prineslo na eni strani razočaranje, na drugi pa najvažnejše, to je spoznanje in vedno bolj čist in jasen pogled na domačijo in svoj lasten obraz. Prav ta osvežitev in odmaknjenost od doma prinese globlje občutje lastne svojstvenosti. Napačno je mnenje, da mora slikar priti iz območja tujih krajev in vtisov popolnoma spremenjen, to bi pomenilo le odtujitev samemu sebi. Nove oblike pokrajin in barve so le obleke notranjega razvoja v območju impulzov, nikakor pa izpreminjanje. Kako smešna je misel, da bi zaradi tega, če delaš v Ameriki, delal po ameriško, ali v Parizu po francosko ali celo na Japonskem po japonsko. Če vzamemo primer Gauguina, je on kljub vsemu pretvarjanju v tahitskega domorodca ostal vedno v svojem bistvu le Francoz. On je pod mogočnim impulzom novega fantastičnega sveta, ki ga je vzljubil, le dopolnjeval in izoblikoval svojo, vendar čisto francosko osebnost. Vsem onim, ki zahtevajo od mene, da bi izčrpno podal tuje kraje - kamor mo je zanesla pač usoda - lahko povem le to, da le domačin lahko polnovredno in izčrpno zajame svojo zemljo, in še ta ima težave in dolgo pot iskanja. Jaz pa sem vse te tuje pokrajine gledal s svojimi, "dolenjskimi" očmi in občutjem, in to premnogokrat pod zelo težkimi okoliščinami, pa naj

bo v časovnem ali klimatičnem oziru, da ne omenjam še drugih težkoč. Ali naj je recimo zaradi tega, ker izgleda popolnoma tuje, nam nepravilno zamišljena evropska pokrajina, ki jo je slikat Japonec, manj vredna umetnina, ker je pač gledal Evropo z japonskimi očmi, da rabim ekstremno primero.”

V tem odlomku iz kratkega intervjuja, ki ga je njegov stanovski kolega Miha Maleš objavil v reviji Umetnost leta 1936, je Jakac tudi ustno potrdil, da je Dolenjska z njegovim Novim mestom vir umetniškega navdiha in velika spodbuda pri njegovem ustvarjalnem delu. Da bi ob Jakčevem regionalnem opusu zaslutili in dojeli globljo, ne le površinske dorečenosti njegovih podob, pa se moramo na kratko sprehoditi skozi umetnikovo življenjsko in ustvarjalno pot.

V času neposredno po koncu prve svetovne vojne, ko je Jakac po razpadu avstrijske armade prišel v Ljubljano, so se sanje mladega fanta - ki je že kot trinajstletnik spontano odkril svoje nagnjenje do upodabljanja in se odločil, da postane slikar - dokončno uresničile. S posredovanjem Ivana Vavpotiča je osebno spoznal Riharda Jakopiča, takrat najmarkantnejšo osebnost slovenskega likovnega prizorišča. Na mladega Jakca je Jakopič naredil nepozaben vtis, po drugi strani pa tudi starosta slovenskih umetnikov ni prezrl nadarjenega začetnika in je dve njegovi vojni risbi, Pismo materi in Odmor na pohodu, uvrstil na XV. umetniško razstavo v svojem paviljonu jeseni leta 1918 in mu s tem odprl pot med ljubljanske umetnike. Sprva je Jakac nameraval študirati v Parizu, ki je bil v tistem času svetovna prestolnica slikarstva. Ker pa ni dobil ustrezne štipendije, se je novembra 1919 s tremi priporočili (Josip Germ ga je priporočil Vlahu Bukavcu, Ivan Vavpotič Vojtechu Hynaisu, Fran Tratnik pa Lovkoti) odpravil v Prago. “Zlatna Praha”, kot nova Meka slovenskih, predvsem humanističnih izobražencev, je z bogastvom svojih kulturnih spomenikov od resne gotike do slikovitega baroka, z razgibanim kavarniškim življenjem in pivnicami, s koncerti in gledališkimi predstavami, pa tudi z bedo delavskih predmestij mlademu Jakcu na veliko razkrivala svoj vele mestni obraz. To je nanj naredilo močan vtis, vendar so ga bolj kot domača češka umetnost pritegnili sodobni umetnostni tokovi Prage, saj se je prestolnica nove države s svojo moderno takrat postavljala ob bok kubističnemu Parizu in ekspresionističnemu Berlinu.

Jakac v svoji rosi mladosti ni bil nikakršen “slikarski Mozart”, zato nas toliko bolj preseneča silovit, nagel in kakovostni ustvarjalni zagon v začetnih praških študijskih letih, ki ga je ob koncu študija - ko se je začel poglobljeno ukvarjati z grafiko - še stopnjeval. Da je že prvo leto študija obrodilo kakovostne likovne sadove, pa je Jakac dokazal pred domačim občinstvom s svojo udeležbo na I. umetniški razstavi 26. septembra 1920 v Novem mestu, ki jo lahko - glede na število njegovih del v primerjavi z drugimi razstavljalci - razumemo kot Jakčevo samostojno razstavo. Likovne prireditve, ki je predstavljala sestavni del kulturne manifestacije takratnih novomeških visokošolcev, se je na Jakčevo pobudo in prošnjo udeležil tudi Rihard Jakopič.

Kljub temu da Jakac na praški akademiji s profesorji ni imel sreče (Jakub Obrovsky za šolo in študente ni kazal ustreznega zanimanja, Franz Thiele pa ga je povsem razočaral, tako da je raje delal doma in se poglobljal v opazovanje življenjskega utripa po slikovitih ulicah in kavarnah, po gledališčih in koncertnih dvoranah), je v času študija dosegel svoj umetniški vrh, ki je - še zlasti v grafiki - povsem primerljiv z ustvarjalci evropskega in svetovnega formata. To je bilo obdobje

je, ko se je sicer samouško, vendar z veliko vnemo posvečal črno-beli umetnosti. Več kot štirideset let kasneje se je svojega navdušenja nad odkritjem izrazne moči grafike takole spominjal: "Ko sem prvičkrat res doživel grafiko, ne samo videl, me je vsega prevzela čudovitost ročnega tiska, v katerega je na poseben, plemenit način vklenjena izrazna sila ustvarjalca. Prav ta posebnost me je oplajala, pretresla in začarala. Takrat se je tudi v meni rodila intenzivna želja, da tudi sam poskusim dolbsti v les, boriti se z elementarno upornostjo trde materije, da grebem v svojevoljen baker in cink, da bi izžvabil čudovite grafične zvoke, svojevrstne melodije, ki jih posreduje fantastna povezanost in uklenjenost v materijo papirja in je enkrat za vselej nerazdružno zvezana. Tu vsaka poteza zaživi poplemeniteno, po čudežnem čaru odtiska.

Tako sem nekega dne 1920. leta, ko sem stanoval v praški strmi, starodavni ulici J. Nerude, na Mali strani prav pod Hradčani, prinesel z najskromnejšimi sredstvi nabavljeno res miniaturno, ročno prešo za odtiskavanje jedkanic. Usoda tistih dni nikakor ni bila radodarna s sredstvi. Začel sem z malimi ploščami in sem nanje risal kar na obe strani. Zainteresiral sem tudi oba moja sostanovalca Ante Trstenjaka in Toneta Kralja. Prešica je pela svojo cvilečo muziko pozno v noč. Gospodinjo je kar vedno vrglo nazaj spričo delovnega nereda, smradu po kislini, tiskarski barvi in terpentinu. Tako smo se zažrli v grafiko čisto samouško in dolbli v les, grebli in jedkali v kovino. Tako se je rojevala naša grafika v najskromnejših pogojih, pa še to pri petrolejki. Le s ceste je svetila obločnica. Pridružil se nam je tudi rajni Cuderman.

Ko sem ob koncu šolskega leta 1921 v šolsko razstavo priključil moje čisto samouške grafične liste, čeprav sem bil na slikarskem oddelku profesorja Thieleja, sem vzbudil pozornost vodje znamenite grafične specialke, profesorja Brömseja, ki me je sprejel na svojo šolo."

Jakčevi grafični prvenci so pritegnili pozornost profesorja Avgusta Brömseja do te mere, da je mladega samouka opomnil na njegovo izjemno grafično nadarjenost in ga povabil na strokovno izpopolnjevanje v svojo znamenito specialno šolo za grafiko. In ravno ta vrst likovnega izraza - h kateremu ga je spodbujala mikavna motivika, ki mu jo je ponujala Praga s svojimi slikovitimi in svetlobno kontrastnimi ulicami in kavarnami - je postala zanj bistvena, saj je v grafičnih upodobitvah dosegel svojo ustvarjalno kulminacijo. Spodbudo pa je našel tudi v delih Edvarda Muncha, ki jih je spoznal v Pragi in na svojih potovanjih v Berlin, ki ga je med študijem dvakrat obiskal. Munch je nanj napravil izjemen vtis, kar lahko razberemo iz njegove izjave, da ga je cenil "kot največjega genija, ki je pomenil zanj več kot kdorkoli". Na svojem drugem berlinskem potovanju je Jakac na obisku pri slikarju Josipu Gorupu pl. Slavinskem spoznal še enega pomembnega Norvežana, skladatelja Haralda Severuda. Jakca je njegova podoba tako prevzela, da je v izjemno kratkem času v olju naslikal izvrsten portret, ki sodi med njegove vrhunske slikarske dosežke. Prijateljstvo, porojeno iz tega srečanja, je oba umetnika zaznamovalo za vse življenje.

V neverjetno obsežnem umetniškem opusu, ki ga do danes še ni presegel noben slovenski likovni ustvarjalec, zavzema Jakčeva grafika po ocenah strokovnih poznavalcev najvidnejše mesto. Z grafičnimi mojstrovinami v različnih tehnikah je postavil temelje sodobne slovenske grafike in jo kot prvi v nacionalnem smislu dvignil na za-

vidanja vredno umetniško raven, ko je črno-belo umetnost s svojo virtuosno tehnično in oblikovno dognanostjo pripeljal skoraj do popolnosti. Ob tem pa je ostal vseskozi samosvoj in docela zagledan v lastno vizijo umetnosti, izoblikovano že v zgodnji novomeški mladosti, s predstavo o umetniku kot posvečenem glasbeniku in stvarniku lepote, ko je v svoji najljubši knjigi, v Cankarjevem Kurentu, odkril in spoznal simbol najglobljih človeških čustev. Kurentovski kompleks je zaznamoval in opredelil Jakčevo življenjsko in ustvarjalno pot, zato ga med študijem niso pretirano zanimale umetnostne teorije, ampak je bolj zaupal lastnemu umetniškemu nagonu kot novodobnim izraznim načinom, saj je bil izrazito čustveno naravnan in za lepoto dojemljiv umetnik, ki je izhajal pri iskanju motivov neposredno iz življenja. Novosti je upošteval le, če je spoznal, da pri upodabljanju ustrezajo njegove-mu liričnemu značaju in melanholičnemu temperamentu.

Če so Jakca v času praškega študija pritegnili razpoloženski motivi od velemestnega vrveža do skrivnostne temačnosti malih ulic, pa je doma, ko je prihajal na počitnice, najraje upodabljal Novo mesto in krajinsko motiviko Dolenjske. Sprva so bili to manjši pasteli in sugestivno doživete risbe, postopoma pa ga je ta motivika povsem prevzela in se v nadaljevanju njegove umetniške poti stopnjevano nadaljevala, vsebinsko pa ni nikoli izčrpala. V njegovem umetnostnem prizadevanju je dobilo upodabljanje domačega okolja pomembno vlogo v drugi polovici dvajsetih let. Ko se je leta 1925 po nekajmesečnem bivanju v Parizu vrnil domov, se je zgodil nenadni prelom z ekspresionizmom, ki ga je v likovnem izrazu nadomestil novostvarnostni romantično naglašeni realizem. V naravnem okolju in v upodobitvah človeške figure in obraza je Jakac našel hvaležno snov za psihološko in razpoložensko poglobitev, s katero je znal bogato in osebno dojeto izraziti neposredno resničnost svoje rodne pokrajine. Po vrnitvi iz Amerike, kjer je med našimi rojaki prebil več kot dve leti, in ob spoznanju, da mu je mali idilični svet slovenske zemlje bolj po meri kot kontinentalna razsežnost prekomorskega sveta, pa postanejo ti motivi, naslikani pretežno v pastelni tehniki, izrazita stalnica, ki umetnika še danes istovetijo z Dolenjsko.

Pastel kot slikarsko risarski način je Jakcu pri uresničevanju izbranege motiva najbolj ustrežal, saj zahteva virtuosno obvladovanje tehnike, kar je bila ena pglavitnih umetnikovih vrlin. V njem je odkril učinkovit način za hitro posredovanje črte in barve, z njim je lahko slikal in risal obenem. Zvedava Jakčeva natura, njegova nikoli potešena želja po odkrivanju naravnih lepote, ki jo razumemo kot njegov življenjski nazor, in izjemna delavnost so zahtevale praktičnost. Tu pa se s "hitrim" pastelom "počasno" olje ni moglo kosati, še zlasti ne, ker je večino pastelnih slik dokončal na prostem, slikanje z oljem, ki se počasi suši, pa bi ga na potovanjih spravilo v časovno stisko. Mikavnost pastela se je izkazala tudi v neposrednem dotiku, ko je lahko široke in mehke barvne sledi pastelnih paličic s spretnimi prsti slikovito zabrisal in z njimi utrdil krhkost barvnega nanosa.

Sam akt slikanja, kjer je slikarski čopič kot posrednik med umetnikom in platnom, mu ni nikoli nudil takšnega čutnega užitka kot dolbljenje in utiranje tiskarske barve na grafično ploščo ali dobesečno božanje hrapave podlage pastelnih slik. Tu pa morda tičijo razlogi, zakaj je v njegovem slikarskem opusu razmeroma malo v olju naslikanih podob. Pastelne slike, nastale ob koncu drugega desetletja, so za Jakca prav toliko značilne in tudi toliko pomembne, kot so bile v

začetku dvajsetih njegove, pretežno s praško tematiko zaznamovane grafike, in to ne toliko pasteli, nastali med njegovim potovanjem po Ameriki, kot ravno dolenjska pokrajina in novomeški motivi. In kaj je zanje najbolj značilno? Da so v prvi vrsti predvsem številni in ob tem, razumljivo, tudi različni po kakovosti. Med njimi pa ni malo takšnih, ki tvorijo kvalitetno jedro in so nastali v srečnem trenutku avtorjeve raziskovalne strasti in mladostnega navdiha. So v slikarski jezik prepesnjena hvalnica radosti, ki jo je Jakac vselej začutil, ko se je vračal domov, in težko bi našli vsa tista pozitivna človeška čustva, ki jih očitno ali prikrito ne bi izžarevale umetnikove podobe Dolenjske. Jakčev zgodovinski pomen v umetnostnem smislu brez dvoma zaznamujejo dvajseta leta, ko je z motivi v slogu poetičnega ekspresionizma in z likovnim odkritjem Dolenjske neprecenljivo obogatil zakladnico slovenske nacionalne umetnosti. Na prehodu iz drugega v tretje desetletje so se mladostne strasti polegale, umetnik se je umiril, delovna vnema pa se je okrepila. Iz nemirnega raziskovalca je dozorel v zrelega, plodovitega ustvarjalca, ki je brez večjih pretresov uravnoteženo nadaljeval dolg in uspešen preostanek življenjske in umetniške poti. Dotedanje bogate izkušnje so bile izdatna popotnica za nadaljevanje ustvarjalnega dela, vendar se vandrovsko-ahasverska natura v njem ni nikoli povsem umirila in želja po novih spoznanjih ga je še vedno vlekla v svet.

Z Jakčevim zakonskim življenjem, začetim leta 1934 z Ljubljanko Tatjano Gundrum, in s skrbništvom za osirotelega nečaka Janezka, sina sestre Pepine, ki je kmalu po porodu umrla, so se za umetnika v svobodnem poklicu začele tudi gmotne težave, tako da je bil več ali manj prisiljen sprejemati portretna naročila. Tako se je hote ali nehotе znašel v vlogi nadaljevalca reprezentativnih meščanskih portretistov iz druge polovice 19. stoletja, ob tem pa spoznal, da lahko obogati slovensko kulturno zgodovino s podobami tistih ljudi, ki so jo po svojih močeh tako ali drugače pomagali soustvarjati. K temu ga je spodbudil prešernoslovec France Kidrič, ko ga je v tridesetih letih nagovoril, da poskusi rekonstruirati Prešernov lik. S tem je imel nemalo preglavic in ob dejstvu, da ne premoremo ustrezne likovne podobe našega največjega pesnika, si je Jakac - iz odgovornosti do zgodovine - zastavil nalogo, da upodobi kar se da večje število pomembnih slovenskih, vmes najdemo tudi tuje, sodobnikov in jih tako ohrani za prihodnje rodove. Skoraj nepregledno množico enkratnih obrazov, upodobljenih v različnih tehnikah, od olja, grafik, pastela in najpogosteje v tehniki rjave krede, odlikujejo virtuosno risarsko znanje, neverjeten smisel za fizično podobnost in iskrena želja ne toliko po odkrivanju psiholoških poglobljenosti modela kot po izražanju njegove topline in človečnosti. S tem opusom je postal naš najpomembnejši kronist in pričevalec o našem javnem življenju, še zlasti, ker kontinuitete tovrstnega upodabljanja ni nikoli pretrgal. Ob takšnem številu listov bi bilo nepošteno pričakovati izenačeno kakovost, med njimi pa bomo zagotovo našli tudi pomembne, umetniško dognane portretne upodobitve, ki so kljub svoji realistični trdnosti hkrati monumentalni in duševno poglobljeni.

Med Jakčevimi portreti pa posebno pozornost vzbujajo njegove lastne podobe, ki so nastajale "na različne načine, kot dnevnik, kot študijsko gradivo, kot "iščoči" in kot reprezentativni lastni portreti v različnih grafičnih in slikarskih tehnikah, tako da tvorijo nemalo dragocen in kar popoln umetnikov življenjepis. Od najzgodnejših, z otroško

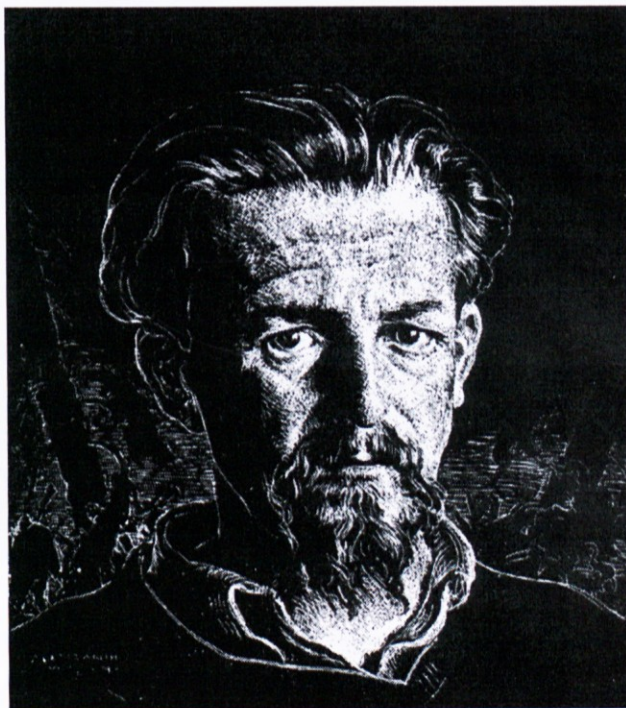
Jožef Matijevič
UMETNIK Z JASNIM
POGLEDOM NA DOMAČIJO
IN SVOJ LASTNI OBRAZ

naivnostjo risanih podob, do resnejših poskusov doraščajočega mladeniča v viharju prve svetovne vojne pa od študijskih let dalje, ko se prekipevala mladost prepleta z novimi vtisi in spoznanji, do moške zrelosti in starostne modrosti in razsodnosti doživljajo Jakčeve lastne podobe presenetljivo preobrazbo in brez dvoma sodijo v sam vrh njegovih portretnih umetniških prizadevanj.

Medvojni dogodki, odhod v roške gozdove in partizanske izkušnje so se Jakcu globoko vtisnile v spomin, z njimi je živel in tudi nadaljeval povojno obdobje, ko so ga prva leta po osvoboditvi vezala na javne in politične funkcije. Med najpomembnejše pa gotovo sodi imenovanje za rednega profesorja in prvega rektorja visoke šole za likovno umetnost, ustanovljene jeseni leta 1945 v Ljubljani. Kot visokošolski profesor je svoje bogate izkušnje in znanje o grafični umetnosti posredoval domačim študentom, ki jim za pridobitev formalne izobrazbe ni bilo več potrebno odhajati v tujino. Njegovi učenci so se izkazali kot izvrstni nadaljevalci grafične umetnosti, sam pa je z vključitvijo Slovenije v združenje XYLON (Mednarodno društvo grafikov lesoreza s sedežem v Zürichu, ustanovljeno 26. septembra 1953 na pobudo Švicarjev) odprl vrata domačim ustvarjalcem na evropska in svetovna likovna prizorišča. Bil je med pobudniki in ustanovitelji Mednarodnega grafičnega bienala v Ljubljani, za uveljavitev naše umetnosti izjemno pomembne likovne prireditve, ki svojo tradicijo nadaljuje še danes.

Ko se je leta 1961 Jakac na lastno pobudo upokojil, se je odločil, da ne bo več prevzemal naročil, da bo delal neobremenjeno in da bo dokončal tisto, kar si je kot umetnik zastavil, pa zaradi takih ali drugačnih obveznosti ni mogel izpeljati. Slave in časti je bil deležen čez glavo, želel si je miru, ki ga je vedno našel v svojem ljubljenskem Novem mestu, kamor je iz Ljubljane redno prihajal in katerega ni nikoli zapustil.

Božidar Jakac: PARTIZANSKI
AVTOPORTRET, visoka jedkanica,
1944

NAŠ GOST
Rast 1 / 1999

BOŽIDAR JAKAC

NA AKADEMII V PRAGI
pastel, 1920, 15 x 12 cm

Franci Koncilija

ALI EKUMENIZEM ŠE ŽIVI ?

Razmišljanje ob Tednu krščanske edinosti s poudarkom na odnosih med rimsko in carigrajsko Cerkvijo. Zdi se, da je načelo "edinosti v različnosti" realna aplikacija ekumenizma, vendar težko uresničljiva.

Uvod

Drugi vatikanski vesoljni cerkveni zbor je v zatohlost takratne Cerkve prinesel pravo osvežitev in vršanje Duha. Poleg številnih drugih pomembnih in sprejetih dokumentov tega zbora je koncil 21. novembra 1964 leta sprejel tudi odlok o ekumenizmu. Tako lahko po več kot tridesetih letih ugotovimo, da je imel drugi vatikanski koncil poleg izrazito pastoralno-ekleziološke naravnosti in razsežnosti močan pečat tudi na področju ekumenizma. Tri leta kasneje se je zgodil dogodek tisočletja. V Carigradu sta se 25. julija 1967 po več kot 900 letih zblížali obe Cerkvi; bratsko sta se objela in poljubila papež Pavel VI. in patriarh Atenagoras; "Peter in Andrej". V Knjigi ljubezni (Tomos Agapis), ki sta jo izdali obe Cerkvi leta 1971, so zapisali, da je v obeh Cerkvah možno živeti EDINOST V RAZLIČNOSTI !

Čeprav se začetna gorečnost in navdušenje o skorajšnji uresnitvi ekumenizma počasi umirja, odlok ostaja še naprej zelo aktualen. Gre za povabilo k medsebojnemu sodelovanju in zaupanju, gre za pot k edinosti, ko bosta nekoč obe Cerkvi postali OMNES UNUM (vsi eno)!

Pogled v zgodovino

Vzroki za nastanek tako imenovanega vzhodnega razkola so številni in različni. Šlo je za dolgotrajni proces, ki so ga vztrajno negovala nasprotja med vzhodnjaki in zahodnjaki, Grki in Latinci. Poglavitne različnosti v načinu življenja, miselnosti, jeziku in kulturi so naredile svoje. Začetek konca pa je povzročil že cesar Dioklecijan, ko je leta 286 rimsko cesarstvo razdelil na dve upravni enoti; na vzhodno in zahodno rimsko cesarstvo, ki sta ga poosebljali dve mesti: Konstantinopolis (Carigrad) in Rim. Kasneje je cezaropapizem (carigrajski patriarhi so vedno želeli postati cesarji in papeži) razhajanja samo še poglobil.

Kocka je padla 16. julija 1054, ko je odposlanec papeža Leona IX., ki je bil takrat že mrtev, kardinal Humbertus de Silva Caudida v cerkvi sv. Sofije (Hagia Sophia) v Carigradu na svojo pest izobčil učenega carigrajskega patriarha Kerularija.

To je bila seveda samo kaplja na rob oziroma neuspeh poskus normalizirati slabe odnose med obema cerkvama, ki so trajali že stoletja dolgo - od patriarha Fotija dalje, ko je leta 963 z izobčenjem papeža dejansko povzročil razkol. Od takrat naprej so se vzhodne Cerkve imenovalе pravoslavne, ortodoksne, pravoverne.

Udejanje idej ekumenizma

Je že tako. V življenju so globalne in načelne zadeve jasne in privlačne, težave se začno v detajlih. In teh ni malo. Drugi vatikanski koncil je glede ekumenizma nedvomno postavil "pravila igre" in na terenu, to je v krajevnih Cerkvah, načrtal smeri aktivnosti. Na pravoslavni strani pa se že desetletja dolgo žal še vedno samo pogovarjajo o nujnosti sklica zbora vseh pravoslavnih Cerkva. Kljub vsemu je bilo veliko narejenega. Borbeno teologijo, ki je poglobljala razlike, so v katoliški in pravoslavni Cerkvi nadomestili z dialoško teologijo in odkrili vse tisto, kar obe Cerkvi združuje.

Dialog med katoliki in pravoslavni se je začel relativno pozno, šele leta 1976. Cilje, metode in tehniko dialoga so opredelili v skupnem dokumentu Izhodišča za dialog. Kot sestavni del oziroma nadgradnja teh izhodišč so pripravili še dokumenta z naslovom; Skrivnost Cerkve in Evharistija v luči skrivnosti svete Trojice. Slednji dokument so predložili v obravnavo na I. zasedanju mednarodne mešane teološke komisije na Rodosu leta 1980, sprejet pa je bil na II. plenarnem zasedanju v Münchnu leta 1982.

V paketu ekumenskih dokumentov obeh Cerkva je tudi dokument Vera, zakramenti in edinost Cerkve, ki so ga sestavili že leta 1982 v Münchnu, sprejeli pa na IV. plenarnem zasedanju Komisije v Bariju leta 1987.

Kriza dialoga

Po desetih letih uspešnega delovanja mešane mednarodne komisije za teološki dialog med rimskokatoliško Cerkvijo in 14 pravoslavnih Cerkva je nenadoma in nepričakovano prišlo do ohladitve odnosov. Komisija, ki jo sestavlja 28 teologov iz vsake strani, se je do sedaj sestala šestkrat: na Rodosu leta 1980, v Münchnu 1982, na Kreti 1984, v Bariju 1986 in 1987, v Valamu na Finskem 1988 in leta 1990 spet v Münchnu. Komisija ima tudi tri podkomisije.

Komisija je do sedaj objavila naslednje dokumente: Skrivnost Cerkve in evharistije v luči skrivnosti svete Trojice (1982), Vera, zakramenti in edinost Cerkve (1987) in Zakrament svetega reda v zakramentalnosti Cerkve s posebnim poudarkom na apostolskem nasledstvu za posvečenje in edinost božjega ljudstva (1988). V pripravi so še: Ekleziološke in kanonske posledice zakramentalne strukture Cerkve ter Zbornost in avtoriteta v Cerkvi, kjer bodo obravnavali tudi problem papeškega primata.

Sodu je izbila dno spet človeška nečimrnost, tako kot pred 950 leti. Carigrajski arhiepiskop Avstralije Stylianos je 24. junija 1985 na Dunaju v svojem predavanju Pro Oriente ostro kritiziral katoliško Cerkev. Očital ji je dvoličnost in podporo uniatski Cerkvi itd. Pritiski in ogrožanje dosedanjega dela na področju ekumenizma so se tako stopnjevali tudi prihodnja leta. Z razstavo makedonskih ikon v Vatikanu pa se je praktično ves vzhod spet zarotil proti Rimu. Najbolj so kritizirali pojave uniatizma in prozelitizma, katera je rimska Cerkev bojda razpihovala.

Problem uniatizma in prozelitizma

Uniate imenujemo z rimskokatoliško Cerkvijo združene pravoslavne vernike, ki so sprejeli nekatere njene dogme, ohranili pa so svoje obrede in organizacijo. Prozelitizem vseh vrst pa je ena izmed največjih ovir za nadaljnji razvoj ekumenizma. V prozelitizmu je šlo

včasih tudi za nasilne metode prepričevanja pripadnikov ene verske skupnosti za prestop v drugo (preganjanje, zapor, dodatni davek itd.). V zgodovini obeh Cerkva so bili vedno prisotni pojavi prozelitizma. Pravoslavni prozelitizem (prekrščevanje) je bil močan med turško okupacijo na Balkanu. Sultan Mehmed II. je namreč leta 1453 ob svečani uvedbi službe carigradskega patriarha Genadija dejal: "Sveta Trojica, ki mi je dala cesarstvo, te naj povzdigne v čast patriarha!" Od takrat naprej so pravoslavne vladike v spremstvu turške vojske lahko pobirali posebni davek od katolikov. Zato so začeli katoliki bežati na zahod.

Med drugo svetovno vojno pa poznamo na Hrvaškem (NDH) tako imenovani katoliški prozelitizem. S ponovnim tajnim krščevanjem pravoslavnih so tako mnogi ohranili svoja življenja.

Sklep

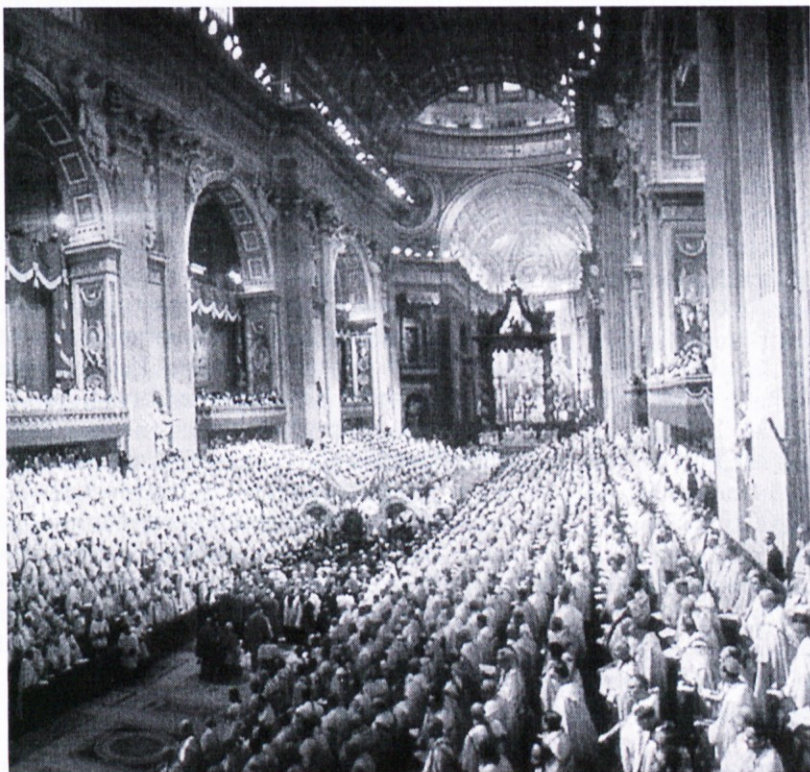
Zdi se, da problemi ekumenizma ostajajo odprti. Pokoncilsko vrenje in navdušenje se je že zdavnaj poleglo. Tudi v krajevnih Cerkvah ni več tistega pravega ognja in osmišljanja tako veličastne ideje II. vaticanskega koncila.

Politični procesi v srednji in vzhodni Evropi, pa tudi pri nas, so zamrznili sleherni ekumenizem. Vojna v bivši Jugoslaviji ter velesrbski ekspanzionizem pa sta naredila svoje. Cerkev kot božja in človeška ustanova je bila vedno sveta in grešna, doživljala je vzpone in padce. Takšna je tudi danes!

VIRI IN LITERATURA:

1. Koncilski odloki. Ljubljana: Nadškofjski ordinariat v Ljubljani, 1980.
2. Josep Holzer. Zgodovina Cerkve v stotih slikah. Ljubljana: Družina, 1995.
3. M.D. Knowles-D. Obolensky. Zgodovina Cerkve, Srednji vek (600-1500). Ljubljana: Družina, 1991.
4. Crkva u svijetu. Split: št. 3/1988, 3/1989, 2/1989, 4/1990.
5. Dr. K. Vladimir Truhlar. Pokoncilski katoliški etos. Celje: Mohorjeva družba, 1967.
6. Dr. Vladimir Truhlar. Katolicizem v poglobitvenem procesu. Celje: Mohorjeva družba, 1971.
7. Franc Perko. Verstva v Jugoslaviji. Celje: Mohorjeva družba, 1978.
8. Nikola Mate Roščič. Na crkvenim razkrščima. Zagreb: Veritas, 1977.
9. Dr. Juraj Kolarič. Krščani na drugi način. Zagreb: Veritas, 1976.
10. Avgust Franzen. Pregled povijesti crkve. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1970.
11. Mijo Škvorc. Vjera i nevjera. Zagreb: Filozofsko-teološki institut, 1982.

DRUŽBENA VPRAŠANJA
Rast 1 / 1999

Zasedanje 2. vaticanskega koncila, ki je prinesel velike spremembe v Katoliški cerkvi

PRIJAZNO, POČASI, BREZ IMPROVIZACIJE, DOBRO ZAPAKIRANO IN NA OBROKE

Sociološko-potopisni portret sodobne kanadske družbe

Mesec dni bivanja v prostorsko oddaljeni tujini gotovo ni zadosti za odkritje vseh podrobnosti vsakdanjega življenja te konkretne tujine, a je zadosti za spoznanje temeljnih socializacijskih vzorcev, po katerih poteka življenje v njej. Namen tega sociološkega eseja je prikazati nekatere temeljne vzorce, ki opredeljujejo vsakdanje življenje sodobne kanadske družbe. Besedilo nastaja s trimesečnim zamikom, kar pa je po mojem mnenju prej prednost kot slabost, saj omogoča emocij potovanja osvobojen in s tem - upam tudi - bolj objektivni pogled.

Prijazno

Pri Kanadčanih tujca najprej preseneti njihova prijaznost. Večina formalnih in neformalnih komunikacij je bohotno obložena s pridevniki lepo, najlepše, odlično, fino, enkratno, nepozabno in podobno. Seveda je ta prijaznost komunikacijsko prevladujoč vzorec, ki ga Kanadčani skozi socializacijo odlično ponotranjijo. Celo tako odlično, da ta prijaznost na prvi pogled niti ne deluje izumetničeno ali odvečno. Težko pa je to prijaznost pojmovati kot pristno.

Vzroke za prijaznost sobivanja lahko iščemo ne le v specifični imigrantske družbe, ampak bolj v načinu bivanja. Kljub prostranosti druge največje države na svetu biva večina Kanadčanov v pasu 150 kilometrov od meje z Združenimi državami Amerike. Prevladujoči način bivanja so predmestja. Razen kakšnega kvadratnega kilometra poslovnih mestnih centrov, ki so značilni za največja kanadska mesta, se na urbanih območjih razširjajo kilometri navidezno identičnih predmestnih naselij. Prostorsko požrešna niso le največja mesta, ampak je prostorska razprostranjenost značilna tudi za manjša mesta.

Značilnost bivanja v predmestjih je, kot je ugotovil že urbani sociolog Gans, kvaziprimarnost odnosov. Kar pomeni, da gre za prijaznejše sobivanje in komuniciranje kot pri formaliziranih sekundarnih odnosih, a vendar manj zbližujoče kot pri primarnih odnosih. V praksi, ki smo ji bili priča med bivanjem v Kanadi, gre pri kvaziprimarnih odnosih za vljudnostne izmenjave fraz tipa: Kako ste kaj danes, sosed? Vreme se bo spremenilo, mar ne? Kako lepo cvetijo letos rože...

Suburbana kvaziprimarnost je sociološko lahko razumljiva, kot adaptacijski mehanizem sploh omogoča sobivanje v predmestjih. Ker če pomislimo na patologijo medsosedskih odnosov, značilnih za Slovenijo, o čemer lahko prebiramo na straneh črnih kronik, hitro ugotovimo, da bi v izrazito suburbaniziranih družbah to vodilo v nenehne vojne med sosedi. Da ta prijaznost deluje, se kaže tudi skozi analizo črnih kronik v kanadskih dnevnikih, kjer ne zasledimo konfliktov, značilnih za Slovenijo, katerih izplen so počene lobanje sosedov ali strelne rane.

Opisana kvaziprimarnost medosebnih odnosov se pri Kanadčanih kaže na ravni celotnega vsakdanjega življenja. Kanadčani sami sebe

v zanosu narcizma majhnih razlik pogosto opisujejo kot Američane z manirami. Za tujca pa je lahko prijaznost obremenjujoča, ker mu skorajda onemogoča razodetje, kaj si domačini mislijo o njem ali stvarih, ki jih sprašuje. Tako pogosto po odstranitvi vseh prijaznostnih mašil, prisotnih v pogovorih, ne ostane nič vsebinskega.

Izrazita prijaznost pa se kaže tudi na področjih, ki se tujcu lahko zdijo negativna, če že ne družbeno patološka. Najlepša primera tega sta uradni odnos večinske populacije do frankofonskih, separatistično nastrojenih prebivalcev Québeca ter do staroselcev Indijancev in Inuitov.

Večina angleško govorečih Kandčanov je tako uradno strpna do frankofonskih separatistično naravnanih političnih voditeljev, ki se izkoriščajoč znotrajsistemske možnosti poskušajo odcepiti od Kanade. In v demokratičnem procesu, prepojenem s tradicijo anglosaksonske parlametarne demokracije, se z njimi ravna formalno prijazno. Celo več! Večina jih je na plačilnih seznamih države in kot stvari srednjeručno kažejo, jih bo večina tudi prejemala dokaj dobre državne pokojnine. Po odločitvi provincialne politične elite, da odstrani iz urbane javnosti v provinci Québec napise v angleščini, se je sicer zgodilo kar nekaj hrupa, vendar brez kakšnih vidnejših sankcij s strani nacionalne države.

Seveda se pod to formalno prijaznostjo skriva realni odnos do odcepitvene problematike, ki ga pa Kandčani v treznem stanju ne prezentirajo. Da pa imajo tako imenovani Québécois vseeno radi Kanado, se kaže tudi v njihovih programih odcepitve, kjer bi radi obdržali vse, kar je po njihovem mnenju dobrega v Kanadi. Med drugim tudi plačilno sredstvo. Slednje pa ostali Kanadčani ne razumejo ravno najbolje. Čemu si želijo kanadske dolarje, če tako hrepenijo po samostojnosti, se sprašujejo v trenutkih alkoholizirane odkritosrčnosti. In v zamaknjenem stanju tudi prijazno pripomnejo, da če jim ni prav, naj pač popolnoma spokajo in se začnejo končno že sami brigati zase ter se predvsem tudi sami financirati. Pri tem pa ostajajo še vedno odprta vprašanja francosko govorečih prebivalcev v drugih provincah ter območij Québeca s prevladujoče angleško govorečim prebivalstvom.

V odnosu do staroselcev Indijancev in Inuitov, kar je mimogrede politično korekten oziroma nežaljav izraz za Eskime, pa se prijaznost kaže v poskusih zagotavljanja "neskončne lahkosti" njihovega bivanja. Med našim obiskom mesteca Moosonee, ki je kakšnih 1.200 kilometrov oddaljeno od Toronta in leži 30 kilometrov pred izlivom Moos River v Jamesov zaliv, smo se lahko prepričali, kaj to pomeni. V mestecu, ki je od septembra do maja pod snežno odejo ter je dostopno vse leto le z železnico ali z letalom, prebiva med 4.000 tisoč prebivalci okrog 85 % Cree (izg. "Kri") Indijancev. Čeprav so Creeji v izraziti večini, so v vseh delovnih organizacijah izključno belci nadrejeni, torej šefi. Prav tako je za staroselsko populacijo izrazito visoka stopnja nezaposlenosti ter alkoholizma. Njihova dosežena izobrazba pa je precej nižja v primerjavi z izobrazbo celotne populacije. Precej staroselcev živi od državnih ali provincialnih podpor in njihova življenjska raven je podobna našim Romom. Podobna situacija je tudi v drugih naseljih. Praviloma nekvaliteta življenja in število družbenih patologij narašča z večjo oddaljenostjo naselij s pretežno staroselsko populacijo od urbane Kanade.

Kritiki takšnega "prijaznega" pristopa trdijo, da so programi podpore, ki omogočajo brezdelno vegetiranje staroselske populacije - večji

noma v prostorsko oddaljenih ter slabše dostopnih naseljih - dejansko tihi etnocid. Sami trdijo, da gre za "prijazno pozabo", ki vodi v izginjanje staroselske kulture kot načina življenja. Čeprav prvi vtis, ki ga ima tujec, ni takšen, če se tujec giblje le po urbanih središčih, ki se skoraj brez izjeme dičijo z "Inuit" centri ali "Native art" galerijami. Te pa običajno nimajo nič skupnega s staroselsko kulturo vsakdanjega življenja in so pogosto na isti ravni kot za našo spominkarsko folkloro nekoč značilne lesene čaple.

Odziv na takšno etnocidno prijaznost so upori staroselskih plemen ter njihov boj za pridobitev lastniških pravic nad odvzeto jim zemljo v procesih kolonizacije Novega sveta. Ker pa je to pogosto težko dosegljivo z znotrajinstitucionalnim bojem za svoje pravice, se zatekajo tudi v konkretne akcije. Te so lahko neprijazne do ostalih kot npr. zahteve staroselcev po neskrnjenju njihovih svetih krajev ter nelegalno, samovoljno pobiranje vstopnine za potepanje po poteh nacionalnih parkov, ki se nahajajo na njihovi odvzeti zemlji.

Čeprav je za kanadske učbenike sociologije značilno poudarjanje slojevske neizrazitosti kanadske družbe, to ne pomeni, da ni tako prostorskih kot tudi nasploh družbenih slojevskih hierarhij. Te hierarhije pa so mogoče manj opazne tudi zaradi predstavljene formalizirane prijaznosti, ki pa je lahko pogosto izraz za mimobežnost "sobivanja".

Počasi

Čeprav Kanada velja za urejeno državo z razvito javno infrastrukturo ter storitveno dejavnostjo, se to ne izraža na hitrosti zadovoljevanja potreb, ki jih ponujajo takšni servisi. Razlog tega je v veliki meri ravno priučena prijaznost osebja, s katerim prideš kot uporabnik storitev oziroma potrošnik v stik. Tako se kot tujec, ki si mogoče želi kupiti le vžigalnik ali sok, ne moreš izogniti formalnim uvodnim vprašanjem "Kako ste kaj?" ter zaključkom "Lep dan želim". Seveda si kot potrošnik, ki je prišel iz tranzicijsko učeče se potrošniške družbe z mankom manir pri zaposlenih v trgovini in storitvah, želite takšne pozornosti. Vendar ima ta pozornost ogromno napako. Počasnost! Kljub pospešenemu tempu življenja v sodobnih urbanih kanadskih velemestih Kanada še vedno ni država, kjer bi se živelo postmoderno hitro, saj vsako opravilo zahteva določen čas, ki mu ga morate posvetiti, če se seveda kot tujec želite vesti olikano.

Tudi v nekoliko bolj samocinično obarvanih študijah nacionalnega karakterja Kanadčanov se avtorjem rado zapiše, da Kanadčani dajejo vtis delavnosti, ki pa pogosto zakriva neučinkovitost oziroma nestorilnost. Ta počasnost mogoče niti ni moteča, če imate dovolj časa oziroma če želite pobegniti diktatu časa, vendar je gotovo problematična s stališča gospodarskega razvoja oziroma gotovo zmanjšuje kompetitivnost kanadskega gospodarstva na globalnem trgu. Osebo moteča pa postane, ko se vam nekam mudi, če ste zelo lačni, če želite kupiti izdelek, ki ga poznate ipd.

Brez improvizacije

Ritualizirana počasnost, ki se ji prilagaja potrošnik, pa ima še dodatno pomanjkljivost - umanjkanje improvizacije. Če se z oznako balkanizacija, ob vsem vrednotno stereotipno slabšalnem, razume tudi velika sposobnost za improvizacijo, ki je značilna za prebivalce tega dela Evrope, je Kanada izrazito nasprotje tega. Seveda lahko sociološko to razumemo kot doseženo višjo stopnjo urbanizacije, ki se kaže

tudi v manj osebnih, formaliziranih ter učinkovitih sekundarnih odnosih, ki jih zahteva sobivanje izrazito heterogene urbane populacije. Lep primer tega je promet, ki poteka v Kanadi skorajda neverjetno umirjeno, po predpisih, brez izživljanja zafrustriranih, a predvsem nikoli realiziranih majhnih dirkačev, ki so tako značilni za Slovenijo.

Vendar je ta birokratsko-neimprovizacijska logika lahko vidna ovira, ki ne vodi le v pomanjkanje inovacij oziroma razvoja, ampak tudi ovira za individualizacijo vsakdanjega življenja. V postmodernem času sprostitev življenjskih stilov ter težnje po izražanju individualnih posebnosti postaja, kljub individualnim stilom prilagajajoči se potrošniški ponudbi, nezmožnost improvizacije moteča.

Tako je npr. racionalizacija prehranjevanja prevzela hitroprehranjevalni (fast-food) karakter tudi v navidezno klasičnih restavracijah, kjer izpadeš nevljuden, če od natakarja ali nakarice zahtevaš kakšne dodatne želje glede priprave hrane. Pogosto te kot tujca v takšnih neuspešnih poskusih gledajo ne le začudeno, ampak tudi obžalujoče, ker seveda vsak normalen ve, da je pod zaporedno št. XX na jedilniku jed Y, ki je, kakršna pač je. Sistemska nefleksibilnost pa seveda ni ovira za fleksibilne, prijazno-pesniško navdahnjene opise v vsaki primarno nefast-food restavraciji.

Podobna utečenost je opazna tudi pri koriščenju naravne dediščine, ki je v Kanadi seveda količinsko ne primanjkuje. Tako je za večino z zakonom zaščitene naravnih rezervatov ali parkov značilna dobra prometna infrastruktura, ki omogoča obiskovalcem, da se pripeljejo do potencialnih prizorišč s svojimi osebnimi vozili. Prizorišča pa omogočajo običajno krajše sprehode v določeni smeri po določenih poteh. Seveda se zavedamo, da je v zaščitene naravnih okoljih potreben določen restriktiven prostorski red, vendar se ta v kanadski praksi pogosto izvaja na škodo tega okolja, zlasti s prometno obremenitvijo, ki jo povzročajo po zaščitene naravnih območjih potujoči motorizirani občudovalci narave.

Tako definirana prizoriščnost prostorsko res obsežne, a prometno dobro povezane, države vodi tudi v specifično samopercepcijo pomembnosti, kjer ostanejo številne majhne zanimivosti neopazne na račun produkcije velikih, lahko dostopnih ter do množičnega potnika prijaznih prizorišč. In če v Sloveniji ni kraja, v katerem domačin ne bi bil sposoben vsaj uro govoriti tujcu o njegovih značilnih posebnostih, se ti v Kanadi lahko zgodi, da ti domačin pač reče, da ni njihov kraj nič posebnega oziroma da v njem ni nič za tujca zanimivega. To pa vodi tudi v čisto drugo logiko organizacije potovanj. Lahko rečemo, da je večina kanadskih mest za obiskovalca urejenih tako, da za njihov ogled zadostuje le nekaj ur. In pri tem ni problem toliko v pomanjkanju zgodovinskih, naravnih, kulturnih, urbanih ali drugih posebnosti, kot pa v samopercepciji.

Dobro zapakirano

Formalno-racionalna doslednost se v kanadski družbi ne kaže le v medčloveških odnosih, ampak tudi na ravni samih proizvodov, blaga, namenjenega množični potrošnji. Čeprav je znano geslo, da je v potrošniški družbi embalaža pomembnejša od produkta samega, se tujcu dozdeva, da ima pri Kanadčanih obsesija dobre zapakiranosti globlje korenine.

Ta se kaže na primer tudi v potrošniško propagiranem zdravem življenju. Sestavni del tega je proizvodnja tako imenovanih brezslad-

kornih ("sugar free") in brezmaslnih izdelkov ("fat free"). Osvobojenost obeh nadlog naj bi že sama po sebi zagotavljala zdravo življenje, če verjameмо reklamnim spročilom. Dejstvo pa je, da se namesto naravnih sladil ter namesto maščobe produkte obogati z nadomestki za sladkor in maščobo, izdelanimi v kemijskih ter genetskih laboratorijih. Posledica tega so sicer kar se da identični in s tem lažje zapomnljivi ter marketinško privlačnejši izdelki, ki so osvobojeni tudi okusa nasploh. Seveda pa je ta brezokusnost okusno zapakirana. Tako na primer v razkošju živilskih veleblagovnic ne morete videti, kaj šele vohati, mesa ter večine ostalih dobro zapakiranih živilskih izdelkov. Na blagajni pa vam že tako z embalažo preobložene produkte skrbno naložijo v nakupovane vrečke, s katerimi ne skoparijo, ter vam jih tudi neposredno ne zaračunavajo.

Podobno se dogaja tudi v neživilskih nakupovalnih središčih, kjer je skrbno pakiranje že tako zapakiranega blaga ritualni upočasnitveni vzorec, ki seveda med drugim cilja tudi na potencialno možno dodatno realizacijo potrošniške želje, spodbujene med čakanjem. Skratka, gre za nekoliko bolj prefinjeno varianto "kinder-jajčk", ki so v vedno večjem številu razstavljeni tudi v naših, domačih špecerijah.

Obsedenost z neomadeževanostjo spreminja naravo številnih storitev, kjer narašča število enkratno uporabnih produktov, ki se jih po uporabi oziroma omadeževanju zavrže. Najizrazitejše je ta "racionalizacija" prisotna pri prehrani, kjer prevladuje uporaba plastičnega pribora ter krožnikov iz stiroporja. A se ne ustavlja tukaj ter sega npr. tudi na področje oblačenja s spodnjim perilom in nogavicami za enkratno uporabo. Neomadeževano pa je tudi instantno in takoj uporabno, kar pač vodi v osvoboditev časa, namenjenega zadovoljevanju profanih primarnih potreb. Kvalitetno zadovoljevanje primarnih potreb pa mora biti seveda kar se da hitro. Tako je kuhanje, kot ga poznamo pri nas, že anahronizem v sodobni kanadski družbi in je pogosto celo nemogoče zaradi pomanjkanja neinstantnih živil ali pa visokih cen slednjih ter tudi zaradi pomanjkanja časa.

S tega stališča lahko govorimo o kanadski družbi kot o družbi smeti z izrazito naraščajočo entropičnostjo, navkljub globalizaciji, politično-deklarativnem leporečenju o mejah rasti ter recikliranju. Slednje je bolj prisotno kot modna muha (npr. pri oblačilih na rave sceni ali urah iz recikliranih odsluženih pločevink) kot pa ekološka nuja. Večinska populacija tudi ne doživlja naraščajoče količine smeti kot problema ali grožnje. Odgovori na mojo vljudno izrečeno, a skeptično pripombo o pretiravanju z embalažo, so bili, da problemov v resnici ni, ker se vse reciklira. To pa je seveda debela medijska laž. Srednje-ročni "olajševalni okoliščini" tako za Kanado kot Združene države Amerike so velika nenaseljena območja kot potencialna smetišča ter oba oceana, ki "goltata" smeti.

Ironično pri vsem je, da se nekaj, kar po uporabi ni mogoče zavreči, ali pa produkte, ki vsebujejo kot svoj sestavni del tudi okus (vsaj z našo percepcijo okusa), v marketingu propagira kot hedonistični nadstandard z etiketo evropskega okusa. To, kar je bilo za moderno družbo normalno in je še vedno normalno v ne pretirano postmodernih, zaostalih evropskih potrošniških družbah, je v kanadski družbi paradoksalno lahko dekadentno, nadstandardno in hedonistično. Za večinsko populacijo se pogosto med slednje šteje že obedovanje s klasičnim jedilnim priborom na porcelanastih krožnikih.

Predvsem pa na obroke

Ob olajšani prostorski dostopnosti do blaga v potrošniški družbi, kjer je vedno večja izbira izdelkov, sicer globalno razpršeno produciranih, dostopna v domačih trgovinah, je potrebno zagotavljati tudi finančno dostopnost do naraščajoče množice izdelkov. Ob dejstvu, da z množično proizvodnjo ter zmanjševanjem števila posrednikov na globalnih trgih pada ne le proizvodna, ampak tudi končna cena izdelkov, hkrati velja tudi, da narašča število želja oziroma množica potencialnih izdelkov, ki jih vsaj navidezno nujno potrebujemo za zadovoljevanje svojih potrošniških želja. Namen tega besedila ni analiza marketinške produkcije življenjskih stilov, ki diktirajo potrošniške navade, vendar, če hoče takšen sistem uspešno funkcionirati, ga je seveda potrebno narediti dostopnega čim širšem krogu potrošnikov. In dostopnost se seveda meri v kupnih zmožnostih, kar pa je, kakorkoli že obračamo, povezano z individualnimi finančnimi stanji.

Rešitev te zagate je preprosta in že kar dolgo prisotna na razvitih potrošniških trgih. Gre za kombinacijo plastičnega denarja, obročnega odplačevanja ter kreditnih kartic. Pa še kakšni popusti in nagradni boni za posladek. In kanadska potrošniška družba je pri zagotavljanju tovrstne dostopnosti daleč pred nami. Tako je denarnica povprečnega Kanadčana odebeljena s številnimi karticami, ki jih izdaja že vsaka nekoliko večja trgovska veriga. Ob tem pa je zasipavanje poštnega nabiralnika z reklamnim gradivom neprimerno večje kot pri nas. Sestavni del tega gradiva so boni s popusti, ki jih Kanadčani veselo zbirajo in izkoriščajo. Pri tem ni večjih midslojevskih razlik. Tako se "pulijo" za bone s popusti in nagradne kupončke tudi tisti z dohodki nad 100.000 dolarjev letno, kar je, mimogrede, že zelo lepa vsota za Kanadčana.

Gledano skozi optiko sociologije vsakdanjega življenja, lahko rečemo, da imajo Kanadčani drugačen odnos do denarja, kot pa je še prisoten v naših krajih. Kot je neizpodbitno dejstvo, da je kupec kralj v ritualu nakupovanja, je tudi neizpodbitna pravica kupca, da mu trgovec vrne točno razliko med ceno blaga in nominalno vrednostjo bankovca, ki ga dobi od kupca za plačilo izdelka ali storitve. Gre za t. i. "lucky penny", kar bi lahko prevedli kot "stotin za srečo", žal pa mi niti nimamo kovanca za en stotin. Ta ritual vračanja se v kanadski potrošniški praksi brezhibno izvaja brez za Slovenijo tako značilne jeremijade trgovcev, da nimajo drobiža. Pri tem pa je potrebno opozoriti, da so, primerjalno gledano, plače trgovcev v Kanadi enake, če že ne slabše kot pri nas.

Enako izdelan je tudi ritual napitnine. V trgovinah in lokalih, kjer ta ni nepisano pravilo in s tem obveza, se ob blagajnah nahajajo lončki za prostovoljne prispevke. V drugih, kjer je napitnina praksa, se ta plačuje v razponu od 8 do 12 odstotkov glede na neobdavčeno ceno izdelka ali storitve.

Skratka, če je nakupovanje glede zadovoljevanja primarnih potreb seveda ekscesno, je pa sam akt ekscesa strogo racionalen in do potrošnika pravičen, ker mu zagotavlja njegove osnovne potrošniške pravice. To je, plačaj toliko, kolikor stane in niti centa več! Takšna doslednost, ki je normalna tudi za druge razvite potrošniške družbe, je lahko jasen kazalec urbanega načina življenja, kjer se ekscesnost izkazuje na drugačen način kot pa pri ruralnih tradicijah dajanja visokih napitnin in obnašanja, da denar pač ni pomemben.

Ob tej pedantnosti odnosa je za kanadsko potrošniško družbo naj-

bolj značilna možnost obročnega odplačevanja. Ta možnost zajema praktično vse, od izdelkov, ki stanejo nekako 30 dolarjev in več. Tako je na primer, gledano z logiko sistema, nesmiselno kupiti izdelek, ki stane npr. 40 dolarjev z enkratnim plačilom, če imaš možnost, da zanj plačuješ pol leta in je skupni znesek le nekaj odstotkov višji. In Kanadčani se tega tudi držijo. Tak sistem jim zagotavlja lažje premagovanje življenjskih prelomnic, kot so selitve, poroke, nakupi stanovanj ipd., ker jim omogoča v določenem trenutku nakup skorajda vseh po njihovem mnenju nujnih potrebščin. Celo več, potek obročnega odplačevanja postaja nujen pripomoček za pomnjenje teh prelomnic. Tako je na primer dosti lažje ugotoviti čas, ki ste ga že preživeli v novem stanovanju, če veste, da ste na primer kupili spalnico na 36 obrokov in vam jih je ostalo za odplačilo še sedem.

Sistem obročnega odplačevanja pa je ugoden tudi za prodajalce, ki so seveda pravno zaščiteni v primeru, da kupec ni več sposoben rednega odplačevanja obrokov. Redni plačniki pomenijo tudi reden dohod denarja, skratka, razmerje odvisnosti. Tako trgovci ne marajo Kanadčanov, ki nimajo potrošniških manir in hočejo izdelke, ki jih je mogoče plačevati obročno, plačati v enkratnem znesku. Saj ravno dolžniško razmerje ter sicer za naše razmere minimalne obresti sta tisto, od česar živijo. Sistem je seveda učinkovit, ker gre za velik trg brez pretiranih pravnoregulativnih omejitev, kar zagotavlja nižje stroške in s tem tudi nižje cene ter omogoča marketinško produkcijo vedno novih potreb z zmanjševanjem deleža denarja, ki ga je potrebno nameniti za primarne potrebe zagotavljanja bivanja, prehrane ter obleke.

Državljan v tako razviti potrošniški družbi, kot je kanadska, je dober državljan, če redno plačuje obroke prodajalcem ter davke državi. In ravno davčna ter potrošniško-dolžniška zgodovina posameznika ob njegovi dohodkovni ter zdravstveni postaja najbolj ključna informacija ali če hočete njegov "EMŠO", ki posameznika definira kot dobrega ali slabega, zaželenega ali iz igre in sistema izključenega, marginaliziranega. Potrošniška in s tem tudi državljanska marginalizacija pa je v praksi povezana s slojevsko in etnično pripadnostjo, ki se običajno prekrivata.

Sklep: Kulturna logika postmoderne

V dobro znani analizi družbenih sprememb ob prehodu v tako imenovano postmoderno Frederica Jamesona *Kulturna logika poznega kapitalizma* (glej slovenski prevod v Razprave 2/Problemi 5/1992), avtor ugotavlja, da se je "estetska produkcija integrirala v splošno produkcijo potrošnih dobrin". Kultura je izgubila svojo transcendentnost ter hierarhičnost delitve na visoko ter popularno in postala glavna dominanta poznega kapitalizma.

Povedano preprosto, vse, kar je prisotno na trgu, je del kulture in s tem estetsko, vključno s samim »shoppingom« kot dejanjem. Sodelovanje v estetiziranem simulakru potrošništva pa je za posameznika, državljana-potrošnika osnovna potreba in, če gledamo skozi logiko družbenega sistema, dolžnost v procesu reproduciranja družbe. To idejo lepo ponazarja slogan na eni od popularnejših majic, ki smo jih med letošnjim poletjem videvali na kanadskih ulicah in v prodajalnah: "Življenje je enostavno! Jej! Spi! Nakupuj! (Life is easy! Eat! Sleep! Go shopping!)"

Izhajajoč iz tega spoznanja, se pričujoči esej, v katerem sem posku-

Franč Trček
PRIJAZNO, POČASI,
BREZ IMPROVIZACIJE,
DOBRO ZAPAKIRANO
IN NA OBROKE

šal predstaviti svoje videnje sodobne kanadske družbe, ne bere kot neizprosna kritika, obsodba ali celo zavračanje dolgoročnih trendov, ki so v njej prisotni, ampak predvsem kot opis trendov, ki jih lahko pričakujemo v prihodnje tudi pri nas.

Gre za proces atomizacije posameznika, ki lahko znotraj družbeno sprejetih ter zakonsko določenih pravil igre v urbani anonimnosti igra svojo igro oziroma goji bolj ali manj zaželen ter idealiziran življenjski stil. Pri tem stopa v ritualizirane medosebne odnose s prijaznim pridihom zaigrane primarnosti. Bivanje v visoko potrošniško estetizirani družbi pridobiva videz neznosne lahkosti ter avtonomnosti izbire, kar pa lahko vodi v zelo stresne situacije, če nastopijo individualni (nezaposlenost) ali pa splošni družbeni pogoji (gospodarska stagnacija), ki onemogočajo zaželeno realizacijo.

Postmoderno sobivanje s stališča družbene akcije postaja mimo-bežno oziroma družbeno integrativno le na ravni anonimnega potrošnika. S tega stališča je lahko razumljivo, zakaj so politične akcije kanadskih staroselcev in Québécois v očeh drugih Kanadčanov videne kot anahronistične in nepotrebne, saj imajo tudi slednji že kot potrošniki zagotovljene "vse" pravice. Tako postajajo odgovori na vprašanje, kaj nas veže na teritorialne identitete v obdobju globalizacije in individualizacije, vedno bolj dvomni ali celo nemogoči. V kanadskem primeru tako tradicionalisti, ki ne dohajajo družbenih sprememb, govorijo, da je med drugim angleška kraljica in hkrati še vedno tudi njihova kraljica tista, ki povezuje Kanadčane in jih dela na primer drugačne od Američanov. Čeprav taista obišče svoje podložnike le na nekaj let in se oglasi v parlamentu, kjer ima vedno rezerviran sedež v zgornjem domu, mogoče le enkrat v desetih letih.

Opisane strukturne lastnosti sodobnih družb, ki sem jih predstavil na primeru Kanade, pa - po mojem prepričanju - ne odpravljajo družbeno kot tako, ampak zahtevajo odgovor na vprašanje, kaj nas definira kot nas, kaj smo mi kot kolektivne entitete ter kako lahko sodelujemo pri sooblikovanju družbenoprostorskega reda. Ravno občutek apolitičnosti, ki se npr. izkazuje tudi v javnomnenjskih anketah, izraženih nezaupanjih državljanov v organe oblasti ter v nizki volilni udeležbi, je tisti kritični trenutek, ki nas sili v ponovni razmislek o logiki sistema ter iz njega izvirajočega družbenega reda. Odgovor na navidezno potrošniško apolitičnost je lahko le antipolitika v Konradovem pomenu, ki kot "etos civilne družbe" razkriva resnične fizionomije moči ter nudi iztočnice za novo, nastajajočo civilno družbo.

Ljudsko rajanje v Calgaryju

DRUŽBENA VPRAŠANJA
Rast 1 / 1999

Leopold Panjan

PRIMER DANFOSS

Uspešen model ekonomskega sodelovanja Slovenije s svetom

Danski koncern Danfoss je kot delodajalec prisoten v slovenskem prostoru od oktobra 1992 po nakupu Gorenjevega podjetja za proizvodnjo hermetičnih kompresorjev, namenjenih hladilno zamrzovalni tehniki. Sedež podjetja je v Črnomlju. Firma, ki je leta 1992 začela poslovanje z nekaj deset od Gorenja prevzetimi delavci, je končala leto 1998 s 1.052 zaposlenimi.

Razen v Črnomlju je Danfoss kot delodajalec prisoten v Sloveniji še v firmah Danfoss Trata v Ljubljani (150 zaposlenih) ter Biterm Bistrica ob Sotli (100 zaposlenih); v prvih dveh primerih je stoodstotni lastnik, v slednjem pa solastnik firme skupaj z Gorenjem.

Danfoss je s svojim načinom razmišljanja – zaupanje v domače vodstvo in strokovni kader, vraščanje firme v lokalno okolje, sofinanciranje kulturnih, športnih ter šolskih dejavnosti, poudarjanje ekologije... – kot delodajalec prinesel osvežitev v slovensko industrijsko okolje, ki je bilo do sedaj navajeno nekoliko podcenjujočega odnosa tujcev do domačega znanja oziroma pristopa do dela. Na tak način funkcioniranja Danfoss promovira tudi v praksi moderen pristop ob tujih vlaganjih ter s tem kaže pravo pot tudi drugim tujim vlagateljem, to pa je pot, ki ne vzbuja odpora do njih.

Kaj je Danfoss

Danfoss je mednarodni koncern z okrog 19.000 zaposlenimi. Njegov sedež je na jugu Danske na otoku Als, v bližini mesta Nordborg. Z vrha upravne stavbe se lepo vidi, da leži tovarniški kompleks praktično sredi kmetijsko intenzivno obdelanega območja.

V sami centrali je okrog 5.000 zaposlenih, nadaljnjih 4.000 jih je v drugih Danfossovih firmah znotraj Danske, drugi zaposleni so praktično po vsem svetu, in sicer v proizvodnih firmah ali trgovskih predstavništvih.

Danfoss je v svetu znan kot proizvajalec regulacijske tehnike. Njegovi najbolj znani izdelki so hermetični kompresorji, termostatski radiatorski ventili, regulacijski elementi za oljne gorilce, regulacijski elementi za centralne ogrevalne sisteme ter hladilno tehniko, hidravlični motorni pogoni itd. Izdelki z blagovno znamko Danfoss imajo predznak vrhunske kakovosti ter zanesljivosti. Na svojih področjih obratovanja je običajno med tremi vodilnimi svetovnimi proizvajalci ter eden tistih, ki diktirajo razvojni trend teh izdelkov.

V svoji viziji ima Danfoss zapisano sporočilo, da morajo biti njegovi izdelki prijazni od rojstva do groba, kar pomeni, da se že v fazi razvoja izdelka planira uporaba materialov, ki ob koncu življenjske dobe izdelka ne bodo predstavljali obremenitev za okolje. Njegovi izdelki spadajo v višji cenovni razred. Praktično vse firme znotraj koncerna

imajo pridobljen certifikat ISO 9000, smernica koncerna je, da naj bi vse firme do leta 2000 nadgradile ta standard z ISO 14000, ki pokriva tudi področje ekologije. Uradni pogovorni jezik v koncernu je angleščina.

Začetek firme sega v leto 1933. Zdaj vodi koncern g. Jorgen Mads Clausen, sin ustanovitelja Danfossa.

Filozofija funkcioniranja Danfossa

Danfoss ima v svoje funkcioniranje vgrajenih več smernic, po katerih naj bi delovale vse njene firme, ne glede kje v svetu se nahajajo.

V viziji Danfossa je zapisano:

Naša vizija je biti med najboljšimi svetovnimi firmami, upošteva je štiri področja: IZDELKE, TEHNOLOGIJO, OKOLJE, LJUDI.

Naši IZDELKI so narejeni z namenom, da zadovoljijo potrebe kupcev na področju varčevanja energije, zaščite hrane, povečanja produktivnosti, izboljšanja varovanja okolja in povečanja udobja. Vse naše izdelke karakterizira visoka kvaliteta in zanesljivost delovanja.

Naš namen je imeti nadzor nad napredno TEHNOLOGIJO in jo kar najbolj neposredno uporabiti v naših izdelkih.

Danfoss se bo trudil konstantno zmanjševati porabo materiala in energije na enoto proizvoda. Prizadeval se bo projektirati in izdelovati izdelke, ki bodo prijazni za OKOLJE tako v času delovanja kot tudi ob koncu uporabe. Pozitiven odnos do varovanja okolja bo poskušal uveljaviti tudi v okoljih, kjer delujejo njegove firme.

LJUDJE, zaposleni, so tisti, ki upravljajo Danfoss, ki mu dajejo dušo. Danfoss je globalna firma z ljudmi iz vsega sveta, ki delajo za skupni cilj.

Etična načela pri vodenju in poslovanju Danfossa

Etična načela izhajajo iz naše kulture in Danfossovega duha. Izražajo naše obnašanje in načine, s katerimi se predstavljamo soljudem, kajti to je tisto, kar delamo pri Danfossu. Danfoss je mednarodna skupina. Celoten Danfossov duh je lastnina nas vseh. To skupno identiteto bomo razvijali še naprej in hkrati SPOŠTOVALI DRŽAVNE IN LOKALNE OBIČAJE.

KUPEC JE KRALJ - z iniciativo, pripadnostjo in zavedanjem svoje odgovornosti se moramo vsi zaposleni truditi, da opravimo vse, kar je potrebno za zadovoljstvo kupca. Dolžnost menedžerjev je, da s svojim vedenjem in stališči delujejo kot povezovalni člen pri odnosih med Danfossovo kulturo ter lokalnimi običaji oziroma lokalno kulturo. Danfoss si želi stil vodenja, ki daje prednost pripadnosti, motivaciji in učinkovitosti. Menedžer mora dajati dober zgled in ohranjati visoke etične standarde. Danfoss bo vedno poskušal biti pošten delodajalec. Njegov cilj je, da zaposleni tudi v primeru, ko zapustijo firmo, govorijo pozitivno o njej.

Sklep

Iz vsega navedenega je razvidno, da gonilo Danfossa ni čista kapitalaska logika, pač pa še marsikaj drugega, višjega. To pa je po mojem globokem prepričanju pravi recept za dolgoročen uspeh. Tudi zaradi tega Danfoss v Črnomlju, od koder izhajam, ni tujek v prostoru, pač pa so ga zaposleni in okolje sprejeli za svojo firmo. Osebnostno pa lahko rečem, da mi daje veliko notranje zadovoljstvo občutek, da smo v tem uspeli, kar pa je po drugi strani tudi obveza za naprej.

Tone Bajec

DIAGNOZA: OKUŽBA S SAMOGENOCIDNIM VIRUSOM

Zadnja leta so razprave o vprašanju pokojnin pri nas in po svetu vse pogostejše, zaplet pa ne le da čaka na razrešitev, ampak se tudi stopnjuje. Gotovo je bolje, da se problem razreši mirno in postopoma kot pa kako drugače. Problematiko spremljam že več desetletij in sem našel povezave med njenimi navidezno neodvisnimi družbenimi pojavi. Zato si dovljujem predstaviti celovito rešitev. Kot kaže, je pokojninski glavobol le eden od simptomov kronične in težke družbene bolezni. Zdaj je že dozorel čas, da si brez ovinkov povemo, zakaj je ta problem sploh nastal in katere so njegove posledice.

Slovenska revija Manager je oktobra 1998 v rubriki Središčna točka in z naslovom Podjetje ne dela denarja, dela čevlje objavila intervju s Petrom Druckerjem, svetovno znanim gurujem menedžmenta. Na eno od vprašanj: Ali Japonska lahko premosti gospodarske težave, je med drugim odgovoril tole: "Mislim, da trenutna skupina na čelu gospodarstva ne more obvladati stvari, ki Japonski zares grozijo. Velika težava je demografija z 1,5 rojstva na vsako žensko v reproduktivni dobi, ki bo prebivalstvo do konca prihodnjega stoletja s sedanjih 135 milijonov zmanjšala na 50 milijonov. Medtem ko v gospodarstvu proizvodnja ne prevladuje več, pa ..."

Ustrezen del izjave citiram zaradi primerjave s slovenskimi razmerami. Naši demografski podatki so neugodnejši kot japonski, saj se v Sloveniji rodi na vsako žensko povprečno le še 1,3 otroka. Zato lahko uganemo, kakšno prihodnost bi Peter Drucker napovedal za Slovenijo. Kljub takemu stanju pa neodgovorne odločitve izvoljenih predstavnikov države še vedno obetajo zmanjševanje deleža mladega prebivalstva

in posledično deleža prebivalstva srednje generacije ter rast deleža upokojene generacije. Nosilec gospodarskega razvoja je srednja generacija, njen delež pa se zmanjšuje, zato je treba pričakovati obdobje zmanjševanja gospodarske moči. Za naše politične razprave je ob vsem tem značilno, da je pomen gospodarske moči države vse bolj v ozadju, upokojena generacija pa postaja navidezno najbolj pomembna. Tako ekonomsko-demografska politika ima opravičilo tudi v tako imenovani "kvaliteti življenja" in v "spoznanju", da jo otroci zmanjšujejo. Navedeno ravnanje oblasti po reku "iz rok v usta" je v nasprotju z njeno dogovorjeno vlogo in odgovornostjo. Seveda je vse opisano dogajanje vsaj na videz formalno zakonito.

Opisane družbene razmere so deklarativno že ocenjene za neustrezne, ni pa še dovolj znan "izvirni greh" tega dogajanja. Po svetu in pri nas najdete strokovnjake s področja ekonomije, sociologije in podobnih strok, ki so sposobni po naročilu in glede na motiviranost obdelati podatke o odvisnosti med gospodarskimi in demografskimi trendi. Ugotovijo lahko, kakšno razmerje med starostnimi skupinami prebivalstva je najugodnejše za ekonomsko, socialno in na koncu tudi politično stabilnost. Rezultati raziskav so praviloma prirejeni želji naročnika, npr. države, in zato ustrezno objektivni. Značilno za navedene raziskave ekonomistov, sociologov, pravnikov ali drugih strokovnjakov, odvisnih od politikov, pa je, da se zadovoljijo z naštevanjem statističnih podatkov. Ustavijo pa se pred vprašanjem, kaj je vzrok neobvladljivih demografskih gibanj oziroma samogenocidne politike. Ob tem se zavedam velike teže pomena besed "genocid" oziroma "samo-

genocid". Za samogenocidna gotovo lahko štejemo demografska gibanja ali stanja v državi ali zaključeni ekonomsko-politični skupnosti, ko je povprečna rodnost prebivalstva manjša kot 2 otroka na žensko. Jasno je, da ima samogenocidna politika svoje nosilce in zagovornike.

Moj namen ni ponavljanje statističnih podatkov, ampak poglobitev raziskave vzroka take politike. Presenečen sem bil, ko sem ga našel v ustavi oziroma v sedanjih volilni pravici, okuženi s samouničevalnim virusom. V zadnjih desetletjih se razkorak med zdravimi in sedanjimi demografsko-gospodarskimi razmerami vse hitreje povečuje ter lahko prestopi mejo preživetja Slovencev kot naroda in Slovenije kot države. Zato sem ovrednotil odnose med aktualnimi statističnimi in drugimi podatki, možne vzroke samogenocidnosti ter predloge možnih rešitev oziroma ukrepov. Pri tem delu mi je bil včasih ponujen značilni neuporabni "sklep strokovnjaka", da je vzrokov samogenocidnosti veliko, da so neznani, "kompleksni" itd. Marsikateri zagovornik takega mnenja je zaradi svoje okužbe s samogenocidnim virusom pogosto nenameren nosilec ali koristnik sedanje samogenocidne politike.

Če res hočemo problem odpraviti, moramo ločiti njegov vzrok in posledice. V tem primeru se je kot vzrok premajhne rodnosti in posledično iz nje izvirajoča težava pri financiranju državnih pokojninskih skladov pokazala sedanja nedemokratska oblika volilne pravice. Zapleteno problematiko sem obdelal v knjigi Zdravilo za državo.

Dvomi v sedanja "demokratska" volilna načela niso nič novega. Veliko pove tudi vse manjša udeležba na volitvah. Zato navajam besede, s katerimi je zaključil svojo misel voditelj zabavne jutranje oddaje na Radiu Slovenija nekega novembrskega jutra pred občinskimi volitvami: "Tretja narodna nesreča letos pa so volitve." Mogoče niti ni vedel, kako dobro "je zadel žeblico na glavičco". Dodam naj, da na volitvah že desetletja mirno kot živina sprejemamo vse, kar nam ponudi samogenocidna ustava oziroma zakonodaja. Če to ni narodna nesreča, potem za nas ni nesreča niti potres niti poplava itd.

Slovinci, vsaj odrasli in odgovornejši, si lahko ob naših demografskih gibanjih zamislimo. Televizijska reklama nas ob tem sicer tolaži nekako takole: "Slovinci še nismo izumrli... itd.", kar lahko pomeni še kaj drugega. Ob preteklih in sedanjih ekonomskih pogojih starševstva in rodnosti pa je mogoče izračunati čas, v katerem nam sedanji delno izvoljeni voditelji obetajo izginotje. "Delno izvoljeni" smem reči zato, ker nimajo zakonitega mandata za zastopanje mladoletnih državljanov. Tega so si vzeli samovoljno. Zato je treba povedati tudi, zakaj ne izvolimo odgovornejših predstavnikov oblasti in kdaj nam bo to omogočeno.

Omenjanje volitev in volilne pravice v zvezi z demografijo in državnimi pokojninami je danes še precej neznana tema. Med povprečneži je uveljavljena dogma, da so volitve skupaj z volilno pravico nesporna in nedotakljiva pozitivna pridobitev civilizacije in da so že po naravi demokratske. Zato jih je najbolje pustiti pri miru, ker z njimi ne moremo spremeniti ničesar. Temu naj dodam, da se res ne bo nič spremenilo, dokler bo v veljavi sedanja oblika volilne pravice, ki nosi okužbo samogenocidnosti. Spodbudno pa je spoznanje, da je namesto sedanje, dogmatično volilne pravice mogoče uveljaviti demokratsko.

Mogoče kdo oporeka zgornjemu načinu obravnavanja volilne pravice, zato ga moram utemeljiti dodatno. Čeprav upoštevamo priložnost, ki nam jo je zaradi narodnega soglasja in kljub svoji sporni vsebini dala sedanja volilna pravica na referendumu o osamosvojitvi Slovenije, je njena sedanja oblika že več desetletij škodljiva. Ta svetli dogodek le potrjuje njeno trajno negativno naravnost, ki jemlje možnosti razvoja in namesto njega ponuja z ustavo uzakonjen narodov samogenocid.

Skoraj pozabljeno je že, da je bila osamosvojitve Slovenije čudovit dogodek. To pa naj ne bo zadnje ustvarjalno zgodovinsko dejanje Slovencev kot naroda in Slovenije kot države. Tudi danes se pojavljajo odločilni izzivi preživetja, ki se jim ne smemo strahopetno predati. Neprijetno je, ker tega izziva ne morejo sprejeti izvoljeni predstavniki oblasti, čeprav je to njihova prva dolžnost. Brez odlašanja se moramo

vprašati, zakaj kot država in narod izgubljammo moči za nove ustvarjalne načrte, polet in rast in zakaj življenjsko moč samozadovoljno izgublja naša izvoljeni voditelji. Kateri zapleti in pojavi že daljše obdobje kažejo njihovo nemoč in jih tudi danes ne zna, noče ali ne more razvozlati niti parlament niti ulica, ne predsedniki države ne izobčenci, vlada ali podzemlje, bedaki niti strokovnjaki. To so: medsebojno neločljivo povezani pokojninsko-demografski vozeli, zakonito ogrožanje družine in samogenocidno zmanjšanje rodnosti. Vse tri pojave moram imenovati v eni sapi zato, ker se je pokazalo, da izhajajo iz enega samega vzroka, ki je prikrit že dolga desetletja.

Ta vzrok oziroma samogenocidna politika je danes utemeljena v 43. členu ustave, ki uzakonja volilno pravico. Če se poglobimo v vsebino in posledice delovanja tega člena ustave, se pokaže njegovo nedemokratsko bistvo, ki je v tem, da dogmatično deli državljane v dve popolnoma neenakovredni skupini. Prva od teh dveh ima zakonito priznano pravico in možnost uveljavljanja svojih življenjskih interesov na volitvah predstavnikov oblasti, druga pa nima zakonito priznane nobene od navedenih možnosti. V prvo skupino spadajo polnoletni, v drugo pa mladoletni. Ob vsem tem pa so v ustavi... navidezno "vsem državljanom zagotovljene temeljne pravice". Dejansko zagotovilo spoštovanja temeljnih pravic pa imajo le polnoletni državljani, in sicer le s sedanjo omejeno volilno pravico. Mladoletni nimajo volilne pravice oziroma glasu na volitvah. Zato tudi ni zakonite podlage za upoštevanje njihovih temeljnih pravic oziroma življenjskih interesov.

O nakazanem problemu oziroma nemoralnem delovanju sedanje, pri 18 letih omejene volilne pravice ne bi bilo potrebno govoriti, če ta ne bi bila prvi vzrok za negospodarno in neodgovorno porabo velikanskih deležev državnega proračuna. Ta je v zadnjih desetletjih že presegel stotine milijard tolarjev in se še povečuje. Gre za sedanji način financiranja in praznjenja državnega pokojninskega sklada, ki povzroča vse bolj neodgovorno nadaljevanje večdesetletnih demografskih in s tem tudi gospodarskih samouničevalnih tren-

dov. Upravičeno in zakonito "zaslugo" za tako neodgovorno gospodarjenje imajo sedanjí ter v bližnji in odmaknjeni preteklosti "demokratsko izvoljeni" nosilci oblasti. Če na Slovenijo gledamo kot na podjetje, si ni težko predstavljati, kakšna prihodnost se ji obeta pri nadaljevanju neodgovorne gospodarske politike.

Naj zaključim.

Slovenci gotovo želimo več kot le preživeti. Hočemo gospodarsko rast, financiranje državnih pokojninskih skladov in izplačevanje pokojnin, poleg tega pa še pozitivno politično stabilnost. Zato moramo odkrivati in odpravljati vzroke zastojev v našem razvoju. Problem financiranja državnih pokojnin pri nas in v drugih evropskih državah in prenizka rodnost imata isti vzrok, ki ni finančne, ampak politične narave. To je nedemokratskost sedanje omejene oblike volilne pravice, ki jo je mogoče preoblikovati v demokratsko. Če želimo to doseči, ne odlašajmo s priznanjem obljubljenih osnovnih človekovih pravic vsem našim državljanom. Te pravice priznajmo ne glede na osebne razlike med njimi in torej tudi ne glede na starost, kar je izvedljivo tako, da bo namesto sedanje omejene uveljavljanja neomejena volilna pravica. Ta bo mladoletnim oziroma njihovim staršem dala možnost, da bodo na volitvah predstavnikov oblasti lahko zastopali tudi interese svojih mladoletnih otrok, kar zdaj še ni mogoče. Predlog za spremembo volilne pravice iz nedemokratske v demokratsko oziroma iz omejene v neomejeno je že uspešno prestopal preveritve uglednih ljudi. Ti prispevajo tudi številne vsebinske dopolnitve v želji, da se odpre pot našemu pozitivnemu razvoju. Na tega smemo računati šele potem, ko se bomo znebili samogenocidnega virusa v ustavi.

Seveda pa ne smemo pričakovati, da bodo z uveljavitvijo neomejene volilne pravice takoj rešeni vsi gospodarski in drugi problemi, ki so se v zadnjih desetletjih nagrmadili zaradi uničevalnega delovanja sedanje omejene volilne pravice. Ureditve večine gospodarsko demografskih zadreg bo možno zagotoviti že v nekaj letih, vse posledice pa šele v desetih do dvajsetih letih.

Z VAPORETOM ALI GONDOLO PO KRKI

Canal Grande skozi Novo mesto

Na vrhu enega izmed sedmih novomeških gričev stoji arhitekturno nedovršena kapiteljska cerkev, v katere prezbiteriju kraljuje verjetno najpomembnejše slikarsko delo Novega mesta, oltarna slika znamenitega Tintoretta. Ta je bojda skoraj dobesedno vse življenje preživel znotraj Benetk, v mestu, sestavljenem iz množice podob, slik, ki so usedlina razgibane preteklosti mesta, preteklosti slave in padcev in ki danes tvorijo mesto, ki je otožno in mrakobno in zadušljivo in klavstrofobično, pozimi v nebbio neprodušno ovito in zato samotno, kontemplativno ali pa kdaj drugič ali za koga drugega nasprotje vsega tega.

Benetke so vsekakor prečudovito, ohranjeno, danes povsem romantično ter večji del leta turistov prepolno in tedaj živo staro mesto, ki se jim po lepoti in zanimivosti lahko enakovredno ob bok postavi le redkokatero mesto sveta, če seveda sploh kakšno. Nič koliko je lepih mest, ali vsaj njihovih predelov, modernih in starih, z zanimivim urbanizmom in bogato arhitekturo, ki so jih odtisnili znani arhitekti ali pa anonimneži te ali one kulture oziroma civilizacije, pa vendarle so Benetke pojem zase, ki jim ni najti para, pa četudi bi bil na severu Evrope to rad radoživi Amsterdam, pri nas pa, denimo, nežna Kostanjevica.

Novo mesto se po urbanistični zasnovi največkrat primerja s švicarskim Bernom, prav tako lepim in romantičnim, nekoč cesarskim mestom, danes pa glavnim mestom Švice, ki leži ob reki Aare, ki ga, tako kot reka Krka Novo mesto, vijačuga ob obliva.

Moč pa je najti vez Novega mesta tudi z vzhodnjaško navdahnjenimi Benetkami, enkratnim vodnim mestom, ki jim je bil Bizanc vir življenja. Pa ne le zaradi Tintoretta. Krka v Novem mestu in Canal Grande v Benetkah sta si namreč po svojem pomenu oziroma potencialnem pomenu – slednje velja seveda za Krko – v prostoru mesta sila podobna.

Benetke, pred barbari bežeče mesto, ki se je znašlo na številnih otočkih oziroma – če pihnem Slovincem na priznavanja želečo dušo – na slovenskih kolih, ki so fundament neštetim lepim in živahnim trgom, gracioznim, k nebu vzpenja jočim se cerkvicam in razkošnim palačam, ki se ogledujejo v vodnih poteh oziroma kanalih, s katerimi je prepredeno mesto. Med temi vodnimi potmi izstopa "sinji" Canal Grande, Veliki kanal torej, beneška avtocesta, prava arterija, ki razživilja mestno telo in ki se kačasto, meandrasto, kot bi jih še ti meandri simbolno vezali z Bizancem in vzhodom, vije skozi celotne Benetke, prav zelo podobno, kot se vije smaragdna Krka skozi svoje prestolno mesto - Novo mesto.

Ko prispete v Benetke preko Ponte della Liberta iz Mester in se ustavite ali v parkirni hiši ali pa na železniški postaji, ste hkrati na začetku Velikega kanala, po katerem je seveda najlepše pluti v paru v gondoli, tej zibelki želja, plavajočem sarkofagu, glavnem simbolu mesta simbolov.

Na Krki ugledate celo v poletnih mesecih le redke veslače. Zakaj je tako, je težko reči, morebiti Novomeščani pač enostavno ne znajo živeti v mestu. Reka Krka, torej novomeški Canal Grande, seveda pa še zdaleč ne tako prometna kot beneška glavna voda, večje tako rekoč vse pomembne urbanistične elemente Novega mesta oz. njegove predele.

Lahko začnemo ta naš vodotok in njegove sode spremljati kar pri bodočem pokopališču v Agničevi hosti v Srebrničah, ali celo ob kipeči cerkvici Zaloga, ali pa se na pot po valovih ali ob njih odpravimo pri stanovanjskem naselju Brod-Drška, od koder Krka teče nizdol ob industrijski coni in ob razvijajočem se poslovno-trgovskem centru v Bršljinu, pod novomeškim Marofom, spremljajoč vlakovne kompozicije, nadalje ob železniških postajah

Bršljin, Center in Kandija, gre tudi ob mestnem gozdiču Portoval z rekreacijsko-športnimi površinami ter mimo avtobusne postaje in kulturnega centra nad Loko, se vleče ob zdravstveno-bolnišničnem kompleksu z nekdanjima gradovima Kamen in Neuhoof, zavije mimo polifunkcionalnega starega mestnega jedra, kjer najdemo upravo, trgovine, sodišče, knjižnice, muzeje, galerije in mnoge gostince, predvsem pa gre na tem mestu pod Bregom, kapitljem in frančiškansko cerkvijo, ter na drugi strani, kjer se vanjo zlije tudi Težka voda, ob stanovanjskih naseljih Nad mlini, Smrečnikova, Ragovska, Jakčeva in mnogih ostalih, nadalje nase veže pravljlični mestni gozd Ragov log, se približa šolskemu kompleksu ob Seidlovi cesti, daje ribam življenjski prostor tudi ob naseljih na Mestnih njivah, Ragovem, Plavi laguni ter gre mimo pokopališča v Ločni naprej poleg industrijske cone Ločna in zakoncev Pic in Pina Mlakar, ki ju z ene strani stiska čistilna naprava, na drugi strani pa se postavlja gradič Graben, od koder se ta pot Krke v Novem mestu konča nekako pri zadnjem jezu pri naselju Mačkovec oziroma ob vasi Krka, nato pa Krka že kmalu pride do Otočca.

Tistega nekaj prostora Novega mesta, ki ni ob Krki, pa se najde ob potokih Težka voda, Bezgavec in Šajser. Novo mesto je nedvomno pravo obvodno mesto.

Tudi ob Canalu Grande v svetovljanskih Benetkah najdete vse najlepše in meščanom ter gostom potrebno; od železniške postaje in parkirnih hiš ter pristanišča, številnih bogatih palač, galerij, hotelov, casinoja, tržnih prostorov in znamenitega Ponte di Rialto tja do bogatega Markovega trga, najbolj okrašenega dela Benetk, kjer vladajo golobi in so celo množice turistov manjšina v tem sicer pravem turističnem getu in kjer se ozrete še do Giudece. Seveda pa to ne pomeni, da bi se smeli v Benetkah izogniti sprehodu po vegastih stopnicah preko in ob množici drugih, manjših kanalov in ozkih uličicah, kjer se počutite kot na dnu kanjona.

Benetke, mesto, ki ni nikoli vmesna postaja, so varno mesto, mesto pešcev in vodnega prometa, avtomobilov in cest tu celo konec dvajsetega stoletja ni, pa četudi Benetke

sploh niso tako zelo majhne, še najmanj seveda za pešca. Pa vendar, če se vozite po Canalu Grande, ste kvečjemu nekaj sto metrov odmaknjeni od tako rekoč katerekoli točke v mestu in tudi zaradi tega je urbanistični pomen Velikega kanala za Benetke nemajhen.

Seveda bi bilo moč tudi v Novem mestu urediti vodni promet, nekakšne rečne taksije po Krki, ki bi vozili denimo od Zaloga ali od Broda do jezu pri Seidlovem mlinu ter od jezu pri Seidlovi žagi do jezu pri Mačkovcu, in bi torej marsikaterega meščana pripeljali v center mesta ali na delo ali pa bi se Novomeščani in turisti le vozili gor in dol ter na čolnu kaj dobrega pojedli ali popili.

Toda razumevanja za kaj takšnega očitno še ni, če seveda sodimo po tem, da doslej še ubogih pešpoti ob Krki in novomeških potokih niso uredili, čeravno kaj takšnega seveda ne bi bila kaj prida velika investicija. Očitno gre zgolj za mrtvoudnost ali lenobo dosedanje novomeške oblasti.

Lani so, razočarani nad stanjem v mestu v tem pogledu ter zavedajoč se urbanističnega in siceršnjega pomena obrečnega prostora v Novem mestu, celo sploh ne leni novomeški mladci na predlog novomeških študentov skušali urediti pešpot med Plavo laguno in starim mestnim jedrom, pa seveda kaj dosti uspeha ob kratki akciji še ni bilo. Upajmo, da bo letos repriza akcije tu, kje drugje pa še kakšna nova, in da bomo Novomeščani prej ali slej – pa četudi na podlagi žuljev mladecev, pravih udarnikov v sploh ne več udarniški državi – hodili po pešpoteh ob novomeških vodotokih, kar gotovo je velika želja Novomeščanov, starih in mladih. Pešpoti ob Krki in potokih v Novem mestu bi jim služile kot komunikacija med različnimi točkami mesta ter bile primeren prostor za sprehode, rekreacijo, sprostitve, poleg vsega pa bi končno ljudem približali to lepo reko, ki jo mnogi gledajo le zviška, s kakšnega mostu, ko jo prečkajo, pa še tedaj je pogled pogosto usmerjen drugam.

Torej ni le v Amsterdamu in Kostanjevici nekaj beneškega, ne, beneško je tudi Novo mesto, pa sploh ne le zaradi golobov, brez katerih, po Predinu, ni Benetk. Toda če v našem mestu kmalu še ne gre pričakovati

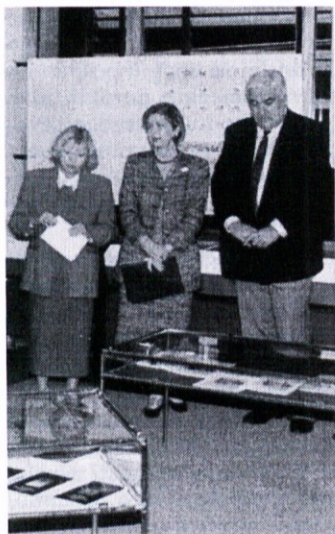
Tomaž Levičar
Z VAPORETOM
ALI GONDOLO PO KRKI

vodnih taksijev, pa bi nam vendarle lahko bila vsaj pri osnovanju pešpoti ob reki zgled številna slovenska in svetovna obrečna mesta, ki so že zdavnaj pred nami spoznala, da je prostor mesta ob vodi eden najlep-

ših in najprijetnejših celo ali predvsem v urbanih središčih in da mora ta zatojati podati roko vsem meščanom, še posebno, če mesto po svoji zasnovi kar vpije po takšni obvodni ureditvi.

**Jadranka Matić
Zupančič**

DAN SLOVENSKE KNJIGE V KARLOVCU

Dnevi slovenske knjige v Karlovcu v Mestni knjižnici Ivana Gorana Kovačiča, 27. oktobra 1998. (Foto: Marko Kline)

Čas se strašansko hitro premika in že smo v februarju 1999. Daleč za nami je 27. oktober, dan slovenske knjige, ki smo ga že šestič počastili v karlovski Mestni knjižnici Ivana Gorana Kovačiča, osrednji knjižnici za Slovence na Hrvaškem.

Ob 17. uri smo se udeležili razstave novopridobljenih slovenskih knjig, ki smo jih v Knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu s pomočjo namenskih sredstev Ministrstva za kulturo RS ter tudi s sredstvi Zavoda za odprto družbo izbrali in kupili za Slovence v Karlovcu. Na ta način je v karlovsko knjižnico prišlo 121 novih slovenskih leposlovnih in strokovnih knjig.

Dogodek je bil zelo medijsko odmeven, udeležili so se ga takratni novomeški župan Franci Koncilija, ki je ob tej priliki tudi podaril nekaj knjig slovenskemu oddelku, slovenski pesnik in pisatelj Kajetan Kovič, ravnateljica karlovške knjižnice Nada Eleta, predstavniki slovenskega veleposlaništva iz Zagreba, predstavniki hrvaškega ministrstva za kulturo, ga. Ljubica Radović, svetovalka za manjšine v Nacionalni i sveučilišni knjižnici v Zagrebu, predstavniki slovenskih kulturnih društev iz Zagreba in Karlovca ter predstavniki karlovških mestnih in županijskih oblasti in številno občinstvo.

Osrednja pozornost večera je bila namenjena predstavitvi in pogovoru z uglednim slovenskim pesnikom, pisateljem, prevajalcem in akademikom Kajetanom Kovičem. Ob tej priliki je bil predstavljen njegov roman Pot v Trento, ki je izšel leta

1997 v hrvaškem prevodu.

Posebno doživetje je bilo prisluhniti pesnikovi interpretaciji svojih izbranih pesmi iz njegovih številnih pesniških zbirk (Veternice, Ogenjvoda, Labrador, Poletje, Sibirski ciklus), saj nas njihova zvočnost, ritmičnost in lirski intenzivnost zmeraj znova prepriča, da je to poezija enega od vrhov slovenske lirike. Posebno pozornost pa zasluži avtorjeva interpretacija lastnih verzov, kot da bi skozi njegov glas prihajala ta izčiščena in večpomenska lirika do posebne veljave in dodatne sugestivnosti govorjenega.

Kajetan Kovič se je poleg intenzivne osredotočenosti na poezijo, pisanje za otroke in mladino ter prevajanje ukvarjal tudi s pisanjem proze, saj njegovo pripovedno delo za odrasle obsega nekaj izredno zanimivih romanov in krajših zgodb (Ne bog ne žival, Tekma ali kako je arhitekt Nikolaj preživel konec tedna, Iskanje Katarine, Pot v Trento, Profesor domišljije).

Tako smo lahko prisluhnili odlomku iz hrvaškega prevoda Poti v Trento, ki ga je podal avtor, ob tem pa nam je razkril genezo romana, ki se dogaja od konca preteklega do šestdesetih let tega stoletja na različnih za te čase bolj ali manj značilnih prizoriščih Srednje Evrope.

Obiskovalci večera so tako prisrčno nagovorili pesnika, da se je večer sklenil v doživetem sožitju med avtorjem in občinstvom, med slovenskim in hrvaškim jezikom, saj literatura in knjiga iščeta in najdeta zmeraj nove poti v naša doživetja in lastne svetove.

OB 50-LETNICI GLASBENE ŠOLE V KRŠKEM

Pedagogika ubira nova pota na vseh instrumentalnih področjih. Z menjavo generacij prihajajo nove domisljice, ki pa rastejo na starih, že dobro preizkušenih. Tako bi lahko označili tudi delo dveh ravnateljev, prof. Gradiška in prof. Klepca, saj sta krško glasbeno šolo zaznamovala v slovenskem prostoru. Prof. Klepac je na glasbeni šoli pustil neizbrisni pečat. Iz majhne provincialne šole, na kateri je bilo nekaj starih instrumentov, kjer otroci niso vedeli, kaj je glasbeni pouk, je šolo pripeljal v današnje prostore. Izbral je učitelje in šolo opremil. V tem času so delovali klavirski, harmonikarski, pihalni oddelek, pa tudi za solo petje se je včasih kdo oglasil. Nekaj učencev iz tistega časa nas je nadaljevalo ter tudi končalo šolanje, bodisi na glasbeni akademiji, pedagoški akademiji ali muzikologiji. Tudi tekmovali smo in bili za to nagrajeni.

V glasbeno šolo sem rada hodila, saj se je že med potjo v šolo zgodilo marsikaj zanimivega. Pod šolo se je vila makadamska pot, polna lukenj, v katere smo ob deževju namakali gobo in z njo brisali tablo in tako jezili našega ravnatelja.

Pri vsakem poskusu, da bi domačo nalogo napisala že med poukom, in ko mi je to že skoraj uspelo, si je ravnatelj vzel čas in novo radirko in mi poskus uničil. Največji dogodek pri pouku teorije je bilo spravilo drv in premoga. Takrat smo se postavili v vrsto, ročno zgrabili za drva in v enem popoldnevu je bila kurjava spravljena v kleti.

Prof. Klepac sem srečala tudi v gimnaziji, kjer me je učil glasbeni pouk, po končani akademiji, ko sem začela učiti v Krškem, pa je postal moj direktor. Leta so tekla in po njegovi upokojitvi, je na glasbeno šolo prišel nov ravnatelj, prof. Gradišek, z novimi domisljicami, hkrati pa se je glasbena šola razširila z oddelki za pihala, trobila, tolkala in godala. Začel je delovati simfonični orkester, komorne skupine so oživele. V tem času je veliko naših učencev nadaljevalo glasbeno šolanje, vrstila so se tekmovanja in nagrade, sim-

fonični orkester pa je posnel CD ploščo. Za svoj obstoj je ta potreboval ozadje v pedagoškem delu. Prišli so novi učitelji, začeli so poučevati nove instrumente, ki jih dosedaj ni bilo. Tako je nastalo nekaj novih oddelkov, nekateri pa so imeli že tradicijo.

Eden izmed njih je tudi klavirski oddelek in prav je, da odgrnem delček zgodovine glasbene šole ravno na tem področju, iz katerega prihajam kot bivša učenka in sedaj pedagoginja.

Prof. Metka Jovanovič je vodila klavirski oddelek v predhodnih letih in nam s svojim delom dala tudi pečat. Klavirske igre in pedagogike se je naučila pri svojem očetu Antonu in stricu Janku Ravniku. Oba sta bila priznana glasbenika, pianista in skladatelja, profesorja na Akademiji za glasbo v Ljubljani, od katerih je izšla vrsta priznanih slovenskih pianistov. To je bila velika dota, ki jo je prinesla s seboj v Krško, kjer sta bili dve sobi z "ribanimi podnicami", kot sama pravi, ter dva slaba nacionalizirana klavirja z dunajsko mehaniko. Učenci doma niso imeli instrumentov, vadili so kar v šoli. Notni material si je prof. Jovanovičeva sposojala kar pri svojem očetu, ki ji je zraven podal še nasvete za delo, sama pa je svojo šolo imenovala kar "Ravnikova šola", katere značilnosti sta bili: mehka roka in igra kantilene.

Tudi sama se je razvijala in raziskovala pianistične probleme, pa tudi "zagrebški milje" jo je obogatil s svojim kulturnim programom, koncerti, razstavami itd. To svetovljanstvo je prinašala s seboj v Krško ter ga prenašala na učence in svoje kolege učitelje. Klavir je poučevala tudi gospa Marjana Požun, ki je znala prisluhniti otroškim težavam. Kasneje se je obema pridružila še gospa Milica Šukič, ki je v Krškem začela poučevati klavir leta 1973. To je bila generacija klavirskih pedagoginj, s katerimi sem po končani akademiji za glasbo tudi sama delovala in se od njih tudi učila. Klavirskih pedagogov, ki jih nisem poznala, se je v

Krškem pred leti zvrstilo kar lepo število. To so: Majda Pfeifer, Đurđica Papolija, Savina Mally, Branka Trajbar, Vida Ramuščak-Ratej, Čedomil Vrbos.

Kar nekaj učencev te generacije je nadaljevalo šolanje na srednji glasbeni šoli, ter kasneje na Glasbeni akademiji, od katerih sva se dva vrnila v Krško poučevati, Borut Smrekar je postal direktor Opere in baleta v Ljubljani, Karmen Salmič je muzikologinja, veliko nekdanih učencev pa prihaja spet v glasbeno šolo, sedaj kot starši naših sedanjih učencev.

Učence na klavirskem oddelku vodimo štirje pedagogi. Po odhodu starejše generacije smo postopoma prihajali mlajši profesorji po končani akademiji. Prostor, v katerem deluje glasbena šola, je bližji Zagrebu, zato so se nam na razpise za delovna mesta odzvali kolegi iz tega mesta prej kot iz Ljubljane. Tudi na klavirskem oddelku je tako in učitelji si izmenjujemo izkušnje ljubljanske in zagrebske akademije za glasbo, kar pa ni slabo. Otrokom podajamo naše znanje in izkušnje, pomagamo jim pri oblikovanju njihovih osebnosti, krepimo jim delovne navade ter jih skušamo motivirati na umetniškem področju. Veliko raziskav je pokazalo, da delo z instrumentom razvija otrokovo inteligenco, individualno delo pa odpira otroško dušo.

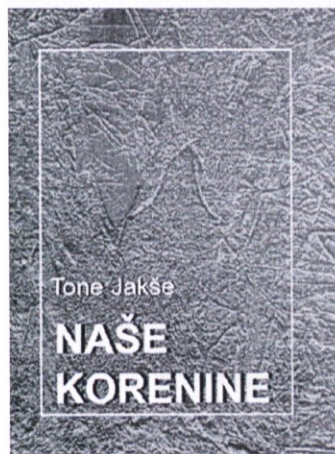
Velika večina staršev pripelje otroka v glasbeno šolo z besedami: "Moj ne bo profesionalni glasbenik, važno, da nekaj igra." O tem starši ne morejo soditi vnaprej, saj se večsih zgodi, da otroci brez njihove podpore ne zmorejo izdelati niti os

novnega programa, ki je predpisan za vso Slovenijo, temveč so mnenja, da je ta program narejen za bodoče profesionalce. Temu ni tako. Večina učencev, ki redno obiskujejo šolo, redno vadijo, ima podporo staršev, in kar je najbolj pomembno: ima tudi lastno motivacijo in sposobnosti za to, lahko lepo sodeluje z glasbeno šolo in tudi večkrat letno nastopa. Temu so namenjeni tedenski interni nastopi, oddelčni nastopi, ki jih organizira sam učitelj, ter javni nastopi, kjer nastopijo zares dobri in talentirani učenci, s katerimi se posebej potrudimo, da izberemo program, primeren njihovim sposobnostim. Teh je bilo v zadnjem času mlajše učiteljske generacije kar nekaj. Sodelovali so na tekmovanjih in tudi nadaljevali šolanje na srednji glasbeni in baletni šoli. Nagrade na državnih in mednarodnih ravni pa so tudi potrdilo za naše delo. Klavirska glasba in pedagogika se razvijata in odpirata nova pota, ki jih je potrebno nenehno raziskovati, in temu skušamo učitelji slediti.

Želim si še bolj spoznati otroško dušo, da bi lahko otrokom posredovala znanje, jih motivirala za delo, krepila njihove dobre lastnosti. Tako bi lahko ob podpori in razumevanju staršev vsak zase kot individuum lahko uspevali toliko, kolikor jim njihove naravne sposobnosti to omogočajo.

Če bi nadaljevala, bi se pridružila misli Boba Dylana: "Umetnost je nenehno prepletanje iluzij. Najvišji cilj umetnosti je navdih, motivacija. Kaj lahko naredimo? Kaj lahko več naredimo za nekoga, kot da ga motiviramo."

Tone Jakše: NAŠE KORENINE, Biro M, Novo mesto 1998

Knjigi Dolenjski obrazi, ki je leta 1996 izšla pri Dolenjskem listu in je prinesla obsežen sklop reportažnih zapisov novinarja Toneta Jakšeta, posvečenih življenjskim zgodbam predvsem starejših ljudi s širšedolenjskega območja, se je konec minulega leta pridružila še druga Jakšetova knjiga te vrste, a še obsežnejša in vsebinsko pestrejša od prve. Pod naslovom Naše korenine, kot je bil tudi naslov rubrike v Prilogi Dolenjskega lista, kjer so zapisi izhajali v letih od 1990 do 1995, prinaša na več kot 550 straneh 231 sestavkov, zvečine reportažnih zapisov, nekaj reportaž ter dva intervjuja in komentarja, besedila pa spremlja blizu 300 fotografij. Knjigo so oblikovali in pripravili za tisk v Biroju M, natisnili pa so jo v tisoč izvodih v Tiskarstvu Opara.

Z izrazitim posluhom za starejše ljudi, s človeško odprtostjo in strpnostjo je Tone Jakše v svojih reportažnih zapisih in reportažah zabeležil več sto življenjskih zgodb posameznikov, živečih v mestih, krajih, vaseh in samotnih zaselkih od Save do Kočevskega in od Ljubljane do bregov Kolpe. Njegovi sogovorniki so bili preprosti ljudje iz ljudstva, v življenju trdo preizkušene kmečke grče, ženice in možaki, kmečki gospodarji in osobenjki, hlapci in deklet, ljudski godci, mlinarji, kovači, furmani, čolnarji, oglarji in kar je bilo še pripadnikov podobnih, zdaj zvečine povsem izumrlih obrti. V pisanem mozaiku so tudi ljudje, ki jim je življenjska pota odredjalo mestno okolje ali boljša izobrazba, pa osebnosti, ki so se usmerile v likovno, besedno ali kakšno drugo ustvarjalnost, vendar prevladujejo ljudje s podeželja in iz najširših družbenih slojev.

Čeprav so v središču večine Jakšetovih zapisov življenjske usode konkretnih posameznikov, pa se z osebnimi pripovedmi in spomini nevsiljivo v vrstice in mednje zapisujejo tudi širše razmere iz časov od začetkov do skorajšnjega konca tega stoletja skozi vso njegovo silno burno zgodovino dveh svetovnih

vojn, izseljevanja, obdobja velikih upanj in velikih razočaranj, pomanjkanja in občasnega obilja, vzponov in padcev celih držav in narodov. Vse to odmeva v življenjskih usodah preprostih in izobraženih ljudi, biva-jočih na slovenski grudi ali odse-ljenih z nje. Tudi dogajanja, ki so bila dolgo pod prisilnim pečatom molka, prihajajo na dan, od povojnih pobojev in skrivaštva do krivic in preganjanj, ki so mnogim posameznikom trajno obremenila življenje in ki si jih dolgo niso mogli olajšati niti s tem, da bi jih izpovedali. Posebej zanimiv je sklop reportaž o skriva-čih, ljudeh, ki so se pred nasiljem ideologij in razmer zatekli v skriva-štvo in so leta, celo desetletja, ostali zunaj življenjske skupnosti, nekakšni živi mrličji.

Jakše se teh in podobnih vprašanj, ki še vedno burijo našo javnost, ker jih politiki ali zlorabljajo ali omalo-važujejo, loteva s strpnostjo in odpr-tostjo, poudarja predvsem njihovo človeško plat ter s tem krepi dan-danes tako prepotrebno zavest, da je treba preteklost poznati v dobrem in slabem, jo sprejeti in se iz nje učiti modrosti sobivanja, ne pa sovraštva in izključnosti.

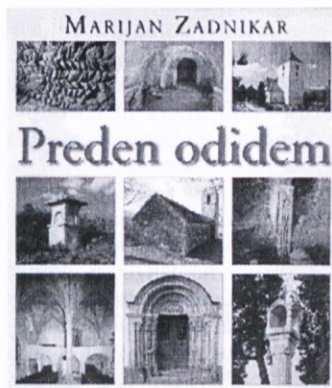
Pri pisanju se Jakše sicer drži novinarskega jezika in zvrsti, ostaja torej pri sporočanju dejstev, vendar pa novinarsko pisanje nadgrajuje z literarnimi sestavinami, kjer je to umestno. Še posebej skrbno oblikuje uvodne besede, ki so v nekaterih primerih že kar prava poezija v pro-zi.

Zanimiva podrobnost v Jakše-tovem pisanju je tudi uporaba arhaič-nih in narečnih izrazov, ki niso več v živi rabi, ker pač ni več življenj-skih razmer, v katerih so nastali in se uporabljali, ostali pa so v besed-nem zakladu starejših ljudi. Tudi na ta način, kot sploh z vsem pisanjem, se z zapisi v knjigi Naše korenine odpirajo okenca v preteklost, v svet, ki je minil, v življenjske vrednote in smotre nekdanih generacij. Pogled v ta okenca za bralca ni samo zani-miv, ampak ga lahko človeško obogati.

**Marinka
Dražumerič**

IZ ŠTIRIH DESETLETIJ DELA

Marijan Zadnikar: Preden oddidem. Družina, 1998

Le malokateri strokovni pisec je tako plodovit kot umetnostni zgodovinar akademik dr. Marijan Zadnikar. Knjiga s pomenljivim naslovom *Preden oddidem*, ki je izšla v pozni jeseni 1998, je tako že njegova 43. samostojna publikacija. V njej je avtor zbral dva ducata izbranih del iz štirih desetletij izredno plodnega raziskovalnega dela na področju srednjeveške, predvsem romanske in monaške arhitekture. Vanjo je vključil tiste temeljne strokovne razprave, ki so izšle v manj znanih občasnikih publikacijah doma in v tujini. K tej odločitvi ga je nagnilo dejstvo, da so nekatere razprave zaradi časovne oddaljenosti prve objave, nekatere pa tudi zaradi objave v tuji strokovni literaturi težje dostopne in zato premalo poznane širši strokovni, pa tudi laični javnosti. Po mnenju avtorja v knjigi zbrane razprave vsebinsko dopolnjujejo njegove samostojne knjige in skupaj z njimi zaožrožajo njegovo življenjsko delo. Nanašajo se zlasti na naše romansko stavbarstvo, na srednjeveško arhitekturo cistercijanov in kartuzijanov ter

na nekatere najvidnejše posamične spomenike.

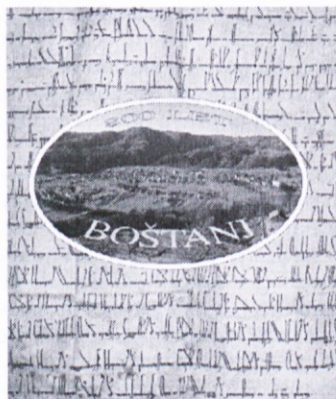
V razpravah je zajeto starejše umetnostno gradivo celotnega slovenskega prostora. Dolenjsko je vpeto v tujejezične (nemško, francosko, italijansko) preglede naše romanske arhitekture. Nekaj razprav je v celoti posvečenih srednjeveški arhitekturi stiškega in pleterskega samostana, tako splošnemu orisu njihovega stavbnega razvoja kot tudi njihovim posameznim detajlom, npr. pleterskim "štimancam".

Pri prebiranju knjige, ki jo odlikuje za avtorja značilen izredno bogat in sočen jezik, ki kljub strokovno neoporečnemu izrazoslovju, približa bralcu zahtevne probleme naše srednjeveške in monastične arhitekture, znova ugotavljamo avtorjevo pronicljivost in aktualnost pri interpretiranju posameznih problemov.

Knjiga je bogato opremljena s kvalitetskimi fotografijami Marjana Smerketa in avtorja samega, lično jo je oblikoval Tone Seifert, izdala in založila pa založba Družina.

BOŠTANJ - 800 LET

Krajevni zbornik

V zadnjih letih je izšlo kar nekaj bogatih predstavitev posameznih krajev, krajevnih skupnosti, župnij ipd. Njihov izid je običajno povezan z obeleženjem starosti kraja in ponosom, da se njegova prva omemba danes odšteva v častitljivih stoletnicah. Kakor da bi pred iztekom tisočletja želeli dokazati, da so se tudi v njih odvijali pomembni zgodovinski dogodki in da je marsikatero danes odmaknjeno območje imelo cvetočo preteklost. Mogoče je izid raznih zbornikov tudi odraz lokalne samozavesti in zavedanja, da sta sedanjost in bodočnost tesno povezana z razumevanjem preteklosti.

Ob osemstoletnici prve pisane omembe – 31. oktobra 1197 – je svoj zbornik dobil tudi Boštanj. V njem so številni sodelujoči pisци želeli od-

kriti del bogastva krajevnega preteklosti, prikazali življenje v sedanjosti in hkrati nakazali smeri razvoja v bližnji prihodnosti.

Obsežno gradivo je razdeljeno na 13 nosilnih poglavij, ki so zaradi preglednosti razčlenjena na številna podpoglavja. Najprvo je v sliki in besedi predstavljena listina iz leta 1197, na kateri se prvič v zgodovini omenja ime Boštanj. Nastala je v Strassbourgu, hranjena pa je v arhivu Zgodovinskega društva v Celovcu. Njej sledijo bolj ali manj zajetna poglavja o družbeno-geografskem orisu krajevnega skupnosti Boštanj, sprehod skozi njeno preteklost od prazgodovine do konca druge svetovne vojne, o etnološki značilnosti kraja, o razvoju gospodarstva in obrti, o društvenem življenju v

ODMEVI IN ODZIVI

Rast 1 / 1999

Boštanju, o zgodovini osnovne šole vse od leta 1850, o župniji Boštanj. Predstavljene so znamenitosti Boštanja in krajevni običaji, življenje in delo prebivalcev krajevne skupnosti in njen nadaljnji razvoj, pa tudi projektna naloga Moj domači kraj učencev 2. razreda Osnovne šole Boštanj. Predstavljen je tudi grb Boštanja, ki ga je leta 1998 oblikoval Rudi Stopar in je gotovo eden najbolj domišljenih in dodelanih od vseh, ki so nastali v novi državi.

Izredno obsežno gradivo je obdelalo kar 25 avtorjev. Pri tem so bili nekateri pri zbiranju gradiva izred-

no natančni, druge je verjetno zanesel čas, zato so nekateri prispevki premalo dodelani. Toda kljub temu veje iz zbornika izredna zagnanost številnih sodelujočih, ki so z veliko ambicioznostjo želeli predstaviti svoj kraj. Gotovo je tudi zato zbornik eden od bogatejših, saj dostojno predstavlja 800-letnico Boštanja.

Zbornik Boštanj, 800 let je založila in izdala krajevna skupnost Boštanj, oblikoval Tone Zgonc, lektorirala Simona Kranjc, izšel pa je ob izteku pomladi 1998 v nakladi 3000 izvodov.

GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON (56)

Dodaj v 54. nadaljevanju (Rast IX/1998, str. 531) podatke, ki mi jih je poslal prof. Jože Dular: **Tancik Dušan** u. 14. febr. 1982 v Metliki; **Tancik Miloš**, r. 23. febr. 1921 v Metliki, u. 11. jan. 1972 v novomeški bolnišnici.

TRDIČ FRANCELJ strojnik, inovator v svobodnem poklicu

R. 12. dec. 1961 v Novem mestu. Je inženir strojništva, in kakor lahko razberem iz dostopnih virov, z doktoratom. Njegova dejavnost obsega razvoj računalniških sistemov za merilno-krmilne aplikacije, razvoj merilnih postopkov, dinamično analizo, razvoj programskih orodij itd. Piše članke, ki zadevajo računalniško vizualizacijo. L. 1998 je prejel Zoisovo priznanje za programsko opremo za računalniško nadzorovanje proizvodnje mineralne volne. – Kdo je kdo 1991, str. 273 (stenografsko skopi podatki). Delo 25. nov. 1998 št. 273, str. 14 – slika.

Elo Justin: Janez Trdina, lesorez

TRDINA JANEZ pisatelj, etnograf in zgodovinar

R. 29. maja 1830 v Mengšu na Gorenjskem, u. 14. jul. 1905 v Novem mestu. Po osnovni šoli v domačem kraju je obiskoval ljubljansko gimnazijo in na Dunaju študiral zgodovino, zemljepis in klasično jezikoslovje. Kot profesor je služboval v Varaždinu (1850-3) in na Reki, kjer je bil 1867 kazensko upokojen, češ da zavaja mladino s svojimi političnimi nazori. Tako se je s 37 leti naselil v Bršljinu, prehodil večinoma peš Dolenjko in Belo krajino in na svojih popotovanjih neprestano beležil svoja spoznanja o ljudskem življenju, delu, verovanju, mišljenju, navadah. Vse to je kasneje uporabil v avtobiografskih delih, povestih, črticah in bajkah. Pisal je zelo lep, ljudski jezik, tako da ga je Ivan Cankar označil za najboljšega stilista svoje dobe. Trdinovo Zbrano delo obsega dvanajst knjig, ki jih je opremil prof. Janez Logar s temeljitimi, izčrpnimi opombami, in tako opravil delo, ki ga je pred njim pripravljaj, pa ne dokončal dr. Alojz Turk, novomeški gimnazijski profesor. Dela: Zgodovina slovenskega naroda (1866), Moje življenje, Verske bajke na Dolenjskem, Izprehod v Belo krajino, Bachovi huzarji in Iliri (spomini na Trdinovo službovanje na Hrvaškem) itd. Po drugi vojni smo v knjižni izdaji dobili tudi Trdinove zapiske s potovanj pod naslovom: Podobe prednikov. Zapiski Janeza Trdine iz obdobja 1870 – 1879. I-III. Ljubljana, Založba Krt, 1985. – SBL IV, str. 163.

TREBŠE – ŠTOLFA LJUDMILA prosvetna in družbeno-polit. delavka

R. 13. apr. 1938 v Zidanem Mostu. Šolala se je v rojstnem kraju, v Radečah in Celju, kjer je končala srednjo ekonomsko šolo, 1959 pa še učiteljske v Ljubljani. Poučevala je na osnovnih šolah na Dolah in v Litiji, študirala angleščino in ruščino, se izpopolnjevala v ZDA in končala III. stopnjo lingvistike v New Yorku ter opravila magisterij. L. 1970 se je vrnila v domovino, bila strokovna sodelavka pri Univ. komiteju ZKS, ravnateljica Pokrajinskega arhiva v Kopru in zunanja sodelavka Znanstvenega instituta FF v Ljubljani. Njeno obsežno publicistično delo zadeva znanstveno sodelovanje z deželami v razvoju, arhivistiko, delovanje slovenskih izseljencev, posebno Primorcev itd. Je tudi simultana prevajalka – Prim SBL 16. snopič, str. 53.

TRENC (TRENZ) FERDINAND agronom

R. 7. jan. 1913 na Trški Gori pri Krškem, u. v prometni nesreči 25. nov. 1976 med Celjem in Vranskim, pok. v Celju. Osnovno šolo je obiskoval v Mariboru in Celju, gimnazijo tu in v Novem mestu in tam maturiral (1931). Nato je študiral dve leti medicino v Ljubljani, visoko kmetijsko šolo na

Dunaju, opravil državni izpit in se preusmeril v ekonomsko plansko stroko. Med drugim je bil oskrbnik posestva trapistov v Rajhenburgu (1941-45), referent za kmetijsko mehanizacijo pri ministrstvu za kmetijstvo, direktor za investicijsko opremo pri Agrotehniku in bil 1975 upokojen. Pisal je članke največ s področja kmetijske mehanizacije in izdal knjigo Siliranje krme (1951. – SBL IV, str. 172. Delo 26. nov. 1976 št. 18 (osmrtnica).

TRENTZ ANTON FELIKS Prešernov prijatelj

R. ok. 1802 na Draškovecu pri Šentjerneju, u. 25. apr. 1882 prav tam. Bil je sin Antona, lastnika graščine (po 2. svetovni vojni po nemarnosti porušene in porabljene za posutje cest). Nekaj časa je študiral v Mariboru, od 5. razreda dalje v Ljubljani in odšel 1819 na Dunaj študirat pravo. Tam mu je pesnik Prešeren pokazal zvezek svojih prvih pesmi, o katerih niti pesnikov prijatelj Čop ni bil poučen. Trentz mu je svetoval, naj pesmi pokaže učenjaku Kopitarju, s katerim se je Trentz poznal morda preko Rudeževih, lastnikov sosednjega Gracarjevega turna. Kmalu zatem je Trentz zbolel na umu in baje je Prešeren bolnega znanca obiskoval, kadar je hodil k prijatelju Andreju Smoletu na njegov Prežek. – Fr. Kidrič: Prešernov album, str. 280.

TRENTZ FRANC pravnik

R. 26. nov. 1851 na Mihovici pri Šentjerneju, u. 26. avg. 1921 v Ljubljani. Osnovno šolo je obiskoval v Šentjerneju, študiral gimnazijo v Novem mestu, pravo pa na Dunaju in služboval kot sodni pristav v Vel. Laščah, kot sodnik v Metliki, namestnik državnega pravdnika v Celju, Mariboru, I. državni tožilec v Ljubljani in 1912-3 kot predsednik okrožnega sodišča v Novem mestu. Veljal je za nepristranskega sodnika, ki je s simpatijami spremljal slovensko narodno gibanje in je kot uvideven cenzor napravil slovenskim časnikom veliko uslug. – SBL IV, str. 173.

TRENTZ JANEZ arhitekt

R. 12. sept. 1914 na Trški Gori pri Krškem. Maturiral 1933 na novomeški gimnaziji in diplomiral na tehniški fakulteti v Ljubljani za inženirja arhitekture. Projektiral je urbanistični načrt za Novo Velenje, počitniški dom rudarjev v Fiesi, Elektrotehniško fakulteto v Ljubljani in sodno zgradbo v Novi Gorici itd. L. 1962 je prejel nagrado Prešernovega sklada za urbanistični načrt Velenja. – Kdo je kdo za Slovence 1991, str. 274 – s sliko.

TREO DRAGOTIN (KAREL) pravnik in politik, organizator sokolskih društev

R. 9. apr. 1863 v Mali vasi pri Dobrniču, u. 16. jul. 1935 v Ljubljani. Po maturi na novomeški gimnaziji (1881) je študiral pravo na Dunaju in promoviral. L. 1886 – 9 je bil koncipient pri novomeškem odvetniku dr. Rosini, 1893 odprl lastno pisarno v Postojni, se preselil v Gorico, odprl s Henrikom Tumo odvetniško pisarno in se nato osamosvojil. L. 1916 se je preselil v Ljubljano in se zaradi boleznih odpovedal praksi. Med bivanjem v Gorici se je vključil v politično življenje in nekatere kraške občine so ga izvolile za častnega občana. – SBL IV, str. 173.

TRINKAUS VINKO pripovednik, dramatik in publicist

R. 10. okt. 1927 v Gabrijelah pri Sevnici. Bil je rudar, nato časnikar, delal v kulturno-prosvetnih organizacijah, vmes študiral na fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo. V pripovedni prozi in dramah obravnava NOB, delavsko in socialno problematiko v zasavskem rudarskem okolju. Dela: romani Črna dolina, Prvi bataljon, Velika stavka, Obveščevalci NOB itd.; dramska dela: Prvi spopad, Trbovlje; televizijske igre: Zrušek, Veliki načrt, Tiha dolina. S članki je sodeloval v Socialni misli, Sodobnih potih in Delavski enotnosti. – Slovenska književnost (CZ 1982), str. 365. Slov. gledališki leksikon III, str. 740. Šentjakobsko gledališče Ljubljana 1974-75 št. 5, str. 3 – s sliko.

TROBENTAR ANDREJ akademski slikar, Levstikov nagrajenec

R. 22. nov. 1951 v Podtaboru pri Grosupljem. Na Akademiji za likovno

Anton Troha

umetnost je diplomiral 1976 in končal specializacijo pri prof. Ciuhi. Kot profesor umetnostne vzgoje je služboval na osnovnih šolah in SŠTUD v Kočevju. Od 1985 do 1991 je ilustriral 13 otroških in mladinskih knjig in 1987 prejel Levstikovo nagrado za ilustracijo knjige Joža Horvata Waitapu. – *Otrok in knjiga* 32 (1991), str. 57. *Dolenjski list* 28. maja 1987 št. 21, str. 15 – slika.

TROBIŠ SMILJAN pesnik

R. 2. nov. 1956 v Novem mestu. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v domačem kraju in 1975 maturiral, študiral je kemijo in biologijo na Pedagoški akademiji in je predmetni učitelj. Objavlja pesmi v *Dolenjskih razgledih*, *Ognjišču*, reviji 2000, imel je več recitalov po Sloveniji in objavil pesniški zbirki *V modro* (1994) in *Srečanja* (1995). – 250 let Gimnazije Novo mesto, str. 293. S. Trobiš: *V modro* (knjižni ovitek) – s sliko.

TROHA ANTON šolnik, Žagarjev nagrajenec

R. 31. avg. 1926 v Rogatem Hribu pri Kočevju. Osnovno šolo je obiskoval v Štalcerjih. Italijani so ga internirali v Padovi. Po kapitulaciji Italije so ga zajeli Nemci, vendar je pobegnil s tovarnjaka. Po vojni je v Kočevju dovršil kmetijsko šolo, nato pa še pedagoški tečaj. Poučeval je med drugim na Primorskem, pri Miklavžu na Štajerskem, nato vrsto let v Vinici, kjer je dočakal pokoj. Pod njegovim ravnateljstvom je šola dobila najmodernejša učila in šolsko televizijo ter zaslovela tudi v svetu zaradi Kluba OZN. Poleg drugih priznanj je prejel Žagarjevo nagrado (1973). – *Nedeljski dnevnik* 24. jan. 1982 št. 22, str. 5 – s sliko.

TROHA LUDVIK

R. 22. febr. 1901 v Starem Kotu na Kočevskem. Po osnovni šoli je odslužil vojaščino, bil gozdni delavec na Hrvaškem in v Franciji, nato v Kanadi, končno je dobil službo v tovarni papirja. Deloval je v sindikatu gozdnih delavcev in v Zvezi kanadskih Slovencev. Med drugo vojno je organiziral veliko pomoč za Slovence v domovini. L. 1948 se je vrnil domov in se zaposlil pri Gozdnem gospodarstvu v Kočevju. Prejel je visoka odlikovanja. – *Rodna gruda* XXVIII/1981 št. 7, str. 43 – s sliko. *Delo* 17. dec. 1993 št. 293, str. 10.

TROHA VELJKO pedagog, Trdinov nagrajenec

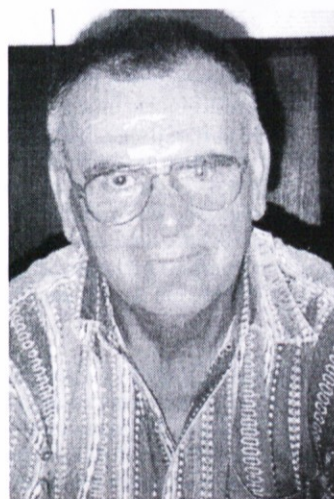
R. 30. okt. 1934 v Kranjcih na Hrvaškem. Po nižji gimnaziji v Kočevju se je vpisal na novomeško učiteljsiše, 1954 maturiral, nekaj časa učiteljval, diplomiral iz pedagogike na filozofski fakulteti v Ljubljani ter se izpopolnjeval v Kanadi, Angliji in na Poljskem, l. 1977 magistriral in sredi 80. let promoviral. Vmes je bil profesor in šest let ravnatelj novomeškega učiteljsišča ter gimnazije in nato direktor Pedagoškega Inštituta v Ljubljani ter profesor teorije vzgoje na Pedagoški fakulteti do upokojitve 1998. Poleg tega je sodeloval na jugoslovanskih kongresih pedagogov in s članki in strokovnih listih in zbornikih. – *Univerza v Ljubljani* III – 2, str. 1341.

TROHA ZDRAVKO zgodovinar in publicist

R. 1928 v Prezidu na Hrvaškem. Živi v Ljubljani. L. 1943 se je s starši preselil v Ljubljano in 1943 odšel v partizane v Zahodnodolenjski odred. Po demobilizaciji 1945 se je vpisal v gimnazijo, končal učiteljsiše in študij zgodovine. Udejstvoval se je kot šolnik (soavtor Vodila za učenje zgodovine za 7.r.), publicist in zgodovinar NOB (NOB na Kočevskem in Obkolpju, 520 let Loža..., Začetek NOB na Slovenskem idr. – *Nedeljski dnevnik* 37/1998 15. nov. št. 310, str. 8. – s sliko.

TROST ANDREJ bakrorezec

R. v Deggendorfu na Sp. Bavarskem, u. 8. jun. 1708 v Gradcu. Bakroreštvu se je učil v Gradcu in na Dunaju in v letih 1678 – 88 delal za Valvasorja v njegovih delavnicah na gradu Bogenšperk (tudi za Slavo vojvodine Kranjske). – *SBL* IV, str. 186 (da je bil mogoče rojen 29. nov. 1643 v Hotinji vasi pri Hočah).

Veljko Troha

TROST MILENA sopranistka

R. 9. jan. 1919 v Šentjerneju. Po maturi na ljubljanskem učiteljišču je dovršila pedagoški oddelek na konservatoriju in diplomirala na oddelku za solo petje na AG. Nastopati je začela v okviru Poličevega opernega studia in pela v Čarobni piščali ter poleg manjših vlog še Antonio, Olimpijo in Lidunko (V vodnjaku). Do upokojitve je službovala kot korepetitorica v ljubljanski Operi. – Slovenski gledališki leksikon, str. 742. Naša žena 1992 št. 2, str. 18 – s sliko.

TROST MIRKO prosvetni delavec in glasbenik

R. 4. marca 1886 v Vodichah pri Kamniku. L. 1908 je maturiral na ljubljanskem učiteljišču, služboval med drugim v Šentrupertu, na Raki in Dolenji vasi pri Ribnici, bil tri leta v ruskem ujetništvu, ter od 1921 do 1946 v Kočevju. Tu je bil tudi ravnatelj glasbene šole in vodja pevskega zbora. L. 1947 je bil zbor v Ljubljani proglašen za najboljši podeželski pevski zbor. – Dolenjski list 17/1966 9. marca št. 6, str. 9 – s sliko.

TROŠT IVAN publicist

R. 1925 na Perovem pri Grosupljem v delavsko-kmečki družini, u. dec. 1989 v Grosupljem. Od 1942 je delal za OF, bil aretiran ter odpeljan v Gonars. Po kapitulaciji Italije je odšel v partizane, po vojni pa je bil skladiščnik pri železnici v Ljubljani. V Zborniku občine Grosuplje je 1986 objavil partizanske spomine, l. 1994 pa je bila v istem Zborniku objavljena njegova proza Hlapček. – Zbornik občine Grosuplje 16/1990, str. 17. TV-15 28/1990 21. jun. št. 12, str. 13 – slika.

TROŠT JANKO šolnik, etnograf in lutkar

R. 20. jan. 1894 v Razdrtem pri Postojni, u. 20. avg. 1975 v Ljubljani. Po končanem učiteljišču je opravil tečaj za meščanskošolskega učitelja, etnografski tečaj pri državnem muzeju, 1948 pa še konservatorski tečaj. Učiteljeval je na šmihelski šoli v Novem mestu, v Loškem Potoku, Mariboru, Idriji, in bil v Ribnici kot ravnatelj 1951 upokojen. Izdal je Zemljevid kočevskega okraja (1939), zbiral topografsko gradivo za Kočevsko ter za umetnostno topografijo Kočevske, primere ljudskih okraskov na lesu, kovinah, pohištvu in stavbarstvu (zbirka je 1944 zgorela), organiziral lutkovne predstave itd., bil slikar samouk in glasbenik, kar kaže njegovo izjemno nadarjenost in neizčrpno delavnost. – SBL IV, str. 189. Delo 16/1974, 18. jan. št. 14, str. 12.

TRPIN DARINKA biologinja

R. 23. jul. 1933 na Bučki. Osnovno šolo je obiskovala na Raki in v Ljubljani, tu tudi gimnazijo. L. 1958 je diplomirala na prirodoslovno-matematični fakulteti, oddelek za biologijo. Po diplomi je bila v službi pri Hidrometeorološkem zavodu Slovenije, 1973 pa je bila izvoljena za višjega strokovnega sodelavca na biološkem oddelku BTF in promovirala. – Univerza III-2, str. 1109.

TRŠAN UROŠ kirurg, alpinist in jamar

R. 6. junija 1926 v Ljubljani, u. 22. jul. 1969 v steni Travnika. Šolal se je v Ljubljani, končal medicino in postal kirurg. Že kot dijak je sodeloval v NOB, bil 1944 aretiran in zaprt. L. 1953 je promoviral in na vojni medicinski šoli v Beogradu opravil specialistični izpit iz kirurgije. Po vojni je služboval tudi v novomeški bolnici. Kot zdravnik in jamar je sodeloval pri raziskovanju Triglavskega brezna in se udeleževal odprav v najgloblje slovenske in jugoslovanske jame. – Zdravniški vestnik 38/1969, str. 368. – s sliko. Naše jame 11/1969, str. 112 (rojstni podatki).

TRŠAR MARIJAN slikar, grafik, publicist in likovni kritik

R. 17. febr. 1922 v Dol. Toplicah. Tu je obiskoval osnovno šolo, nadaljeval pa v Ljubljani, študiral tudi na gimnaziji in 1940 maturiral. Nato je študiral šest semestrov umetnostno zgodovino, obiskoval ALU in opravil še specialko za grafiko pri Božidarju Jakcu. Poučeval je kot profesorski pripravnik na gimnaziji v Trbovljah, bil potem vodja Likovnega oddelka v Pionirskem

Janko Trošt

domu, nato docent, izredni profesor in redni profesor na ALU v Ljubljani. Ustvarja akvarele, lesoreze, mozaike, grafike, kopira srednjeveške freske za cerkve, razstavlja doma in v tujini (Afrika, London, Toronto) in se ukvarja s knjižno opremo in ilustracijo, piše likovne kritike in strokovne knjige. SBL IV, str. 202, Rodna gruda 23/1976 št. 6, str. 17 – slika.

TRTNIK TONE-TOMAŽ narodni heroj

R. 12. jun. 1908 v Zadvoru pri Ljubljani, ustreljen kot talec 11. jun. 1942 v Gramozni jami v Ljubljani. Po osnovni šoli je delal v Strojnih tovarnah in livarnah v Ljubljani, opravil izpit za ključavničarja in bil občasno zaposlen. Med leti 1924 – 1941 je širil komunistične ideje, organiziral demonstracije brezposelnih v Dobrunjah in številne kulturne nastope. Leta 1941 je odšel k partizanom, postal član okrožnega komiteja KPS za Ljubljano, organiziral NOB v rajonu Barje-Ig, bil v Kočevju po izdaji ujet, mučen v zaporih in ustreljen. L. 1953 je bil posmrtno odlikovan z redom narodnega heroja. – SBL IV, str. 203. Naša obramba 1973, št. 127 – s sliko.

Primož Trubar

TRUBAR PRIMOŽ začetnik slovenske književnosti in verski organizator R. jun. 1508 na Rašici, u. 28. jun. 1586 v Derendingenu v Nemčiji. Šolal se je na Reki, v Salzburgu, Trstu in na Dunaju. Leta 1530 ga je tržaški škof Bonomo posvetil v duhovnika in poslal za vikarja v Laško. Tam je začel širiti protestantizem, nastopal zoper zidanje cerkva in moral 1548 bežati na Nemško. Vrnil se je v Ljubljano kot prvi pridigar, služboval 1546-7 v Šentjerneju, moral 1563 zaradi natisa svoje knjige Cerkovna ordninga znova zbežati v tujino. Kot vodja protestantske cerkve je napisal nad 20 knjig, med njimi tudi Abecednik in Katekizem (l. 1550), prvi dve slovenski knjigi, prevajal Sv. pismo, izdal Koledar, pesmarice in druge nabožne knjige. Trubar je ustvaril naš knjižni jezik, uvedel črkopis bohoričico in skrbel tudi za šolstvo. – SBL IV, str. 206.

TRUNKELJ TONE pravnik in turistični pisatelj

R. 26. febr. 1932 v Grmu pri Radohovi vasi. Osnovno šolo je obiskoval v Žalni, gimnazijo pa v Stični in Ljubljani, kjer je maturiral. Kot štipendist novomeškega okraja je študiral na pravni fakulteti v Ljubljani in 1958 diplomiral. Večino službenih let je preživel v Novem mestu, sprva kot preiskovalni sodnik, nato kot vodja preiskovalnega oddelka pri Temeljnem sodišču Novo mesto. Udejstvuje se tudi kot planinec in je soavtor knjižice Trdinova pot; vodnik (3 izdaje). – Dolenjski list 6. sept. 1984 št. 36, str. 24 – s sliko.

TSCHINKEL HANS slovnicar, etnograf in šolnik

R. 1874 v Svetlem Potoku pri Kočevju, u. 4. jul. 1926 na počitnicah v Petzi v Sudetih kot ravnatelj realne gimnazije v Pragi. Osnovno šolo je obiskoval doma in v Kočevju, gimnazijo v Ljubljani in študiral na univerzi v Gradcu, na Dunaju in v Pragi germanistiko in klasično filologijo ter promoviral. Kot profesor je služboval v Gradcu, Pragi in postal direktor nemškega dekliskega liceja. Napisal je v nemščini slovnico kočevskega narečja in nemško jezikovno vadnico za srednje šole. – Gottscheer Kalender 7/1927, str. 1-3 – s sliko.

TULŠČAK JANŽ (IVAN) protestantski pisatelj

R. na Gracarjevem turnu pri Novem mestu, u. ok. 1594 v Ljubljani. Leta 1559 je bil protestantski pridigar v Metliki. L. 1561 – 1562 je z Jurijem Jurišičem nadomeščal odsotnega Trubarja. Bil je fanatičen zagovornik Lutrovih reform. S Klombnerjevo pomočjo je prevajal Postilo in sodeloval pri reviziji Dalmatinove biblije. L. 1579 je pri ljubljanskem tiskarju Mandelcu izdal prvi slovenski molitvenik Kerščanske leipe Molitve za use potrebe inu Stanuve. Jezikovno in pravopisno se ni ravnal po Trubarju, ampak po Dalmatinu. – SBL IV, str. 228.

NOVEMBER

NOVO MESTO, 4. novembra - Hrvaško kulturno združenje je v Dolenjskem muzeju pripravilo likovno razstavo del Ivana Lackovića Croata v sodobnem času, ki jo je odprl hrvaški veleposlanik v Sloveniji dr. Ivica Maštruk. Spregovorila sta še dr. Emil Lučev in Jožef Matijević.

GLOBOKO, 5. novembra - V prosvetnem domu so odprli stalno razstavo fotografij krajinskih in drugih motivov.

LJUBLJANA, 5. novembra - V sklopu razstav 5. bienala slovenske grafike Otočec - Novo mesto spada razstava lesorezov na temo apokalipse slovitega nemškega slikarja in grafika Albrehta Dürerja, ki jo je v Narodni galeriji odprl avstrijski veleposlanik v Sloveniji Gerhard Wagner. Govorili so še predsednik upravnega odbora Bienala dr. Tone Starec, direktor Narodne galerije dr. Andrej Smrekar in kustos Tomislav Vignjevič.

METLIKA, 5. novembra - Državni sekretar za kulturo RS Silvester Gabršček je v gradu odprl stalno razstavo lapidarij. Na otvoritvi razstave avtorjev Alenke Misja iz Belokranjskega muzeja in arhitekta Marjana Lobode je spregovoril tudi minister za kulturo Jožef Školč, nastopil pa je tamburaški orkester Glasbene šole Črnomelj.

NOVO MESTO, 5. novembra - Pevec Andrej Šifrer je v Kulturnem centru Janeza Trdine na koncertu predstavil svoj novi album Za prijatelje. - V Domu kulture je s predstavo Kristine Brenkove Najlepša roža gostovalo Šentjakobsko gledališče iz Ljubljane. - V počastitev župnijskega praznika so v frančiškanski knjižnici odprli razstavo Cerkev v slovenskem pejsazu slikarja Jureta Godca iz Celja. Otvoritev je pospremil oktet Adoramus.

KOČEVJE, 6. novembra - Fotoklub Družina Fuji je pripravil otvoritev fotografske razstave in projekcije barvnih diapozitivov državne razstave Mladi fotografi se predstavljajo 98.

METLIKA, 6. novembra - V kulturnem domu se je s predstavo Žur z Martinom Krpanom predstavil Kulturni hram Moste iz Ljubljane.

NOVO MESTO, 6. novembra - V Klubu Vida je nastopil trio Kamniški koledniki.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 6. novembra - V prostorih zdravilišča so odprli likovno razstavo Tomaža Železnika iz Ljubljane. V kulturnem programu, ki ga je povezovala Mojca Hočevar, je nastopila tamburaška skupina KUD Dobroč iz Dragatuša, o avtorju pa je spregovoril Marjan Maznik.

NOVO MESTO, 7. novembra - V frančiškanski cerkvi so na koncertu za obnovo orgel nastopili: organista Milan Brudar in Matej Bruger, violinistka prof. Helena Zalaznik, mezosopranistka Mojca Saje in baritonist Aleš Makavac. - V kavabaru Pri slonu je večer bluegrassa oblikovala skupina The David Thom Band.

ŠENTVID PRI STIČNI, 7. novembra - Na 3. medobčinski reviji pihalnih orkestrov občin Dobropolje, Grosuplje in Ivančna Gorica so v prostorih OŠ Ferda Vesela nastopili: KD Godba Stična, Pihalni orkester Glasbene šole Grosuplje in KD Godba Dobropolje, gostje pa so bili glasbeniki Pihalnega orkestra Bežigrad.

NOVO MESTO, 9. novembra - V Galeriji Krka so odprli razstavo slik, grafik in akvarelov akademskega slikarja Josipa Gorinška iz Ljubljane. Umetnika je na otvoritvi, ki jo je popestrila harfistka Bronislava Prinčič, predstavil direktor Mestne galerije iz Ljubljane Aleksander Bassin. - Glasbena mladina Slovenije je v Kulturnem centru Janeza Trdine priredila koncert tria Mefisto.

NOVO MESTO, 10. novembra - V Šolskem centru so odprli razstavo likovnih del Gorana Horvata, ki so jo pripravili v počastitev stoletnice Leona Štuklja. Slikarja je predstavil Jožef Matijević. - Na Rudijevem večeru v

Hrvaški slikar Ivan Lacković Croatia je razstavljal v Dolenjskem muzeju

gostilni Na hribu so nastopili Kamniški koledniki ter pesnik Smiljan Trobiš.

STIČNA, 10. novembra - Predsednik RS Milan Kučan je samostanu Stična podelil zlati častni znak svobode Republike Slovenije.

ŠENTVID PRI STIČNI, 10. novembra - V OŠ Ferda Vesela je Goran Ambrožič predstavil novo knjigo svojega pokojnega očeta, domačina Vida Ambrožiča z naslovom Žandar med cvetjem in knjigami. V kulturnem programu so nastopili učenci šole in Šentviški slavčki.

KRONOVO, 11. novembra - Pozdrav jeseni je naslov razstave del ljubiteljskih likovnikov Konstantina Viranta in Neve Vranešič Virant, ki so jo odprli v gostišču Prešeren. V kulturnem programu pa so nastopili učenci OŠ Šmarjeta.

NOVO MESTO, 11. novembra - Domači uveljavljeni fotografski ustvarjalec Borut Peterlin se je v Galeriji Luna predstavil z izbranimi fotografijami z letošnjega Rock Otočca.

LJUBLJANA, 12. novembra - V Operi so premierno, po dvajsetih letih, izvedli predstavo opere Ekvinokcij slovenskega skladatelja Marjana Kozine, po rodu iz Novega mesta.

NOVO MESTO, 12. novembra - V Dolenjskem muzeju so pripravili veliko pregledno razstavo življenjske in športne poti olimpijca Leona Štuklja, ki je na ta dan praznoval stoti rojstni dan. Avtor razstave je direktor muzeja Zdenko Picelj.

LJUBLJANA, 13. novembra - V Galeriji Krka so odprli razstavo stvaritev bratov arhitektov iz Novega mesta, Danila in Marijana Lapajnet, ki je posvečena 40-letnici njunega strokovnega ustvarjanja. V kulturnem programu sta nastopila kitarista Dušan Pavlenič in Boštjan Jerman.

ČATEŽ, 14. novembra - Ob zaključku Levstikove poti od Litije do Čateža je na kulturni prireditvi nastopilo 250 ljubiteljskih kulturnikov iz trebanjske in litijske občine.

DRAŠIČI, 14. novembra - Krajevna skupnost je ob svojem prazniku v gasilskem domu organizirala srečanje ljudskih godcev, še prej pa promenadni koncert metliške godbe.

ŠENTJERNEJ, 14. novembra - Vinogradniški oktet je ob martinovem pripravil koncert, kjer so kot gostje nastopili še igralec Jurij Souček in domači mešani pevski zbor Vlaste Tavčar.

NOVO MESTO, 15. novembra - V Kulturnem centru Janeza Trdine so na Martinovem koncertu nastopili Prifarski muzikantje.

TREBNJE, 15. novembra - Na jazz koncertu sta se v Centru za izobraževanje in kulturo predstavila pianist Blaž Jurjevčič in saksofonist Tadej Tomšič.

KOSTANJEVICA, 16. novembra - Dolenjska založba je izdala monografijo domačega akademskega slikarja Jožeta Marinča, ki so jo predstavili v Lamutovem likovnem salonu. Spregovorili so urednik založbe Franci Šali, likovni kritik Iztok Premrov in oblikovalka Sabina Vrhovnik Špiler.

METLIKA, 16. novembra - V Ganglovem razstavišču v Belokranjskem muzeju je župan Branko Matkovič odprl grafično razstavo serigrafij in mezzotint, razstavo Svetovnega grafičnega bienala.

NOVO MESTO, 16. novembra - V krog novomeških literatov je s pesniškim prvencem Zasledovani spomini stopil tudi Franci Koncilija. Na predstavitvi knjige v Gostišču Breg so sodelovali glasbenika Petra Božič in Branko Rožman ter pesniki in recitatorji Literarnega kluba Dragotina Ketteja. Knjigo je predstavil urednik Dolenjske založbe Franci Šali. Na ogled so bile izvorne ilustracije slikarke Huiqin Wang.

METLIKA, 17. novembra - V čitalnici Ljudske knjižnice se je z gostom literarnega večera, pesnikom Tonetom Pavčkom, pogovarjal Matjaž Rus.

GRADAC, 18. novembra - V kulturnem domu sta Iztok Valič in Ivo Ban zaigrala komedijo Mož moje žene.

NOVO MESTO, 19. novembra - V organizaciji Festivala Novo mesto je v Kulturnem centru Janeza Trdine nastopil pevec Vlado Kreslin z Beltinško bando.

SEMIČ, 20. novembra - V kulturnem domu je s komedijo Namišljeni zdravnik gostovalo kulturno-prosvetno društvo Josipa Lavtizarja iz Kranjske Gore.

Slikar Jože Marinč je v Kostanjevici predstavil svojo monografijo

Franci Koncilija in Huiqin Wang na predstavitvi Koncilijeve pesniške zbirke Zasledovani spomini

KRŠKO, 21. novembra - Pihalni orkester Videm Krško pod vodstvom Draga Križaniča je razveselil s koncertom filmske glasbe.

KOČEVJE, 24. novembra - Odprli so prenovljeno Jurčičevo knjigarno.

LJUBLJANA, 25. do 29. novembra - Na 14. slovenskem knjižnem sejmu so se tokrat predstavile dolenske založbe: Tiskarna Novo mesto - Dolenska založba, založba Erro iz Novega mesta ter Mondena iz Grosupljega.

BREŽICE, 26. novembra - Na prvem abonmajskem koncertu so v cerkvi sv. Lovrenca nastopili: sopranistka Marjetka Podgoršek Horžen, flautist Matej Zupan in pianistka Darija Stanovič.

NOVO MESTO, 26. novembra - Knjižnica Mirana Jarca je pripravila predstavitev knjižne novosti Vizija uspeha avtorja Franja Trojnarja.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 26. novembra - Na tretjem koncertu Šmarjeških glasbenih večerov sta nastopila basbaritonist Juan Vasle in Leon Engelman na klavirju.

BIHAŠ, 27. novembra - Literarni klub Dragotina Ketteja iz Novega mesta je sodeloval na literarnem večeru z bihaškimi literati.

MIRNA PEČ, 27. novembra - Osnovna šola je na predstavitev raziskovalnega projekta Tone Pavček in Šentjurska dolina povabila svojega rojaka, pesnika Pavčka. Med gosti je bil tudi domačin Lojze Slak s svojimi pevci.

NOVO MESTO, 27. novembra - V Galeriji Kralj sta se javnosti s prvo razstavo predstavila ljubiteljska slikarja Tomaž Zorko in Janez Pungartnik. Na otvoritvi je ob avtorski glasbi Tomislava Jovanoviča zaplesala Rosana Hribar. - Plesna pedagoginja Sonja Rostan je v Glasbeni šoli Marjana Kozine predstavila svojo novo knjigo Boemske pravljice, ki je izšla pri založbi Amaliotti. Ilustrirala jo je akademska slikarka Kristina Lažetič. V kulturnem programu so nastopile avtoričine učenke skupine Roza piruete. - V Kulturnem centru so na filmskem večeru zavrteli film Janeta Kavčiča Akcija.

VIŠNJA GORA, 27. novembra - V počastitev 520-letnice Višnje Gore sta kulturno in turistično društvo na Čandkovi domačiji pripravila otvoritev razstave del nizozemskega akademskega slikarja Keesa van Eyeka. S pesmimi sta se predstavili domačinki Marija Pilko in Mihaela Zaje Jarc, za pester kulturni večer pa sta z igranjem na kitaro in klavir poskrbeli Rea in Saraja iz Pirana.

ČRNOMELJ, 28. novembra - Člani ruske skupine N.O.M. iz Sankt Peterburga so se z ruskimi narodnimi in revolucionarnimi pesmimi predstavili na koncertu v Mladinskem kulturnem klubu.

DOBREPOLJE, 28. novembra - V Jakličevem domu je potekala tretja medobčinska revija šestih manjših vokalnih skupin.

NOVO MESTO, 28. novembra - V Kulturnem centru Janeza Trdine je imel koncert italijanski orkester iz Padove. - V kava baru Pri slonu sta nastopila pevka Alenka Godec in kitarist Primož Grašič.

OREŠJE NA BIZELJSKEM, 28. novembra - Na kmetiji Vinka Dernikoviča so obeležili stoletnico rojstva domačina, prvega slovenskega poklicnega filmskega snemalca Antona Smeha. Postavili so turistično tablo, ki označuje Smehovo pot.

ŠKOCJAN, 28. novembra - Ob 10-letnici delovanja je deklška pevška skupina Plamen priredila koncert v gostilni Luzar.

NOVO MESTO, 29. novembra - Za prijeten večer je v Galeriji Krka poskrbela pevka slovenskih ljudskih pesmi Bogdana Herman.

PODBOČJE, 29. novembra - Kulturno društvo Staneta Kerina je priredilo prvi samostojni koncert mladinskega pevskega zbora Sonce pod vodstvom Aleksandre Barič.

BRESTANICA, novembra - V gostišču Dular pri ribniku Brestanica je bila na ogled likovna razstava ljubiteljskih slikark Jožice Pavlin in Jožice Petrišič iz krškega likovnega društva Oko.

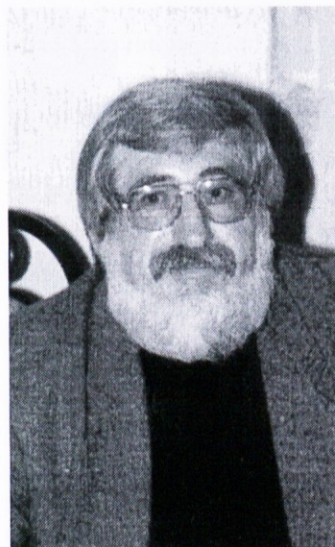
KOČEVJE, novembra - V hotelu Valentin so razstavljali člani Kulturnega društva likovnikov Ferda Vesela iz Šentvida pri Stični.

METLIKA, novembra - Na 3. festivalu neodvisnega filma in videa Slovenije v Ljubljani je drugo mesto zasedel film Točno opoldne, ki so ga posneli Metličani z Matjažem Rusom na čelu.

SMOLENJA VAS, novembra - V okrepečevalnici Dule se je predstavila koroška slikarka Mojca Kovač.

Lado Smrekar (stoji) na slovesnosti ob njegovi sedemdesetletnici; ob njem pisatelj Jože Dular

Upokojeni novinar Tone Jakše je izdal knjigo reportažnih zapisov in reportaž Naše korenine

KRONIKA
Rast 1 / 1999

KOSTANJEVICA, 1. decembra - Kulturni delavec Lado Smrekar je praznoval 70. rojstni dan. Na praznovanju v gostilni Žolnir je poleg mnogih čestitk prejel tudi plaketo mesta Kostanjevica.

NOVO MESTO, 1. decembra - ZKD in Društvo novomeških študentov sta v frančiškanski cerkvi pripravila koncert baročnega kvarteta iz Ljubljane. – V Galeriji Luna so odprli razstavo stripa akademskega slikarja iz Murske Sobote Igorja Banfija.

METLIKA, 3. decembra - V Ljudski knjižnici je bil literarni večer s pesnico Vido Bošnjak Logar, avtorico zbirke *Obraz*.

RIBNICA, 3. decembra - Po zamisli vodje galerije Miklova hiša Staneta Kljuna so pripravili razstavo risb iz zasebne zbirke slikarja Gabrijela Stupice.

ŠENTJERNEJ, 3. - 5. decembra - V osnovni šoli so v sodelovanju z Mladinsko knjigo-Trgovino iz Novega mesta pripravili 18. Miklavžev knjižni sejem.

KOSTANJEVICA, 4. decembra - Učenci osnovne šole so popestrili predstavitev knjige Vida Ambrožiča z naslovom *Žandar med cvetjem* in knjigami. Delo je v Lamutovem likovnem salonu predstavil Gordan Ambrožič.

NOVO MESTO, 4. decembra - Upokojeni novinar Dolenjskega lista Tone Jakše je v gostišču Na bregu predstavil novo knjigo reportažnih zapisov o starejših ljudeh z naslovom *Naše korenine*. – V avli Kulturnega centra Janeza Trdine je bila na ogled prva samostojna fotografska razstava Mihe Hadla z naslovom *New York - videz in resničnost*. Nekaj besed o avtorju je pripravil Borut Peterlin. Večer je glasbeno popestrila pianistka Tatjana Hadl.

GLOBODOL, 5. decembra - Na osmem koncertu Novomeškega glasbenega festivala, ki so ga pripravili v sodelovanju z mirnopoško organizacijo Rdečega križa, je nastopil godalni kvartet Tartini.

KRŠKO, 5. decembra - S plesom, besedo in petjem se je na tradicionalnem srečanju, poimenovanem Dan delavcev v kulturi, predstavilo enajst kulturnih društev v krški občini.

NOVO MESTO, 5. decembra - Likovna skupina KUD Revoz je v gostilni Vovko pripravila razstavo del svojih članov. O avtorjih je spregovoril Jožef Matijević, v kulturnem programu pa sta nastopila klarinetist Simon Rangus in pesnik Smiljan Trobiš.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 5. decembra - V zdravilišču je na Miklavževem koncertu nastopil ansambel Vasovalci in znani pevec Stane Mancini.

TREBNJE, 6. decembra - V kulturnem domu je imela koncert domača dekliska skupina Ragle, ki je pri Radiu Slovenija izdala svojo prvo kaseto in zgoščenko ljudskih pesmi z naslovom *Prid no drev*.

NOVO MESTO, 7. - 8. decembra - V Domu kulture je gostovalo novogoriško gledališče z igro Petra Barnesja Ni vse tako slabo, kot zglada.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 9. decembra - V zdravilišču so na ogled postavili dela akademskega slikarja Veljka Tomana iz Ljubljane. Kulturni program je na otvoritvi oblikoval kitarist Bojan Drobež.

NOVO MESTO, 10. decembra - "5 do 12" je naslov gimnazijskega romana današnje generacije, ki ga je avtor Lenart Zajc skupaj z Jadranko Matič Zupančič predstavil v Knjižnici Mirana Jarca. – Na 10. grmskem srečanju se je voditeljica Sonja Simčič pogovorila s tremi gosti: publicistom Slavkom Doklom, glasbenikom dr. Markom Bohom in likovnikom Brankom Šustrom.

SEVNICA, 10. decembra - Lutkovno gledališče Fru Fru iz Ljubljane je nastopilo z igrico Ele Peroci Moj dežnik je lahko balon.

METLIKA, 11. decembra - Črnomaljski amaterski igralci so v kulturnem domu gostovali z gledališko predstavo Vojka Zidarja Črnomaljska kronika.

MIRNA, 11. decembra - V kulturnem domu so predstavili knjigo Vida Ambrožiča *Žandar med cvetjem* in knjigami, ki jo je izdal Gordan Ambrožič. Nastopili so Kamniški koledniki, citrar Miha Dolžan in pevka Jožica Kallišnik ter domači ženski pevski zbor Svoboda pod vodstvom Staneta Pečka.

ČRNOMELJ, 12. decembra - Obiskovalce Mladinskega kulturnega kluba je zabaval ljubljansko-novogoriški oktet Zaklonske prepeva.

IVANČNA GORICA, 12. decembra - Domača gledališka skupina Pet do pol je v kulturnem domu premierno zaigrala igro za otroke z naslovom *Kokos pokos* avtorja Ferija Lainščka. Igro je režiral domačin Uroš Hočevnar.

TREBNJE, 12. decembra - S Kleistovo komedijo Razbiti vrč je v kulturnem domu gostovalo Gledališče Toneta Čufarja z Jesenic.

SEMIČ, 13. decembra - Črnomaljeci so predstavo Črnomaljska kronika zaigrali še v sosednji občini.

ŠKOCJAN, 13. decembra - V gostilni Luzar je imel koncert novomeški oktet Adoramus.

ČRNOMELJ, 14. decembra - V dvorani glasbene šole sta nastopila mlada glasbenika: violončelist Gal Faganel in pianist Jan Bratož.

NOVO MESTO, 14. decembra - V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled lutkovna predstava Rdeča kapica.

KRŠKO, 15. decembra - V galeriji so odprli študijsko likovno razstavo del enajstih likovnikov domačega društva Oko, ki so ustvarjali na tečaju likovnega pedagoga Vlada Cedilnika. Otvoritev je glasbeno popestrila Jasmina Levičar.

METLIKA, 15. decembra - Učenci in učitelji vseh treh enot Glasbene šole Črnomelj so pripravili praznični koncert, ki je hkrati posvečen tudi 30-letnici delovanja. Ponovili so ga še v Semiču in v Črnomlju.

NOVO MESTO, 15. decembra - Hrvaško kulturno združenje je v frančiškanski cerkvi pripravilo glasbeni recital Sončni december - Dalmacija v malem, na katerem je nastopil pevski zbor iz Vranjica pri Splitu. Med koncertom so brali pesmi vranjiških pesnikov, na ogled pa je bila tudi razstava slik devetih ljubiteljskih slikarjev z motivi splitske okolice.

DOBOVA, 16. decembra - KD Gasilska godba na pihala Loče je organizirala božično-novoletni koncert. Nastopili so še: otroški in mladinski pevski zbor OŠ Dobova, rogisti KD, mešani pevski zbor Franca Bogoviča in mladinski pevski zbor KD Zvezda. Gostja večera je bila solistka Petra Uršič.

KRŠKO, 16. decembra - Učenci glasbene šole so v kulturnem domu pripravili prireditv z naslovom Glasbena šola malo drugače.

NOVO MESTO, 16. decembra - Mešani pevski zbor Revoz pod vodstvom Cvetke Hribar je v šmihelski župnijski cerkvi priredil koncert.

IVANČNA GORICA, 17. decembra - Tukajšnji vrtec je v kulturnem domu zaigral igrico s petjem z naslovom Božične zvezdice.

SEVNICA, 17. decembra - Primorsko dramsko gledališče iz Nove Gorice je gostovalo s komedijo Petra Barnesja Ni tako slabo, kot izgleda.

ČRNOMELJ, 18. decembra - Mladinski kulturni klub Bela krajina je v gradu pripravil otvoritev razstave del Simone Biličič, študentke slikarstva na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. Glasbena gosta večera sta bila Peter Jakša in Kristina Oberžan.

KOČEVJE, 18. decembra - Narod si bo pisal sodbo sam, Slovenija od ideje do države je naslov razstave, ki so jo odprli v Pokrajinskem muzeju Kočevje. Posvetili so jo 55. obletnici zasedanja Zbora odposlancev slovenskega naroda.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, 18. decembra - V kulturnem domu je gostoval glasbeni trio: Žare Živkovič (kitara), Jože Sečnik (bas) in Aleš Rendl (tolkala). Gost večera je bil altsaksofonist Miha Hawlin.

NOVO MESTO, 18. decembra - Enajst besednih ustvarjalcev se je predstavilo na literarnem večeru Literarnega kluba Dragotina Ketteja v Kulturnem centru Janeza Trdine.

PODBOČJE, 18. decembra - Kulturno društvo Stane Kerin je priredilo 3. samostojni koncert društvene sekcije harmonikarjev Mladi veseljaki pod vodstvom Katarine Štefanič.

TREBNJE, 19. decembra - Občinski pihalni orkester Trebnje pod vodstvom prof. Igorja Teršarja je v športni dvorani priredil tradicionalni novoletni koncert. V programu so sodelovali: mažorete, Mladinski pihalni orkester Trebnje, igralec Ivo Godnič, gostja večera pa je bila pevka Tereza Kesovija.

Pia in Pino Mlakar na prireditvi, posvečeni Piini 90-letnici

Slikar Drago Mom je razstavljal v Galeriji Kralj v Novem mestu
Fotografije v Kroniki: Milan Markelj

NOVO MESTO, 19. decembra - Društvo baletnih umetnikov je s prireditvijo v režiji Vojka Vidmarja v Kulturnem centru Janeza Trdine počastilo 90. rojstni dan plesalke in koreografinje Pie Mlakar.

NOVO MESTO, 20. decembra - Inscenator Matjaž Berger je na telovadišču Loka ob plezalni steni pripravil umetniško akcijo Sanje in smrt Charlesa Lindbergha.

PREVOLE, 20. decembra - Domače KD je povabilo v osnovno šolo pevko Dejo Mušič.

ČRNOMELJ, 21. decembra - V znamenje 30-letnice delovanja Glasbene šole Črnomelj, ki bo prihodnje leto, so učenci in učitelji šole v kulturnem domu pripravili praznični koncert.

NOVO MESTO, 21. decembra - V Kulturnem centru Janeza Trdine je z igrjo Tankreda Dorsta Ovinek gostovalo Gledališče Ptuj. - Na zaključnem božičnem koncertu Novomeškega glasbenega festivala sta v frančiškanski cerkvi nastopila oboistka Špela Knoll in Milko Bizjak (špinet in orgle).

TREBNJE, 21. decembra - Učenci Glasbene šole so razveselili s prazničnim koncertom v kulturnem domu.

NOVO MESTO, 22. decembra - ZKD je v Kulturnem centru Janeza Trdine pripravil plesno popoldne, ki so ga oblikovali učenci Glasbene šole Marjana Kozine, člani plesnega društva Terpsihora, klovnesa Eva Škofič Maurer in dedek Mraz.

NOVO MESTO, 23. decembra - KUD Klemenčičevi dnevi in tukajšnja ZKD sta v avli gimnazije priredila premierno lutkovno predstavo za odrasle z naslovom Perikles. - V Galeriji Kralj so odprli slikarsko in kiparsko razstavo del akademskega slikarja Draga Moma iz Ljubljane. Nastopila sta violinistka Petra Božič in harmonikar Branko Rožman. - V Galeriji Luna so v sodelovanju z Društvom novomeških študentov na ogled postavili fotografsko razstavo avtorjev Jureta Juhasza in Andreja Markoviča.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 23. decembra - Na božičnem koncertu je v zdravilišču z božičnimi in črnskimi duhovnimi pesmimi nastopil kvartet Big Ben iz Nove Gorice.

ŽUŽEMBERK, 23. decembra - V prostorih osnovne šole so kot uvod v

prihajajoče praznike in v počastitev dneva samostojnosti pripravili večer petja in glasbe.

OTOČEC, 25. decembra - Moški pevski zbor je v sodelovanju z dramsko skupino pripravil koncert Božične zgodbe. Ponovili so ga dan kasneje v šmihelski župnijski cerkvi v Novem mestu.

ČRNOMELJ, 26. decembra - Domači pevci in glasbeniki so pripravili novoletni koncert v okviru Novoletnega direndaja.

KRKA, 26. decembra - KS, KD, TD in GD so v Krški jami pripravili praznično prireditev Božični odmev.

LOŠKI POTOK, 26. decembra - Vsi pevski zbori v občini so v šolski telovadnici pripravili novoletni koncert.

NOVO MESTO, 26. decembra - V frančiškanski cerkvi so na božičnem koncertu nastopili: mezzosopranistka Mojca Saje, baritonist Aleš Makovac, pianist Berislav Budak, organist Milan Brudar in klavirski trio Glasbene šole Marjana Kozine.

RIBNICA, 26. decembra - Območna izpostava Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti in KUD Gallus sta v športnem centru priredila božično-novoletni koncert.

SEVNICA, 26. decembra - V kulturni dvorani je na novoletnem koncertu nastopila Godba Sevnica.

ŠENTVID PRI STIČNI, 26. decembra - Gledališka skupina Vidovo pevskega društva Šentvid pri Stični je zaigrala igro s petjem z naslovom Habakuk avtorja Rudolfa Doboviška. Predstavo je režirala Marjana Hočevnar.

ČRNOMELJ, 27. decembra - V kulturnem domu je nastopila folklorna skupina iz Dragatuša.

KAPELE, 27. decembra - V farni cerkvi so se na božično-novoletnem koncertu predstavili: domači moški in dekliški zbor, zbor Žarek iz Dolenje vasi ter domača gasilska godba na pihala.

NOVO MESTO, 27. decembra - Pihalni orkester Krka Zdravilišča iz Straže je v Kulturnem centru Janeza Trdine pripravil tradicionalni prednovoletni koncert.

PODBOČJE, 27. decembra - V župnijskem domu so odprli razstavo ikon grškokatoliškega župnika iz Metlike Mihajla Hardija. KD Staneta Kerina je ob tej priložnosti pripravil prireditev Vesela zima. Nastopili so: mešani pevski zbor Viva iz Brežic, koledniki iz Bušče vasi, Mladi veseljaki, zbor Sonce, cerkveni pevski zbor sv. Križ in pevski zbor Aktiva kmečkih žena.

NOVO MESTO, 28. decembra - Predstavniki novomeške občine so na 90. rojstni dan plesalke in koreografinje Pie Mlakar obiskali umetnico na Mlakarjevi baletni domačiji in ji čestitali za visok jubilej.

ŠENTJERNEJ, 29. decembra - Občinski pihalni orkester se je z novim programom predstavil na božično-novoletnem koncertu v osnovni šoli.

KOČEVJE, decembra - V Likovnem salonu so članice Društva podeželskih žena pripravile razstavo božičnih jaslí.

LOŠKI POTOK, decembra - V prostorih Nove ljubljanske banke je velika oljna platna razstavil domači ljudski umetnik Rudi Košmerlj.

NOVO MESTO, decembra - V gostilni Pavlin je bila na ogled prodajna likovna razstava del ljubiteljskega slikarja Branka Kotarja z Otočca.

METLIKA, decembra - V športni dvorani so na božičnem koncertu nastopile Pojoče steljce, vokalno-instrumentalna skupina Bard ter več plesnih skupin.

NOVO MESTO, decembra - Novomeška založba Erro je izdala knjigo aforizmov in miselnih utrinkov dr. Cveta Gradišarja.

POSTOJNA, decembra - Dvodnevni rockovski festival Rock Otočec je bil po izboru revije Doktor Music že drugo leto izbran za glasbeni dogodek leta v Sloveniji. Za najboljši koncert leta so razglasili nastop brežiške skupine Demolition Group na Novem rocku.

RIBNICA, decembra - KUD Ribniška godba na pihala je pripravil tradicionalni novoletni koncert. Kot gostje so nastopili člani tamburaškega orkestra Glas iz Sodražice. – V vrtcu je skupina Ptički pripravila gledališki projekt Radi bi se igrali z lutkami.

SEVNICA, decembra - Likovnik in pesnik Rudi Stopar je na mednarodnem natečaju haiku poezije na Japonskem prejel drugo nagrado.

LETNO KAZALO 1998

LETNIK IX, leto 1998, št 1 (55) - 6(60)

VSEBINSKO KAZALO

UVODNIKI

MARKELJ Milan: Hudič je v podrobnosti ali poigravanje z oklepaji	1
Za spor je dobro vsako, tudi podganje jabolko	97
Most zrenja in zorenja	217
Za odgovor vsakdo sam dobro ve	339
Na napihnenih balonih slabe vesti	427
Legenda in tujec našega časa	547

LITERATURA

Poezija

CRČEK Helena: Pesmi	6
Vesolje v pomaranči	342
DRAŽUMERIČ Samo: Pesmi	223
GARANTINI Vlado: Kraška razglednica	438
Vile	438
Jesenska	438
Kmečka zgodba	438
Zemlja	438
GREGORČIČ Ivan: Jesen 1997	5
Zrcalo	5
Rast	5
Negativ	5
Visoko velban dan	551
HENIGMAN Urška: Vem	7
Veselje	7
Ljubimci	7
Kadar živim: padam	7
KOČEVAR Marjanca: Pesmi	4
KOLENC Janez: Moja pesem	341
KOTAR Klavdija: Pesmi	224
KOVIČ Jurij: Demon in jaz	101
Lokvanji	102
Neskončnemu	103
LADIKA Dejan: Še en dan	343
LUTMAN Andrej: Povej mi število popolnosti	8
Brez bolečin slasti	8
NOVAK Romana: Kramljanje	553
PAVČEK Tone: Sedem pesmi za sedemdeset let	429
Pesem začetka	431
Soneti za sina, II.	431
Slovenske pesmi, 3.	432
Temenica, 4.	432
Ljubezen	433
Rodnosti	433
Žalostna gora	434
PERHAJ Ivan: Na križišču	222
Večer ob Krki	222
Včasih imam občutek	222
PODBEVŠEK Anton: Titanova serenada	219
REBOLJ Barbara: Saudade	343
REŽUN Katja: Pesem	105
Poletje v črnem	105
ROBIČ Rudi: Kresna noč	437
Nostalgija	437
Prebujenje	437
Dolenjska	437
STOPAR Rudi: Pesmi	552
ŠALI Franci: Prijatelju	554

ŠKOFLJANEC Ivan: Viharjev ni	343
Bolečina	343
Nemir	343
Zakaj	343
ŠPARAVEC ERIČ Anica: Potovanje	104
Tri skrinjice	104
VOTOLEN Sonja: Nekaj razkrivajočih	100
Mesec na hoduljah	436
VOVK Peter: Jesen	104
Vesna prihaja	105
ZORAN Ivan: Dobri stari svet	220
Groza	221
Stopinje	221
Človek	221
Prebujenje v življenje	549
Vrvohodec oblak	549
Smrt starca	550
ŽUPANČIČ Oton: Slap	3
Prevodi	
ALFAU Felipe: Sentimentalne pesmi	9-10
ANDRIUOLI Elio: Zaseda	344
Raketa	344
Krivica	344
V neki knjižnici	344
Za tajskega zmaja pred vhodom vatikanskega etnološkega muzeja	345
Kantarček	345
CIGOI Renzo: Vsakemu svoj veter	439
Le glejte	439
Besede kot voda	439
Kratko potovanje v preteklost	440
Kot Himalaja velik oblak	440
KOLJCOV V. Aleksej: Strast	106
Triolet	106
Prenavdušenje	107
Prstan	107
LEOPARDI Giacomo: Brezmejnost	556
Samemu sebi	556
Mesecu	556
Silviji	557
Proza	
ADAMIČ Louis: Smeh iz džungle (odlomek)	99
KUŽNIK Ivana: Sama	559
Tebe ni tukaj	559
PEČEK Stane: Izpraskano sonce	441-442
PLAJNŠEK Irma: Enodnevna enigma	14-15
Ples v dežju (II)	443-445
PRIJATELJ Dominika: Naočniki	558
REŽUN France: Pota in razmišljanja	108-113
SEVLJAK Jože: Od doma	225-227
SMOLE Barica: V enem stavku (Politaksa)	346-347
TERČON David: Nekoč je bilo	229
Poljub	230
Odjadranje	231
ZIDAR Anica: Razpoka v kristalni vazi	11-14
Prevodi	
KLJUČANIN Zilhad: Priča (odlomek iz romana)	445-449
SLOBODA Rudolf: Kramp	232-235
Pričevanja	
MLAKAR Pino: Grad Bokalce in nekdanji tramvaj Šiška-Vič	560-561
KULTURA	
BELIČIČ Vinko: Matija Malešič	349-353
BREZOVAR Matija: Lingvistične uganke in zanke	353-358

BRKIČ Danijel: Trubar v Šentjerneju	129-132
BUTTOLO Frančiška: Josip Šubic – mentor Fanny Hausmann	269-270
CAZEAUX Monique: Janez Zorko	39-41
CESAR Emil: Partizanstvo Mirana Jarca I.	563-574
CURK MIKL Iva: Naš dolg do iznajdbe bogov	133-137
GRANDA Stane: Izjemen kulturni in politični dogodek	23-26
Kaj je imel v mislih Matija Majar-Ziljski	123-127
HÖNN Zarja: Slovenka v deželi opalov (Pogovor z avstralsko Slovenko Cilko Žagar)	143-147
KOLENC Janez: Civilizacija in umetnost	17-22
KONCILIJA Tomaž: Vprašanje paradoksa ob Podbevškovi stoletnici	237-240
Novo mesto med rockom in popom	588-591
KOŽELJ Zvezdana: Muzeji na prostem v svetu in pri nas	365-369
KRAMARIČ Janez: Črnomaljski izzval tridesetletno vojno?	486-487
KRIŽ Borut: Kapiteljska njiva v Novem mestu	581-583
KUZMIČ Mihael: Življenje in delo Jurija Dalmatina (1547-1689)	479-485
MAHNIČ Joža: Bela krajina v Župančičevi umetnosti	115-118
MATIJEVIČ Meta: Meščanska garda v Novem mestu	252-264
Godba meščanske garde v Novem mestu	471-478
PAVLIN Emiljana: Sodobno Trebnje in Friderik Irenej Baraga	119-122
PETAKOVIČ Natalija: Vsaka vas ima svoj glas	30-33
ROBAR DORIN Filip: Robar na manj razvidnem robu	451-463
SIMIČ Mitja: Zgodovinski parki in vrtovi na Dolenjskem	34-38
Samostanski vrtovi na Dolenjskem	138-142
Park ob dvoreu Soteska	271-275
Grajski park Mokrice	359-363
Grajski park Gradac	488-491
Grajski park Grm	584-587
SKRABL Zorka: Jubilej Zgodovinskega arhiva Ljubljana	464-470
STOPAR Rudi: Janez Zorko – zadnji montparnassovec	42-43
STRGAR Dušan: Muzej na prostem pri kartuziji Pleterje	370-373
ŠRIBAR Ljudmila: Ustreči sem hotel Krčanom	265-268
ŠTEPEC Dušan: Tabor likovnih samorastnikov	241-251
ŠVENT Rozina: Znan in neznan Jarčev roman Dediči	575-580
NAŠ GOST	
DRAŽUMERIČ Marinka: Karkoli sem počela, je to moja duša	
(Pogovor s Špelko Valentinčič Jurkovič)	375-385
GREGORČIČ Ivan: Ljubezni okrog besede in knjige (Pogovor z Jožetom Zupanom)	277-289
JUTERŠEK Mirko: Rudi Stopar, kipar in še kaj	161-163
KRIŽ Ivica: Z muzejem od začetka (Pogovor s Slavko Ložar)	45-51
MARKELJ Milan: Naravnani na večnostne silnice (Pogovor s stiškim opatom Antonom Nadrahom)	493-500
Vztrajati pri visokih kriterijih in ciljih (Pogovor z akad. slikarjem Brankom Suhyjem)	593-601
MATIJEVIČ Jožef: Martina Koritnik Fajt	502-503
SMOLE Barica: Prva klasa (Pogovor z igralko Ivo Zupančič)	149-159
UMEK Franc: Borut Peterlin	386-387
ZIDIČ Igor: Slikar in dve tradiciji	603-609
DRUŽBENA VPRAŠANJA	
BEVC Ana: "Sožitje" v številkah	616-622
ILOVAR Alenka: Žgodba o "zlorabljenem" mitu desetega brata ...	165-169
LEVIČAR Tomaž: Koliko jih danes zmore živeti v vili?	623-625
MAKAROVIČ Jan: Življenje in smrt Zoisovih štipendij	505-509
PEČAVAR Nada: Prostovoljno delo v osnovni šoli	510-512
RAVBAR Marjan: Oblikovanje pokrajin in njihova vloga pri regionalnem razvoju	611-615
ŠTERN Artur: Evolucija kulture	53-57
TRČEK Franc: Virtualno (Novo) mesto	57-61
VOLF Darja: Kdor travo ruva, puli lase svoji materi	171-172
VUKOVIČ Borut: Nove časovne in prostorske razsežnosti	291-293

ZUPANČIČ Jernej: Regionalna identiteta in njena današnja vloga v lokalni samoupravi	389-395
--	---------

RASTOČA KNJIGA

GABRIJELČIČ Janez: Veliko misliti, vedeti, delati (Pogovor z dr. Jožetom Gričarjem)	295-301
Forum odličnosti in mojstrstva	513-515
KOŠČAK Marko: Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine	63-69
MOŽINA Stane: Usmerjenost k spremembam in ustvarjanje odličnosti v organizaciji	175-181
MURN Ana: Priprave Slovenije za vstop v Evropsko unijo in Dolenjska	627-632
NOVAK Anka: Dobrepoljski turistični spominek	397-401
PAHOR Samo: Gozdni turizem	70-71
PRESKAR Jože: Informacijska tehnologija v državni upravi	516-520

ODMEVI IN ODZIVI

BIZAJL Tomaž: Bo dialog oviran?	305-306
BIZJAK Milko: Novomeško koncertno prebujenje	187-190
BOŽIČ Bojan: Oživljena Forma viva	633-634
CEGLAR Katja: Nova stalna razstava v Gorjupovi galeriji	636-638
DOVIČ Marijan: Perspektive in pasti mladinskega kluba	183-186
DRAŽUMERIČ Marinka: Voda v Beli krajini	406
GOLOB Tomaž: Žužembski grad	312-313
GOŠNIK Tone: Ko je še dišalo po ječmenu	311-312
Nekaj podatkov za še natančnejši rob Filipa Robarja	641-642
GRADIŠEK Drago: Instrumentalno glasbeno življenje v občini Krško ..	78
Kakovosten premik	403-404
HOČEVAR Darja: Krvodajalstvo – gibanje za življenje	526-527
JANŠA Janez: Deset let pozneje	303-305
KHALIL Ksenija: Dnevi evropske kulturne dediščine v Črnomlju ..	639-340
KOTAR Klavdija: Literarni klub Dragotina Ketteja	529
LEVIČAR Tomaž: Hočemo lepo avtocesto	307-309
Vsak v svojem šotoru	521-523
MARKELJ Milan: Stoji učilna zidana	407
Od rimske čaše do Novoterna	408
PERŠE Jože: Trideset let Trdinove poti	79
PICELJ Zdenko: Arheološka razstava Kapiteljska njiva	73-75
Delo Dolenjskega muzeja v letu 1997	191-193
Izjemen obisk arheološke razstave	635-636
ROGELJ ŠKAFAR Bojana: Stoletnica rojstva dr. Stanka Vurnika (1898-1932)	524-525
ROSTAN Sonja: Romski praznik	310
STOPAR Rudi: Grozd biserov	313-314
Buči, buči, morje Adrijansko	405-406
ŠALI Franci: Novosti Dolenjske založbe	80-81
Novosti Dolenjske založbe	197-199
Oživljena tihota	315-316
Štirov Jože z Broda	316-317
TEROPŠIČ Tomaž: Miklavčeva pot skozi gorje	195-196
VEGELJ STOPAR Karolina: Svetovni pianistični kongres	76-77
Izziv za nadarjene	194
Ustvarjalnost pri izobraževanju	404
Perry in Valdma v Sloveniji	528
ZORKO Simona: Razstava Luja Vodopivca	638

GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON

BAČER Karel: (50)	83-87
(51)	201-207
(52)	319-325
(53)	409-413
(54)	531-536
(55)	643-647

KRONIKA

MURN Lidija: November – december 1997	89-94
---	-------

Januar – februar 1998	209-213
Marec – april 1998	327-333
Maj – junij 1998	415-421
Julij – avgust 1998	537-540
September – oktober 1998	649-654

KAZALO AVTORJEV

ADAMIČ Louis: Smeh iz džungle (odlomek)	99
ALFAU Felipe: Sentimentalne pesmi	9-10
ANDRIUOLI Elio: Zaseda	344
Raketa	344
Krivica	344
V neki knjižnici	344
Za tajskega zmaja pred vhodom vatikanskega etnološkega muzeja	345
Kanaček	345
BAČER Karel: Gradivo za dolnjski biografski leksikon (50)	83-87
(51)	201-207
(52)	319-325
(53)	409-413
(54)	531-536
(55)	643-647
BELIČIČ Vinko: Matija Malešič	349-353
BEVC Ana: "Sožitje" v številkah	616-622
BIZAJL Tomaž: Bo dialog oviran?	305-306
BIZJAK Milko: Novomeško koncertno prebujenje	187-190
BOŽIČ Bojan: Oživljena Forma viva	633-634
BREZOVAR Matija: Lingvistične uganke in zanke	353-358
BRKIČ Danijel: Trubar v Šentjerneju	129-132
BUTTOLO Frančiška: Josip Šubic – mentor Fanny Hausmann	269-270
CAZEAUX Monique: Janez Zorko	39-41
CEGLAR Katja: Nova stalna razstava v Gorjupovi galeriji	636-638
CESAR Emil: Partizanstvo Mirana Jarca I.	563-574
CIGO Renzo: Vsakemu svoj veter	439
Le glejte	439
Besede kot voda	439
Kratko potovanje v preteklost	440
Kot Himalaja velik oblak	440
CRČEK Helena: Pesmi	6
Vesolje v pomaranči	342
CURK MIKL Iva: Naš dolg do iznajdbe bogov	133-137
DOVIČ Marijan: Perspektive in pasti mladinskega kluba	183-186
DRAŽUMERIČ Marinka: Karkoli sem počela, je to moja duša (Pogovor s Špelko Valentinčič Jurkovič)	375-385
Voda v Beli krajini	406
DRAŽUMERIČ Samo: Pesmi	223
GABRIJELČIČ Janez: Veliko misliti, vedeti, delati (Pogovor z dr. Jožetom Gričarjem)	295-301
Forum odličnosti in mojstrstva	513-515
GARANTINI Vlado: Kraška razglednica	438
Vile	438
Jesenska	438
Kmečka zgodba	438
Zemlja	438
GOLOB Tomaž: Žužembski grad	312-313
GOŠNIK Tone: Ko je še dišalo po ječmenu	311-312
Nekaj podatkov za še natančnejši rob Filipa Robarja	641-642
GRADIŠEK Drago: Instrumentalno glasbeno življenje v občini Krško ..	78
Kakovosten premik	403-404
GRANDA Stane: Izjemen kulturni in politični dogodek	23-26
Kaj je imel v mislih Matija Majar-Ziljski	123-127
GREGORČIČ Ivan: Jesen 1997	5
Zrcalo	5
Rast	5

Negativ	5
Ljubezni okrog besede in knjige	
(Pogovor z Jožetom Zupanom)	277-289
Visoko velban dan	551
HENIGMAN Urška: Vem	7
Veselje	7
Ljubimci	7
Kadar živim: padam	7
HOČEVAR Darja: Krvodajalstvo – gibanje za življenje	526-527
HÖNN Zarja: Slovenka v deželi opalov	
(Pogovor z avstralsko Slovenko Cilko Žagar)	143-147
ILOVAR Alenka: Zgodba o "zlorabljenem" mitu desetega brata ...	165-169
JAKOPEC Miloš: Matičkov odrski krst v Novem mestu	26-29
JANŠA Janez: Deset let pozneje	303-305
JUTERŠEK Mirko: Rudi Stopar, kipar in še kaj	161-163
KHALIL Ksenija: Dnevi evropske kulturne dediščine v Črnomlju	639-340
KLJUČANIN Zilhad: Priča (odlomek iz romana)	445-449
KOČEVAR Marjanca: Pesmi	4
KOLENC Janez: Moja pesem	341
Civilizacija in umetnost	17-22
KOLJCOV V. Aleksej: Strast	106
Triolet	106
Prenavdušenje	107
Prstan	107
KONCILIJA Tomaž: Vprašanje paradoksa ob Podbevškovi stoletnici	237-240
Novo mesto med rockom in popom	588-591
KOŠČAK Marko: Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine	63-69
KOTAR Klavdija: Pesmi	224
Literarni klub Dragotina Ketteja	529
KOVIČ Jurij: Demon in jaz	101
Lokvanji	102
Neskončnemu	103
KOŽELJ Zvezdana: Muzeji na prostem v svetu in pri nas	365-369
KRAMARIČ Janez: Črnomaljski izzval tridesetletno vojno?	486-487
KRIŽ Borut: Kapiteljska njiva v Novem mestu	581-583
KRIŽ Ivica: Z muzejem od začetka (Pogovor s Slavko Ložar)	45-51
KUZMIČ Mihael: Življenje in delo Jurija Dalmatina (1547-1689)	479-485
KUŽNIK Ivana: Sama	559
Tebe ni tukaj	559
LADIKA Dejan: Še en dan	343
LEOPARDI Giacomo: Brezmejnost	556
Samemu sebi	556
Mesecu	556
Silviji	557
LEVIČAR Tomaž: Hočemo lepo avtocesto!	307-309
Koliko jih danes zmore živeti v vili?	623-625
LUTMAN Andrej: Povej mi število popolnosti	8
Brez bolečin slasti	8
MAHNIČ Joža: Bela krajina v Župančičevi umetnosti	115-118
MAKAROVIČ Jan: Življenje in smrt Zoisovih štipendij	505-509
MARKELJ Milan: Hudič je v podrobnosti ali poigravanje z oklepaji	1
Za spor je dobro vsako, tudi podganje jabolko	97
Most zrenja in zorenja	217
Za odgovor vsakdo sam dobro ve	339
Stoji učilna zidana	407
Od rimske čaše do Novoterna	408
Na napihnjenih balonih slabe vesti	427
Naravnani na večnostne silnice	
(Pogovor s stiškim opatom Antonom Nadrahom)	493-500
Legenda in tujec našega časa	547
Vztrajati pri visokih kriterijih in ciljih	
(Pogovor z akad. slikarjem Brankom Suhjem)	593-601

MATIJEVIČ Jožef: Martina Koritnik Fajt	502-503
MATIJEVIČ Meta: Meščanska garda v Novem mestu	252-264
Godba meščanske garde v Novem mestu	471-478
MLAKAR Pino: Grad Bokalce in nekdanji tramvaj Šiška-Vič	560-561
MOŽINA Stane: Usmerjenost k spremembam in ustvarjanje odličnosti v organizaciji	175-181
MURN Ana: Priprave Slovenije za vstop v Evropsko unijo in Dolenjska	627-632
MURN Lidija: Kronika November – december 1997	89-94
Januar – februar 1998	209-213
Marec – april 1998	327-333
Maj – junij 1998	415-421
Julij – avgust 1998	537-540
September – oktober 1998	649-654
NOVAK Anka: Dobropoljski turistični spominek	397-401
NOVAK Romana: Kramljanje	553
PAHOR Samo: Gozdni turizem	70-71
PAVČEK Tone: Sedem pesmi za sedemdeset let	429
Pesem začetka	431
Soneti za sina, II.	431
Slovenske pesmi, 3.	432
Temenica, 4.	432
Ljubezen	433
Rodnosti	433
Žalostna gora	434
PAVLIN Emiljana: Sodobno Trebnje in Friderik Irenej Baraga	119-122
PEČEK Stane: Izpraskano sonce	441-442
PEČAVAR Nada: Prostovoljno delo v osnovni šoli	510-512
PERHAJ Ivan: Na križišču	222
Večer ob Krki	222
Včasih imam občutek	222
PERŠE Jože: Trideset let Trdinove poti	79
PETAKOVIČ Natalija: Vsaka vas ima svoj glas	30-33
PICELJ Zdenko: Arheološka razstava Kapiteljska njiva	73-75
Delo Dolenjskega muzeja v letu 1997	191-193
Izjemen obisk arheološke razstave	635-636
PLAJNŠEK Irma: Enodnevna enigma	14-15
Ples v dežju (II)	443-445
PODBEVŠEK Anton: Titanova serenada	219
PRESKAR Jože: Informacijska tehnologija v državni upravi	516-520
PRIJATELJ Dominika: Naočniki	558
RAVBAR Marjan: Oblikovanje pokrajin in njihova vloga pri regionalnem razvoju	611-615
REBOLJ Barbara: Saudade	343
REŽUN France: Pota in razmišljanja	108-113
REŽUN Katja: Pesem	105
Poletje v črnem	105
ROBAR DORIN Filip: Robar na manj razvidnem robu	451-463
ROBIČ Rudi: Kresna noč	437
Nostalgija	437
Prebujenje	437
Dolenjska	437
ROGELJ ŠKAFAR Bojana: Stoletnica rojstva dr. Stanka Vurnika (1898-1932)	524-525
ROSTAN Sonja: Romski praznik	310
SEVLJAK Jože: Od doma	225-227
SIMIČ Mitja: Zgodovinski parki in vrtovi na Dolenjskem	34-38
Samostanski vrtovi na Dolenjskem	138-142
Park ob dvorcu Soteska	271-275
Grajski park Mokrice	359-363
Grajski park Gradac	488-491
Grajski park Grm	584-587

SKRABL Zorka: Jubilej Zgodovinskega arhiva Ljubljana	464-470
SLOBODA Rudolf: Kramp	232-235
SMOLE Barica: Prva klasa (Pogovor z igralko Ivo Zupančič)	149-149
V enem stavku (Politaksa)	346-347
STOPAR Rudi: Janez Zorko – zadnji montparnassevec	42-43
Grozd biserov	313-314
Buči, buči, morje Adrijsko	405-406
Pesmi	552
STRGAR Dušan: Muzej na prostem pri kartuziji Pleterje	370-373
ŠALI Franci: Novosti Dolenjske založbe	80-81
Novosti Dolenjske založbe	197-199
Oživljena tihota	315-316
Štihov Jože z Broda	316-317
Prijetelju	554
ŠKOFLJANEC Ivan: Viharjev ni	343
Bolečina	343
Nemir	343
Zakaj	343
ŠPARAVEC ERIC Anica: Potovanje	104
Tri skrinjice	104
ŠRIBAR Ljudmila: Ustreči sem hotel Krčanom	265-268
ŠTEPEC Dušan: Tabor likovnih samorastnikov	241-251
ŠTERN Artur: Evolucija kulture	53-57
ŠVENT Rozina: Znan in neznan Jarčev roman Dediči	575-580
TERČON David: Nekoč je bilo	229
Poljub	230
Odjadranje	231
TEROPŠIČ Tomaž: Miklavčeva pot skozi gorje	195-196
TRČEK Franci: Virtualno (Novo) mesto	57-61
UMEK Franci: Borut Peterlin	386-387
VEGELJ STOPAR Karolina: Svetovni pianistični kongres	76-77
Izziv za nadarjene	194
Ustvarjalnost pri izobraževanju	404
Perry in Valdma v Sloveniji	528
VOLF Darja: Kdor travo ruva, puli lase svoji materi	171-173
VOTOLEN Sonja: Nekaj razkrivajočih	100
Mesec na hoduljah	436
VOVK Peter: Jesen	104
Vesna prihaja	105
VUKOVIČ Borut: Nove časovne in prostorske razsežnosti	291-293
ZIDAR Anica: Razpoka v kristalni vazi	11-14
ZIDIČ Igor: Slikar in dve tradiciji	603-609
ZORAN Ivan: Dobri stari svet	220
Groza	221
Stopinje	221
Človek	221
Prebujenje v življenje	549
Vrvohodec oblak	549
Smrt starca	550
ZORKO Simona: Razstava Luja Vodopivca	638
ZUPANČIČ Jernej: Regionalna identiteta in njena današnja vloga v lokalni samoupravi	389-395
ŽUPANČIČ Oton: Slap	3

SESTAVIL: **Peter ŠTEFANČIČ**

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Karel BAČER, prof. slovenskega jezika in književnosti, v pokoju, lektor, leksikograf, Novo mesto

Tone BAJEC, svetovalec v Telekomu Slovenije, PE Novo mesto, Novo mesto

Emil CESAR, dr. slavistične znanosti, v pokoju, Ljubljana

Helena CRČEK, študentka na Veterinarski fakulteti v Ljubljani, Ljubljana

Marina CVETAJEVA, ruska pesnica in pisateljica (1892 – 1941)

Marinka DRAŽUMERIČ, dipl. etnologinja in umetnostna zgodovinarica, konzervatorica na Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto, Novo mesto

Vida FRITZ, strokovna delavka za kulturo na Občini Krško, Krško

Janez GABRIJELČIČ, dr. ekonomskih znanosti, Računsko sodišče Republike Slovenije, Novo mesto

Lidija GAČNIK GOMBAČ, prof. slovenskega in ruskega jezika, prevajalka, bibliotekarka, Maribor

Mihael GLAVAN, prof. slovenskega jezika, vodja rokopisne zbirke v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, Stična

Borut GOMBAČ, knjižničar, samostojni kulturni delavec, publicist iz Maribora

Stane GRANDA, dr. zgodovinskih znanosti, zgodovinar ZRC SAZU, Ljubljana

Ivan GREGORČIČ, prof. slovenskega jezika in književnosti, Osnovna šola Mirna na Dolenjskem, Rakovnik, Šentrupert

Ivan KASTELIC, dipl. novinar, muzejski pedagog, Posavski muzej Brežice, Brežice

Alenka KOLŠEK, mag., dipl. inž. krajinske arhitekture, kons. svetovalka, Celje

Franci KONCILIJA, geodetski tehnik, Novo mesto

Tomaž KONCILIJA, študent slovenskega jezika in primerjalne književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Novo mesto

Tomaž LEVIČAR, študent arhitekture, Novo mesto

Milan MARKELJ, novinar, urednik, Novo mesto

Jadranka MATIČ ZUPANČIČ, prof., višja bibliotekarka v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto, Novo mesto

Jožef MATIJEVIČ, umetnostni zgodovinar, višji kustos v Dolenjskem muzeju v Novem mestu, Mirna Peč

Lidija MURN, novinarka, Dolenjski list Novo mesto, Jablan, Mirna Peč

Leopold PANJAN, direktor podjetja Danfoss Compressors Črnomelj, d.o.o., Črnomelj

Stane PEČEK, glasbenik, v pokoju, Mokronog

Nataša PETROV, prof. francoskega jezika in primerjalne književnosti, višja bibliotekarka, Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino, Ljubljana, Novo mesto

Katja PLUT, študentka na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, Prečna

Judita PODGORNIK, prof. zgodovine in sociologije, konzervatorica na Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto, Novo mesto

Barica SMOLE, predmetna učiteljica slovenskega in ruskega jezika, Trebnje

Rudi STOPAR, pesnik, likovni umetnik, Grič, Sevnica

Franci ŠALI, prof. sociologije, vodja Dolenjske založbe pri Tiskarni Novo mesto, Vavta vas

Jože ŠKUFGA, prof. slovenskega jezika v pokoju, Novo mesto

Peter ŠTEFANČIČ, predmetni učitelj slovenskega jezika in zgodovine, Srednja pomorska šola Portorož, Izola

Franc TRČEK, mag. sociologije, dipl. sociolog, raziskovalec, Fakulteta za družbene vede v Ljubljani, Škofja Loka

Smiljan TROBIŠ, predmetni učitelj kemije in biologije, Novo mesto, (psevdonim S. Vindiš)

Karolina VEGELJ STOPAR, akademska glasbenica, prof. klavirja na Glasbeni šoli Krško, Krško

Sonja VOTOLEN, predmetna učiteljica slovenskega in angleškega jezika v Osnovni šoli Slivnica, Kidričevo

Jože ZUPAN, prof. slovenskega jezika in književnosti, ravnatelj Osnovne šole Šentrupert, Šentrupert

Matija ŽARGI, mag. umetnostne zgodovine, muzejski svetovalec, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

RAST — L. II, ŠT. 1(5)
MAREC 1991

RAST

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

RAST
RAST
RAST

**REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO
IN DRUŽBENA VPRAŠANJA**

Letnik X., leto 1999, št 1 (61)

ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

IZDAJATELJICA:	Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Anton Starc, dr. med.
SOIZDAJATELJICE:	Občine Črnomelj, Metlika, Šentjernej, Škocjan, Trebnje in druge občine Dolenjske, Posavja, Bele krajine ter Kočevske
SVET REVIJE:	Predsednik sveta: Robert Judež (Mestna občina Novo mesto), člani: Cvetka Klobučar (Škocjan), Ksenija Khalil (Črnomelj), Milan Rman (Trebnje), Milan Travnikar (Metlika), Ida Zagorc (Šentjernej)
UREDNIŠTVO:	Milan Markelj (odgovorni urednik), Nataša Petrov (namestnica odgovornega urednika), Ivan Gregorčič (Literatura), Marinka Dražumerič (Kultura), Marjan Ravbar (Družbena vprašanja), Janez Gabrijelčič (Rastoča knjiga), Tomaž Koncilija in Rudi Stopar (Odmevi in odzivi), Lucijan Reščič (likovni urednik) in Marko Koščak
NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA:	Mestna občina Novo mesto, Seidlova cesta 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (068) 317-256, faks: (068) 322-731, elektronska pošta: rast@infotehna.si
TAJNIK REVIJE:	Franc Zaman
LEKTOR:	Peter Štefančič
NAROČNINA:	Mestna občina Novo mesto, št. ŽR.: 52100-630-40115, s pripisom: za revijo Rast Letna naročnina za fizične osebe je 4.000 SIT, za pravne osebe 7.000 SIT. Ta številka stane v prosti prodaji 1.000 SIT
PRISPEVKI:	Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Željeno je, da so prispevki napisani z računalnikom, stiskani v dveh izvodih na eni strani papirja in s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi na računalniški disketi naj bodo shranjeni v formatu MS Word, Wordperfect ali v dostext (ascii).
NAKLADA:	1000 izvodov
PRIPRAVA ZA TISK:	Biro M Novo mesto
TISK:	Tiskarna Novo mesto

Po mnenju Ministrstva Republike Slovenije za kulturo (št. 415 - 325 / 92 z dne 1. julija 1992) je revija uvrščena med proizvode, za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa proizvodov.

Izhaja dvomesečno

Izid te številke so podprli: Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, Mestna občina Novo mesto, Upravna enota Novo mesto, Infotehna in občine soizdajateljice.

Longman

82
RAST 1999

200701944,1

COBISS ©

KNJARNICA M. JARCA
Domažnovski oddelček

RAST – FEBRUAR 1999

MESTNA OBČINA NOVO MESTO